T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

RUS ORTODOKS MİSYONER KAYNAKLARINA GÖRE YAKUT BÖLGESİ (1632-1917)

YUSUF KILIÇASLAN
2502190146

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İLYAS TOPSAKAL

İSTANBUL – 2023

ÖZ

RUS ORTODOKS MİSYONER KAYNAKLARINA GÖRE YAKUT BÖLGESİ (1632-1917)

YUSUF KILIÇASLAN

Rus Kozakları nehirler üzerinden hareketle Lena'ya ulaşmış, böylelikle nehrin orta akımlarında yaşamını sürdüren Sahalar ile ilk temas 1620'li yılların başında gerçekleşmiştir. Rus Çarlığı adına ilk kaleyi Beketov 1632'de Lena Nehri'nin kıyısına inşa ettirmiştir. Bu ilk kalenin inşası bölgeye insan göçünü başlatmış, Ortodoks inancının ilk temsilcileri de böylikle coğrafyaya ayak basmıştır. XVII. yüzyıl boyunca Lena Nehri ve yöresinde etkili olan misyonerlik faaliyetleri, Sahaların birkaç kez isyan etmeleri ve Rusların fazla vergi toplama isteğinden dolayı etkili olamamıştır. Misyon'un sistemli hale gelmesiyse 1730'lu yılların başında İrkutsk Piskoposluğunun açılmasıyla gerçekleşebilmiştir. XVIII. yüzyıl boyunca neredeyse Sahaların tamamını vaftiz eden Ortodoks misyonerler bölgede suni bir din değişimine sebep olmuştur. Bundan sebep XIX. yüzyıl Yakut Bölgesi'nde misyonerlerin eğitim ve kültür faaliyetlerinin öne çıktığı bir dönem olmuştur. Sahaların Ortodoks inancı hakkında tek kelime dahi bilmeden vaftiz edilmeleri bunun bir devlet görevi olarak algılanmasına neden olmuştur. Kiliselerde ayinlere katılan halk evlerine döndüğünde kendi inançlarını sürdürmüşlerdir. Bunun bilinciyle hareket eden misyonerler Sahaları Ortodoks inancına manen bağlamak için kutsal kitapların ilk çevirilerini gerçekleştirmişlerdir. Aynı zamanda kiliselerde okullar açılarak yetenekli Saha çocukları misyonerler tarafından sistemli bir şekilde eğitim ve öğretime dâhil edilmiş, Sahaların ilk entelektüel birikime sahip kuşağı ortaya çıkmıştır. Bolşeviklerin Rusya'da yönetime el koyup Sinod'u lağvetmesiyle birlikte yaklaşık üç yüz yıl süren misyonerlik faaliyetleri de etkisini kaybetmiştir.

Anahtar Kelimeler: Misyon, Misyonerlik, Rus Çarlığı, Yakut Bölgesi, Sahalar.

ABSTRACT

YAKUTSK REGION ACCORDING TO RUSSIAN ORTHODOX MISSIONARY SOURCES (1632-1917)

YUSUF KILIÇASLAN

The Russian Cossacks traveled across the rivers and reached the Lena, thus the first contact with the Sakha people living in the middle course of the river took place in the early 1620s. Beketov built the first fortress for the Russian Tsardom on the banks of the Lena River in 1632. The construction of this first fortress started the migration of people to the region and the first representatives of the Orthodox faith set foot in the region. Due to several Sakha rebellions and the Russian desire to collect more taxes, missionary activities in the Lena River and its region were ineffective during the 17th century. The mission was formalized in the early 1730s with the establishment of the Irkutsk Diocese. Orthodox missionaries baptized almost all Sakha people throughout the 18th century, making superficial religious conversions in the region. As a result, the educational and cultural activities of missionaries in the Yakut region came to the fore during the nineteenth century. Because the Sakha people were baptized without knowing anything about the Orthodox faith, which was perceived as a state strategy. The people who attended services in the churches returned home and maintained their own beliefs. Aware of this, missionaries carried out the first translations of the holy books in order to spiritually bind the Sakha people to the Orthodox faith. Concurrently, schools were established in churches, and talented Sakha children were systematically included in education and training by missionaries, resulting in the birth of the first generation of Sakha intellectuals. When the Bolsheviks seized power in Russia and abolished the Synod, missionary activities that had lasted nearly three centuries were rendered ineffective.

Keywords: Mission, Missionary, Russian Tsarism, Yakut Region, Sakha

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması Yakut bölgesinin Rus hakimiyetine girmesiyle başlayan Ortodoks misyon sürecini 1632'den başlayarak 1917 Rus devrimine kadar kronolojik olarak incelemektedir. Çalışmada ağırlıklı olarak misyonerlerin kendi metotları ve kaynakları kullanılmıştır. Misyoner kaynakları ışığında kadim Türk boylarından olan Sahaların tarihi ve demografik yapısı ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca Yakut bölgesinin kadim toplulukları olan Tunguz, Çukçi, Yukagirler ve diğer topluluklar hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir. Çalışma'da Rusça terimlerin olabildiğince Türkçe karşılığı kullanılmıştır.

Çalışmayı gerçekleştirirken karşılaştığımız zorluklardan birisi pandemi ve yaşanan Ukrayna-Rusya krizi nedeniyle bölgeye ulaşımın zorluğuydu. Ancak dünyayı etkileyen pandemi nedeniyle önemli belgelerin çevrimiçi olarak Saha Milli Kütüphanesi tarafından erişime açılması kaynaklara ulaşma zorluğunun üstesinden gelmemize ziyadesiyle yardımcı olmuştur.

Bu tez çalışması birçok insanın emeği ile meydana gelmiştir. Doktora eğitimim boyunca her anlamda hayatıma değer katan ve yol gösteren, Dr. Öğr. Üyesi Ali Ahmetbeyoğlu'na, Prof. Dr. Dinçer Koç'a, Prof. Dr. Kürşat Yıldırım'a, Doç. Dr. İlsur Nafikov'a, Ar. Gör. Samet Atalay'a ve Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Şen'e teşekkür ederim. Öğrencilik hayatım boyunca üzerimizde büyük emeği olan Doç. Dr. Ebubekir Güngör'e burada teşekkür etmek istiyorum. Çalışmanın ortaya çıkmasında beni yüreklendiren, değerli katkılarıyla yol gösteren ve varlığını daim hissettiğim hocam Prof. Dr. İlyas Topsakal'a ne kadar teşekkür etsem azdır. Anneme ve eşime bana gösterdikleri anlayış ve vermiş oldukları sonsuz destek için minnettarım. Son olarak babam Bünyamin Kılıçaslan'a öğrettiği manevi değerlerin yüceliği ve göstermiş olduğu sabır için teşekkür ediyorum

YUSUF KILIÇASLAN

İSTANBUL-2023

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

RUS ÇARLIĞININ YAKUT BÖLGESİNE YERLEŞİMİ VE MİSYONERLİK FAALİYETLERİN BAŞLAMASI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS ORTADOKS KİLİSE ÖRGÜTLENMESİ ve MİSYONERLİK FAALİYETLERİNİN YAKUT BÖLGESİ'NDE YOĞUNLUK KAZANMASI

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTODOKS MİSYONERLERİN EĞİTİM VE KÜLTÜR FAALİYETLERİ ve DEMOGRAFİK DEĞİŞİM

TABLOLAR LİSTESİ

HARİTA LİSTESİ

KISALTMALAR LİSTESİ

AG. : Adı geçen aynı yer aynı sayfa

AGE. : Adı geçen eser

BKZ. : Bakınız

BS. : Baskı

ÇEV. : Çeviren

DİA. : Diyanet İslam Ansiklopedisi

D. : Delo

ED. : Editör

F. : Fond

İZD. : İzdatelstva

KPMGY. : Kolonialnaya Politika Moskovskogo Gasudarstva v Yakutii.

RES. : Respublika

RGİA. : Rossiskiy Gasudaristvenniy İstoriçeskiy Arhiv

SPB. : St. Petersburg

TDV. : Türk Diyanet Vakfı

YT. : Yayın tarihi yok.

YY : Yayın yeri yok

YAY. HAZ. : Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Yöntemi ve Kaynakları

Sahalar hakkında Türkiye Cumhuriyeti'nde dil ve edebiyat alanında çalışmalara gerçekleştirilmiştir. Bizim çalışmamız açısından bakıldığında konunun çalışılmamış olması hem tarih aralığını hem de konuyu kapsam olarak geniş ele almamızı elzem kılmıştır. Saha Türkleri arasında gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetlerini ve sonucunu ayrıntılarıyla ortaya koymak çalışmamızın ana konusudur.

Çalışmamızda XVII. yüzyıldan itibaren olaylar kronolojik olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla siyasi ve dini kurumların kuruluş sıraları takip edilmiş ve bir bütün olarak ele alınmaya çalışılmıştır.

Sahaların Rus işgalinden evvel yazılı kaynakları bulunmamaktadır. Bölgenin coğrafi kapalı kültür dairesinde yer alması diğer toplulukların kaynaklarından bilgi akışının da önüne geçmiştir. Konumuzun kapsamı dışında olsa da şunu belirtmekte fayda vardır. Saha tarihinin işgal öncesi en önemli kaynağı sözlü olarak halk arasında anlatılagelen ve sonradan yazıya dönüştürülen efsaneleri gelmektedir. Efsaneler günümüz de Saha tarihinin ana kaynağı olma özelliğini kısmen kaybetmiş olsa da hiçbir zaman değersizleştirilemez. Aksine farklı kaynaklarla ve arkeolojik verilerle harmanlanıp doğru okunabildiği zaman tarih bilimine eskisinden çok daha fazla katkı sunacaktır.

Bu nedenden ötürü çalışmanın birinci ve ikinci bölümünde kaynakların çeşitliliği çok fazla değildir. Özellikle misyonun bölgede aktif hale gelmesiyle kaynaklar giderek çeşitlenmektedir. Üçüncü ve dördüncü bölümde sıkça başvurduğumuz kaynaklar arasında misyonerlerin tutmuş olduğu hatıralar ve diğer önemli materyaller oldukça kıymetlidir.

Birinci bölümde Saha ilinin genel özellikleri ve bölgede yaşayan topluluklar hakkında bilgiler yer almaktadır. Saha Ulusunu oluşturan boy yapılanması ve Saha Boylarının dağılımı konunun anlaşıla bilirliği açısından ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünün konusuysa Rusların bölgeyi işgal süreci, ilk siyasi

ve dini kurumların ortaya çıkışı, Ruslara karşı girişilen isyanlar ve bölgede yapılan idari ve dini düzenlemelerdir. Birinci ve ikinci bölüm için başvurduğumuz önemli kaynaklar, "**Meteriali Po İstorii Yakutii XVII: Dökümenti Yasaçnogo Sbora.1970"** adı altında derlenerek 3 cilt olarak yayımlanmıştır. Diğer bir eser Yakut valilik emirlerinin kaydedildiği defterlerdir. "**Yakutskaya Prikaznaya İzba "RGADA F.1177 Spravoçnik" 1615-1729**)" adı altında 2016'da yayımlanan belgeler XVII. yüzyıl için oldukça ehemmiyetli bilgileri barındırmaktadır. Editörlüğünü Strelov'un yaptığı **"Akti Arhivoy Yakutskoy Oblasti (1630-1800)"** adlı eser önemli arşiv belgelerini ihtiva etmektedir. Özellikle Rusların bölgeye yerleşimi ve kıymetli arazilerin el değiştirmesine yönelik kayıtlar mevcuttur. İlk dönem arşiv belgelerinin derlenerek yayımlandığı bir diğer eser ise "**Kolonialnaya Politika Moskovskogo Gasudarstva v Yakutii XVII veka**" olup Rusların bölgeyi sömürgeleştirme sürecine dair önemli bir kaynaktır.

Üçüncü bölüm Ortodoks Kilisesi ve manastırlarının kuruluşunu, yapısını ve bu kurumlar aracılığı ile gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetlerini konu almaktadır. Bu dönem için başvurduğumuz ana kaynakların başında İrkutsk ve Yakut Piskoposluk gazeteleri gelmektedir. Misyonerlik faaliyetlerinin başlamasından çok sonra yayınlanmasına rağmen geriye dönük önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Yine bu dönem için sıkça başvurduğumuz diğer kaynaklarsa hatıratlar, mektuplar ve yayınlanmış arşiv belgeleridir. "**İrkutskie Yeperihalnie Vedemosti**" gazetesinde Yakut dekanlığının, İrkutsk Piskoposluğuna bağlı olduğu dönem hakkında malumatlar yer almış ve ayda iki kez yayınlanmıştır. "**Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**" gazetesi Kutsal Sinod tarafından 1884 yılında yayınlanmasına izin verilmesine rağmen yayınlanması ancak 1887 yılında gerçekleşmiş ve 1917' ye kadar yayın hayatına devam etmiştir. Gazete ayda iki kez yayınlanmıştır. Gazetenin ilk sayfalarında genellikle, hükümet, sinod ve piskoposluk emirleri yer almış, bölgede gerçekleşen önemli olaylar ve gelişmelere yer verilmiştir. XX. yüzyılın başından itibaren gazetede Yakutça metinlere yer verilmiştir. Gazete Yakut matbaasında basılmış ve "her eve bir vaiz olarak girin" söylemine uygun olarak herkese ulaşmayı hedeflemiştir. Gazete'de yayınlanan makalelerin biblografik dizini N. E. Oyeynikov tarafından "**Biblografiçeskiy Ukazatel: Statey Napeçatnih v**

Yakutskih Yeperihalnih Vedemostyah 3-a 2-e Desyatiletie ih İzdaniye 1897-1907, Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1915.” Adlı çalışmada derlenmiş ve araştırmacılara büyük kolaylık sağlamaktadır.

Tezimizin son bölümünde misyonerler tarafından Hristiyanlaştırma dolayısıyla Ruslaştırma girişimlerinin kalıcı olması adına gerçekleştirilen eğitim ve kültür faaliyetlerinin sonucunda değişen demografik yapı ele alınmıştır. Çalışmanın bu bölümünde yine Yakut piskoposluk gazetesi başta olmak üzere bölgede faaliyet gösteren çeşitli cemiyetlerin raporlarına sıkça başvurulmuştur. “**Otçet Yakutskago Eperihalnogo Uçilişnago Soveta “Sostayaniy Tserkovno-Prihodskih Şkol i Şkol Gramoti Yakutskoy Eparhii Za 1890-91 Uçebniy God”** yıllık olarak yayınlanan eğitim raporlarıdır. Yakut Bölgesi’nde faaliyet gösteren okullar, öğretmenler, öğrenciler ve eğitim fonu hakkında ayrıntılı malumatları içerir. **“Otçet o Deytelnosti Yakutskoy Perevodçeskoy Komissiy za 1914 Gadu” ,“Otçet Perevedçeskoy Komissii Pravaslavnogo Missionerskogo Obşestva, Tipografia İmperatorskogo Universiteta, Kazan, 1892”** tercüme bürosu raporlarıdır. Tercümelerin nasıl yapılması gerektiği ve sonuçları, çevirilen kitapların basımı için gerekli fonun sağlanması ve basım adetleri bu raporların içeriğini oluşturmaktadır. **“Otçet Yakutskogo Komiteta Pravaslavnogo Missionerskogo Obşestva za 1909 God, Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1910.”, “Missionerskoe Delo v Yakutskoy Eparhii v 1898 g., Yakutskaya Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1898”** misyonerlerin gerçekleştirmiş olduğu toplantıda çıkan kararların ve bir önceki yıl gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetlerinin ayrıntılı ele alındığı raporlardır. Misyoner cemiyetinin toplantıları istisnalar ile birlikte bölgeye yeni gelen piskoposa misyonun genel durumunu aktarmak ve yeni dönemde yapılacak faaliyetlerin planlamasını yapmak üzere gerçekleştirilmiştir. Tezimizin giriş bölümünde daha önce Türkiye’de çalışılmış konulardan olan Hristiyanlık, Ortodoksluk ve Rusların Hristiyanlığı kabul süreçlerine anlam bütünlüğü sağlamak adına kısaca değinilmiştir.

Hristiyanlık

Hristiyanlık günümüzde Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerinden oluşan üç ana mezhebe ayrılmakla birlikte, daha küçük cemaat ve tarikatlar da bu inancı

temsil etmektedirler. Hristiyanlık İsa Mesih anlayışı üzerine temellenmiş bir dindir. Ana fikri ise Yeni Ahit'e göre, İsa Mesih, Tanrının oğlu ve insanlığın kurtarıcısıdır. Tanrı insanlığı günahlarından arındırmak için oğlunu yeryüzüne göndermiştir. İsa Mesih insanlığın kurtarışının sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş, ölülerden kıyam ederek Baba'nın yanındaki yerini almıştır. Hristiyan inancının temelini oluşturan bu doktrin değişik görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dine inananları birbirine bağlayan ortak nokta bu doktrindir.[1] Hristiyanlığın yayılması ve din olarak geniş kitleler tarafından kabul edilmesi miladi 380 yılında İmparator I. Theodosius'un Hristiyanlığı resmen kabulü ile olmuş ve bu dönemden sonra politik gücü de arkasına alarak yayılmaya başlamıştır. Roma İmparatorluğunun V. Yüzyılda çöküşüyle Papalık müessesesi kurulmuş ve güçlenerek misyon faaliyetinin resmi merkezi haline gelmiştir. Roma imparatorluğunun Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılması ile Doğu da ki misyonu Doğu kilisesi temsil ederken, Batı'yı da Batı Roma İmparatorluğu temsil etmiş, İskandinavya'dan Batı İrlanda'ya kadar geniş bir alanda faaliyet göstermiştir. Doğu kilisesi ise başta Balkan/Slav kavimleri olmak üzere Anadolu üzerinden Kafkaslara uzanarak Gürcüler, Ermeniler ve daha küçük kavimlerin arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuştur. XI. yüzyılın başında Hristiyanlık kilise örgütlenmesine sahne olarak Katolik ve Ortodoks ayrımını yaşamış ve böylelikle iki ayrı mezhep ortaya çıkmıştır.[2]

Ortodoksluk

Ortodoksluk, Katolik ve Protestanlıktan sonra Hristiyanlığın üçüncü büyük mezhebidir. Ortodoks kelimesinin özel bir mezhebi temsil edecek şekilde kullanımı XI. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Ortodoksların bu mezhebi ifade etmek için kullanmış olduğu ibare Ortodoks Katolik Kilisesidir. Böylece hem mezhebin doğru görüşü temsil ettiği hem de evrensel olduğu iddiasını yansıtmaktadır. Florance Konislinde (1439) Ortodoksluğun Katoliklikle birleşmesi söz konusu olduğunda Rus Ortodokslar buna şiddetle karşı çıkmışlardır. Rus Piskoposlar Meclisi tarafından 1448'de başa geçirilen Metropolit Jonas, Moskova ve

[1] Kürşat Demirci, "Hristiyanlık", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 17, 1998, s. 328.
[2] İlyas Topsakal, **Rus Misyoner Kaynaklarına Göre Rus Çarlığı ve Türkler 1552-1917**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018, s. 28,29.

bütün Rusya'nın metropoliti olarak İstanbul'dan bağımsız olunduğunu beyan etmiştir. Bu tarihten sonra Rus Ortodoks Kilisesi ile İstanbul Kilisesi bağımsızlık yarışına girmiştir. Metropolit Macarius 1540'ta Rus Ortodoksluğunu merkezileştirmeyi planlayan bir kurul toplayarak, Rus Ortodoksluğu güçlü bir örgütlenme sürecine girmiştir. Rus Çarı Feodor İvanoviç'in girişimleri üzerine İstanbul Patriği, Moskova'yı otosefal kilise olarak tanımak zorunda kalmıştır. Bütün doğu patrikliklerinin onayıyla Moskova beş büyük patriklik şehrinden biri olarak yerini almıştır. Patrik Nikon'un Rus Ortodoksluğunu 1652'de Yunan kültürü çerçevesinde inşa etme girişimi, eski imanlılar (Raskolnik) adıyla yeni bir mezhebin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Daha sonra bu grup kendi aralarında Belokrinitskaya ve Lipovan olmak üzere ikiye ayrılmıştır.[3] Kiyev Metropolitliğinin kontrolünün İstanbul'dan Moskova'ya geçmesiyle birlikte Rus Ortodoks Kilisesinin etki alanı oldukça genişlemiştir. I. Petro ile birlikte kilise Rus devletinin resmi çizgisine girmiş, dolaylı olarak Ruslaştırma faaliyetlerini devlet adına yürütmüştür. Sibirya'nın işgal edilişiyle Rus Ortodoks Kilisesi'nin faaliyet alanıda genişlemiş yeni topraklarda Rus yerleşimini meşru hale getirme görevi kiliseye düşmüştür. Yakut Bölgesi konumu gereği Uzak Doğu Sibirya'da yürütülen misyonerliğin merkezi olmuştur.

Ortodoks Kilise Hiyerarşisi

Yakut bölgesinde Rus idaresi büyük oranda Ortodoks misyonerlerin aracılığı ile şekillendiği için dini hiyerarşiye değinmekte fayda vardır. Rus Ortodoks Kilisesi'nde, dini ayinleri uygulamakla görevli kişiler rütbelerine göre sınıflandırılmıştır. Birinci grupta, piskoposlar, papazlar ve diyakozlar; ikinci gruba ise, ipodiyakozlar ve pisalomşikler dâhildir. Rus Ortodoks Kilisesinde ki en yüksek makama sahip kişi piskoposlardır.[4] Ortodoks inanışına göre, Piskoposlara havarilerden sadece öğretmek ve dini ayinleri idare etmek için tam yetki verilmemiş, aynı zamanda diğer görevlileri de idare etme yetkisi verilmiştir. Bölgenin dini idarecisi Rusça yepiskop (piskopos) ve sorumlu olduğu bölgelerde Yeparhiya

[3] Demirci, **Hristiyanlık**, s. 411.
[4] Aleksandr Rudakov, **Kratkoe Uçeniye O Bogoslujenii Pravoslavnoy Tserkvi**, Book Chamber İnternational, Moskva, 1991, s. 26.

(Piskoposluk) olarak adlandırılmıştır. Daha önemli ve büyük bölgelerin ve şehirlerin piskoposları içinse, arhiyepiskop (başpiskopos) ifadesi kullanılmaktadır. Bunun yanı sıra, başkent şehirlerinin veya metropollerin piskoposlarına metropolit denmektedir.[5] Yine, bir zamanlar Roma İmparatorluğunun başkentleri olan Roma, İstanbul, İskenderiye ve Kudüs'ün piskoposlarına dördüncü Konsil tarafından patrik rütbesinin verilmiş olması, kendisini üçüncü Roma olarak nitelendiren Moskova'nın da bu dini dereceyi kullanmasına neden olan bir durumdur. Patrik, kilise meclisi tarafından seçilmektedir. Piskopos'un bir alt derecesi papazlıktır. Papazlar piskopostan aldıkları emirler doğrultusunda halkı Hristiyanlığa davet etme ve kilisede ki hizmetler gibi işlerle meşgul olmaktadırlar. Hizmetleri karşılığında onlara protoierey unvanı verilmektedir. Papaz derecesi olan rahipler ise, iyeromonah "başrahip" olarak bilinmektedir. Rus Ortodoks Kilisesi'ndeki üçüncü derecedeki dini mevki, diyakoza aittir. Diyakozların piskoposlara ve papazlara ayinlerin icrasında yardım etme hakları bulunmakla birlikte, kendi başlarına bunları yapamamaktadırlar. Toplu ibadetlerde diyakozlar, papazların kutsamasıyla İncil okurlar. Bunun yanı sıra, kutsal tabaklar, kitaplar ve giysilerin bakımı da diyakozlara aittir.[6] Bahsi geçen üstün derecedeki din görevlilerinin dışında kilisede daha düşük rütbeli görevliler de vardır. Bunlardan, ipodiyakozlar dini ayinlerde piskoposa hizmet etmektedirler. dyaçokların ise diğer isimleri İncil okuyucusu "*Çteç*" ve Zebur okuyucusu "*Psalomşik*" esas görevi dini ayinlerde hem dini metinleri okumak, hem de ayinlerde şarkı söylemektir. Ponomarların (aşağı rütbeli papaz) görevi ise, dindarları zil çalmak suretiyle ibadete çağırmak, dyaçoklara metinleri okumada ve ilahileri söylemekte yardım etmek ve mabette mum yakmaktır. Rus Ortodoks Kilisesi'nde bir kilisenin tüm hizmetlilerine Klir denmektedir.[7] Rus Ortodoks Kilisesi'nde kilise görevlileri dışında manastır hayatındaki en yüksek derece ise, "*igumen*" erkek baş idareci veya "*igumenya*" kadın baş idarecidir. Bu idareciler manastırlarda hayat tarzını belirlemekte, günlük işleri, dini ayinleri, törenleri, iaşe işlerini sistematikleştirmektedirler. Söz konusu başrahip ve rahibeleri başrahipler veya baş rahibeler birliği tayin etmektedir. Bu birlik manastırlarda tayin olunmuş yaşam tarzına müdahale ederek yasaklar getirme ve

---

[5] **A. e.**
[6] Basil, Dimitrisihin, **Medieval Russia**, **A Source Book, 900-1700**, Bs. 2., The Dryden Press. New York 1973, s. 288
[7]Rudakov, **Kratkoe Uçeniye**, s. 24.

ilaveler etme hakkına sahiptir. Buna ilave olarak, manastırların günlük gelir giderini nezir, sadaka, yardımlar, rahip veya rahibeliğe girenler, oruç ve perhizlerde yasakları ve izinleri denetlemek de doğrudan bu birliğin işidir. Başrahipler/rahibeler birliğinin yöneticisi baş igumen veya baş igumeniya'dır. Genel manastır işleri, manastırın iç ve dış siyaseti, diğer manastırlarla ilişki kurulması, manastırlar arası değerli yardım mübadelesi gibi meselelerden sorumlu olan baş igumen-igumenya, söz konusu birlik tarafından seçilmektedir. Baş igumen ve igumenya, dini görevlerin hangi mekânlarda yapılacağına karar verme konusunda da söz sahibidir.

Hristiyan Misyon ve Misyonerliği

Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Baba tarafından Oğul'un, Baba ve Oğul tarafından Rûhulkudüs'ün gönderilişine yönelik tanrısal iradeyi belirttiğinden teslis öğretisiyle[8] ilgili olarak taşıdığı teolojik anlamın yanı sıra kilise tarafından resmen vaaz için görevlendirilmeyi ifade eden misyon terimi XVI. yüzyıldan itibaren Cizvitlerce daha özel bir anlamda kullanılmaya başlamıştır.[9] XVI. yüzyılda İgnatius Loyola tarafından, Hristiyan toplumların kolonilere kilise görevlileri göndermesini ifade eden misyon ve misyonerlik sömürge bölgelerini Hristiyanlaştırmak için kullanılmıştır. Katolik kilisesinin Hristiyanlığın yerliler arasında yayılmasını sağlamak amacıyla görevlendirdiği kilise temsilcilerine misyoner, bunların gittikleri ülkelere ise misyon ülkeleri denilmiştir.[10] Hristiyan misyonerliğinin teolojik dayanakları ve değerlendirilmesi bağlamındaki çalışmaları ele alan bilimsel disiplin "**misyon teolojisi**" genelde misyonerlikle ilgili bütün faaliyetleri inceleyen bilim dalı da "**misyoloji"** olarak adlandırılmaktadır. Günümüz Hristiyan misyonerleri, emperyalizmle ilişkisinin çağrıştırdığı olumsuz anlamdan dolayı misyonerlik yerine başka kelimeler kullanma eğilimindedir. Bunlararasında en yaygın olanlar ise "**evangelizm**" ve evangelizasyondur.[11]

---

[8] Kutsal üçleme veya kutsal birlik baba, oğul ve kutsal ruh.

[9] Topsakal, **Rus Çarlığı ve Türkler,** s. 33,34; E. Hilman, **The Church as Mission**, London, 1966, s.36.

[10] Topsakal, **Rus Çarlığı ve Türkler**, s. 34; D. J. Bosch, **Transforming Mission, Paradigm Shifts in Theology of Mission**, New York, 1991, s. 227,229; Şinasi Gündüz, "Misyonerlik", **DİA**, Cilt 30, İstanbul, 2005, s. 193,199.

[11] **A. g.e**. s. 193.

Misyonerlik özelde Hristiyan yayılmacılığını ifade etmektedir; ancak farklı metot ve yöntemler kullanmakla birlikte dinin yayılmasını hedefleyen birçok inanç sistemi vardır. Kurtuluşun yalnızca kendisiyle sınırlı olduğunu iddia eden evrensel eğilimli bütün dinler (Budizm, Hinduizm, Sihizm gibi) misyonerlik eğilimi içerisindedir. Diğer taraftan Yahudilik gibi bir yanıyla millî karakter taşıyan dinlerde de bazen misyonerliğe yer verildiği görülmektedir.[12]

Rus Ortodoks Misyonerliği 1865'e kadar ayrı ayrı faaliyet göstermiş, bünyesinde barındırdığı seküler unsurların fazlalığı nedeniyle 1869'da Kutsal Sinod'a bağlanmış ve görev yaptıkları bölgeler de piskoposlukların idaresi altına girmiştir. Misyonun acil ihtiyaçları için Piskoposların başkanlık ettiği Piskoposluk Komiteleri kurulmuştur. Misyonun cemiyet aracılığı ile iş görmesi tüm misyonerlerin sahada daha etkin faaliyet göstermesinin önünü açmıştır. Yakut Bölgesi'nde Misyoner Cemiyeti ise 21 Kasım 1869'dan itibaren bir kurum olarak 1917'ye kadar faaliyet göstermiştir.[13]

Misyonerlerin Dinî Referansları

Hristiyan misyonerliği, dinî referansını öncelikle Yeni Ahid metinlerindeki İsa'nın talebelerine yönelik çeşitli sözlerine dayandırır. İsa'nın, talebelerini gönderirken onlara "*gidin*" ve "*deyin ki*" ifadeleriyle başlayan sözleri Hristiyan misyonerliğinin temel referansı olarak kabul edilir. Yeni Ahit'te misyonerliğe referans olarak kullanılan en temel ifade Matta İncil'inde yer alan şu sözdür.

"*Şimdi gidip bütün milletleri/halkları talebelerim edinin; onları Baba, Oğul ve Rûhulkudüs adıyla vaftiz edin. Size emrettiğim her şeyi tutmalarını onlara öğretin ve işte ben dünyanın sonuna kadar sizinle birlikteyim*".[14]

Yine aynı İncil'de, "*... bu İncil, milletlerin hepsine şahadet olmak üzere bütün dünyada vaaz edilecektir ve son o zaman gelecektir*" denilmektedir. Misyonerliğin dinî referansı bağlamında bir diğer önemli ifade de Markos İncil'inde bulunmaktadır:

---

[12] Topsakal, **Rus Çarlığı ve Türkler**, s. 34.
[13] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No 13, s. 201,202.
[14] Topsakal, **Rus Çarlığı ve Türkler**, s. 35.

"*... Bütün dünyaya gidin, İncil'i bütün yaratılmışlara vazedin*" Misyonerlere göre Matta ve Markos İncillerinde yer alan, İsa'nın göğe yükselmesi öncesi talebelerine yaptığı konuşmada geçen ifadelerde Hristiyanlara yönelik yedi temel emir bulunmaktadır. İsa'nın bu sözleri gerçekte söyleyip söylemediği şüpheli olsa da onun diliyle ifade edilen bu emirler şunlardır. "*Al, git, tanıklık yap, ilân et, talebeler edin, onları vaftiz et ve eğit".*[15] Hristiyan misyonerliği çeşitli teolojik anlayış ve yaklaşımları da referans olarak kullanmaktadır. Meselâ Hristiyan bakış açısına göre misyonerlik göreviyle bir kişinin yabancı bir ülkeye veya millete gönderilmesi ilâhî oğul İsa Mesih'in Mesihlik misyonuna iştirak etmedir.[16] Yine Hristiyanlıkta kurtuluş teolojisi bağlamında Tanrı'nın diğer insanlar arasında zaten hâlihazırda onları İncil mesajına ve kurtuluşa hazırlama konusunda faaliyette bulunduğu inancı önemli bir dayanak kabul edilir. Buna göre Rûhulkudüs, dünya genelinde insanları İsa Mesih'le kurtuluş mesajını almaya hazırlamakta bunun için uygun ortamlar oluşturmaktadır. Misyonerlik görevini yürüten kilise ve misyonerler, İsa Mesih'in bütün dünyadan insanları kendi gününe ve geleceğine hazırlık için bir araya getireceği ümidini taşımaktadır.[17]

Rusların Hristiyanlığı Kabulü

Rusların Hristiyanlığı kabulü üzerine iki görüş ortaya atılmaktadır. Birincisi Knez Askold (ö. 882) döneminde Kiyev Slav Devletiyle, Bizans İmparatorluğu arasında vuku bulan savaş sonrasında (860) imzalanan antlaşma gereği Kiyev Slav Devleti'nin Hristiyanlığı kabul etmek zorunda kalması, ikincisi ise misyonerlik faaliyetleri sonucu bu dinin kabul edildiği tezidir.[18] İstanbul Patriği Photius tarafından Slavları Hristiyanlaştırmak amacıyla Slav topraklarına gönderilen misyonerler Kril (826-869) ve Methodius'un (815-885) misyonerlik faaliyetleri sonucunda Kiyev Slav Devleti'nin Hristiyanlığı yakından tanıması söz konusu olmuştur. Kanaatimizce bu misyonerlerin gönderilmesi hadisesi de yukarıda zikredilen antlaşmanın bir sonucudur. Netice itibariyle Knez Askold, Kiyev Slav

---

[15] Gündüz, "**Misyonerlik**", 193,199.
[16] Hilman, **The Church**, s. 35.
[17] G. H. Wolfsenberger, **Multiplying the Loaves: The Bible in Mission and Evangelism**, London, 1968, s. 22.
[18] E. E. Golubunskiy, **İstoriya Russkoy Tserkvi**, C. I, Moskova, 1900, s. 51.

Knezliğin de Hristiyanlığın yayılmasının temellerini atmıştır.[19] Knez Askold'un vaftiz edilmesiyle IX. yüzyılın ikinci yarısında Kiyev'de Hristiyan cemaatinin ortaya çıkması, Slavların tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.[20]

Ardılları olan Kiyev Knezi Oleg ve Knez İgor zamanında Kiyev Slav Devleti ile Bizans arasında siyasi ve ticari ilişkiler daha da gelişirken, bu gelişmelere paralel olarak Hristiyanlığın Rusya'da yayılması da hızlanmıştır. Knez İgor'un ölümünden sonra, eşi Prenses Olga (ö. 969), Rus knezliklerinin birleştirilmesi uğrunda ki çabaları Rus topraklarında Hristiyanlığın gelişmesine de zemin hazırlamıştır.[21] Onun, Slav topraklarındaki faaliyetleri 988 yılında, torunu Knez Vladimir tarafından, Kiyev Slav Devleti'nin Hristiyan Devleti olarak ilan edilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu anlamda, Kiyev Slav Devletini resmen Hristiyanlığı kabule hazırlayan Olga, 955 yılında İstanbul'a giderek orada İstanbul Patriği'nin huzurunda Hristiyanlığı kabul etmiştir.[22] Olga'nın ölümü ile yerine geçen oğlu Svyatoslav ve onun oğlu Yarapolk zamanında Hristiyanlığa resmi bir geçiş olmamış lakin halk arasında Hristiyan inancı artık belirginleşmeye başlamıştır.

Svyatoslav'ın ikinci oğlu Vladimir (Vasili) (978-1015) dönemi Slavlar arasında Hristiyanlığın Olga'dan sonra tekrar yayılması ve Ortodoks Kilisesi'nin kurulması için dönüm noktası oluşturmuştur.[23] Daha sekiz yaşındayken, babası Svyatoslav tarafından Novgorod'a gönderilerek eski Slav inancı ile yetişen Vladimir, doğal olarak hâkimiyetinin ilk yıllarında kendisini bu inanç doğrultusunda geliştirmiş, bunun yanında putların sayısını da azaltarak altıya indirmiştir. Fakat daha sonra, Bizans İmparatorluğu'ndan gelmiş bir misyonerin uzun vaazları, İstanbul'a gönderdiği casusların Ayasofya'da kendilerini cennette gibi hissettiklerini

[19] **Russkaya Pravoslavnaya Tserkov 988-1988**, **Oçerki İstorii I-XIX v.v.**, bs. 1., Moskova, 1998, s. 6.
[20] A. N. Sakharov, **Diplomatiya Drevney Rusi**, Moskova, 1980, s. 76
[21] V. A. Parkhamenko, **Naçalo Khristianstva Rusi, Oçerki iz İstorii Rusi IX.-X. vv**, Poltava, 1913, s. 117,123.
[22] George Vernardsky, **Rusya Tarihi**, (Çev, D. Mızrak, E. Ç. Mızrak,), 4. bs., Selenge Yayınları, İstanbul, 2019, s. 52.
[23] Nicholas Zernov, **The Russians And Their Church,** London, 1945, s. 7,12.

bildirmeleri ve zamanın politik çıkarları doğrultusunda Kiyev Knezi Vladimir, Hristiyanlığı kabul etmiştir.[24]

Rus Metropolitliği

Knez Vladimir'in Hristiyanlığı resmi din olarak seçmesinin ardından Rus Ortodoks Kilisesi, İstanbul Patrikliğinin metropolitliği statüsüne yükselmiştir. Böylece, Kiyev'in ve tüm Slavların ilk metropoliti, Suriyeli Mihail olmuş, 988-990 yılları arasında Kiyev metropolitliği yapmıştır.[25] Metropolitlik statüsü 1589 yılına kadar varlığını sürdürmüş bu tarihten sonra ise patriklik dönemi başlamıştır. Kiyev Slav Devleti'nin tarihinde XIII. yüzyılda vuku bulan Moğol istilası ve Haçlı seferleri gibi olaylar Kiyev'in konumunu kaybetmesine, Metropolit III. Kiril'e dini merkezin Vilademir'e taşınması kararını aldırmıştır. Ancak taşınma Metropolit Maksim döneminde gerçekleşebilmiştir.[26] Daha sonra bu defa dış baskıların aksine, iç çatışmalar ve knezlikler arasındaki bölünmeler nedeniyle kilise merkezinin Vladimir'de değil de, Moskova'da olması gerektiği üzerine tartışmalar başlamıştır.

Ortodoks Kilisesi'nin Moskova'da yer almasının, Moskova Knezliği için politik anlamda çok büyük önem taşıdığının farkında olan Aleksandr Nevski'nin torunu, Moskova Knezi İvan Kalita, Rus Metropoliti Petro'yu bu kente yerleşmeye davet etmiş, Petro buna karşılık Knez'e, Kutsal Meryem'in anısına taş kilise yaptırmasını şart koşmuştur.[27] Sonuç olarak bulunduğu kilisenin dini merkez olmasını sembolize eden Meryem ikonu, 26 Ağustos 1395 tarihinde Vladimir'den Moskova'ya taşınmıştır. Böylece Moskova Knezliğinin tüm Slav Knezlikleri arasında yüksek bir konuma erişmiş, hem de dini ve idari yapı artık bir birleşimin parçaları haline gelmiştir. Bu tarihten sonra Rus Ortodoks Kilisesi tabirini kullanmak yerinde olacaktır.

---

[24] Vernardsky, **Rusya Tarihi,** s. 59.
[25] Golubinskiy, **İstoriya Russkoy**, s. 185,289.
[26] K. Walther, **History of Russia**, New York 1976,s. 28,35; Sevinç Aslanova, "Rus Ortodoks Kilisesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, 2006, s. 28.
[27] V. O. Klyuçevskiy, **Soçineniya**, C. II, Moskova, 1957, s. 24

Moskova Patrikliği

İstanbul'un 1453 yılında Hristiyanların elinden çıkmasının ardından Moskova kendisini İstanbul patrikliğinin manevi varisi olarak kabul etmiştir. Rusya 1480'de bağımsız olmasıyla birlikte Ortodoks inancını benimseyen devletlerin en büyüğü olmuştur.[28] Rusların, Altın Orda Devleti'nin parçalanması üzerine Kazan (1552) ve Astrahan (1556) ve Sibirya hanlığının topraklarını işgal etmesi XVI. yüzyılda Ortodoks inancına mensup devletler üzerinde oteritesinin artmasına neden olmuştur.[29] Moskova, Rus devletinin başşehri olmanın yanında artık dini bir merkez olarak kabul edilmeye başlanmıştır.[30] 1589 yılında ise Rus Ortodoks Kilisesi için büyük önem taşıyan Patriklik müessesesi tesis edilmiştir.[31] Doğuda gücünü pekiştiren Rus Çarlığının durumuna binaen, 1590 ve 1593 yıllarında toplanan İstanbul Konseyi'nde Moskova Patrikliği; İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs Patrikliklerinden sonra beşinci Patriklik olarak tanınmıştır.[32]

Kutsal Sinod

I. Petro, Avrupa'ya yaptığı ziyaretler neticesinde bir dizi reform gerçekleştirmiştir. Petro, Avrupa'da gördüğü kilise sistemini Rusya'da da uygulamak için gerekli girişimleri hemen başlatmıştır. Örnek olarak ise Anglikan Kilisesi sistemini temel almıştır. Mevcut Patriğin ölümüyle beraber bu makama kimsenin atanmasına izin vermeyen I. Petro, Rus Ortodoks Kilisesi'ni devlet idaresine bağlayarak, din görevlilerini kendisi tayin etmeye başlamıştır.[33]

I. Petro, 1718'de Kiliseyi idare etmek için "Dini Kurul" sistemini kurmuş ve bu bağlamda, bir Dini Nizamname[34] (*Dini Reglament*) yayımlamıştır. I. Petro'nun,

---

[28] İlyas Topsakal, "Türk Tarihi Açısından Sibiryanın Kısa Tarihi (Başlangıçtan XVI. yüzyıla Kadar)" **Türkish Studies**, Volume 6/1, Winter 2011, s. 1865, (**DOI: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.2181**. Erişim Tarihi. 10.01.2023)

[29] Makariy Bulgakov, **İstoriya Russkoy Tserkvi**, C. X, Bs. 2, Sankt Petersburg 1902, s. 7.

[30] Akdes Nimet Kurat, **Başlangıçtan 1917'ye Rusya Tarihi**, Ankara, 1948, s. 177.

[31] Makariy, **İstoriya Russkoy**, s. 24

[32] **Russkaya Pravoslavnaya**, s. 31

[33] Münir Yıldırım, "Günümüz Yunan Ortodoks Kilisesi Üzerine Bir Araştırma", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, 2003, s. 135.

[34] 1718 yılında I. Petro, kiliseyi idare etmek için bir dinin kurul; Kutsal Sinodluk sistemini kurmuştur. Çar'ın emriyle Pskov Piskoposu Feof an "Dini Reglament" senedini oluşturmuştur. Bu senette Patriklik sisteminin yerine kurul sistemi gelmiş ve bu değişiklik konsey kararıyla onaylanmıştır. Dini

Konsey kararıyla da onaylattığı bu nizamnameye göre, patriklik sisteminin yerine kurul sistemi getirilmiştir. Dini Kurul 12 kişiden oluşturulmuş ve kurul yöneticisi özel haklara sahip olamamıştır. Ayrıca bu Dini Nizamname ile patrikliğin ilgası da tekrar onaylanmıştır. 14 Şubat 1721'de kurulan Kutsal Sinod 1723'te İstanbul ve Antakya Patriklikleri tarafından tanınmıştır.[35] Kutsal Sinod ile birlikte Rus Ortodoks Piskoposlukları daimi ve geçici olmak üzere iki statüye ayrılmıştır. Buna göre Kutsal Sinod'un daimi üyelikleri sadece Novgorod ve Petersburg piskoposluklarına verilmiştir. Rus devleti başlangıcında bir knezlik olarak ortaya çıkmış, 1547'de Korkunç İvan'ın *Çar* ünvanını kullanmasıyla Rus Çarlığı'na ve I. Petro ile birlikte de imparatorluk olarak adlandırılmıştır. Bu değişimlerle eş zamanlı olarak Ruslar Sibirya'da durumunu sağlamlaştırmış yeni dini ve idari merkezler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biriside zamanla Uzak Doğu Sibirya'nın merkezi haline gelen Yakut Bölgesi olmuştur.

---

kurul 12 kişiden oluşmaktaydı ancak, sivil kurul başkanı Çar'a benzer özel haklara sahip değildi. Kurul sistemi ile kilise idareciliğine büyük bir darbe vurularak Patrikliğin ilgası tekrar onaylanmıştır; Bkz:Topsakal, **Rus Çarlığı ve Türkler**, s. 101.

[35] **Russkaya Pravoslavnaya**, s. 76

BİRİNCİ BÖLÜM

YAKUT/SAHA BÖLGESİNİN COĞRAFYASI VE DEMOĞRAFİK YAPISI

1.1. Bölgenin Fiziki Yapısı

Yakut Bölgesi, Sibirya'nın kuzeydoğu topraklarının neredeyse tamamını kaplamaktadır. Yakut coğrafyası Rus idari taksimine göre beş bölgeden oluşur. Yakut, Verhoyansk, Vilyu, Kolım ve Olekminsk olmak üzere toplamda yaklaşık olarak 3.452.655 km2'lik alana sahiptir.[36] Güney tarafında Transbaykal bölgesi ve güneydoğu tarafında Amur bölgesi ile sınır komşusudur. Batıda alçalan rakım dolayısıyla bataklıkların oluşturduğu İrkutsk ve Yenisey Ovası, doğuda dar ve kayalık sahil şeridi ile Primorsk bölgesi, kuzeyinde Çukotka ve Kamçatka bölgesinin sınırını belirleyen sıradağların yamaçları yer alır.[37] Yakut bölgesinin iç kesimleri de farklı yönlere uzanan dağlarla kaplıdır. Güney batıdan kuzey doğuya Stanov ve Yablanov dağları, Ohotsk Denizi'nin batı kıyısı boyunca yer alan Alandskiy dağlarıysa güney doğu sınırını belirler. Dağlık şeridin iç yamaçları kuzey ve batı yönünde alçalarak devam eder. Nehirlerin yönüne bakılacak olursa bu yamaçların tümü boylam yönünde uzanmakta ancak bazen batıya bazen de doğu yönünde sapmalar yaşanmaktadır. Bu görünüm ise bölgeyi güney ve kuzey yaylalıkları olarak ikiye ayırmaktadır. Kuzey yaylaları denize açık olup dağ sıralarının uç yamaçlarıyla bir birinden ayrılır. Bu durumun aksine güney yaylarında rakım düşük, su sınırları belli olmayıp, yüksek dağlarla çevrili büyük bir alandır. Bu yayların nehirlerinden kuzey yönlü olanlar Kuzey Buz Denizi'ne güney yönlü olanlar ise Lena Nehri'ne akar.[38]

---

[36] **Obzor Yakutskoy Oblasti za 1884 Gadu**, Tipografiya Yakutskogo Oblastnogo Pravleniya, Yakutsk, 1884, s. 1.

[37] M. A. Krasovskiy, **Russkie v Yakutskoy Oblasti v XVII v.**, Kazan, 1895, s. 1; **Pervaya Vseobşaya Perepis Naselenniya Rossiskoy İmperii 1897, "Yakutskoy Oblast**", Moskova, 1904, s. 3.

[38] Vatslav Lepoldoviç Şeroşevskiy, **Saka-Yakutlar**, (Çev, A. Acaloğlu), Selenge Yayınları, İstanbul, 2019, s. 14.

Bölgeler arası ulaşımı sağlayan Sibirya'nın üçüncü, Yakut Bölgesi'nin en büyük nehri olan Lena'nın uzunluğu yaklaşık 6.500 (verst)[39] km olup, Baykal Gölü civarındaki dağlardan başlar ve Kuzey Buz Denizi'ne dökülür.[40] Yakut Bölgesi sakinleri nehirler vasıtasıyla hayata tutunur. Kışın donan nehirler üzerinden sağlanan ulaşım, yaz mevsiminde gemiler vasıtasıyla gerçekleşir. Lena Nehri'nin irili ufaklı yaklaşık 1.000 kolu olduğu bilinmektedir. Bu nehrin en uzun iki kolu Aldan ve Vilyu nehirleridir.[41] Uzunluk olarak Aldan yaklaşık 2.000 km, Vilyu ise 3.000 km' dir. Sibirya da ki Angara Nehri'nden sonra debisi en düşük ikinci nehir Aldan Nehri'dir ve bu nehrin yaklaşık 1.400 km'si taşımacılık için uygundur.[42] Lena Nehri'nin diğer büyük kolları ise Yana, İndigirka, Kolım, Vitim ve Olekma'dır.

1.1.1. İklim

Sahaların yurdu iklim olarak çok serttir ve değişken değildir. Bölgenin hemen tamamında aynı zaman diliminde aynı iklim hâkimdir. Bölgenin bazı noktalarında ağustos ayında bile kar yağışları görülür. Kışın en şiddetli ayı ocak ayıdır. Rüzgâr kış aylarında neredeyse hiç görülmez, bütün sular buz tutar ve toprak şiddetli don nedeniyle yarılır. Bu hareketsizlik mart ayının sonuna kadar devam eder ve ilkbahar rüzgârları ile beraber hareketlenme başlar. Ancak gerçek bahar mayıs ayında gelir ve eriyen buzlar ile birlikte her yer bataklığa dönüşür. Bölgeye ilk yağışlar genellikle haziran başında düşer. İkinci yağışlarsa genellikle temmuz ayında gerçekleşmektedir. Bu yağışlar yerel halk için hayati önem taşımaktadır. Sahalar hayvanları için yiyecek teminini bu dönemde sağlarlar.[43] Saha ilinin bitki örtüsü ormandır. Güney kesimlerinde farklı türden bitki örtüsüne sahipken kuzeye doğru gidildikçe ormanların görünümü değişirken içerisinde yaşam alanı barındırmaz.

[39] Rus kaynaklarında verst olarak verilmekte ve bir verst 1.0668. km'ye tekabül etmektedir.
[40] James Forsyth, **A History of the Peoples of Siberia, Russian's North Asian Colony 1581–1990**, Cambridge Universty Pres. Cambridge, 1992, s. 8.
[41] Bkz: M. A. Federoviç, **Puteşestvi Na Sever i Vostok Sibirii, "Sever i Vostok Sibirii v Yestestvenno-İstoriçeskim Otnoşenii Geografii i Gidrografiya**, St. Petersburg, Tipografiya Akademia Nauk,1860, s. 131,132.
[42] Şeroşevskiy, **Saka Yakutlar**, s. 14,15.
[43] K. Sergeyeva, **Narodi Rossii Yakuti**, Moskova, 1898, s. 6,7.

1.1.2.Hayvancılık

Sahaların ana geçim kaynaklarının başında hayvancılık gelmektedir. At sütünden elde ettikleri besinlerle hayatlarını sürdürmüşlerdir. Saha Türkleri için at kutsal bir hayvandır. Bunu destanlarında, hikâye ve şarkılarında gözlemlemek mümkündür. Sahaların ilk insanların yarı at yarı insan olduğu ve insanların sonradan var olduğuna inandıkları iddia edilmektedir. Atı bazı özelliklerinden dolayı kutsal kabul etmişlerdir. Sahalara göre atlar diğer hayvanların aksine çayırlarda bir düzen içerisinde otlarlar ve çayırları asla çiğnemezler, yine atın insanlar gibi alıngan olduğuna ve onları asla incitmemek gerektiğine inanırlar.[44] Bu durum Sahaların erken dönemi için geçerlidir. XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Sahaların uğraş alanları değişmeye başlamıştır. Sahalar bu bölgeye geldiklerinde at yetiştiriciliği için uygun mekânlara yerleşmişlerdir. Uzun süre zarfında nüfuslarının çoğalması ve Rusların kıymetli arazilere yerleşmesiyle birlikte bu çayırlık alanlar onlara yetmemiştir. Atlar diğer hayvanlara göre ot seçen yani her otu yemeyen hayvanlardır. Bu durum Sahaları ot seçmeyen ve bakımı daha kolay olan sığır ve koyun yetiştiriciliğine yöneltmiştir.[45]

Sahaların hayvancılık alanında yapmış olduğu bu değişim onların yaşam tarzını da etkilemiştir. İzah etmek gerekirse at sürüleri hızlı hareket eden ve çok gezen kombine sürüleridir. Sığırlar ise nazaran daha yavaş hareket eden ve belirli bir çevrede otlayan sürülerdir. Bu durumda önceden at sürülerini takip etmek zorunda olan ve hızlı yer değiştiren Sahalar artık kademeli olarak daha sabit hayat sürmeye başlamışlardır. Sığır sürülerinin kışın karnını doyuramaması ve bakımının zor olması bu aylar da onlara yiyecek taşımak zorunda kalan Sahaları belirli alışkanlıklarından da vazgeçmek zorunda bırakmıştır.

1.2. Sahaların Tarihi Coğrafyası

Sahaların bugün yaşadıkları topraklar Sayan Dağlarının eteklerinden başlayarak, Angara Nehri'nden, Lena Nehri'nin üst akımına kadar olan bölgeyi içine

[44] Sergeyeva, **Narodi Rossii**, s. 12,13; P. S. Sofroneev, **Yakuti v Pervoy Palavine XVIII veka**, Yakutsk, 1972, s. 21,22,23.
[45] **Sibirskiy Vestnik: 1824 Gadu**, Çast Çetvertaya, St. Peterburg, 1825, s. 154,155.

alır.[46] Sahaların kökenleri hakkında tartışılan farklı nazariyeler onların tarihi coğrafyalarını belirlememize yardım etmektedir. Sahaların kökeni hakkında en çok kabul gören güney köken nazariyesidir. Bunu savunan bilim adamları erken dönemde Sahaların Baykal Gölü'nün güneyi[47] ile Angara Nehri arasında yaşadıklarını oradan Lena havzasına geldiklerini kabul ederler.[48] Kuzey'de İndirgka ve Kolım nehirleri arası Tunguzlar ve Yukagirler'in yaşadığı topraklardır. Lena ve Olenk nehirlerinin kesiştiği noktada ise Tunguzlar ve Sahalar ikamet etmekteydi. Sahaların efsanelerinde önceden Lena Nehri'nin yukarı akımıyla Baykal Gölü'nün batısında Buryatlar ve Moğollar ile komşu olduğu anlaşılmaktadır. Efsaneye göre kabileler arasında yaşanan savaş sonucunda Sahalar bu toprakları terk ederek Lena Nehri'nin orta akımına geldiler ve burada yerleşik Tunguzları yerlerinden sürdüler.[49] Rus Kozakları ile karşılaştıklarındaysa bugünkü yerleşik olduğu bölgede ikamet eder vaziyetteydiler. Rus-Kozaklarının mezalimi karşısında Saha Türkleri 1630-40'lı yıllarda birkaç başarısız ayaklanma girişiminde bulunmuşlardır. Ancak bir netice elde edemeyince daha da kuzeye çekilmek zorunda kalmışlardır. Sahalar kuzeyde Tunguzların bölgesine geçerek, oradan da daha kuzeye Kuzey Buz Denizi kıyısına kadar inmişlerdir. Böylece Sahaların yaşamış olduğu coğrafya Lena Nehri'nin güneyinden Kuzey Buz Denizi'ne, batıda Anabara'dan doğuda Pensin Körfezi'ne kadar genişlemiştir.[50]

1.3. Sahaların Kökeni

Sahaların kökeni meselesi de ortaya çıktıkları coğrafya gibi tartışmalıdır. Ostolopova; Sahaların Tobolsk ve Barabin bozkırlarından göç ederek bölgeye geldiklerini savunmuştur. Buna kanıt olarak da yüz hatlarının Tatarlara benzemesi ve Krasnoyarsk Bölgesi'nde yaşayan bir grubun kendisini *Saha* olarak adlandırmasına

---

[46] **Opisaniye Vseh Obitayuşih v Rosiyskom Gasudarstve Naradov,** Çast Vtoraya, O Narodah Tatarskavo Plemeni, St. Petersburg, 1799, s. 169.

[47] Gününmüzde Saha Cumhuriyeti bilim adamları tarafından yapılan antropolojik incelemeler neticesinde Güney Köken Teorisi % 80-85 oranında kabul edilmektedir.

[48] Bkz: V. İ. Uşuntskiy, "Plemena Baykalskavo Regiona i Problema Etnogeneza Saha/Drevnie Kulturi Mongolii Nauçnoy**", Baykalskoy Sibirii iSevernogo Kitaya Meteriali VII Mejdunarodniy Nauçnoy Konferatsii**, Krasnoyarsk, 2016, s. 201,207; **Priroda i Çelovek Kraynem Sever, Saçineniye Gatviga**, (Edit., S. Perevel S. Nemetskavo, A. Usov) Moskva, 1863, s. 190.

[49] **Sibirskiy Vestnik: 1824 Gadu**, Çast Tretiya, St. Petersburg, s. 127; Krasovskiy, **Russkie v Yakutskoy**, s. 4.

[50] **Opisaniye Vseh Obitayuşih**, s. 170*;* Bkz: **Severniy Arhiv**, 1822, İyul, No: 15, s. 209,210.

bağlamıştır.[51] Bu bilgiler kısmen doğru olsa da tartışmaya açık "*Yenisey Hipotezinin*" temelini Ostolopova'nın bu tezi oluşturmuştur. Şeroşevskiy; "*Güney Köken Teorisi"*ni savunarak Sahaların güneyden geldiklerini belirtmiş lakin tezini sağlam delillerle açıklayamamıştır. Şeroşevskiy kanıt olarak Sahaların şimdiki yaşadıkları bölgede bulunmayan hayvan türlerinin isimlerini bildiklerini (aslan, yılan, deve gibi) bunun da önceden yaşamış oldukları güney topraklarıyla bağlantılı olduğunu iddia etmiştir. Aristov, Sahaları *Türk Sagay* kabilesinin bir parçası olarak görmüştür. Ona göre Moğolların Çin hâkimiyeti sona erince Sagay ve Urankhay'lar birlikte bölgeye göç etmiştir. Aristov'a göre bölgenin en eski tarihi XII ve XIV yüzyıldan daha eskiye gitmez.[52] Tokorev'de yine Sahaların güney kökenli olduğunu savunan bilim adamlarındandır lakin folklorik ve ortak benzerlik dışında sunabildiği bir kanıt yoktur.[53] Sibirya ve Türk topluluklarını erken sayılabilecek bir dönemde yakından inceleyen Miller ise dil konusuna vurgu yaparak; Buir-Nur Tatarlarının önceden Gobi çölü çevresinde yaşadıklarını belirtmiştir. Ünlü Saha bilim adamı Ksenofontov'da Miller'in bu görüşüne katılmıştır.[54] Miller'e göre insanların ahlaki ve karakteristik özellikleri (din, zanaat, örf ve adetler) birbirinden etkilenebilir. Ancak bir bileşimi açıklamak için bunların ehemmiyeti oldukça azdır. Burada önemli etken dil'dir. Dillerin farklı olduğu yerde kabile birliği aramak anlamsızdır. Miller konu hakkında şunları nakletmiştir.

"*Yakutların dili Tatarlar ile çok büyük benzerlik gösterir ve bunlar eskiden aynı milletti, Lena'ya göçlerinin ardından Buryat ve Moğollarla kaynaşmışlardır*".[55]

Diğer bazı araştırmacılara göre ise İslâm kaynaklarında geçen Furi-Kuri topluluğu Kurikanlardır. Çin kaynaklarında görülen Ku-li-kan ve Orhon yazıtlarındaki Kurikanlar Sahaların ataları kabul edilmektedir.[56] Bilim insanlarının

---

[51] Müellifin iddialarının temelini kuzey arşivinde yer alan bilgiler oluştursa gerekir. Bkz: **Severniy Arhiv 1822**, 204,205.

[52] Gavril Vasileviç Ksenofontov, **Uranghay-Sahalar "Oçerki Po İstorii Drevniy Yakutov**", Tom 1, Nat. Knijnoe İzd. Res. Saha, Yakutiya, 1992, s. 68,69,79,87.

[53] S. A. Tokorev, **Proishojdeniya Yakutskoy Narodnosti, Kratkiy Sabşeniya**, Yakutsk, 1941, s. 58,59.

[54] Uşuntskiy, **Plemena Baykalskavo Regiona**, s. 202.

[55] Gerard Fredrich Miller, **Opisanie Sibirskogo Tsartsva i Vseh Proizşedşih v Nem Del ot Naçala, a Osoblivo ot Pakareniye Yivo Rossiskoy Derjav po siy Vremena; Soçineniya**, Kniga Pervaya, Pri İmperatorskoy Akademi Nauk, SPB, 1787, s. 21.

[56] Ahmet Taşağıl, "Yakutlar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, İstanbul, 2013, s. 295.

çoğunluğu Saha Türklerinin kökenini Baykal Gölü yakınındaki Kurikanlara bağlamaktadırlar.[57] Kurikanlar, Tölös boylarından ve Uygur uruğlarından biridir. Çin kaynaklarında onların Baykal Gölü'nün batı kıyılarında oturdukları ve Kırgız topraklarının doğusunda bulundukları zikredilmiştir. Çin kaynaklarına göre Kurikanlar Türklerin yazısını biliyorlardı ve dilleri de Türkçe idi. VII-VIII. yüzyıldaki Kurikanların üç boy halinde yaşadıklarını ve Üç Kurikan adıyla anıldıklarını Orkun kitabelerinde zikredilmektedir.[58] Köl Tigin ve Bilge Kagan Yazıtları'nda adları geçen Kurikanların, Kök-Türk Kağanlığı'nın merkezinin kuzeyinde oldukları bildirilmektedir.[59] Gogolev'de bu yönde görüş bildirerek, Sahaların kökeninin Türkistan ve Güney Sibirya'ya uzandığını ve İskit-Hunların bileşeni olduğunu belirtmektedir.[60]

Sahaların efsanelerin çoğun da Baykal Gölü ve Angara Nehri sıkça zikredilimektedir. Sahalar Baykal Gölü'nü kutsal kabul etmişler ve dünyanın gölde yaşayan bir balığın sırtında durduğuna inanmışlardır.[61] Kurikanların Saha Türklerinin ataları olması muhtemel gözükürken, bölgede çok sayıda Türk-Moğol kabilesinin yaşadığı gerçeğini de göz önünde bulundurmak gerekiyor. Ancak Çin kaynaklarının bahsettiği üzere Kurikanların dili Türkçe olduğuna göre bölgede yaşayan boy ve kabileler arasında direkt olarak Saha/Yakutları işaret etmektedir. Çünkü Saha kültürünün tüm unsurlarının onları çevredeki Tayga-Orman halklarından kesin biçimde ayırdığı, Güney Sibirya ve Türkistan'ın Türk topluluklarına yaklaştırdığı bugün kabul edilmektedir.[62]

Sahaların, Lena Nehri'nin orta akımına geldiklerinde iki kabileden ibaret oldukları kabul edilir. Efsaneye göre birincisi Omogoy Bay'ın liderliğindeki Batulinler, ikincisi Elley'in önderliğindeki Eleyler'dir. Efsaneye göre; Elley, Omogay Bay'ın kızı ile evlenir ve 12 erkek çocuğu olur. Kangalaslar, Elley'in oğlu

---

[57] Peter B. Golden, **Türk Halkaları Tarihine Giriş**, (Çev. Osman Karatay), 5. Bs., Ötüken Neşriyat, 2014, s. 425.
[58] Ahmet Taşağıl, **Çin kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, TTK Yayınları, Ankara 2004, s. 88.
[59] Sadettin Gömeç, "**Sahaların (Yakut) Ataları veya Kök Türkçe Yazıtların Kurıkanları**", Anayurttan Atayurda Türk Dünyası, 1/3, Ankara 1993, s. 58.
[60] Anatoliy İgnateviç Gogolev, **Proishojdeniye Naroda Saha i Yivo Traditsionnoy Kulturi**, İzd. Dom SVFU, Yakutsk, 2018, s. 6.
[61] ba.;Sadettin Gömeç, **Türk Kültürünün Ana Hatları**, 1. Bs., Ankara, 2006.
[62] S. A. Tokarev, İ. S. Gurvich, **"The Yakuts", The Peoples of Siberia**, Chicago 1964, s. 247,248.

Hasalas'ı (Kangalas) ata olarak kabul ederler.[63] Elley'in babası ise Tatar Tayma'dır. Yine efsaneye göre bu aile kurak bölgelerden göç edip bu bölgeye gelmiştir. Tarihçilerin ve Arkeologların ortak buluştuğu noktaysa Sahalar ve Tatarlar Angara Nehri çevresinde birlikte yaşamışlar ve muhtemelen bu etnogenezin içerisinde Sahalardan başka Tumat, Bagurt, Bayırku ve Merkit'lerde yer almıştır.[64] Sonuç olarak toparlayacak olursak eğer bilim insanlarının ortak kanısı Sahaların ilk çıkış noktası olarak Türkistan görünmektedir. Sonra belirli bir süre Baykal Gölü'nün güneyinde ikamet ettikten sonra bugün ki topraklarına yerleşmişlerdir.

1.4. Saha İnsanı ve Kültürü

Sahalar genellikle orta boylu, geniş yüzlü, elmacık kemikleri hafif çıkıntılı, düz burunlu ve kafaları küçük yuvarlaktır. Gençliklerinden itibaren sakallarını ve bıyıklarını yolarlar, saçları siyah ve uzundur.[65] Yurt ve Urasa denilen çadırlarda yaşarlar.[66] Yurtların duvarlarını ve damı inek gübresi ve kilin karışımı ile sıvamışlardır. Yazları ise Urasa adını verdikleri daha hafif malzemeden yapılmış çadırlarda yaşarlar.[67] Sahaların *Son* adını verdikleri kıyafetleri meşhurdur. Uzunluğu diz altına kadar gelir ve önden gümüş veya altın düğmelerle iliklenir. Farklı renkten kürkleri birleştirerek (ağırlıklı olarak beyaz geyik derisi) dikerler. Fakirler kısrak derisinden zenginler ise kumaştan kıyafetler giyerlerdi. Her zaman elbisenin sol

---

[63] Krasovskiy, **Russkie v Yakutskoy**, s. 4.

[64] Uşuntskiy, **Plemena Baykalskavo Regiona**, s. 202. Yakutların güney kökeni teorisi, XVII. yüzyılın sonunda, Rus hükümeti adına Sibirya'dan Çin'e seyahat eden Alman veya Hollandalı yabancı bir tüccar olan Evert Isbrandt Ides'in notlarından yola çıkılarak yoğunluk kazanmıştır.; Ksenofontov, **Urankghay-Sahalar,** s. 24; Diğer bir iddiaya göre, Yakutların Tobol vilayetinde Barabinsk bozkırında yaşayan Tatar neslinden gelmeleri muhtemeldir. Bunun kanıtı şu şekildedir: Birincisi, Moğol'dan çok Tatar'a benzeyen yüzün ana hatlar, ikincisi Krasnoyarsk yakınlarında ve Barab'da yaşayan Tatarlar arasında hala Sagay adında bir kabilenin olması gösterilebilir. Üçüncüsü, Yakutlar kendilerine Sakha diyorlar onların dili Krasnoyarsk ve Barabinsk Tatarlarının diline benzer şimdi benzerlik o kadar büyük olmasa da, onların bu kabilelerden uzun vade de ayrılmış olması diğer halklarla birleşmelerinin neticesinde Sahaların diline Buryat, Moğolca ve Tunguzca sözcükler girmiştir. Ancak bu Sahaların daha önce kendilerinin de kabul ettikleri gibi Moğolların ve Buryatların komşuları olduklarını kanıtlar. Neden Yakut olarak adlandırıldıkları hiç bilinmemektedir. Çünkü onlarda bu kelimenin hiçbir anlamı yoktur. Bu isim onlara bazı durumlarda Ruslar tarafından verildi. Ayrıca Krasnoyarsk yakınlarında yaşayan Tatarlara Sanay denir.;**Severniy Arhiv, 1822**, s. 204,205.

[65] **Sibirskiy Vestnik 1824**, s. 134.

[66] Yurtlar kütüklerden oluşur ve etrafı çeşitli malzemelerle sıvanırdı. İçerisinde bir ocak bulunurdu ve duman en tepe noktadan dışarı çıkardı. Ocağın yanında yatakları yer alır. Sonbaharda kışlıklar yeniden kontrol edilir, eğer düzgün değilse yeniden inşa ederlerdi*;* **Opisaniye Vseh Obitayuşih**, s. 172; Bkz: **Priroda i Çelovek**, s. 191.

[67] **Sibirskiy Vestnik 1824**, s. 134.

tarafına bir hançer ve sağ tarafına çakmak taşı takarlar ve Ren geyiği derisinden yapılmış çoraplar giyerlerdi. Sahalar başlarına hem yaz hem kış samur yosunundan yapılmış bir şapka giyerler, kulaklarına maddi durumlarına göre gümüş veya altın küpe takar, saçlarını iki tarafa ayırarak örerler ve parlak kırmızı kurdeleler ile süslerlerdi.[68] Sahalar genellikle yaylak kışlak hayatı yaşarlarken kışın çok fazla hareket etmemişlerdir.

İngiliz Yüzbaşı Josef Billings Yakut bölgesine 1788 yılında yapmış olduğu seyahat esnasında Sahalar hakkında şunları nakletmektedir.

> *"Yakutlar büyük olasılıkla Tobolsk vilayetinde ki Barabin bozkırlarında yaşayan Tatarlarla ile akrabadırlar. Bunu her iki toplulululukta da aynı olan isimler ile bağdaştırabiliriz. Ruslar neden bu insanlara Yakut dediler? Bu konuda kendilerinin de en ufak bir fikri yok. Yakutlar için yıl Mayıs ayında başlar ve 12 aydan oluşur. Geceleri Aragas-Solus dedikleri büyük ayın gökyüzündeki konumuna göre saati doğru bir şekilde belirlerler. Bizim İngiltere'de Palisade dediğimiz yıldız grubuna, Yakutlar Urgal derler ve kışın gidişatını oradan tahmin ederler. Yani bu yıldız grubu Ocak ayında ortaya çıkan yedi günlük aydan önce belirirse baharın nisan ayının başında başlayacağına inanırlar, ancak on günlük bir ay ile görünürse baharın çok geç başlayacağına delalet üzücü bir durumdur ki karın mayıs başında eriyeceğini işaret eder. Yakutlar geleneklerinde diğer topluluklara benzerler ancak doğal zekâları keskin bir şekilde görünür. Örneğin kendilerine söyleneni iyi anlamaya ve herşeyi olduğu gibi öğrenmeye çalışırlar. Muhatap oldukları insanların eğilimlerini ve temel tutkularını araştırır onların gözüne girmeye çalışırlar. Genel olarak keskin bir hafizaları vardır ve gençliğinde başlarına gelen herşeyi anlatabilirler. O zamanlar onlarla kim dosttu, kimden hangi hediyeyi aldılar ve kime ne hediye verdilerse hepsini kendisinden sonrakine anlatırlar. Hasta bir Yakut öleceğini anlayınca varisini çağırır ve ona bütün işlerini, dostlarını ve düşmanlarını hatırlatır. Kiminle dost olup kiminle düşman olacağını kimden uzak duracağını tembihler. Düşmanlıklar iki aile arasında evlilik bağı kurana kadar devam eder. Eğer evliler boşanırsa düşmanlık eskisinden daha şiddetli bir hal alır. Aralarında en ufak sebeplerden büyük tartışmalar doğar. Birisi birisini ziyafete davet ederse arkadaşıda onu davet edip aynı şekilde ağırlamalıdır. Böyle durumlarda besili bir kısrak veya ineği keser ve yerler. Misafire inekten kalan et ve bir kürk hediye olarak verilir. Misafir o zaman ev sahibine başka zaman kendisini ağırlamak istediğini belirtmeli ve aldığı hediyelerden aşağı olmayacak şekilde hediyeler vermelidir. Hediyelerin değeri eğer düşükse o zaman dostluk bozulur, tartışma çıkar ve mahkemeye giderler. Sadece istediklerini almak için on kat daha fazla para harcarlar. Yakutlar genelde kaba ve kincidirler, diğer insanlara karşı şefkatlidirler. Zengin bir insanı fakir bir insana tercih ederler çünkü Tanrı fakiri hor görür. Her Yakut'un iki adı vardır. Gerçek isimler sadece gerektiğine zikredilir ki cinler onlara musallat olmaya kalktıklarında*

[68] Ksenofontov, **Uranghay-Sahalar**, s. 25;Bkz: **Sibirskiy Vestnik 1824**, s. 134;**Opisaniye Vseh Obitayuşih**, s. 175.

bulamasınlar. Babanın adı zikredilmez günah sayılır. İhtiyar kelimesi Yakutlar tarafından saygı görür ve bu sıfatı sadece ailenin ve toplumun ileri gelenleri için kullanırlar. Ruslarla iyi geçinirler atlarına bakar ve onlara hediyeler verirler. Vaftiz olan ve vaftiz olmayan Yakutların yaşam biçimi aynıdır. Yakutlar maddi ihtiyacını karşılayabileceği kadar kadınla evlenebilirler. Ancak ilk eş her zaman ailelerin girişimleri sonucunda alınır. Bir genç güzel bir kız görür ve beğenirse babasına haber verir babası ölmüşse yakın akrabaları bu kız isteme görevini üstlenir. Gelinin babasına belli sayıda at, inek ve yemek için kısrak vermek zorundadır. Gelin tarafı ise damadın verdiği her şeyin yarı miktarına denk gelen hediye vermek zorundadır. Tüm bu adetler yapıldıktan sonra gelinin babasının susması rıza göstermesi anlamına gelmektedir".[69]

1.5.Yakut ve Saha Adının Ortaya Çıkışı

Ruslar Amgin ve Lena nehirleri havzasında yaşayan Türk boylarını (Sahalar) **Yakolskiy Ludi** Yakut olarak adlandırmışlardır.[70] Yakut kelimesi ise Evenk (Mançu-Tunguz) dilinden gelmektedir. Evenkilerin Sahalara **Eko** dedikleri söylenmektedir ve Sahalara ait ilk bilgileri Tunguzlardan[71] alan Ruslar, E sesini Ya sesine çevirip -ut ekini de ekleyerek Eko adını Yakut olarak telaffuz etmişlerdir.[72] İsmin kökeni Türkçe 'de kıyı anlamına gelen **yaka** kelimesidir. Bu kelime, Tunguzlarda **Yako** biçiminde; Buryatlar da ise +t çokluk ekinin kullanımıyla **Yakut** biçiminde kullanılmıştır. Genel Türkçedeki y- ünsüzünün Saha Türkçesi'nde s- ve iç seslerde bulunan k- ünsüzünün x(h) hâline gelmesiyle Türkçe' de ki yaka kelimesi

---

[69] A. P. Yakovets. **Suroviy Drevniy Otkrivalsya Kray… İstoriko-Geografiçeskie i Etnografiçeskie Meteriali Puteşestvennikov i İssledovateley Yakutii (Konets XVIII. Naçalo XX. Vv.)**, (Red. S. İ. Boyakova, E. N. Romanova,) Pridlojeniye k 5 i k 6 Tomam İstoriçeskogo Albuma, "*Rasskazivayut İnostrantsi*" Vladivostok: Russkiy Ostrog, 2016, s. 31,32.

[70] B. A. Afanesyevich, **Yakutskie Ulusı v Epohu Tıgına**, Biçik, Yakutsk, 1997, s. 18;Anar Somuncuoğlu,
"Saha Cumhuriyeti", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 204.

[71] Yenisey Valiliğinin 1619'da kuruluşu ile beraber Ruslar bölgenin doğusunda adını henüz bilmedikleri büyük nehir (Lena) hakkında ilk bilgilere sahip olmuşlardır. Tobolsk ve Yenisey'i ziyaret eden tüccarlar Tunguzlar ve diğer topluluklar hakkında bilgiler vermiş, Lena'ya ulaşmaları için İlim Nehri üzerinden iki haftalık bir yolculuk yapmak gerektiğini belirtmişlerdir. Görünüşe göre Ruslar o tarihte Üst-Kut'a hiç gitmemiştir. Rusların tabiyetini kabul etmiş Tunguz Tigini İltik kendisinin ve yoldaşlarının Lena'ya hiç gitmediklerini söylemiştir. Bu bilgi Tobol'a ulaştığında Tigin İltik'e hediyeler verilmesini ve Çar için hizmet edeceğinin söylenmesi emredilmiştir. İltik ve askerleri Rus Kozaklarına katılarak Lena'ya hareket etmişlerdir.;G. A. Popov, "**Proşloe Yakutii: Sbornik Dökümentov i Meterialov Po İstorii",** Yakutskoy ASSR, T, 4, Yakutsk, 2009, s. 42. Sahaların efsanelerinde Rusları buraya bir Tunguz getirdi diye bahsettikleri İltik olasa gerekir.

[72] J. F. Fedotoviç, "**Saha Yeri ve Saha Türkleri**", (Yay. Haz., S.Gömeç), AÜ. DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi, 16/26, Ankara 1994, s.175;A. E. Kulakovskiy, **Nauçnie Trudi**, Yakutsk, 1979, s. 414; Ahmet Caferoğlu, **Türk Kavimleri,** Enderun Kitabevi, 2. Bs., İstanbul, 1988, s. 2.

Saha/Yakut Türkçesi’nde **Saxa/Saha** şekline dönüşmüştür.[73] İbrahim Kafesoğlu da bu ses değişimine dikkat çekmiş ve yaka kelimesinin **saga-suga** şeklinde okunduğunu işaret etmiştir.[74] Zeki Velidi Togan Saha isminin eski (İskitler) Sakalardan geldiği yönünde görüş belirtmiştir.[75] Rus Türkolog Aristov da Saha adının antik Sakalardan geldiğini savunmuştur.[76] Görüldüğü üzere Saha isminin ortaya çıkışı farklı görüşler mevcuttur. Ancak kesin olan bu millet kendisini Saha olarak adlandırarak masal, türkü ve dualarda Urankhay Saha adını kullanmışlardır.[77]

Sahaların kendi efsanelerinde ismin ortaya çıkışı iki etken faktörün birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Omogoy Bay Sahaların atasıdır. Doğal olarak Sahalar kendilerini Omogoy Bay’ın torunları olarak görmüşlerdir. Sahalar için önemli diğer bir unsursa Şamanlardır. Şamanların gücünü Sah’tan aldıklarına inanmışlardır. Bu iki unsuru birleştirerek biz sah-om’un torunlarıyız diye kendilerini adlandırmışlardır.[78] Görüldüğü üzere birçok bilim adamı farklı görüş ortaya koymuş fakat kesin olarak şundan dolayı bu ismi almışlardır demek mümkün gözükmemektedir.

1.6. Saha Türkçesi

Eski Çin vakanüvisleri Kurikan dilinin Kırgız diline akraba olduğuna işaret ederek, bunlar arasında bazı farklılıkların bulunduğunu yazmışlardır. Saha Türkçesi, Türk dilinin Uygur-Oğuz grubuna aittir. Bugün Türk lehçeleri arasında yapı olarak en çok Türkiye Türkçesi’ne yakındır ve dil açısından bir bütünlük teşkil ederler ve ağız farklılıkları yok denecek kadar azdır. Saha Türkçesine önemli ölçüde Moğolca kelimede karışmıştır.[79] XIX. yüzyılda bir dizi Rus ve Avrupalı ilim insanı Saha Türkçesi üzerine araştırmalar yapmışlardır. 1851’de St. Petersburg'da ki İlimler Akademisi üyesi Betling, Yakutların Dili adlı bir eser hazırlamıştır. Bu dönemde

---

[73] Mehmet Fatih Kirişçioğlu, “**Sahalar (Yakutlar) ve Saha Türkçesi”**, Türkler Ansiklopedisi, C. XX., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 228.
[74] İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, Bs. 30, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 52.
[75] Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş,** C. I. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970, s. 3.
[76] N. A. Aristov, **Zametki Po Etniçeskomu Sastavu Turkskih Plemen İ Narodnostey: Jivaya Starina**, Vipusk, III. IV, 1896, s. 329,335; A. İ. Gogolev, **Yakuti (Problema Etnegoneza i Formirovaniye Kulturi**, Yakutsk, 1993, s. 200.
[77] Miller, **Opisanie Sibirskogo Tsartsva**, s. 22.
[78] E. K. Pekarskiy, **İz Predaniy O Jizni Yakutov Do Vstreçi ih s Russkimi**, Petersburg, 1909, s. 1, 147.
[79] Miller, **Opisanie Sibirskogo Tsartsva**, s. 22.

birçok folklor malzemesi de gün ışığına çıkarılmıştır. 1848'de Saha Türkçesi'yle yazılan ilk eser olan Uvarovskiy'inin Hatıralar "**Ahtılar**" adlı kitabı basılmıştır. 1917 yılında, Bolşevik İhtilali sürdüğü sırada, ortaya çıkan hürriyet ortamından faydalanan Saha bilim adamı Novgorodov, ilk Saha alfabesini (Suruk-biçik) hazırlamıştır. 1922 senesinde bu alfabe resmen ilan edilerek, bunun milletlerarası fonetik transkripsiyona da uygun olduğu belirtilmiştir. 1924'te Saha alfabesi daha da geliştirilmiş, nihayet 1929 yılında Latin alfabesi esası üzerinde yeni bir Türkçe alfabe hazırlanmıştır. Tüm Türkistan'da olduğu gibi 1939'da da bu yeni alfabenin yerine Kiril alfabesi kabul edilmiştir.[80]

1.7. Saha Türklerin de Dini İnanış

Genel olarak Türklerin seçtikleri din İslamiyet olarak bilinmektedir. Fakat bütün Türk topluluklarının tarihi süreçte ortak dini yapı içinde bulunmadıkları da görülmektedir. Prof. Dr. Harun Güngör, Türk topluluklarının kabul ettikleri dinler arasında Budizm, Nesturi Hristiyanlık, Mani dini, Karailik, Talmudist Museviliğin de olduğunu belirtmektedir.[81] Zaman içinde toplumun eski gelenekleriyle bütünleşen bu dinlerin yapısında da belirgin değişimler olduğu bilinmektedir. Bugün Hristiyanlığı kabul etmiş Türk toplulukları arasında ilk sırada Gagavuzlar, Çuvaşlar, Hakaslar ve Sahalar anılmaktadır.

Sahalar gökteki Tanrının varlığına inanıyorlardı.[82] Yılda sadece bir bayramları vardı ve büyük bir ateş yakıp ciddiyetle kutlamışlardır. Bayram boyunca ateşi söndürmezler ve içki içmekten kaçınmışlardır. İçki yerine kendilerinin sütten yaptıkları içeceklerini (arak, kımız) içmişlerdir.[83] Sahalar doğada yaşanan olaylara çoğu eski Türk topluluklarında olduğu gibi manevi anlamlar yüklemişlerdir. Gök

---

[80] Fedotoviç, **Saha Yeri ve Türkler**, s. 176.

[81] Harun Güngör, "**Eski Sovyetler Birliği'nde Gayri Müslim Türkler**", Türk Dünyasının Dinî Meseleleri, Türk Diyanet Vakfı Yayınları 266, Ankara, 1998, s. 159.

[82] Türklerin dini diyebileceğimiz, ancak şimdiye kadar bu dinin ismi hakkında bir belgeye rastlamadığımız, fakat kitabelerden yola çıkarak Kök Tengri dini olarak adlandırabileceğimiz bu inancın temelinde ölmüş atalara saygı, onlar için kurbanlar kesilmesi, baba hâkimiyetinin ailedeki belirtisi olarak sayılmaktadır. Bu inanışa göre insanların ruhu öldükten sonra bile yaşamaktadır. Din tarihi araştırıcıları ve etnologların Türk halkları üzerine yapmış oldukları incelemeler, Kuzey Asya ve eski Orta Asya kavimlerinde Atalar Kültü'nün bulunabileceğini ortaya koymuştur. Asya Hunları her yılın mayıs ayı ortalarında "Kutlu Atalar Mezarlığı"nda kurban keserlerdi; Sadettin Gömeç, "**Eski Türklerde Siyasi Hâkimiyet**", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı 100, İstanbul,1996, s. 119.

[83] Ksenofontov, **Uranghay-Sahalar**, s. 25.

inancı[84] gökyüzünde yer alan güneş, ay, yıldızlar ve atmosfer olaylarının her biri Sahalar için manevi anlam ifade etmektedir. Yer inancı[85] Yer-su kavramı, gök gürültüsü, ateş ve rüzgârlara farklı anlamlar yüklemişlerdir.[86]

Rus askeri gücünün bölgeye gelmesiyle birlikte Hristiyan misyonerler de bölgeye gelmeye başlamıştır. Misyonerlerin girişimleri karşısında Özellikle XIX. yüzyıla kadar Saha Türkleri kendi dinlerini önemli ölçüde koruyabilmeyi başarmışlardır. Ancak din değiştirmeleri karşısında sağlanan vergi muafiyeti ve hediye sistemi Sahaları kiliselerde vaftiz olmaya zorlamıştır. Vaftizi kabul edenler beş yıl vergiden muaf olmuş ve haç, palto, gömlek vb. hediyeler verilmiştir.[87] Yukarıda da belirtildiği gibi o dönem Hristiyanlığı kabul mevzusu görünüşte gerçekleşmiş çok az kişi gerçek Hristiyan olmuştur.

1.7.1. Şamanizm ve Şaman (Oyun)

Sahalarda, Şamanizm'in kökeni oldukça eskiye Güney Sibirya ve Türkistan'a kadar uzanmaktadır. Bu inanışın kökeni ise neredeyse M. Ö. 4 bininci yılın başına paleolitik çağa kadar uzanmaktadır. Bazı araştırmacılar bu tarihin daha da ileri gidebileceğini belirtmektedirler. Buna delil olarak da Batı Avrupa'da Trois Freres mağarasında kaya üzerine yapılmış büyücü resmi ile Sibirya şamanı arasındaki benzerliği göstermektedirler. Baykal Gölü yakınındaki kaya resimleri Sibirya

---

84 Gök cisimleri genellikle Sahaların kaderini etkiler. Geleceği önceden bildirirler, havadaki değişikliği etkilerler. Yakutların hayatındaki bazı olaylar, yıldızların hareketiyle tutarlıdır. Düğünler sadece yeni bir ayın doğumuyla yapılmalıdır. Pleydas yılıdız kışa neden olabilir. Ocak 1892'nin sonunda, yörüngede Venüs'ten önce ortaya çıkan ve en son kaybolan bir yıldız göründüğünde, Sahalar ikinci bir Venüs'ün göründüğünü düşündüler. Onlara göre, bir Venüs diğerinin yanından geçerse, o zaman iyiye işarettir. Yıldızlar üst üste ise, o zaman donlar ve hatta felaketler olacak demektir. Venüs ve Ülker, sanki birbirlerine sürtünüyormuş gibi bir araya gelirse, kötü hava şiddetlenecek ve soğuk rüzgâr esecek demektir; E. D. Pekarksy, N. P. Popov, **Sredi Yakutov; Sluçaynie Zametki**, Vlast Truda, İrkutsk, 1928, s. 4,5.

85 Dünya, geniş bir su kütlesi üzerinde bir ada olarak temsil edilir. Son bin yılda bu ada da suya dönüşecek ve aynı zamanda tüm yaşam sona erecek. Dünya bir ada olarak düşünülse de, yine de Yakutların kavramları ve özellikle yaratıcı şiirsel fantezileri, geniş kara alanları fikri ile karakterize edilir. İblis ile tanrı arasındaki çekişmeden bahseder ve yeryüzünün, tanrının üzerinde yattığı ve şeytanın hizmetkârlarının demir pençeleriyle gerdikleri topraktan çıktığını söyler. Dünyanın bir üstat ruhu vardır ve bireysel alanların ruhaniyet üstatları da vardır. Birisi herhangi bir bölgeye gelir ve yüksek sesle bağırır, bu bölgeye küfrederse, o zaman yerin ruhu kızarak ona herhangi bir zenginlik vermez. O kişi hiçbir şekilde zengin olamaz; Pekarksy, **Sredi Yakutov**, s. 6.

86 **A. g. e.** s. 3.

87 S. A. Tokarev, **Oçerki İstorii Yakutskogo Naroda**, Moskova, 1940, s. 132.

topluluklarının Şamanizm ideolojisini açıklaması bakımından önemli malumatlar sahiptir.[88] Başta Sibirya ve Ural-Altay toplulukları olmak üzere dünyanın hemen her yerindeki kandaş (kan birlikteliğine dayanan) toplulukların öbür dünyayla, ruhlarla ilişki kurma ve hastaları iyileştirme gücü taşıdığına inanılan şaman çevresinde odaklaşan inanç sistemi **Şamanizm** olarak tanımlanmaktadır. Şamanizm bir din değildir. Saha Türklerinin birçok tören ve adetlerinde Şamana iş düşmez. Ancak bugün Şamanizm olarak bilinen itikat ve gelenekler Sibirya kavimlerinin sosyal bünyelerine o derece tesir etmiştir ki, bunları söküp atmak mümkün değildir. Saha yerinde Şamanizm bir inançtan ziyade bir meslek durumuna gelmiştir. Saha Türklerinin hayatında Kök Tengri dini çok önemli bir rol oynamış, bugünde Şamanizm olarak adlandırılan bu merasimler etkili olmaya devam etmektedir. Saha bilim adamlarına göre bugünkü Şamanizm, eski Türk dininin felsefi, sanat ve tıbbi yönlerini göstermektedir.[89]

Genel bir tanımlamaya göre şamanlık, doğa güçlerine dayanan kendine özgü dini-pratik dünya görüş sistemi olup tüm dünyada, özellikle de Sibirya Türkleri arasında yaygın hale gelmiştir. Bu sistemin içinde yer alan geleneksel şaman, ruhlar âlemiyle insanların dünyası arasında ara bulucu olan, bilinmeyen, görülmeyen varlıkların dilini bizlere tercüme eden kişidir. Dolayısıyla doğa ile toplum, görünen dünya ile görünmeyen âlemler arasında ilişki kurabilen özel yeteneği olan insana şaman denilir.[90]

Şaman Türkler arasında genel olarak **Kam** olarak adlandırılmış, en batıda yer alan Avrupa Hunları da bu şekilde adlandırmışlardır.[91] Moğollar ise **böğe** şeklinde adlandırmışlardır.[92] Kaşgarlı Mahmud kam kelimesini **kâhin** olarak tercüme etmiştir. Divanü Lügat-it Türk'de kamların **arvış** (ayin) larını ifade eden Türkçe cümleler örnek olarak verilmiştir. **Kamlar kamık arvaştı** (kâhinler anlaşılamayan

[88] Utkin Ksenofont Dimitrieviç, **İstoki Yakutskogo Şamanizma**, Sitim, Yakutsk, 1994, s. 8,9.
[89] Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, 2. bs., Ankara 1972, s.74
[90] Fuzili Bayat, "**Anti-Şamanizm Milli Bilinci Yok Etme Politikası**", Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi, Cilt 4, Sayı 6, 2021, ss. 9-30, s. 10.
[91] İbrahim Kafesoğlu, **Eski Türk Dini**, Ankara, 1980, s. 40.
[92] Wilhelm Radlof, **Türkler**, (Çev. A. Temir, T. Andaç, N. Uğurlu) 1. Bs., Örgün Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 202.

bir takım sözler söylediler) ifadesi bunlardan birisidir.[93] Saha Türkleriyse erkek din adamına **Oyun** ve kadın din adamına da **Udagan**[94] derler.[95] Bunlar ak ve kara olabilirler. İyi işleri Ak-Kamlar üstlenmişlerdir ki, onlar gökyüzünün dokuzuncu katına kadar çıkabilirler.[96] Bir inanışa göre, Saha Türklerinin tarihinde yalnız bir Oyun dokuzuncu kata ulaşmış ve bugüne kadar da geri dönmemiştir. Kara Şamanlar veya Kamlar halk tıbbını bilen ve kullanan halk hekimleri (Omosutlar) olarak tanınmaktadırlar.[97] Sahalarda şamanları davet etmek bir dizi kural ve tabu içermektedir. Aileden birisi hastalanınca şamana bir koşucu gönderilirdi. Hastanın mekânına geldiği zaman onur konuğu olarak karşılanır, atının dizgininden tutulur ve inmesine yardımcı olunurdu.[98]

Şamanistler bütün doğayı iyi ve kötü ruhların etkisi altında gördüklerinden insanın varoluşu ile birlikte kötü güçlere karşı korunabilmek için ruhlarla ilişki kurmanın yollarını aramışlardır. Buna bakarak başlangıçta herkesin Şamanlık yaptığı düşünülmektedir. İnsan tek başına bundan kurtulamayacağını anlayınca daha güçlü kişiliğe sahip kişilerin yardımına sığınmış ve aile Şamanlığı doğmuştur. Daha sonraları ise özel yetenek ve yatkınlık sahibi kişiler belirli eğitim devresinden sonra şamanlığı meslek halinde uygulamaya başlamışlardır. Şamanın seçimi kişisel iradeye bağlı olmamaktadır. Şamanın görevleri genel olarak ruh çağırma, kehanet, tedavi ve büyü olarak tanımlanır. Bu görevlerini ruhlar aracılığı ile tanrıyla ilişki kurması semavi dinlerdeki peygamberlere benzerliği Şamanizm'in din olarak ele alınmasında etkili olmuştur.[99] Şamanlar genellikle yoksul kimselerdir, ancak yaşadıkları

---

[93] Wilhelm Radlof, **Türklük ve Şamanlık**, (Çev. . A. Temir, T. Andaç, N. Uğurlu), 3. Bs., Örgün Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 279.

[94] Eski Türk topluluklarının hemen tamamında ilk şamanlar utkan, udagan ve odegon şeklinde adlandırılmıştır. Ut/ot ateş anlamına gelir ve gan'da kadını ifade etmektedir.; Dimitrieviç, **İstoki Yakutskogo**, s. 4.

[95] İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, s. 74; Harun Güngör, "Şamanizm", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 38, İstanbul, 2010, s. 325.

[96] Gavril Vaasilieviç Ksenofontov, **Yakut Şamanlığı**, (Çev. Atilla Bağcı), 1. Bs., Konya, 2010, s. 255.

[97] Fedotoviç, **Saha Yeri ve Saha Türkleri**, s. 238; Saha Türklerinin genel inanışları ve şamanın toplum içerindeki önemi için ayrıca bkz: **Severniy Arhiv 1822**, s. 212,215; **Severniy Arhiv 1822**, Avgust, No: 16, s. 273,279.

[98] Nikolay, A. Alekseev, **Shamans and Their Religious Practices: from Shamanism Among the Türkic People of Siberia**, (Çev. Ronald Radzai), Newyork-London, 1997, s. 49.

[99] M. Aydın, **Ansiklopedik Dinler Sözlügü**, Konya, 2005, s. 726-727; M. C. İzgi, "Şamanizm ve Şamanlara Genel Bakış", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi,** 2012, 2 (1), s, 33.

toplumlarda etkinlikleri yüksektir. Toplum yaşamında düzenleyici rol oynamış, bağlı olduğu oymağın hayrına çalışmışlardır. Yaptıkları işten ücret almazlar. Toplumun diğer fertleri gibi gündelik işlerine devam edip geçimlerini sağlarlar.

1.8. Yakut Bölgesinde Saha Boylarının Dağılımı

Yakut Bölgesinin ortasında yaşayan Saha Türklerinin ataları Omogoy Bay ve Elley'in oğullarına kadar giden bir soyağacı oluşturulmuştur. Şecereye göre, Bogoron, Katulin, Batur, Megin ve Kangalasların atası Elley'dir. Omogoy'un neslindense Namlar, Batulinler ve alt birimi Bayagantay boyu gösterilmiştir. XVII. yüzyılın başlarında Sahalar, Orta Yakut, Yana ırmağının yukarı ve aşağı akımları, Olekma nehrinin ağzı, Vilyu ırmağının aşağı akımında, Zjigan Bölgesi, Molodi Irmağı boyları ve Omyakon Bölgesi olmak üzere dağınık halde yaşamaktaydılar.[100] Bölgede yer alan küçük uruğları da itaat altına alan Saha boyları yerli toplulukları her bakımdan etkilemiştir. Rus işgalinin ardından Lena havzasından civar bölgelere göç eden Sahalar gittikleri yerde diğer etnik unsurları bünyesine alarak yeni boylar oluşturmuşlardır. Bunların dışında 1744' te Yakut bölgesinin güneyinde yaşayan Sahaların Çin topraklarına geçtiği hakkında Udskiy kalesine kararnameler gönderilmiş ve buna engel olunulması istenmiştir. Bu yüzden otuz kadar Saha Türkü bölgesel mahkemelerde yargılanmıştır. Çin kaynakları ve Udskiy Kalesi raporlarında Çin'e gidenlerin sayısının 6.000 kişi olduğu belirtilmektir. Diğer taraftan Sahalar Santar Adaları, Amur ve Alaska gibi uzak bölgelere balıkçılık için gitmişler ve bir daha geri dönmemiş, geriye sadece adlandırdıkları göl, dağ ve nehir isimleri kalmıştır.[101] Remezov 1701'de çizdiği haritada Sahaları Vitim ve Olekma Nehri akımlarında işaretlememiş, burada ikame Tunguzları göstermiştir. Amga ve Lena arasında Tatta Nehri'nin sol kolu Malaya Nehri çevresinde Sahaları işaretlemiştir. Sahaları yoğun olarak yaşadığı bölge Lena, Butal ve Amga Nehri boyunca işaretlenmiştir.[102] Fıscher'de Vilyu Bölgesi'nde görevlendirilen Voyin Şahov (1633)

---

[100] Şerosevsky, **Saka Yakutlar**, s. 292, 293.
[101] Vatslav Lepoldoviç Şeroşevskiy, **Yakuti: Opıt Etnografiçeskogo isledovaniye**, Tom 1, İzd. İmp. Rus. Geografiçeskogo Obşestva Na Serdstva Pojertvovanie A. i. Gramavoy, 1896, s. 218,219.
[102] S. U. Remezov, **Çertejnaya Kniga Sibiri**, Sostavlennaya Tobolskim Sınom Boyarskim Semenom Remezovim v 1701 Gadu, 1701, s. 19.

zamanında bölgede yoğun olarak Tunguzların yaşadığını belirtmiştir[103]. Bu bilgiler bize Sahaların Rus işgalinin ardından yeniden yerleşimi hakkında yol göstermektedir. 1750'de yapılan nüfus sayımında Sahaların ismi zikredilmediği bölgelerde yoğun olarak yaşadığı görülmektedir.[104]

1.8.1. Vilyu Sahaları

Yakut Bölgesi'ni 1630'da ziyaret eden Kozak birlikleri burada hiç Saha Türküne rastlamadıklarını bildirmişlerdir. Vilyu Sahaları hakkında yine ilk bilgileri veren Voin Şahov'dur.[105] XVII. yüzyıl sonlarına doğru Rus arşiv belgelerinde Vilyu bölgesinde balıkçılıkla uğraşan bir Saha topluluğu hakkında bilgiler yer almaktadır. Kırgıday, Kirikey, Ontul, Luçin ve Oles boylarının dâhil olduğu grup Tamut olarak adlandırılmıştır.[106] Bu ismin Vilyu Bölgesi'nde yaşayan Sahalar için ortak adlandırma olduğu gerçeğinin yanında Orta Lena'dan Sahalar tarafından yerinden sürülmüş ve kendilerini Tamut olarak adlandıran bir insan topluluğunu ifade ettiği de araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir. Bu bilgiler efsanelerle desteklenmektedir. Efsaneye göre Vilyu Sahalarının atası bir Saha değil, bir Tumat'tır ve Tumat halkının atalarından Daarkhan'ın oğulları Saha hükümdarı Tigin ile tartışarak Vilyu Bölgesi'ne Tunguzlar ile birlikte göç etmiştir. [107] Tarihi kaynaklar Tunguz boyu Nurbachan ve Tumatların Orta Vilyu'da birlikte yaşadıklarını doğrulamakta ve Darkhan ismi değişerek Yarkan adını almış bir yerleşim yeri de XVII. yüzyılda mevcuttur. Bordon ve Darkhan toplulukları Kangalaslara yakın veya onların bir parçası olarak kabul edilmektedir. XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde yaşanan ayaklanmalar sonucunda yasak vergisi ödemek istemeyen bu gruplar Vilyu Nehri'ni geçerek tayga ormanlarına çekilmişlerdir. Böylelikle Vilyu Saha grubunun dört ana topluluğu (Yarkan, Boydon, Tumat, Nurbachan) ortaya çıkmıştır.[108] Yine bu bölgede varlığı mevcut olan Suntar ve Nurba boylarının temelini ise Zarkhan ve

---

[103]Yohan Ebergard Fıscher, **Sibirskaya İstoriya s Samago Otkrıtıya Sibiri do Zavoyevaniya Sey Zemli Rossiyskim Orujiyem,** Sanktpeterburg, 1774, s. 371

[104] Şeroşevskiy, **Yakuti**, s. 220,221.

[105] **A. g. e**., s. 219.

[106] B. O. Dolgih, **Rodovoy i Plemennoy Sostov Naradov Sibirii v XVII veke**, Moskova, 1960, s. 468,469.

[107] Ksenefontov, **Uranhay Sahalar**, s. 105,107.

[108] **A. g. e.**, s. 106,107; E. G. Yakovlev, **Hangalastsi Do Veka K Veku; Oçerki Po Drevney İstorii Hangalaskogo Ulusa**, Yakutsk, 2000, s. 101.

Bordon boylarına mensup topluluklar atmıştır. Bölgede konumlanan bu boyların nüfus yoğunluğunun artması ise Tunguz kabilelerinin dâhil edilmesiyle açıklanabilir. Bu dönemde Vilyu Sahaları arasında Solgon ve Ugulet gibi Tunguz'ca isimlere sahip küçük topluluklar mevcuttur. Bu durum Lena Bölgesi'nde Rus hâkimiyetinin pekişmesiyle doğrudan alakalıdır. Çünkü Yakut bölgesinin bu dönem ki etnik yapısının oluşumunda Lena'ya yerleşen ve yerel toplulukları göçe zorlayan Rus Kozakların faaliyetleri etkili olmuştur.[109]

XVII. yüzyılın ikinci çeyreğinde Ruslara karşı başlatılan ayaklanmaların ardından Orta Vilyu bölgesine göç eden Sahaların çoğunluğunu Kangalaslar oluşturmuştur. Yukarı Vilyu Bölgesi'nde konuşlanmış otuz altı boydansa altısı Tungus isimleri taşırken diğer otuz iki boy Yakut merkezde yaşayan başta Nam ve Kangalas boyu olmak üzere diğer Saha boyları ile aynı adları taşımaktadır.[110] Bölgede Rus hâkimiyetinin pekişmesi ile Yakut bölgesinin merkezinden uzak bölgelere göç başlamış, Vilyu, Olenek, Zigan ve Üst Yana'da yaşayan Sahaların arasında Batulinlerin "***Bootulu***" ismide yer almaktadır. Yine Verhoyansk grubundan Egin boyu'da Batulinlerin alt yerleşimidir.[111] Ksenofontov erken dönem kuzey ve güney Vilyu Sahalarının toplam nüfusunun 4.000 kişi olduğunu nakletmektedir.[112]

1.8.2. Göl Sahaları

Saha ilinde irili ufaklı çok sayıda göl bulunmaktadır. Göllerin etrafında yaşayan Sahalar hem hayvanları için saman temin etmiş hem de balıkçılıkla uğraşmışlardır. Göl Sahaları olarak adlandırılan boyların toprakları ise Amga, Aldan ve Vilyu'dur. Ekonomik anlamda farklı olan Kovyay, Gorno ve Zigan boyları bir göl kültürü yani yerel bir kültür ortaya çıkarmıştır. Kovyay boyunun alt birimi olan

---

[109] A. V. Golovnev, **Antropologiya Divijeniya** (Drevnosti Severnoy Azii), Ekaterinburg, 2009, s. 103,104.

[110] V. N. İvanov, **Proishojdenie Nurbinskih Yakutov/Severo Vostok Azii v Kontekste Rossiyskoy İstorii; Sbornik Nauçnih Statey**, Yakutsk, 2005, s. 129.

[111] Dolgih, **Rodovoy i Plemenov**, s. 463;Şerosevsky, **Saka Yakutlar**, s. 295.

[112] Gavril Vasileviç Ksenofontov, **Urankhay Sahalar v 2-x Knigah, Tom. 2: Oçerki Po Drevney İstorii Yakutov**, Nat. Knijnoe İzd. Res. Saha, Yakutsk, 1992, s. 13.

Kuokuy'ların hikâyelerine göre bu topluluk Elley'den yani Kangalaslardandır.[113] Bölgede ikame olan diğer boylar ise Mayat, Baday ve Taya'dır.

1.8.3. Kolım, Yana, Omyakon, Mom Sahaları

Yakut Bölgesi'nin kuzeyinde yaşayan Saha boyları Ruslar bölgeye gelmeden evvel burada ikamedirler.[114] Bölgede çok sayıda irili ufaklı yükseltilerin mevcut olması bölgede dağ-tayga Saha gruplarının oluşmasını mümkün kılmıştır. Verhoyansk Bölgesi'nde Batulin ve Horo'ların yerleşimi mevcuttur. Saha boylarının diğer bölgelere (Vilyu, Lena, Olekma, Aldan vb.) göç etmelerinin ana sebeplerinden birisi de Orta Yakut'un yer üstü zenginliklerinin azalmış olmasıdır. Nehirler üzerinden ilerleyen Bayagantay boyunun alt grubu Tate'ler Omyakon ve Tampon bölgelerine yerleşmişlerdir. Rus Kozak Komutanlarından Mihail Stadukhin 1641'de Omyakon bölgesinden yasak vergisi toplamıştır. Bu bilgi Ruslar gelmeden evvel Saha gruplarının bölgede var olduğunu ispatlamaktadır. Yine Aldan nehri civarında yaşamını sürdüren diğer bir topluluk ise Korin Sahalarıdır.[115] Kaynaklara göre buradaki toplulukların varlığı sabit olmakla birlikte yoğun göç hareketlerinin yaşanmasının arkasında yatan neden ise XVII. yüzyılda Ruslara karşı girişilen ve başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanmalardır. Kolım ve Verhoyansk' ta 1892 yılında on binden fazla Saha Türkünün yaşadığı belirtilmektedir.[116]

1.8.4. Olenek ve Anabar Sahaları

Yakut Bölgesi'nin kuzeyinde yaşam geyikler üzerinden sağlanmaktadır. Ren geyiği yetiştiriciliği Saha Türklerine tayga ve tundra iklim bölgelerinde hızlı hareket etme imkânı sağlamıştır. Sahaların Lena'dan Olenek'e oradan Hatanga'ya ve Yukarı Vilyuya doğru hareketi XVII. yüzyılda gerçekleşmiştir.[117] Olenek bölgesinde yaşayan Tunguzlar ile etkileşime giren Saha Türkleri burada Tunguz kelimesini etnik

---

[113] İ. İ. Zakharov, **İstoria Obosnovaniya: Zakrepleniya Avtoxtonnıh Jiteley Srednie-Vilyuskoro Subregiona**, İlin, No 2, Yakutsk, 2000, s. 48.
[114] M. A. Starostina, **Kolımskıe Yakuti v Serednie XVII- Naçale XX. vv. (Po Meterialam Genealogii)** Biçik, Yakutsk, 2009, s. 20.
[115] **Tamponsky Rayon, İstoria, Kultura, Folklor,** Biçik, Yakutsk, 2007, s. 41.
[116] Starostina, **Kolımskie Yakuti**, s. 20.
[117] İlya Samuiloviç Gurvich, **Kultura Severnih Yakutov Olenevodov, k Vaprosu O Pozdnih Etapah Formirovaniya Yakutskogo Naroda**, İzd. Nauka, Moskva, 1977, s. 18.

köken için değil, geyik çobanlarını ifade etmek için kullanmışlardır.[118] Olenek Sahaları dil olarak Orta Yakut Bölgesi Sahaları ile farklılık arz etmez lakin Tunguz olarak kaydedilmişlerdir. Anabar bölgesinde yaşayan Saha Türkleri ise çoğunlukla Kangalas ve Batulin boylarından ayrılan topluluklardan oluşmaktadır. Tundra ve orman bölgeleri avcılık ve balıkçılık konusunda oldukça zengindir. Bu bölgelerde avlanma fırsatı Saha Türklerini buraya göçe teşvik eden bir başka nedendir.[119] Rusların bölgeden ilk yasak vergisi toplaması 1678'den itibaren başlamıştır. Kuzey batı Sahalarının o dönem için sayısıysa 3.600, Bulun bölgesinin ise 1.220'dir.[120] Sahaların Yakut Bölgesi dışında yaşayan boylarıda bulunmaktadır. Bunlardan biriside Essey gölü civarında yaşayan Esene Sahalarıdır. Bu boyun diğer bir topluluğuysa Evenk Bölgesinde Kotuy nehri civarına yerleşmiştir.[121] Yine Turhan ve Magnezya Bölgeleri'nde yaşayan Sahaların varlığı bilinmektedir. Vilyu Sahalarının kökenini Kangalas, Nam ve Batur boyları oluşturmuştur. Kuzey Sahalarının kökenini ise Kangalas, Bayagantay ve Borogonlar oluşturmaktadır.

1.9. Lena Bölgesi'nde Yerleşik Saha Boyları

Saha boylarının diğer küçük toplulukları kendilerine bağlamasıyla çok bileşenli bir yapı olarak gerçekleşmiştir. Saha ulusunun ortaya çıkmasında aktif rol oynayan boylarsa Lena bölgesinde yerleşik, Kangalas, Megin, Bayagantay, Batur, Nam, Dupsin ve Borogonlardır.

1.9.1. Kangalaslar

Orta Lena havzasının Erkeney ve Tüymada vadisinde yer alan Kangalaslar, Sahaların önde gelen boylarındandır ve XVII. yüzyılın ikinci yarısında nüfusları 2.260 kişidir.[122] Lena'nın doğusu ve batısında yerleşik Kangalaslar sonradan bu şekilde Doğu-Batı Kangalaslar olarak adlandırılmışlardır. Boyun en kalabalık grubu Batı Kangalaslardır ve yaklaşık olarak on iki alt uruğu bünyesinde barındırmışlardır. Lena'dan göç eden Kangalas uruğları gittikleri coğrafyada da aynı isimle

---

[118] Gurvich, **Kultura Severnih**, s. 26.
[119] **A. g. e.,** s. 13.
[120] **A. g. e.**, s. 26.
[121] **Anabarskiy Uus. İstoria, Kultura, Folklor**, Biçik, Yakutsk, 2005, s. 66.
[122] Afanesyevic, **Yakutskie Ulusi**, s. 24.

anılmışlardır. Saha efsanelerine göre; Kangalasların Beyi Tigin[123] Sahaların lideri konumundadır. Şecere efsanelerinde de Kaya-Kanılı'nın oğlundan gelmektedirler. Bu ata'dan yola çıkan Gogolev ve Okladnikov yine bir Türk Boyu olan Kanglı'lar ile akrabalıkları konusunda hemfikirdirler.[124] XVII. yüzyılda Kangalasların içerisinde Erget ve Nemyugin ve Korin uruğları bulunmaktaydı. Amga bölgesine göçün ardından bu uruğlar Karakangalas olarak adlandırılmışlardır. Nahar, Nerukt ve Zemkon uruğları XVIII. yüzyılın başlarında Kangalaslara tabii kabul edilmiştir. Yine Nurba ve Suntar Uruğları da Kangalas olarak kabul edilmiştir.[125]

1.9.2. Meginler

Sahaların en kalabalık boylarından birisi olan Meginler, Lena nehrinin sağ kıyısında Yakut şehrinin karşısında konuşlanmıştır. Meginlerin batısında Doğu Kangalaslar, güney doğusunda Baturlar ve kuzey doğusunda Bogoron Boyları bulunmaktadır. Bu boyun adı mene (ebedi) kelimesinden gelmektedir. Bazı kaynaklara göre ise Meginlerin atası Elley'in torunu Mengebil'den gelmektedir. Megin Boyunun on dört uruğu vardır. Bunlar; Altan, Batarin, Bahsıt, Doldin, Zabıl, Zenhadin, Meguren, Moyrud, Taragay, Tulagin, Kolgumin ve 3 Melzaksin'dir. Bu boyun toplam nüfusu XVII. yüzyılın ikinci yarında 3.140 kişidir. [126]

---

[123] Tigin hakkında çeşitli efsaneler ve motifler bulunmaktadır. Tigin özel olarak doğmuş ve akrabalarının öldürülmesi sonucu Tunguslardan intikam almıştır. Bazılarına göre Tigin sınırsız güce sahipti ve kardeşi Kara-Suray ile Lena ırmağı aracılığı ile konuşabiliyordu. Yine üç basamaklı üzengi ile atına biniyordu. Efsanelerden birine göre Tunguslar Elley'in soyunu tamamen yok etmiş, sadece dört yaşında bir çocuk olan Tigin hayatta kalmıştır. Yaşlı bir kadın Tigin'i büyütmüş gelecekteki başarılarının alametini tanrı ucu kanlı bir mızrak ile bildirmiştir. Diğer Boylar Tigin'e Saha kralı olarak hitab etmişlerdir. Gerçekte Tigin'in doğum tarihini belirlemek kaynak yetersizliğinden dolayı mümkün değildir. Ancak tahminen 1580'lerde doğduğu söylenebilir. Çünkü Bölgenin Rus işgaline uğradığı tarihlerde oğulları bağımsız uruğlar olarak hareket ediyorlardı. Elley'in soyundan gelen Tigin'in babası Mulank'ın yedi oğlu daha vardır. Ruslar Lena kıyısına geldiklerinde Kangalas boyunun beyi Tigin olarak belirtilmiştir; b. a., E. P. Antonov, V. N. İvanov, **Yakutii; Legendarnie i İstoriçeskie Liçnosti**, Yakutsk, 2005.

[124] V. V. Uşnitskiy, **Vaprosi İzuçeniya Ranney Etniçeskoy İstorii i Rodovogo Sostava Naradov Yakutii**, Yakutsk, 2014, ,s 70.

[125] Dolgih, **Rodovoy i Plemenov**, s. 377; Uşnitskiy, **Vaprosi İzuçeniya**, s. 71. Geniş bilgi için ayrıca bkz: Yakovlev, **Hangalastsi**, s. 100,101.

[126] Uşnitskiy, **Vaprosi İzuçeniya**, s. 71;Afanesyevic, **Yakutskie Ulusi**, s. 23.

1.9.3. Bogoronlar

Borogon Boyu, Muryu gölü merkez olmak üzere Lena ırmağının sağ kıyısına yerleşmiş, kuzeyinde Dupsinler, güneyinde Meginler, doğusunda Bayagantaylar ve batısında Namlar yer almaktadır. Secereye göre boyun kökeni Elley'in oğlu Barga Batır'dan sürmektedir. Boy'un alt uruğları ise Eyus, Sokot, Sotin, Korin, Legoy'dur.[127] Saha efsanesine göre Sahaların üçüncü atası Ulu Horo, Muryu gölü civarına yerleşmiş ve ardından ailesi ile birlikte Kangalaslar tarafından yok edilmiştir. Horo Uruğunun bu atadan geldiği düşünülmektedir. Horolar dönemler halinde Borogonlardan başka Yukarı Vilyu, Batı Kangalas, Suntar, Nam, Megin ve Bayagantay boylarının bünyesinde yer almıştır.[128] Horolar XVII. yüzyıl boyunca Amga, Tatta ve Aldan boyunca yaşamışlardır. Borogonların nüfusları XVII. yüzyılın ikinci yarısında 1.640 kişidir.[129]

1.9.4. Namlar

Erkeney vadisinde yaşayan Namların batısında Batı Kangalaslar yer alırken kuzeyde Lenanın üst akımlarına kadar toprakları uzanmaktadır. Namların kökeni Saha efsanesine göre Omogoy Bay'ın torunu Nam'dan sürmektedir. XVII. yüzyılın ikinci yarısında nüfusları 1.960 kişidir.[130] 1642 yılında Vali Golovin tarafından yaptırılan nüfus sayımında Namların ataları olarak İhtiyar Nam'ın oğlu Mımak ve İbey kayıtlara geçmiştir. Bir şecereye göre Nam ise Baragay Bamlı'nın oğlu Omogay Bay'ın torunudur.[131] XVII. yüzyılda Nam Boyunun içerisinde Meyik, Mımak, Yudey, Atamay ve Teley Uruğlarının ismi geçmektedir. Yudey uruğunun ikinci kısmı Horo Yudey olarak adlandırılmaktadır. [132]

---

[127] **A. e.**
[128] M. S. İvanov, **Toponimika Yakutii: Kratkiy Nauçnopopularniy Oçerk**, Yakutsk, 1985, s. 27.
[129] Afanesyevic, **Yakutskie Ulusi**, s. 24.
[130] **A. e.**
[131] **İstoriçeski Predaniya i Rasskazi Yakutov**, Çast 1, Moskova-Leningrad, 1960 s. 322.
[132] S. İ. Bolo, **Proşloe Yakutov Do Prihoda Russkih Na Lenu (Po Predaniyam Yakutov Bıvşego Yakutskogo Okruga)**, Biçik, Yakutsk, 1994, s. 320.

1.9.5. Baturlar

Baturlar bazı tarihçilere göre önceden Hatılın (Katulin) olarak adlandırılmış, atası Elley-Hatan Hatamallay olarak belirtilmiştir.[133] Baturlar kuzeyinde Meginler ve Bayagantaylar yer almaktadır. Güneyde boyun toprakları Üst- Maya Nehri'ne kadar uzanmaktadır. Bu boyu oluşturan uruğlar; Hatılın, Batur, Batuli, Sılan, Tattin ve Boloğurlardır. Sonradan bu boydan Çurapçin, Tattin ve Amgin olmak üzere üç boy daha oluşmuştur. Baturların efsanelerinde önceden boyun yaşadığı topraklarda Barga, Dohson (Tattin), Sılan, Alagar ve Betyun ailelerinin yaşadığı rivayet edilmektedir. Ancak hikâyede anlatılana göre boyun kökenleri ve yerleşme zamanı bilinmemektedir. Ruslar bölgeye geldiklerinde Betyunların topraklarında Batagay, Sosuy, Çordun, Kobekyon ve Yuruy uruğları yaşamaktaydı. Batıl, Bahsı ve Baragah ve Kereken Uruğları Baturlardan ayrılarak başka bir Tattin Boyu kurmuşlardır.[134] Ayrıca Baturların içerisinde beş Boloğur, iki Çakır ve yedi Hatılın uruğu yer almıştır. XVII. yüzyıl belgelerinde Çakır, Batuli, Kaptuğ uruğları ayrı bir boy olarak belirtilmiştir.[135] XVIII. yüzyılda Baturlar üç ayrı boy olarak (Çurapçin, Tattin ve Amgin) karşımıza çıkmaktadır. Bu boylar zamanla kendi şecerelerini oluşturmuşlardır. Şecereye göre Tattinler, Elley'den, boyun adı ise havzasında yaşamış oldukları nehirden gelmektedir.[136] Amginler ise Betyun, Boloğur ve Baturların içerisinden çıkmış, Sılan ve Hatılın uruğlarıda bu boya katılmıştır.

1.9.6. Bayagantaylar

Bayagantaylar en eski Saha boylarından birisidir ve içerisinde sekiz uruğ (Bayaga Tanda, Aldan, Tatta ve Omyakon bölgelerinde yaşamaktadırlar) barındırmaktadır. Kuzey batısında Dupsinler ve Bogoranlar, güneyinde ise Baturlar yer almaktadır. Zamanla gerçekleştirilen göçler nedeniyle Tattin, Amga ve Omyakon bölgelerinde yaşayan diğer Sahalara karışmışlardır.[137] Bayagantayların atası Baragay

---

[133] Y. İ. Lindenay, **Opisanie Naradov Sibirii: İstoriko-Etnografiçeskie Materiali o Naradoh Sibirii i Severo- Vostoka (Pervaya Palavina XVII. veka)**, Magadan, 1983, s. 21.
[134] Bolo, **Proşloe Yakutov**, s. 268,270.
[135] Dolgih, **Rodovoy i Plemenov**, s. 363,376; Bolo, **Proşloe Yakutov,** s. 328.
[136] Gavril Vasileviç Ksenofontov, **Elleyada: Materiali Po Monografii i Legendarnoy İstorii Yakutov**, Novosibirsk, 1977, s. 245.
[137] Lindenay, **Opisaniye Naradov**, s. 21.

Bayagantay'ın oğlu Hordey olarak kabul edilmektedir. Bayagantay isminin kökeni Çin kroniklerinde geçen Bayegu boyundan türetilen Bayaga'dır. Bayagantayların akrabaları ise İğideliler ve Omyakonlulardır. Efsaneye göre bir zamanlar Omyakon, Borogon ve Bayagantayların idaresi altındaydı. Bu sayede Omyakon bölgesine Bayagantayların yerleşimi gerçekleşmiştir. Böylece Tompon ve Omyakon bölgesinde yaşayan Saha Boyları ortaya çıkmıştır.[138] Çoğunluğu Lena bölgesinde ikame olan ve diğer bölgelere çeşitli nedenlerle göç eden bu Saha grupları bugünkü Saha Ulusunun ortaya çıkmasında etken faktördür.

1.9.7. Dupsinler

Dupsinlerin kuzeyinde Aldan Nehri, güneyinde Bogoronlar ve batısında ve Namlar yer almaktadır. Tarihi süreçte Borogonların alt uruğlarından birisi olarak anılan Dupsinler 1815'te Bogoronlardan ayrılarak ayrı bir boy olarak teşekkül olmuştur. Dupsinlerin kökeni kendi Şecerelerine göre Elley'in oğlu Dupsin'e dayanmaktadır.[139] Lindenay'a göre XVII. yüzyıl Saha Boyları arasında Dupsa, Çeriktey ve Ospetler'den bahsedilmektedir ve Elley'in bir başka oğlu Çeriktey'den gelmektedirler.[140]

1.10. Sahaların Yönetici Erkleri Toyonlar

Sahalar'ın yönetici sınıfı **Toyon** olarak adlandırılmıştır. Toyon bazen bir boy beyi, bir şaman veya zengin bir kimse de olabilir. Toyonlar[141] Rus kaynakların da hırslı, kibirli, güce aç ve kendini beğenmiş tavırlar sergileyen kimseler olarak tarif edilmektedir. Ancak bu doğru bir ifade değildir. Ruslar her ne kadar Toyonları güç, zenginlik ve toprak için birbirleriyle savaşan erkler olarak tanımlamışlarsa da aslında

---

[138] F. F.Vasiliev, **Voennoe Delo Yakutov**, Biçik, Yakutsk, 1995, s. 32.
[139] Uşnitsiky, **Vaprosi İzuçeniye**, s. 72.
[140] Lindenay, **Opisaniye Naradov**, s. 21.
[141] "*Kabile ve toprak aristokrasisinin temsilcileri Toyonlar, ulusal bilincin taşıyıcılarıdır ve yüzyıllar boyunca doğal tarih ve dini kültün korunmasından elde edilen bilgiler şamanların malı haline gelir. Şaman ruhlar âlemine girip onları çağırabilir, onları öfke ve merhamete yöneltebilir. Böylece sıradan bir ölümlünün zihninden geçenleri öğrenebilir. Çeşitli bitki ve köklerin, minerallerin ve suların iyileştirici özelliklerini bilir. Otoritesi yüksektir. Kişiliğini saran gizem halesi, gücünü artırır ve etrafındakiler üzerindeki etkisini güçlendirir. Artık kitleler üzerindeki ahlaki etkilerini büyük ölçüde yitirmiş olan toyonların kendileri şamandan korkar ve ona taparlar...*"; Pierre Dravets. **Meteriali k Etnografi i Geografi Yakutskoy Oblasti**, Prilojenie k Protokolom Zasedaniy Obşestva Yestestvoispitateley pri İmparatorskom Kazanskom Üniversitete, t. y., No. 278, s. 4.

bu şartların ortaya çıkmasının sebebi Rusların bölgede yaratmış olduğu belirsizliktir. Toyonları birbirine düşürmek suretiyle kendiişlerini kolaylaştırmışlardır. Toyonlar arasında yaşanan çatışmalar suçun büyüklüğüne göre yenilen tarafın tazminat ödemesi ile neticelenmiştir. Suç şahsi ise mesela zengin bir şamana karşı küçümseyici tavır, bir bahadır hakkında aşağılayıcı eleştiri ve bir kişinin gururunu kırma gibi durumlardan sonra çıkan kavgalarda yenilen taraf merhamet dilemiş ve galip gelenlere ziyafet vermekle yükümlü kılınmıştır. Yukarıdaki durumlardan farklı bir durum ortaya çıkarsa cinayet vs. gibi o zaman yenilen tarafın mülkleri işgal edilir ve en iyi kısrakları kesilerek ziyafet düzenlenmiştir. Yemekten sonra gösteriler yapılır ve kımız içilmiştir. Boylar arasında çıkan savaşlara silah taşıyabilenler, güçlü ve cesur olanlar katılmıştır. Ahali içinde seçkin bir konumda olan bu savaşçılar bahadır olarak adlandırılmıştır. Bahadırlar barış zamanında Toyonun çiftliklerini ve mallarını korumakla görevli ve savaşa her zaman hazır olmak zorundaydılar. Bu ayrıcalıktan faydalanmak için uzak bölgelerden insanlar Toyonun hizmetine girmek için gelmişlerdir. Bazen daha güçlü bir Toyonun yanına geçmişler ama çoğunluğu ölümüne kadar bir Toyon'a hizmet etmiştir. Baba mesleği olarak çocukları da bu mesleği sürdürmüş, ayrıcalıklı bir meslek olarak Toyonlar ortadan kaldırılıncaya kadar devam etmiştir.[142] Kırgızlar' da Manaplar, Kazaklar' da Biyler ve Sahalarda da Toyonlar benzer özellikler göstermektedirler.[143] Ruslar işgal ettikleri bölgelerde hâkimiyetini yukarıda bahsi geçen kişileri yanlarına çekerek tesis etmek istemişlerdir.

1.11. Yakut Bölgesinin Nüfus Dağılımı

Yakut yöresinde Sahalardan başka farklı etnik gruplar yaşamaktadır. Sahaların 1897'de yapılan genel nüfus sayımında toplam nüfusları 216.177 iken 1905'te bu rakam 231.511. kişidir.[144] Bu nüfusun yarısı Lena, Aldan ve Alega ırmaklarının havzalarında yaşarken diğer kesim yakut ülkesinde dağınık halde

---

[142] Popov, **Proşloe Yakutii**, s. 35,36.
[143] Ebubekir Güngör, **Repressiya; Kırgızistan'da Siyasi Bs. Sürgün ve Yokediliş (1917-1938)**, 1. Bs., Ankara, 2018, s. 38.
[144] S. Patkanov, **O Priroste İnoredçeskava Naseleniya Sibiri, " Statiçeskiy Meterial Dla Osveşeniya Vaprosa o Vımiranin Pervobitnih Plemen**", Tipografiya İmparatorskoy Akademi Nauk, S.t Petersburg, 1911, s. 49,50,51.

yaşamaktadır. Sahalardan önce bölgenin sakinlerinin Tunguzlar olduğu Sahaların hikâyelerinde anlatılır.[145] Yakut bölgesinde yaşayan halkların dağılımına bakıldığında Sahalar toplam nüfus içinde Yakut'ta %16.6, Kolım'da % 13.3 ve Verhoyansk'ta % 14.1 nüfus oranına sahiptirler. Ayrıca Saha Türklerinin Yakut bölgesi dışında en yoğun yaşadıkları yer ise % 18 ile Turhan bölgesidir. Tunguzlar Kolım'da % 13.1 ve Yakut'ta % 17.0 nüfus oranına sahiptir. Çukçiler Kolım bölgesinde yoğunlukta yaşamakta olup toplam nüfusun % 14.6'sını oluştururken Yukagirler % 13.6'sını oluşturmaktadır. Ruslar ise Kolım bölgesinde % 14, Yakut'ta toplam nüfusun % 17'sini oluşturmaktadır. [146] Nüfus dağılım oranlarına bakıldığında bölge halkının geniş alanda dağınık yaşam tarzını ifade eden veriler ortaya çıkmaktadır.

1.11.1.Tunguzlar

Evenki[147], Even[148] ve Oroçonlar gibi çeşitli kavimleri ifade etmek için kullanılan Tunguz[149] adı yapay bir kavramdır. Çünkü Tunguz olarak adlandırılan halkların kendine has özellikleri ve konuşmuş olduğu dilleri vardır. Tunguzlar Sibirya'nın geneline dağılmış, sayıları çok fazla olmayan bir halktır. Uzak Doğu Sibirya'da ise Yakut Bölgesi, Ohotsk, Primorsk, Sahalin, Kamçatka ve Magadan bölgelerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bununla birlikte Çin ve iç Moğolistan'da yaşayan Tunguz grupları mevcut olup nüfusları kuzeye göre daha yoğundur. Biçurin Tunguzları güney ve kuzey olmak üzere iki ana gruba ayırırken, Mançurya ve Kore'de yaşayanları güney Tunguzları, Sibirya'da yaşayanları ise

---

145 E. S. Romodonovskaya, **Yakutii ih Strana**, Moskova, 1901, s. 3.
146 Patkanov, **O Priroste İnoredçeskava**, s. 161.
147 Evenkileri Ruslar iki grupta ele alırlar. Birincisi Evekov-Olenevodov yani geyik yetiştirirler ve geyikleri taşımacılıkta kullanırlar. İkinci grup ise geyik yerine köpekleri koşum takımına bağlarlar ve bu şekilde ulaşımı sağlarlar. Olenevodovlar nüfus olarak daha kalabalıkken, Skotovodovlar az nüfusa sahiptir. Yaşam tarzı olarakta birbirlerinden ayrılan bu gruplar arasında dil olarakta farklılıklar bulunmaktadır. Bkz: **Etniçeskaya İstoriya Naradov**, Akademi Nauk SSSR, Moskova, 1982, s. 129.
148 Evenler "Lamut" olarakta bilinirler. Tunguz üst kimliği altında Kamçatka, Anadır ve Kolım Evenleri olarak yaşadıkları bölgeye göre adlandırılırlar. Bkz: **Etniçeskaya İstoriya**, s. 155.
149 Kaynaklarda Tungus veya Tongus şeklinde ifade edilse de biz Tunguz ismini kullanmayı tercih ettik.

Kuzey Tunguzları grubuna dâhil eder.[150] Biçurin Mançurya'da yaşayan Tunguzların önceden Mohe ve Çjurçjeniy olarak adlandırıldığını da belirtir.[151]

Tunguz adına XVI yüzyılın ikinci yarısından önce rastlanmaz. Bu adın ilk olarak Sahalar tarafından kullanılması ise söz konusu değildir. Çünkü Saha Türkçesinde Tongus kelimesinin karşılığı yoktur. Ruslar bölgeye geldiklerinde Saha Türklerinden önce Evenkler ile karşılaştılar. Ancak batıdan doğuya geçişleri esnasında Tunguz ismini İrkutsk bölgesinde yaşayan Tatar Türklerinden öğrenmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Tatar Türkçesinde Tongus "Dongus" yani domuz demektir.[152] Biçurin durumu şöyle açıklar; Çin tarihçilerine göre Tongus sadece şaman ayini için kurban olarak kullanılır. Türklerde bu kelime domuz anlamına gelir.[153] Saha Türklerinde ise Tong kelimesi donmuş ve aptal anlamında kullanılır.[154] Kendi dillerini konuşamayanlar için Tong kelimesini kullanmışlardır. Sahalar kendi dillerini anlamayan Ruslar içinde Tong Nuçça ifadesini tercih etmişlerdir.[155] Sonuç olarak günümüzde Evenkler, Evenler ve Solonlar gibi birçok kabile Tunguz üst kimliği altında anılmaktadır. Tunguzlar 1859'da yapılan sayımda 13.089[156] nüfusa sahipken, 1897 genel nüfus sayımında ise sayıları 11.647 kişiye düşmüştür.[157]

1.11.2. Yukagirler

Yukagirler milattan önce Yeniseyin doğusunda ve Sayan dağlarında Ural dili konuşan (Fin, Samoyed) halklarla birlikte yaşadıkları rivayet edilir. Rusların Uzak Doğu Sibirya'yı kolonileştirmeye başladıklarında ise Sahaların kuzeyinde Ledovit Okyanusu sahillerinde, Yama'dan Kolım'a kadar olan bölgede yaşamaktaydılar.[158]

---

[150] N. Y. Biçurin, **Sabraniye Svedenniy O Narodah Obitavşih v Sredney Azii v Drevniye Vremena**, Tom 2, Moskova- Leningrad, 1950, s. 7,8.
[151] **A. g. e**., s. 380.
[152] **Tatarsko-Russkiy Slovar**, Moskova, 1966, s. 641.
[153] Biçurin, **Sabraniye Svedenniy**, s. 7.
[154] S. İ. Nikolayev, **Eveni-Evenki Yugo Vostoçnoy Sibirii Yakutii**, Yakutsk, 1964, s. 28.29.
[155] M. V. Krotov, **Prostorah İndigirki**, Yakutsk, 1934, s. 68.
[156] Patkanov, **O Priroste İnoredçeskava,** s. 93.
[157] **Pervaya Vseobşaya Perepis.** s. 10.
[158] V. İ. Ogorodnikov, **Oçerki İstori Sibirii Do Naçala XIX Stoletiya**, T. II, Çast I, Viladivostok, 1922, s. 59-61.

Eski bir geçmişe sahip olan Yukagirler XVIII. yüzyılın ortalarında 287 erkek nüfusa sahiptirler.[159]

İngiliz Yüzbaşı Josef Billings 1787 tarihli günlüğünde Yukagirleri şu şekilde tarif etmektedir.

"Hava eskisinden biraz daha açıktı ve Yukagirler o sırada Yukarı Kolım Hapishanesinden 50 verst uzaklıktaki kışlık mahallelerindeydiler. Yukagirlerin evlerini ziyaret etmek ve nasıl yaşadıklarını görmek istedim. Bu nedenle 14 Ocak 1787'de yola çıktık…. Saat 4 gibi Yukagir köyüne ulaştık. Köyün sakinleri bayram kıyafetleri içinde bizi tam nehrin kenarında karşıladılar. Evli kadınların başları bir fularla bağlanmış ve saçları örtülmüş, evli olmayanlar insanlar başları açık yürürler ve saçları sırtından aşağı sarkar. Erkekler, tavşan kürküyle astarlanmış düz deri bir parka, Avrupa kesimine göre işlenmiş deriden yapılmış uzun dar pantolonlar giymişlerdi ve ayaklarında sıcak çizmeler vardı. Eşi, iki oğlu ve beş kızı olan 50 yaşında bir adam olan reisin evine kadar eşlik edildik. Yanımızda getirdiğimiz çayı içtik. İki saat sonra, bize yere saplanmış bir çubukta kızartılmış balık ikram ettiler. Biraz yemek yemiştik ki 8 genç kadın gelip şarkı söylemeye başladı. Şarkıları uyumlu ve kulağa hoş geliyordu. Bu halk kendilerine Andondomni diyor ve onlara Yukagir adını kimin verdiğini bilmiyorlar. Bugüne kadar Kolım, Omolon, Alazeya ve Indigirka'nın dibinde yaşayan farklı kabilelere ayrılmışlardır. Tüm Yukagirler aynı dili kullanır, ancak her kabilenin kendi lehçesi vardır. Vücutları temiz, güçlü, orta boylu, uzun siyah saçları, yüksek ve geniş alınları, küçük siyah gözleri ve deliklerinden normalden fazla çıkıntı yapan, çok küçük burunları vardır ve sanki içinde ara kıkırdak yoktur".[160]

Nüfusu çok kalabalık olmayan bu kabile Sahalar, Çukçiler ve Ruslar arasında asimilasyon, iç savaş ve salgın hastalıklardan dolayı ciddi nüfus kaybına uğramışlardır. 1897'de yapılan genel sayımda toplam nüfusları 948 kişi (Erkek nüfus 492, kadın nüfus 452 kişi) idi.[161] Yukagirler bölgenin yerli halklarından birisi olup 1639'dan itibaren Rus güdümüne girmişler ve vergiye tabii olmuşlardır. Rusların belirttiğine göre Yukagirler, Saha Türkleri gibi at kullanmayı bilmezler. Genellikle geyik avlarlar ve bir kısmı Tundra kuşağında göçebe hayat sürerken, diğer bir grup ise akarsu ve deniz kenarında yaşamaktaydılar.[162] Bu durumda onların içine kapanık bir ulus olduğunu, bölgeye başka bir noktadan göç etmediklerini kanıtlar. Eğer güney kökenli bir kavim olsalardı atı kullanmayı bilmemeleri çok düşük bir ihtimal olurdu.

---

[159] **Opisaniye Vseh Obitayuşih**, s. 54.
[160] Yakovets. **Suroviy Drevniy Otkrivalsya Kray**, s. 30.
[161] **Pervaya Vseobşaya Perepis.** s. 10.
[162] **İstoriya Yakutskoy ASSR**, Moskova, 1957, s. 104.

1.11.3. Çukçiler, Koryaklar, İtelmenler, Ruslar ve Diğerleri

Çukçiler Uzakdoğu Sibirya'nın yerli halklarından birisidir. Ruslar 1649'da Anadır Kış Kulübesini inşa etmiş ve burasını Çukçi topraklarına karşı yapılan harekâtın merkezi olarak kullanmıştır. Yaşadıkları bölgeler Kolım nehri çevresi, Kuzey Buz Denizi'nin doğu ve güneydoğu sahillerinden Bering boğazına kadar olan bölgedir. Kendilerine has dilleri ve gelenekleri olan bu yerli halk iki grup halinde yaşamını sürdürür. Birinci grup avcılık ve geyik yetiştiriciliği ile uğraşırken diğer grup sahillere yakın noktalarda yaşamakta olup balıkçılık ve su samuru avlayarak hayatını sürdürürler. Kesin olamamakla birlikte bu etnogenezin nüfusu Koryak, Eskimo, İtelmen ve Kamçadallar olmak üzere 39-40 bin civarındadır. Bu oluşumun içerisinde Koryakların nüfusu 12.800 ve Kamçadalılar-İtelmenler 12.680 kişi ile çoğunluğu oluşturur. Çukçiler ise Eskimolarla birlikte yaklaşık olarak 6.000 nüfusa sahiptir.[163] Yakut Bölgesi'nin Rus işgaline uğramasıyla birlikte bölgeye ciddi bir Rus göçü' de gerçekleşmiştir. Özellikle su samurunun ticari açıdan çok kıymetli olması bu bölgeye Rus göçünü yoğunlaştırmıştır. Sonuçta Ruslar bölgede etkisini artırmış ve Saha Türklerinden sonra en çok nüfusa sahip millet olmuşlardır. Rus işgalinden evvel Lena'nın sağ ve sol kıyılarında yerleşik Sahalar tüm Yakut bölgesine dağılarak diğer toplulukları kendi boylarına dâhil etmişlerdir. Rus tahakkümü altında da olsa milli kimliklerini korumayı başarmalarında ki etken faktörler dil, boylar halinde yaşamaları ve ata inançlarıdır.

Saha topraklarının XVII, yüzyılda işgal edilmesiyle birlikte Batı'da Ural dağlarından Doğu'da Pasifik Okyanusu'na kadar, Kuzey Buz denizinden güneyde Kazak bozkırlarına, Moğolistan'a ve Çin'i sınır alan Sibirya coğrafyası Rus devletinin güdümü altına girmiştir.[164] Rus Çarlığı bölgede ilerlerken, Tobolsk, Tomsk, Yenisey, İrkutsk ve Yakut şehirlerinin temelleri de atılmıştır. Sibirya'nın tarihsel gelişiminin özellikleri diğer bölgelerden farklılık arz etmiş, Rus Çarlığı hem kendi geleneklerinin hem de yerel toplulukların gelenek ve göreneklerinin hesaba

---

[163] Dolgih, **Radovoy i Pilemennov**, s. 423.

[164] Fatih Ünal, "Çarlık Döneminde Rusların Sibirya Araştırmaları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** Cilt 8/Sayı 41, Aralık 2015, s. 614, ss. 613-647. (https://www.sosyalarastirmalar.com. Erişim Tarihi: 10.10. 2022.)

katarak ortak bir payda oluşturma çabası içine girmiştir. Bu görevse bölgede görevli din adamları ve misyonerlere düşmüştür.

Nüfus olarak kalabalık Saha boyları diğer toplulukları bünyesine katarak yeni boylar ortaya çıkarmış, Ruslar bölgeyi ele geçirmeden evvel Saha adının zikredilmediği noktalara (Vilyu gibi) uruğlar halinde önemli Saha göçleri gerçekleşmiştir. Bu büyük coğrafya da farklı dilleri konuşan halk kitlelerinin kaynaşması üzerine Saha dili tüm yöre halkı tarafından kullanılmaya başlamıştır. Bu durumda Rus Ortodoks misyonerlerin bölgeyi Hristiyanlaştırma girişimlerin de Sahaların ve dillerinin etken faktör olarak ortaya çıkmasına neden olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

RUS ÇARLIĞININ YAKUT BÖLGESİNE YERLEŞİMİ VE MİSYONERLİK FAALİYETLERİN BAŞLAMASI

Saha Türkleri Ruslarla karşılaşmadan evvel bugünkü Yakut şehrinin olduğu nokta ve civarında yerleşiktiler. Rus Çarlığı namına Martin Vasilyev önderliğinde Mangezya Kozak Müfrezesi, Nijniy Turhansk nehrinden Vilyu (Çon) Nehri'ne oradan Lena'ya ulaşmış, Lena Nehri üzerinde gerçekleştirilen güney yönlü hareketin sonucunda Sahalar ile ilk temas gerçekleşmiştir.[165] Bu birinci yoldur. Kozaklar ilk defa karşılaştıkları Sahalardan önemli miktarda haraç (Yasak Vergisi)[166] toplayarak

[165] Fıscher, **Sibirskaya İstoriya,** s, 340.
[166] Rus Devleti tarafından Sibirya, Uzak Doğu ve Volga bölgesinin yerli halkına uygulanan ayni bir vergidir ve yaklaşık 1620-35 yılları aralığındda aslında haraç olarak toplanmıştır. XVII - XVIII yüzyıllarda. Yakut'da yasak, başta samur olmak üzere değerli kürklerle ödenmiştir. Yasak Vergisinin toplanma yöntemi ise Rus müstahkemlerine yakın ikame eden Sahalar vergilerini genellikle seçmiş oldukları soylu bir kişi aracılığı ile teslim ediyor veya kendisi bizzat kaleye gitmek suretiyle ödüyordu. Merkeze uzak bölgelerde yasak vergisi toplayıcıları Ruslar adına bu görevi yürütmüşlerdir. Rus hâkimiyetinin ilk yıllarında yasak olarak sadece su samuru derisi toplanmış, ilerleyen yıllarda

Magnezya'ya dönmüşlerdir.[167] Bu seferin sonucunda bölgenin zenginliklerini keşfeden Rus Kozakları farklı güzergâhlar kullanarak Yakut'a ulaşmışlardır. Kozak Atamanı Galkin tarafından keşfedilen ikinci yol; İlim nehri üzerinden Üst-Kutsk Nehri'ne, buradan Lena Nehri ve oradan da kuzey yönlü hareketin devamında Rusların, Saha iline ulaştığı güney güzergâhıdır.[168] İkinci keşif yolu Ruslara yasak toplamaları için avantaj sağlamıştır. Bu istikamet yerel toplulukların kuzeye nazaran daha yoğun yaşadığı bölgelerden geçmekteydi. Kozak Hrilunopim, 30 Kozak askeriyle Lena'ya ulaşmış ve yasak toplamıştır. Dönüş yolunda Vasileviç Bugorom ile karşılaşmış ona Lena Nehri kıyısında yaşayan yerlilerin olduğu bilgisini vermiştir. Bugorom, Sahalardan kıymetli kürkler toplayarak Yenisey'e dönmüştür.[169] Bölgenin tamamına hâkim olamayan Ruslar, Yenisey Kozaklarından Feodor Efremov'u 1630'da yeni topraklar keşfedip yasak vergisi toplamak üzere görevlendirilmiştir. Sahalar ve diğer topluluklardan önemli miktarda haraç toplayan Efremov görevini tamamladıktan sonra İrkutsk'a dönmüştür. Bu sefer Rus Çarlığı adına son haraç toplama girişimidir. Bundan sonra bölgeye yerleşim için gerekli girişimler gerçekleştirilmiştir.

Ruslar askeri faaliyetler sonucunda ele geçirdikleri bölgelere dini yapılarını da taşımışlardır. Kazan ile başlayan bu süreç tüm Rus işgaline maruz kalan bölgelerde uygulanmıştır. Ortodoks tebaa üzerinde ki meşruluğunu Bizans'ın yıkılışının ardından bu dini temsil eden en büyük devlet olarak kazanan Rus Çarlığı ve Kilise arasında ki bağ karmaşık olduğu gibi dönemler halinde değişikliğe de uğramıştır.

Kilise ve devlet arasındaki bağ toplumun her alanında iç içe geçmiş bir sarmaldır. Siyaset bilimi tarafından bakıldığında ise devlet-kilise ilişkisi; dini merkezler, dernekler, sosyo-politik durumlar, ahlaki normlar ve ekonomik ilişkilerin

---

kapsam genişletilmiş ve her türlü kürk toplanmıştır. Sahaların ödediği vergilerin karşılığı olarak genellikle Diakonlar ve kâtipler tarafından elle yazılmış makbuzlar verilmiştir. Bu uygulama yasak toplayıcıların okuma yazma bilmelerini zorunlu kılmıştır; Popov, **Soçineniye**, s. 59,60.

[167] **Severniy Arhiv 1822**, s. 210,211; S. V. Bakhruşhin, S. A. Tokorev, **Yakutiya v XVII Veke**, Yakutskoy Knijnoe İzdatelstva, Yakutsk, 1953, s. 31; **Sibirskiy Vestnik 1824 Gadu**, s. 129.

[168] Krasovskiy, **Russkie v Yakutskoy**, s. 5; Başka bir mesele ise iki güzergâh üzerinden yasak vergisi toplamak için hareket eden Rus birlikleri ayrı zamanlarda bölgeye ulaşmış yerel halka ekstra vergiler ödetmişlerdir. 1630'lu yıllarda yaşanan isyanların temelinde de bu vardır.

[169] Fıscher, **Sibirskaya İstoriya**, s. 353.

kanunlarla düzenlenmiş bir biçimi olarak kabul edilir.[170] X. yüzyıldan itibaren komşu oldukları Bizans İmparatorluğunun da etkisiyle Ortodoksluğu seçen Ruslar, zamanla din-devlet ilişkileri açısından Bizans'ta var olan ***senfoni*** modelini benimsemişler ve bu model aracılığıyla kilise ile devlet arasında sıkı ve derin bir ilişkinin kurulmasını sağlamışlardır. Kilise ile devlet arasında uyuma dayanan bu model, bir yandan tarafların kendilerine has yetki alanlarına karışmamaları, öte yandan birbirlerini desteklemeleri ve birbirlerine karşılıklı sorumluluk duymaları temeline dayanmaktaydı. Kilise yönetimi, seküler işlerin manevi rehberliğinden ve sivil otoritenin kutsanmasından sorumlu olurken, imparatordan ise kilise doktrininin ve inancının koruyucusu olarak görev yapması beklenmiştir. Başka bir ifade ile devlet, hedeflerine ulaşmak için kilisenin desteğini alacak, kilise de destek karşılığında devletten dini faaliyetlerini rahat gerçekleştirebilme imtiyazına sahip olacaktı.[171] Ancak Bizans'ta işleyen bu düzen Ruslar tarafından biraz farklı uygulanmıştır.

Rus Ortodoks Kilisenin faaliyetleri arasında, yalnızca kilise' de vaaz etme değil, aynı zamanda yeni bölgeleri geliştirme yöntemini de temsil eden misyonerlik faaliyetleri büyük önem teşkil etmektedir. Bundan sebep Yakut'ta Rus Ortodoks Kilisesi'nin misyonerlik faaliyetlerinin asıl amacı; Ortodoksluğu yerli halk arasında yayarak bölge de Hristiyan inancını sosyal, kültürel ve dini anlamda daim kılmaktır.

Çar IV. İvan (1547-1584) ile benimsenen yönetim anlayışına göre Ortodoks olmayan bölgelerde görev yapan valiler misyonerlik görevini de icra etmişlerdir. Bölge'de ilk Rus müstahkemlerinin içerisinde yaşayan Ortodoks cemaatinin dinlerini yaşayamadıkları ve çocuklarının vaftiz edilemediği gibi şikâyetlerin artmasıyla birlikte ilk kiliseler inşa edilmeye başlanmış ve Tobolsk' tan din adamları bölgeye gönderilmiştir. Dini idarenin güç kazanması ve kilise materyallerinin bölgeye ulaşmasıyla bölgede sivil ve dini idare olmak üzere çift başlılık ortaya çıkmaya başlamıştır.[172] Bu durum Yakut bölgesinde merkezi otoritenin zayıf olmasından kaynaklanmaktadır.

---

[170] F. G. Ovsinenko, N. A. Trofimçuk, **Mesto i Rol Gasuderistvenno-Tserkovnih otneşeniy v Politike Gasudarstva**, Moskova, 2005, s. 5.
[171] M. İ. Yapıcı, "Rusya'da Kilise Devlet ilişkilerinde "Asimetrik Senfoni" Modeli Ukrayna Krizi Örneği", **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 4, sayı, 1, Mart 2016, s. 175.
[172] Yakutskie **Yeperihalnie Vedemosti**, 1900, No. 2, s. 22.

2.1. İdari Yapılanma

Ruslar 1640 yılından itibaren Sibirya'nın başta Amur ve Lena Nehri olmak üzere büyük nehirlerin etrafındaki tüm toprakları ele geçirmişlerdir.[173] Saha topraklarının istilası Rus Çarlığının doğuda ki sınırını da belirlemiştir. Rus Çarlığı, devletin doğu sınırlarını güvence altına almak ve Sahaların devlete bağlılığını sağlamayı öncelikli hedef olarak belirlemiştir. Ancak Yakut toprakları tarım, dolayısıyla göç için elverişli olmadığından diğer bölgelerde olduğu gibi buraya göç edecek bir Rus köylü grubu da oluşmamıştır. Bu noktada Misyonerlik faaliyetleri Saha ilinde güçlü bir şekilde devreye sokularak, Sahaları iyi bir Rus ve Ortodoks Kilisesi üyesi yapma yoluna gidilmiştir.[174]

Saha toprakları işgalin ardından Doğu Sibirya'nın idari merkezi konumunda olan Yenisey Valiliğine dâhil edilmiştir. Yakut Bölgesi yönetilebilirlik adına alt idari birimlere ayrılmış, 1631'de 5, 1632'de 16, 1633'de 15, 1639'da 32 ve 1640'da 36 ilçe[175] olarak kayıtlara geçmiştir.[176] 1638'de kurulan Yakut Valiliği, Rus Çarlığının Uzak Doğu Sibirya da ki en büyük yerleşim birimidir ve 1641-1701 yılları arasında Yakut 20 askeri vali tarafından yönetilmiştir.[177] Rusların geniş Sibirya topraklarında bir devlet nizamı kurması belirli aşamalardan geçmiş, merkezi yönetimi güçlendirmek adına yeni valilikler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda 1708'de Yakut Valiliği, Tobolsk valisine bağlanmış, 1764'de ise İrkutsk Valiliğine dâhil edilmiştir. Merkezileşme batıdan doğuya doğru gerçekleşmiş, doğuda yer alan bölgeler kendi konumlarına göre batıda yer alan valiliklere bağlanmıştır. Bu sistemin bir gerekliliği olarak, 1731 yılına kadar Kamçatka ve Ohotsk Bölgesi, Yakut valisinin emri ile

---

[173] İlyas Topsakal, **Sibirya Tarihi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017, s. 37,38.
[174] **A. g. e.,** s. 40.
[175] Burada ilçeden kasıt Sahaların boy yapılanmasıdır. Yani o tarih itibariyle Yakut bölgesinde Rusların tespit edebildiği 36 irili ufaklı topluluk mevcuttur.
[176] **Yakutskaya Prikaznaya İzba "RGADA F.1177 Spravoçnik" 1615-1729**, Tom Pervaya, Yakutsk, 2016, s. 17; Tokarev, **Oçerki İstorii**, s. 41,44; E. N. Federova, E. A. Paahamov, **Adminstrativo-Territorialnoe Ustroystvo Yakutii: Proşloe i Nastayaşii**, Novosibirsk, 2011, s. 13,14.
[177] P. L. Kazaryan, **Fondı Gasuderistvennogo Arhiva İrkutskoy Oblasti o Yakutii "*Spravoçnik*"**, Yakutsk, 2006, s. 11.

yönetilmiştir. Ohotsk, Bering Sahilleri, Anadır, Kamçatka ve Udskiy Bölgeleri 1739' da Gijiga valiliğine, 1753'te ise Primorsk valiliğine bağlanmıştır.[178]

1796 yılına kadar Yakut ve İrkutsk eyaletinin başında askeri valiler görev yapmış, bu tarihten sonra statü değişikliğine gidilerek ***Gorodniçimi*** sivil idareciler yönetmeye başlamıştır. Daha sonra 1822' de gerçekleşen Speransky Reformu[179] ile Sibirya, Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Sibirya Yabancılarının Yönetim Şartı **Ustav Op Upravleniy İnorodtsev Sibirii** 22 Temmuz 1822'de onaylanmıştır. Buna göre Yakut bölgesinin idari bölümleri ulus, nasleg ve klanlardan[180] oluşturulmuştur. Köylerde sözü geçen kimseler "**Volostnoy Starosta**" bu görevi üstlenmiştir.[181]

---

[178] İ. İ. Yurganova, **Deytelnosti Russkoy Pravaslavnoy Tserkvi v Yakutskom Krae: İnkorparatsiya v Russkuyu Gasudaristvennost (XVII Naç- XX. Vv)**, İrkutsk, 2017, s. 60.

[179] "*5 Aralık 1823'te Yakut Valisi, Yerel Mahkemelerin temsilcileri, Yakut geleneklerini iyi bilen iki Saha Türkü ve Saha Boylarından yetkin üç kişi ile beraber; Kanun tasarısı hazırlamak, arazilerin sınırlarını belirlemek ve yerel toplulukları sınıflandırmak üzere İrkutsk'a çağırılmıştır. 22 Aralık 1823'te Kangalaslardan Tigin Savva Kirilin ve Borogonlardan İvan Migalkin Bozkır Duması'nın Prototipi olan bir oluşumun başkanları olarak seçilmişlerdir. 1827'de kurulan düzene göre Yakut Bölgesi, Bozkır Duması (yerel halk, yabancı yöneticiler ve boy beyleri) tarafından yönetilmiştir. Bozkır Duması; Altısı yerel halk arasında nüfuza sahip üye, altısı boy içerisinden seçimle seçilen üye, yabancı üyeler ve kâtiplik bürosundan ibarettir. Meclis başkanı yaşlılar ve en saygın boy üyeleri arasından üç yıllığına seçilmiştir. Diğer üyeler ise kendi boylarından seçilen kişilerdir. Yabancılar sadece bölgede oldukları zaman dumanın çalışmalarına katılmışlardır. Duma'nın yetki alanı; maaş dağılımı, vergi ve kamu mallarının muhasebesinin tutulması, tarım ve ticaret işleri olarak sınırlandırılmıştır. Bozkır Duması bir halk meclisiydi ve Şehir Dumalarına benzer ekonomik işlevlere sahipti. Bölge kurulunun izni olmadan halk üzerinde herhangi bir vergi ve ücret belirleme hakkına sahip değildi. Herhangi bir adli görevi de yoktu sadece arabuluculuk yapma yetkisi vardı. Bu sistemin kurulmasının yerli halka herhangi bir faydası olmadığı gibi Dumanın giderleri de yerel halk tarafından karşılanmıştır. Duma yılda iki kez Yakut şehrinde toplanmış vergiler ve harçlarla ilgili kararlar almıştır. Yakut bölgesi reform ile birlikte yedi idari bölgeye (Kangalas. Megin, Batur, Nam, Borogon, Bayagantay ve Dupsin) ayrılmıştır. Saha halkı gelirlerine göre tüccar, memur, zanaatkârlar, işçiler ve fakirler- özürlüler olmak üzere beş gruba ayrılmıştır. İlk iki sınıf yasak, vergi, resmi harçlar, üçüncü sınıfa tabii olanlar vergi ve harç, dördüncü sınıf ise sadece vergi ödemek zorundadır. Bozkır Duması 1827'de kurulup, 1840'da sona ermiştir*"; **Yakutskiy Arhiv**, s. 24,25,26,27,28.

[180] Ulus. nasleg, klan terimleri Ruslar tarafından vergi toplamayı kolaylaştırmak adına kullanılan bir terimdir. Örnek verecek olursak eğer Nasleg terimi Vergi defterlerinde vergi toplayıcıların konakladığı mekânları ifade etmiştir. O bölgede yaşayan uruğlar nasleg olarak adlandırılmıştır. Sahalar boy yapılanması şu isimlerle **ağa**, **usa** ve (**otçiy rod**) **sülale** adlandırmışlardır. "*Bir kökten çıkan tüm dalları, budakları, yaprakları ve tomurcukları toplarsan **usa** oluşur*"; Şeroşevskiy, **Yakuti**, s. 433. bu tanıma göre sülaler usa'yı, usalar ise aga'yı oluşturmaktadır. Çalışma'da biz Türk tarihi açısından terim birliği sağlamak ve aynı anlama geldiği için boy, uruğ ve oğuş terimlerini kullanmakta bir mahsur görmedik.

[181] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 61.

2.1.1. Lena Kalesi'nin Kuruluşu

Ruslar keşfettikleri bu yeni topraklarda kalıcı olabilmek için bölgeye bir kale[182] (***ostrog***) inşa etmeye karar vermişlerdir. Bu görev Yenisey Kozaklarından Petr Beketov'a[183] düşmüştür. Beketov, küçük bir Kozak Müfrezesi ve farklı meslek gruplarından insanlarla 8 Nisan 1632'de Tigin Kamık'ın lideri olduğu; Arbın, Kobyakon ve Tubin kabilelerinden oluşan Betun boyunun topraklarına ulaşmıştır. Burada 14 Mayıs 1632' ye kadar kalan Beketov, Betunları vergiye bağlamış ve ilk yasak vergisini tahsil etmiştir. Kazak Yüzbaşı daha sonra sırasıyla Tigin Şora'nın boyu Batulin, Kangalas, Bahsın, Nerukt, Dupsin ve Tigin Mımak'ın boyu Namları vergiye bağlamıştır.[184]

Yüzbaşı Beketov Haziran 1632'de Lena Kalesi'ni[185] Namların topraklarına kurmuştur.[186] Eylül ayının 25'inde kalenin inşasını tamamlayan Beketov, Mihail Federoviç'e bir mektup yazmıştır.

"*Yakut topraklarında Rus Çarının gücünü temsil eden hiçbir müstahkem bulunmuyordu. Buna binaen Lena Nehrinin kıyısına, Nam boyu Tigin Mımak'ın topraklarının karşısına Lena Kalesi'ni inşa ettim*"[187]

Böylece Beketov ilk Rus müstahkeminin müjdesini Çar'a iletmiştir. Beketov komutasındaki küçük Kozak müfrezesi ile yeni yerler keşfetmek üzere 1632 senesinde güneye inmiş Aldan ve May nehri boylarında yaşayan Tunguz kabilelerini

---

[182] Fıscher'in naklettiğine göre Lena kıyısında ilk müstahkemi yanındaki 30 Kozak'la birlikte Ataman İvan Galkin inşa etmiştir. Lakin Fıscher eserinde konum belirtmemiştir.; Fıscher, **Sibirskaya İstoriya**, s. 353.

[183] Petr İvanoviç Beketov'un (1600-1661) ismi 1620'lerden itibaren Yenisey Kalesi'nin maaş defterlerinde ismi yer almaktadır. Beketov'un kökeni hakkında çok fazla bilgi olmasa da altı oğlu olan Feodor Beketov'un soyundan geldiği iddia edilmektedir. Hayatını Sibirya'nın istilasına adamış Beketov, Tobol piskoposu ile 1661'de yaşadığı çatışma sırasında öldürülmüş ve Tobol'a gömülmüştür. Hayatı boyunca beş kale kurmuş ve bunlardan üç tanesi Yakut, Neçinsk ve Çitu şehirleşmiştir; Bkz: E. A. Storoga, **Yakutsk: İstoriya i Sovremennost (k 370 let gorada)**, Meteriali Konferantsi "Yakutsk XXI veka" 26 Aprel 2002, s. 20,24.

[184] Fıscher, **Sibirskaya İstoriya**, s. 358; **İstoriçeski Liçnosti**, s. 130.

[185] İlk müstahkem Lena Nehri kıyısında düz bir alana Çimaday Kulun Tutar yakınlarına kurulmuştur. Muhtemelen İvan Galkin tarafından kurulan kale olsa gerekir.

[186] **Yakutskaya Prikaznaya**, s. 7; **Yakutskiy Kray i yivo issledovateli: Kratkiy İstoriçeskiy Oçerk Ekspeditsiy v Yakutskoy Oblast**, Tipogrefiya Gazeti "Yakutskaya Okraina", Yakutsk, 1913, s. 2.; Fıscher, **Sibirskaya İstoriya**, s. 358.

[187] **Meteriali Po İstorii Yakutii XVII: Dökümenti Yasaçnogo Sbora**, 1970, T. 3, s. 1085.

zorlanmadan itaat altına alarak, kıymetli eşyaları yasak vergisi olarak toplamıştır.[188] Ruslar bu bölgeye vergi toplamada kullanmak ve kontrolü sağlamak üzere birde kış kulübesi inşa etmişlerdir. Ruslar artık kritik noktalarda müstahkemlerini kurmuş, Lena nehrinden Kuzey Buz Denizi'ne oradan Hatangi ve Kolıma kadar olan bölge Rusların istilasına açık hale gelmiştir.

Ruslar bölgede gücünü pekiştirmek için daha fazla personeli bölgeye sevk etmeye başlamıştır. 1633'te Lena Kalesi'nde Kozaklar, hizmetkârlar, tüccar ve zanaatkârlardan oluşan 200 kişi yaşamaktaydı. Bu insanların dini ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına Sibirya Metropoliti Makariy'nin izni ile Yaşamın Başlangıcı Kilisesi "**Jivonaçalniy Troitsk Kilisesi ve Şapeli**" inşa edilmiştir. Sibirya'ya yerleşen Rusların müstahkemlerini kurarken izlediği yol; kış kulübelerinin olduğu yere bir haç, kalelerin içine bir şapel-kilise ve şehrin bulunduğu noktaya bir manastır inşa etmek şeklinde olmuştur.[189] Lena Kalesi yaklaşık on yıl boyunca Rus Çarlığının Uzak Doğu Sibirya'da askeri üssü olmuştur.

2.1.2. Rus Sömürgesine Karşı İlk Direniş Mımak İsyanı

Yakut Bölgesini işgal eden Kozak müfrezeleri keyfi davranışlarla yerli ahaliyi ağır vergilerle yükümlü kılmıştır. Bölgeye farklı nehir güzergâhlarını kullanarak ulaşan Kozaklar, Sahalardan iki kez haraç almaya başlamıştır. Yenisey Kozakları ve Turhan Kozaklarının haraç toplama girişimleri Sahaları zor duruma düşürmüştür. Sahalar daha fazla haraç ödememek adına Ruslara karşı isyan etmişlerdir. Neticede iki tarafın birbirine galip gelemediği çatışmalar yaşanmaya başlamış, Sahalar Eylül 1934'te Kozak birliklerine karşı saldırıya geçmiştir. Ancak Yenisey ve Lena nehir yollarını kullanarak Yakut'a gelen Ataman Galkin zamanında yetişip Kozakları yok olmaktan kurtarmıştır. Bu çatışmalarda karşılıklı kayıplar verilse de Sahalar kurtuluş için kaleyi almaktan vazgeçmemiş, savaşarak bunu başaramayınca uzun süren bir kuşatma ile bunu gerçekleştirmek istemişlerdir.

---

[188] V. L. Prikolsky, **Letopis Yakutskava Kraya**, Krasnoyarsk, 1896, s. 2; N. Buliçova, **Puteşestvie Po Vostoçniy Sibirii, Çast 1, Yakutskaya Oblast-Oxotskiy Kra**y, St. Peterburg, 1856, s. 6.
[189] P. P. Yavlovskiy, **Letopis Gorada Yakutska " Ot Osnavaniya Yivo Do Nastayaşego Vremeni**" Tom 1, Yakutskiy Kray, 2004, s. 12.

Bunu gerçekleştirebilmek için Nam Tigini Mımak[190] önderliğinde Kangalas, Batulin, Katulin ve diğer boylardan 600 ila 700 kişi savaşmak üzere toplanmışlardır.[191] Ataman Galkin'in komuta ettiği Kozak birliklerine karşı başlatılan isyan kanlı bir savaşa neden olmuştur.[192] Kozaklar'ın ateşli silahlarla donatılmış müfrezesi hafif silahlarla (ok, yay, kılıç gibi) savaşmaya çalışan Sahalara karşı galip gelmiştir. Yaşanan çatışmada 40 Saha öldürülmüş ve çok sayıda insanda yaralanmıştır. Ruslardan iki Kozak öldürülürken Ataman Galkin dâhil olmak üzere birçok kişi yaralanmıştır.[193] Atlarının çoğunu kaybeden Ruslar yaya olarak Yakut Kalesi'ne dönmek zorunda kalmışlardır.[194] Bu ayaklanma Lena Kalesi'nden uzaktaki kış kulübelerinde ve diğer müstahkemlerde yaşayan Rus Kozakları yok etmeye yöneliktir. Sahaların amacı bu birlikleri bertaraf ederek Lena Kalesi'ne dışarıdan gelecek yardımın önünü kesmektir. Ancak durum bu minval üzerine gerçekleştirilemediği gibi Ataman Galkin, Lena Kalesi'nden diğerlerinin yardımına yetişmiş, Saha isyanını bastıramayınca ağır kayıplar vererek kaleye çekilmek zorunda kalmıştır.

Sahalar kararlı bir şekilde Kozakları kaleye kadar yaklaşık 10 km. kovalamışlar ve 9 Ocak'tan Şubat ayının sonuna kadar Sahalar kaleyi her yönden kuşatmışlardır.[195] Sonunda epeyce saman ve huş ağacı kabuğu toplayarak kaleyi ateşe vermeye çalışmışlar lakin muvaffak olamamışlardır. Kuşatmadan bir netice alamayan Sahalar ablukayı kaldırarak geri çekilmişlerdir.[196] Bu başarısızlık birçok Saha reisinin ailesi ile birlikte katledilmesine sebep olmuştur. Rus tarafında isyanın etkileri ekonomik anlamda hissedilmiştir. Ayaklanma bölgede Rus ticaretini sekteye uğratmış toplanan yasaklar merkeze ulaştırılamamıştır.[197] Ağır kayıplar veren

---

[190] Kaynaklarda Knez olarak ifade edilse de Türkler içinde böyle bir unvan kullanılmamaktadır. Bu yüzden Tigin olarak ifade ettik.
[191] Krasovskiy, **Russkie v Yakutskoy**, s. 6.; Safranov, **Gorad Yakutsk**, s. 16,17; Bakhruşhin, **Yakutiya v XVII Veke**, s. 34.
[192] **Sibirskiy Vestnik 1824**, s. 130.
[193] Fıscher, **Sibirskaya İstoriya**, s. 367.
[194] Bakhruşhin, **Yakutiya v XVII Veke**, s. 35.
[195] **Sibirskiy Vestnik 1824**, s. 130; V. N. İvanov, **Yakutiya v Sostave Russkogo Gasudarstva** (XVII vek), Yakutsk, 2002, s. 24.
[196] Fıscher, **Sibirskaya İstoriya**, s. 367,368.
[197] Yakut Gümrük Memuru Yuri Selivertsov, gümrük müdürüne bölgede toplanan yasakların Olekma kalesine gönderilememesi üzerine bir mektup yazarak; *Efendim (1638) geçen yıl bana Çar adına toplanan samurların Lena Kalesinden Olekma Kalesine gönderilmesi gerektiğini ilettinniz. Lakin ben bu sevkiyatı gerçekleştirmeye cesaret edemedim. Efendim Yakut Bölgesi'nde istikrarsızlık söz konusu,*

Sahalar ise Verhoyansk ve Vilyu ya doğru göç etmeye başlamışlardır.[198] Voyin Şahov, 1941'de göndermiş olduğu pusulada Vilyu Nehri civarında 3.000 Tunguz ve Saha'nın yaşadığını belirtmiştir.[199] Rus Çarlığına karşı girişilen isyan neticesinde Ruslar bölgede güçlü konuma gelerek işgal hareketlerini hızlandırmışlardır.

2.3. Yakut Bölgesinin Ruslar Tarafından İşgali

Yakut Bölgesi'nin işgali için Yenisey, Magnezya ve Turhansk Kozakları görevlendirilmiştir. İvan Moskvitin, İvan Galkin, Parfen Kadırev, Elizey Buza, İvan Postnikov ve Petr Beketov gibi Kozak Atamanları[200] askeri faaliyetler gerçekleştirmişlerdir.

Lena kıyısına 1632'de ilk müstahkemlerini inşa eden Ruslar önceden kuzeyden güneye doğru olan işgal hareketini tüm Yakut Bölgesi'ni kapsayacak şekilde yeniden düzenlemişlerdir. Bunu gerçekleştirebilmek için Vilyu, Aldan, Maya ve Yudoma'dan Lena Nehri'nin üst akımlarına kadar her yere Kozak müfrezeleri sevk edilmiş, müfrezeleri Yakut'ta yaşayan tüccarlar takip etmiştir.[201] Bu yıl içerisinde Petr Beketov tarafından Olekma nehri kıyısında Olekminsk Kalesi kurulmuştur. Kritik noktada kurulan bu kale Amur'a gönderilen müfrezelerin toplanma kampı olarak kullanılmış daha sonraları bölgede önemli bir stratejik üst haline gelmiştir.[202]

Yakut Bölgesi'ne İlim Nehri üzerinden ulaşan rotayı keşfeden Ataman Galkin'dir. Galkin, Lena, İlim ve Üst-Kut gibi nehirler güzergâhında stratejik önem taşıyan noktalara bir kaç kış kulübesi daha inşa ettirmiştir (1630). Yakut'a tekrar döndüğünde (1633) Petr Beketov'un yardımcısı olarak görev yapmıştır. Beketov'un ayrılmasından sonra kalenin idaresi tamamen Galkin'e bırakılmıştır. Galkin, Sahaların bu yıllarda sürekli devam eden saldırılarından korunmak için kaleyi başka

Sahalar ve Tunguzlar samur ticareti yapan çok sayıda tüccarı kaçırarak yağmaladı. Çar'ın hazinesini yollar açılır açılmaz göndereceğim; **Kolonialnaya Politika Moskovskogo Gasudarstva v Yakutii XVII. veka; Sbornik Arhivniy Dökümentov**, Leningrad, 1936, s. 219.

[198] Fıscher, **Sibirskaya İstoriya**, s. 368.; Yavlovskiy, **Letopis Gorada**, s. 13,17.

[199] **Pamyatnaya Knijka Yakutskoy Oblasti Za 1863**, s. 167.

[200] Ukraynalı Kozak komutanlarının unvanlarıdır.

[201] Yavlovskiy, **Letopis Gorada**, s. 14.

[202] Prikolsky, **Letopis Yakutskaya**, s. 3.

bir noktaya naklettirmiştir.[203] Yakut Kalesi'nin başka bir noktaya taşınmasıyla Rus Kozakları kendilerini bir nebze güvence altına almışlardır fakat bu kalenin etrafında her hangi bir yerleşim yerinin olmayışı misyonerlik faaliyetlerini etkilemiştir. Önceki kalenin bulunduğu nokta hem ulaşım için elverişli hem de etrafında onlarca yerel topluluk yaşıyordu. Özellikle misyonerlik faaliyetlerini etkileyen bu durum kalenin bir kez daha taşınmasına neden olacaktır.

Yakut'ta bir süre görev yapmış Boyaroğlu Yenisey Valisi Parfeniy Khadirev tarafından bölgeye bir kâtip gönderilmiştir. Bu kâtip, gelir gelmez kalenin yönetimini devralmış, lakin kale işlerini sadece bir yıl yönetebilmiş ve sonra İvan Galkin tarafından görevden alınmıştır.[204]

1636 yazında Ataman Kopilov'un gönderdiği İvan Moskvitin önderliğindeki 31 kişilik Kozak Müfrezesi, Aldan nehrinin üst akımına hareket edip buradan Maya Nehri'ne ulaşmış Djugdijursk sırtlarını aşarak, Ulya Nehri üzerinden Ohotsk Denizi'ne ulaşmışlardır. Bu askeri keşif sırasında Ulya Nehri'nin güneyinde Udi Nehri boyunca ikamet eden Tunguzlardan Udi'nin daha güneyinde yaşayan kabileler hakkında detaylı bilgi almışlardır. Bu istihbarati bilgiler sayesinde Amur Nehri'nin aşağı akımında yerleşik halde bulunan altın ve gümüş ticaretiyle meşgul Natkam'lardan yasak vergisi toplamak için ertesi yıl Ruslar tarafından bölgeye birlik gönderilmiştir. Maksim Perfiliyev komutasındaki bu birlik Silkar Nehri boyunca ilerleyerek Dauruları vergiye bağlamıştır.[205]

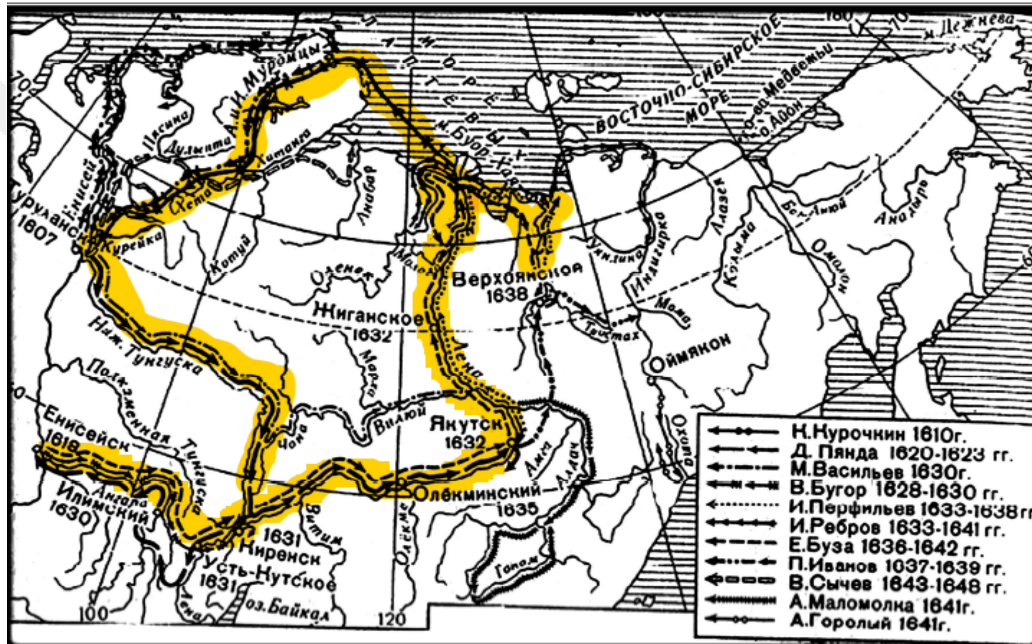
Yenisey-İlim yolunu takip ederek Olekminsk'e gelen Kozak Elisey Buza buradan Kuzey Buz Denizi'ne ulaşmıştır. Buza, birliklerine okyanusa akan tüm nehir boylarının taranmasını ve bölge halkına yasak konmasını emretmiştir.[206] Kış ayını Olekminsk'te geçiren Elisey Buza beraberinde 10 Kozak dışında 40 tüccarı da buraya getirmiştir.[207] İlkbaharda Lena Nehri boyunca ilerleyen Buza, Yana ve Olenek nehirleri arasında yaşayan Tunguz, Saha ve Yukagirlerin topraklarını işgal

---

[203] Yavlovskiy, **Letopis Gorada**, s. 14.
[204] **KPMGY**, s. 1.
[205] Yavlovskiy, **Letopis Gorada**, s. 15.
[206] Fıscher, **Sibirskaya İstoriya**, s. 372,373; Bakhruşhin, **Yakutiya v XVII Veke**, s. 51.
[207] V. F. Petroviç, **Puteşetvie Po Severnim Beregam Sibirii i Po Ledevitomu Moriyu,** Çast 1, Sankt Peterburg, 1841, s. 5; Krasovskiy, **Russkie v Yakutskoy**, s. 5.

ederek vergiye bağlamıştır. Yeni ele geçirilen bu topraklarda 16 Kozak askeri bırakan Buza bölgeye birde kış kulübesi inşa ettirmiştir. [208]

Yüzbaşı İvan Postnikov komutasında elli kişilik bir Kozak grubu önce Yana Nehri'ne oradan Lena'ya geçerek 1638'de Verhoyansk sırtlarına ulaşmıştır. Bu birlik ertesi yıl İndigirka nehrini keşfederek burada yaşayan Tunguz ve Yukagirleri vergiye bağlayıp Zashiverk yerleşim yerini kurmuş ve bir şapel inşa etmiştir.[209] Rusların bölgeyi işgal ettiği nehir yolları ise haritada gösterildiği gibidir.[210]

Harita 1. Rusların Yakut Bölgesi'ni işgal için kullanmış olduğu nehir yolları.

Rus Kozak birlikleri artık bir rota oluşturarak, bölgenin coğrafi şartlarına uyum sağlamışlardır. Bu coğrafi bilgiler işgal hareketlerinin hız kesmeden devam etmesini temin etmiş, bunda yerel ahaliden rehberler bulundurmaları da oldukça

---

[208] N. Buliçova, **Puteşestvie Po Vostoçniy Sibirii, Çast 1, Yakutskaya Oblast-Oxotskiy Kray**, St. Peterburg, 1856, s. 6; Prikolsky, **Letopis Yakutskaya**, s. 3; **Yakutskiy Kray i yivo issledovateli: Kratkiy İstoriçeskiy Oçerk Ekspeditsiy v Yakutskoy Oblast, Tipogrefiya Gazeti "Yakutskaya Okraina**", Yakutsk, 1913, s. 2. Bazı kaynaklara göre bu tarih 1637 bazılarına göre ise 1638'dir.

[209] **Yakutskaya Prikaznaya İzba,** s. 17;Yavlovskiy, **Letopis Gorada**, s. 21; Prikolsky, **Letopis Yakutskaya**, s. 3.

[210] İ. P. Magidoviç, V. İ. Magidoviç, **Oçerki Po İstori Geografiçeskih Otkırıtiy, Velikiye Geografiçeskiye Otkırıtiya (Konets XV- Sredina XVII. Vv.)** T. 2, Moskova, 1893, s. 212. İlim nehri boyunca ilerleyen yol Ataman Galkin'in keşfetmiş olduğu yoldur. Nijniy Tunguzka nehri üzerinden devam eden güzergâh ise Rusların bölgeye ulaşmak için keşfettikleri ilk yoldur.

etkili olmuştur. Yeni rotaların keşfi ile yeni Kozak Atamanları kendi birlikleriyle bölgeye gelmeye devam etmiştir.

Ruslar, Ataman Dimitri Kopilov önderliğinde 50 kişiden oluşan Kozak müfrezesini Aldan Nehri boyunca yeni topraklar keşfetmeye göndermiştir.[211] Ancak Kopilov'un Lena Nehri boyunda yaşayan üç Saha ailesinin mallarını yağma etmesi üzerine, Yakut Kalesi'nde ki görevini Galkin'e devreden Kadirev, Ataman Kopilov'u yakalamak için peşine düşmüştür. Bu durumda zulme uğrayan Sahalar Kadirev'in yanında saf tutmuşlardır. Kadirev mücadeleden galip çıkarken, Kopilov'un yanında yer alan 30 Saha Türkü öldürülmüştür.[212] Bu bilgiler Sahalar arasında tam olarak bir birliktelik veya ortak hareket etme durumu olmadığını göstermektedir.

1646 yılında Kozak Mihail Staduhin Yakut'a vergi toplamak üzere gönderilmiş ve Kolım nehrinin sol kıyısına "**Nijniy Kolım**" Aşağı Kolım Kış Kulübesini inşa etmiştir.[213] İnşa edilen bu kış kulübesi nehrin üst akımından yaklaşık 100 km uzaktaydı. Burada iki yıl kalan ve yasak toplayan Kozak Mihail Staduhin, Kolım'ın batısında yaşayan Çukçilerin varlığından haberdar olmuş ve buraya yönelmiştir. Çukçilerin kendine has dilleri olduğunu ve su aygırı avladıklarını öğrenen Kozak Mihail'in bu haberi Rus Tüccarların ilgisini çekmiştir. Yine Kolım'ın doğu tarafında Pagıç Nehri boyunca yaşayan halkın su samuru ticareti ile uğraştıklarının keşfi de Staduhin tarafından tespit edilmiştir.[214]

Lena Nehri'nin aşağı ve yukarı akımları Rusların ilk işgal ettiği yerlerdir. Lena'nın kolları olan Kolım, İndigirka ve Vitim gibi nehir güzergâhlarında yapılan işgal hareketlerinin sonucunda bölge Rusların kontrolüne geçmiştir. Mihail Staduhin 1646 ya kadar Aşağı, Orta ve Yukarı Kolım olmak üzere üç kale inşa ettirmiş, birde 1648'de Semen Djenev tarafından Anadır'da kış kulübesi yaptırılmıştır. 1633'e kadar Petr Beketov, 1633-36 Ataman Galkin, 1636-40 Parfen Hodırev ve son olarak Osip Galkin Yenisey Valiliğine bağlı olarak bölgeyi idare etmişlerdir.[215]

---

[211] Fıscher, **Sibirskaya İstoriya**, s. 376,377.
[212] **A. g. e**., 378,379; Yavlovskiy, **Letopis Gorada**, s. 17.
[213] D. İ. İlovayskago, **İstoriya Rossiy** "**Aleksey Mihailoviç i Yivo Blijayşie Premniki**" Tom Piatiy, Moskova, 1905, s. 396.
[214] Krasovskiy, **Russkie v Yakutskoy**, s. 13.
[215] Bakhruşhin, **Yakutiya v XVII Veke**, s. 37; Safranov, **Gorad Yakutsk**, s. 13.

Ağustos 1638'de Rus Çarlığı, Saha ilini Yenisey Valisine bağlı bir vali aracılığı ile idare etmek üzere Lena'yı ayrı bir bölge merkezini de Yakut olarak belirleyerek ilk valiler Golovin ve Glebov'u buraya atamıştır. Saha topraklarının işgal edilmesi bölgede yaşayan toplulukların arasında yaşanan anlaşmazlıklar ve kan davaları yüzünden hızlı gerçekleşmiştir. Bunu açıklayacak olursak eğer, Rus işgaline karşı en sert direnişi gösteren Tunguzlardır. Sahaların ilk yıllarda Ruslara karşı herhangi bir girişimi bulunmamaktadır. 1635 yılından sonra Sahaların da Ruslara karşı isyanları söz konusudur ve neredeyse yetmiş yıl bazen toplu bazen de bölgesel olarak devam etmiştir. Rus işgaline karşı ilk direnişi gösteren Tunguzlar ise Çukotka bölgesinin işgali sırasında Ruslara destek vermişlerdir.

2.3.1. Yakut Bölgesinde İlk Rus Yerleşimciler

Batı Sibirya ile Doğu Sibirya'nın coğrafi olarak farklı iklim özelliklerine sahip olması Avrupa Rusyasından göç ettirilen kitlelerin uğraş alanlarını da belirlemiştir. Batı Sibirya'ya ekilebilir alanların fazla olmasından dolayı tarımsal göç daha fazla gerçekleşmiş ve bir köylü grubu oluşmaya başlamıştır. Doğu Sibirya'ya olan insan göçü ise; askeri, ticari ve sürgün yolu ile gerçekleştirilmiştir.

Yakut topraklarında yaşayan Ruslarla ilgi bilgiler XVII. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. 1660-80 yılları arasında Vitim ve Peledis Rus yerleşim yerleri kurulmuştur. 1672 yılında Amgin'de 4 Rus köylü ailesi hakkında bilgiler mevcut ve bu ailelerin Yakut civarında ekilebilir arazi oluşturma çabaları görülmektedir. Yakut topraklarında ilk Rus yerleşim yerleriyse güneyde Lena kıyılarından Vitimyaya kadar olan bölge ve Maya, Amga ve Vilyu nehirleri çevresidir. Kuzeyde ise Kolım ve İndirgka nehirlerinin aşağı akımlarıdır.[216] 1675 yılına gelindiğinde Güney Yakut (Amga, Vitimya, Pelediya ve Olemka) topraklarında tarım yapan 106 Rus köylüsü vardır.[217] XVIII. yüzyılın başlarında Yenisey ve İlim boylarında nüfusun yarısından fazlasını Rus köylüler oluşturmuştur. Yakut topraklarında Rus yerleşimcilerin tüm

---

[216] E. A. Stragova, "Obrazavaniye Etniçeskiy Territörii i Forrminavariye Pastayannogo Russkogo Naseleniye Na Severe Yakutii v XVII- XVIII v"., **Çilavek i Sever; Antrapologiya, Arheologiya, Ekologiya Materiali Vserossiskoy Konfederetsii, Tümen,** 26-30 Marta 2012, Vipusk 2, s. 288,289.
[217] G. A. Popov, **Soçineniye, İstoriya Hristiyanskogo Prosveşeniye Yakutov Drugih İnorodtsev Yakutskoy Oblasti, Oçerki Po İstorii Yakutii**, Yakutsk, 2005, s.59.

nüfusa oranı % 1,2 (2,700 kişi) idi.[218] XVIII. yüzyılın ilk yarısında Sibirya'nın doğu Bölgesi'ne göç eden insanların tamamı 10.000 kişiden fazla değildi. 1720'de Yakut Bölgesi'nde (Lena havzası) ise her tür meslek grubundan yaklaşık 1.500 Rus yerleşimci bulunmaktaydı.[219] Ortodoks inancına sahip Rus yerleşimcilerin sayıca az olmaları misyonerlik faaliyetlerinin hız kazanmasında önemli bir etkendir. Çünkü Ruslar aşina olmadıkları topraklarda hâkim olmanın yegâne şartının yerel halkın sadık birer Rus ve Ortodoks olmasından geçtiğine inanmışlardır. Ancak aşina olmadıkları topraklarda bunu başarabilmek çok kolay olmamıştır.

Rusların bölgeyi işgali ile birlikte Yakut Bölgesi Sibirya'da stratejik konumunu sürdürmüştür. Önceden yerli toplulukların kendi ihtiyaçları kadar avlandığı ve ticaret yaptığı dönem kapanmış, Ruslar bölgede etken güç olarak ortaya çıkmıştır. Coğrafi iklim şartlarına göre bölgelerde yapılan ticaret planlanmış, Yakut toprakları önemli balıkçılık merkezlerinden biri haline gelmiştir. Ruslar arasında yayılan bölgenin zenginliğine dair haberler dikkatleri bu noktaya çekmeyi başarmıştır. Yakut Bölgesi'ni 1642 yılında 1131, 1643'te ise 907 Rus tüccar ziyaret etmiştir. Yakut Kalesinde nüfus artışı 1633'te 200, 1651'de 250 ve 1681'de 642 düzenli olarak gerçekleşmiş, Yakut gümrüklerinden (nehir limanları) geçen tüccar ve sanayici sayısı neredeyse her yıl ortalama 1.000 kişi olarak kayıtlara geçmiştir.[220] Bölgeye ticari amaçla gelen bu tüccar gurubu manastır ve kiliselerde konaklamış misyonun gönüllü yürütücüleri ve ekonomik destekçileri olmuşlardır. Bölgede inşa edilen küçük çaplı kilise ve şapellerin birçoğu bu tüccar grubunun desteği ile inşa edilmiştir.

Bu dönemin Ruslar adına en büyük sorun lojistik desteğin yetersizliği olmuştur. Bölgede görevli kişilere kendi statülerine göre maaş ve destek verilmiş ancak yeterli olmamıştır. Bu durum idarecilerin halktan topladığı vergilerin merkezden bağımsız artmasına ve kıymetli malların değerinin çok altında gasp edilmesine sebep olmuştur. Manastır idarecilerinin tahıl makbuzu vererek topladıkları yardımlar kendilerine kalmış, Kozaklara ise kışlık ihtiyaçlarını

---

[218] Sannikov, **Tserkovnaya Adminstaritsiya**, s. 15.
[219] A. S. Zuyev, **Russkie Aborigeni Na Kraynem Severo-Vostoke Sibirii Vo Vtoroy Polavine XVII Pervoy Çetverti XVIII veka**, Novosibirsiak, 2002, s. 112.
[220] Safranov, **Ruskiye Kristiyanie v Yakutii**, s. 20,21,35.

karşılamaları için yazları izin verilmiş ve bu durum yağma olaylarının yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Rus Devleti, rahip, diyakon, boyar ve boyar çocuklarına maaş bağlamıştır. Diyakozlar ise devletten diğer rütbelilere göre daha az maaş ve tuz almıştır.[221] Maaşlar genellikle Moskova ve Tobolsk'dan ödenmiş ancak ödemeler genellikle gecikmeli olarak gerçekleştirilmiştir. Devletin 1679'da askerlere ve din adamlarına ödemek zorunda olduğu tutar yani borcu 5.050 rubleye ulaşmıştır.[222] Bu aksaklıkların yaşanmasında Yakut Bölgesi'nde ekilebilir arazilerin yetersiz oluşunun önemli etkisi vardır. Bölgede yaşanan kıtlık Perm ve Vyatka'dan buğday veya un alınmasını zaruri kılmıştır. Rus Çarlığı 1620'de Batı Sibirya da bir devlet çiftliği kurmuş ve gerekli gördüğü zaman diğer bölgelere ikmal gerçekleştirmiştir.[223] Ancak alınan tüm önlemler kıtlık yaşanmasının önüne geçememiş ve 1665'te Olemnisk kalesindeki askerler açlıktan ölmeye başlamıştır.[224]

XVII. yüzyıl için bölgede inşa edilmiş kaleler ve kış kulübelerinin dışında yaşayan bir Rus topluluğundan bahsetmek anlamsızdır. Yakut Bölgesi'nde ise askeri gücü farklı gruplar temsil etmiştir. (Kozaklar, sürgünler ve yeni vaftiz edilmiş Saha toyonları) Din adamlarının hizmetine askerlerin tahsis edilmesiyle birlikte silahlı adamlar olarak da adlandırılmışlardır. Askeri gücün ana ikmal kaynağı ise tüccar ve zanaatkâr sınıfıdır.[225] Yakut Bölgesi'nde zamanla imtiyaz elde eden ve kontrol mekanizmasının dışına çıkan bu küçük ve ayrıcalıklı gruplar XVII ve XVIII yüzyıllar da konumunu korumayı başarmışlardır.

2.4. Yakut Valiliğinin Kuruluşu ve İlk Valiler

Rus Çarlığı, önceden Yenisey Valiliği tarafından idare edilen Yakut Bölgesi'nde bağımsız bir valilik kurmak için harekete geçmiştir. Çünkü bölgenin merkezden uzak oluşu ve sürekli iletişimin sağlanamaması, Kozak Müfrezeleri arasında sık yaşanan çatışmalar, vergi toplayıcıların kıymetli malları kendi çıkarları doğrultusunda kullanması gibi birçok neden sıralanmıştır. Bölgede valilik kurulması

---

221 Safranov, **Russkiy Na Severo Vostoke**, s. 74,78.
222 Safranov, **Russkiy Na Severo Vostoke**, s. 82,83.
223 Popov, **Soçineniye**, s. 52.
224 Safranov, **Russkiy Na Severo Vostoke**, s. 82,83.
225 G. F. Safranov, **Russkiy Na Severo Vostoke Azii v XVII Siredniya XIX vv**, Moskova, 1978, s. 49, 65.

fikrini ilk olarak ortaya atan Magnazey Valisi Andrey Palitsin'dir. Kazan Sarayında düzenlenen bir toplantıda Çar Mihail Federoviç'e (1596-1645) bölge hakkında ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Bu raporda bölgeye giden yollar, yerel topluluklar ve bölgenin zenginlikleri hakkında ayrıntılı bilgiler yer almıştır.[226] Palitsin bölgenin detaylı bir de haritasını Çar'a sunmuştur. Kurulacak yeni valiliğe dâhil edilecek bölgelerse İlim, Lena'nın üst akımları, Olekminsk, Yakut, Butal, Vilyuy, Aldan ve doğu bölgesinin tamamını kapsamaktadır.[227]

Kaynaklara göre 1938'de yola çıkan Yakut'un ilk valileri Petro Petroviç Golovin ve Matev Boğdanoviç Glebov 1941'de yanlarında 395 Kozak ve 5 rahip ile birlikte bölgeye ulaşmışlardır.[228] İlk valiler ile birlikte bölgeye gelen tüccar, asker ve din adamları bölgenin kürk zenginliğini keşfetmiştir. Din adamları Rus vatandaşlarının dini ihtiyaçlarını karşılarken, tüccar ve zanaatkârlar tuz kaynakları ve değirmenler inşa etmişlerdir.[229]

Yeni yönetim bölgesine göre; Pasifik Okyanusu, Kuzey Buz Denizi, Stranov dağları ve Lena nehri ile Yenisey'in ayrıldığı nokta Yakut sınırları içerisinde kalmıştır. Osip Galkin tarafından yeni valilere sunmak için hazırlanan ayrıntılı bir raporda Yakut Kalesi'nin içerisinde bulunan insanlar, depolar, evler ve askerler hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır.[230] Beketov'dan kaleyi devraldığında kalede 200 kişi yaşadığını belirten Galkin, Kangalas Beyinin oğlu Selbekin, Bordan beyinin oğlu Ereney, Dudey ve Bıkey adlı iki Saha Türkünün kalede tutsak olduğunun bilgisini de vermektedir.[231] Bu isimlerin I. Mımak isyanından sonra hapsedilen kişiler olması veya vergi vermeyen "***Niyasaçniy***" insanlar olması kuvvetle muhtemeldir.

Yeni vali Golovin Yakut'ta Saha beylerine Çar'ın sözlerini iletmiş, Çar'ın Sahalardan kendilerine sadık olmasını, vergilerini aksatmamasını ve hırsızlık

---

[226] **Yakutskiy Arhiv: Sbornik Statey i Dökümentov**, Yakutskoe Knijnoe İzdatelstvo, Yakutsk, 1964, s. 74.
[227] **Yakutskaya Prikaznaya İzba**, s. 10**;** P. A. Slovtsov, **İstoriya Sibirii ot Ermaka do Ekaterina II,** Moskova, 2006, s. 85,87,
[228] **Yakutskaya Prikaznaya İzba**, s. 11; **Yakutskiy Arhiv**, s. 75; Yavlovskiy, **Letopis Gorad**a, s. 3; Prikolsky, **Letopis Yakutskaya**, s. 3; Buliçova, **Puteşestvie Po Vostoçniy Sibirii,** s. 7.
[229] **Akti Arhivnoy Yakutskoy Oblasti s 1650 do 1800, Tom 1,** İzd. Yakutskoy Oblast Uçeniy Arhivnoy Komissii, Yakutsk, 1916, s. III.
[230] **Yakutskiy Arhiv**, s. 77.
[231] Safranov, **Gorad Yakutsk**, s. 14,15.

yapmamalarını istediğini belirterek, davete katılanlara devlet hazinesinden çeşitli hediyeler vermiştir.[232] Golovin'in bu sözlerinin mesnetsiz ve tutarsız olduğu çok kısa zamanda anlaşılmıştır. Özellikle vergi toplama sırasında yaşanacakların önüne geçeceğine dair beyanatlarına uymamıştır. Vergi toplamada yaşanan usulsüzlükler yasak defterlerine de yansımıştır. Rus yasak toplayıcılar tarafından kayıt altına alınmış bir metinde Golovin tarafından vergi toplamak üzere Bogdon ve Elhan Uruğuna gönderilmiş olan Semen Çufarista ve arkadaşlarının kaydettikleri şu şekildedir. Neden Yakut kalesine gidip vergilerini ödemediklerini sorduğumuzda Elhan Tigini Terek ve Boğdon Tigini Boydon bize şunları söyledi**.**

> ***"****Şimdi bende ne su samuru derisi ne de tilki derisi var şuan Yakut Kalesi'ne gidecek ve vergi verecek malım yok. Bogdon Tigini Boydon ise Çufarista'ya şuan kaleye gitmeyeceğini daha önceden yasakla gittiği halde Khodirev tarafından darp edildiğini ve mallarının yağmalandığını söyleyerek, şuan elimde hiç malım yoktur, yasak vergisi götürmeden Yakut Kalesi'ne gitmek akıl karı değildir. Bir yıl önce (1640) Porfen Khodırev'e 300 su samuru derisi götürdüm. Khodırev 300 derinin en iyilerinden 10 tanesi kendine ayırdı ve 200 tanesini de devlete vermek üzere ayırdı. Ayrıca çocuklarımdan da 5 er tane su samuru derisini yasak olarak aldı. Elimde kalan 40 su samuru derisini kendisine vermem karşılığında ise bana bir at vereceğini belirtti. Lakin ben bu derileri vermedim bunun üzerine bana tekmeyle vurarak merdivenlerden aşağı düşürdü ve kaburgalarım kırıldı.*"[233]

Bu bilgi hem bölge valilerinin nasıl zenginleştiğini, hem Sahaların yaşamış oldukları sıkıntıları hem de Yakut valileri arasındaki çekişmelerin tamamını aydınlatması bakımından mühimdir. Valiler arasında yaşanan bu çekişmeler misyoner rahipler ve valiler arasında da yaşanmıştır. Özellikle Yakut'un ilk valisi Golovin ile rahip Filatov arasındaki çekişmenin sonucunda Filatov tutuklanarak hapse atılmıştır.

Yakut Valiliği'nin sınırlarının belirlenmesiyle beraber misyonerlik bölgeleri de yavaş yavaş belirgin hale gelmeye başlamıştır. Bu yüzyılda uygulanan Rus Çarlığı

---

[232] 1641 yılında Golovin, Glebov ve Diyakon Filatov huzurlarına davet ettikleri Tiginleri vaftiz etmek ve devlete bağlamak adına girişimlerde bulunmuşlardır. Valiler Üst-Kut hâkimi Kurşun Burlayev'i Rus Çarının taabiyetine girmesi için telkinde bulundular. Aralarında geçen diyalogta Kurşun'a ailen, kardeşlerin ve hükmün altındaki insanlarla birlikte Rus Çarına tabii olacaksın ve yasak vergisi ödeyeceksin. Hiçbir Rus vatandaşına karşı eylem içerisinde bulunmayacaksın bunlar kardeşlik için şartımızdır. Kurşun Burlayev ise Rus Çarına bağlılığı kabul ettiğini ve ailesi, kardeşleri dâhil hiç kimsenin Ruslara karşı saldırmayacağını ve devlete yasak vergisi ödeyeceğini beyan etmiştir. Bunun üzerine Diyakon Filatov ise Kurşun Burlayev'e tatil günlerinde iki kadeh şarap verilmesini emretmiştir; **KPMGY**, s. 9.

[233]**KPMGY**, s. 10.

politikasının bir sonucu olarak vaftiz edilen insan sayısı çok fazla değildir. Yakut Kalesi içerisinde inşa edilen kilisede görev yapan misyonerlerin etkisi kale ve çevresinde hissedilmiş, ilk vaftiz edilenler genellikle soylu Saha ailelerinin üyeleri olmuştur.

2.4.1. 1642 Nüfus Sayımı ve II. Mımak İsyanı

1642 Nüfus Sayımı[234] o zamana kadar varlığı bilinmeyen Yakut Bölgesi'nin insan ve değerli eşyalarının tespiti bakımından önemli olduğu gibi Rus Çarlığı bünyesinde gerçekleştirilen en eski nüfus sayımıdır. Çarlığın Avrupa kısmında ilk nüfus sayımı 1646'da yapılmıştır.[235]

Rus Çarlığının Saha ilini işgalinin ardından bir sömürge politikasının yansıması olan yasak vergisi Sahaları ağır yaptırımlara maruz bırakmıştır. Vergilerin düzenli ve uygun şekilde toplanması Yakut valisinin temel görevlerinden birisi olmuştur. Yasak vergisinin ilk başta toplanış şekli; halkın kazancına bağlıydı ve herhangi bir kural yoktu.[236] Bu uygulama bölgede gücü elinde bulunduran erklerin zenginleşmesine olanak sağlamıştır. Bölge yönetimi Sahalar hakkında yeterli fikre sahip değildi ve kendilerine bildirilen o dönem için herhangi bir veride yoktu. Bu belirsizlik Yakut Valisi Golovin'i bir nüfus sayımı yapılması gerektiği düşüncesine sevk etmiştir. Valiliğin kuruluşu ile beraber Çarlık Rusyasının yeni sömürge topraklarında resmi kuruluşu gerçekleşmiş ve yasallaştırılmış yeni bir sömürü düzeni kurmak için girişimler başlatılmıştır.

Tobolsk'ta görevli Kazak Atamanı Rodion Grigorev, bölgenin tamamen işgal edilmediğini yerel toplulukların bu nüfus sayımının neden yapıldığını anlayamayacakları ve bölgede görevli Rus-Kozak askerlerinin yerel halkın saldırısına uğrayacağı gibi nedenleri ileri sürerek nüfus sayımını protesto etmiştir. Grigorev, Golovin'e ayrıca tavsiyede bulunarak; eğer bu nüfus sayımını yine de yapılacaksa Sahaların önde gelenlerinden bazılarını rehin almasını önermiştir.

---

[234] Bu nüfus sayımından ilk bahseden kişi ise "Obşestvenniy Stroy Yakutov XVII-XVIII. v.v. Yakutsk, 1945" adlı çalışmasıyla S. A. Tokarev'dir.
[235] M. N. Tihomirov, **İstoçnikovedenie İstorii SSSR**, Vipusk 1, Moskova, 1962, s. 234.
[236] O. V. İonova, **İz İstorii Yakutskogo Naroda**, Yakutsk, 1945, s. 39.

Golovin bu sözleri önemsemeyerek bildiği üzere hareket etmiştir.[237] Sahaların önde gelen Nam ve Borogon beyleri Mımak ve Loguy, Yakut Kalesi'ne gelerek Vali Golovin'e huzursuzluk çıkmaması için tavsiyelerde bulunmuşlardır. Ancak bu tavsiyelerin hiç birini dinlemeyen Golovin nüfus sayımının hızlı bir şekilde tamamlanması için emir vererek farklı bölgelere askerlerini sevk etmiştir. Osip Galkin ve Yuri Seliverstsov Odeyler ve Namlara, Grigoriy Budilov Baturlara, Voyin Şahov Sitha ve Kovyay bölgesine ve İvan Galkin ise Kangalaslara gönderilmiştir. Nüfus sayımı yapan görevlilerin yapması gerekenler ise; vergiye tabii insanların ve 5 yaşından büyük erkek çocukların tesbiti, çiftliklerin ve hayvanların sayımını yaparak ayrı ayrı numaralandırmak, belirsiz olan her şeyin kaydedilmesi ve tanımlanması şeklinde belirlenmiştir.[238] Rusların burada yapmak istedikleri çok açıktır. Sadece hali hazırda olanı tespit etmek değil aynı zamanda ileriki yıllarda öngörülebilir bir tablo ortaya koymaktır.

Boyların topraklarına giden kâtipler ve askerlerden oluşan görevlilerin çoğu bu sayım sırasında öldürülmüştür. İvan Galkin Kangalas Tigin'i Bozek tarafından karnından bıçaklanmış, beraberindeki diğer üç görevliyse öldürülmüştür. Yine Borogonlara sayım için giden yedi asker ve iki kâtip (Efrema ve Aleksey) öldürülmüştür. Diğer boylar için herhangi bir kayıt gerçekleşmemiştir. Yukarıda bahsettiğimiz nedenlerden dolayı nüfus sayımı gerçekleştirilememiştir. Ancak o dönem için oldukça kıymetli olan bu girişim sonucunda ayrıntılı olmasa da bölgede otuz beş boy kayıtlara geçmiştir.

Başarısız girişimin bir sonucu olarak Vali Golovin, Sahalara karşı sert bir tutum sergilemiştir. Bölgede yaşanan bu gerginliğin sonucunda 1642[239] senesinin sonbaharında Rus Çarlığına karşı bir isyan patlak vermiştir. Direnişe Kangalas, Nam, Megin, Betun, Odey, Amgin, Borogon ve Batulinler başta olmak üzere tüm Saha boyları katılmışlardır.[240] Kendi aralarında yapmış oldukaları plana göre aynı anda

---

[237] **Yakutskiy Arhiv**, s. 87.
[238] **Yakutskiy Arhiv**, s. 88.
[239] Bu ayaklanmanın tarihi arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bazı kaynaklarda 1642 bazılarında ise 1646 olarak zikredilmektedir; Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Fakti**, s. 32. Ancak ayaklanma sırasında Vali Golovin'in görevde olduğu ve Vali Puşkin'in 1645'te göreve başladığıda kaynaklar tarafından belirtildiğine göre ayaklanmanın tarihi 1646 olamaz.
[240] Şunu belirtmek gerekir ki 1642 senesinde Namlardan yasak vergisi ödeyenlerin sayısı 96, ödemeyenlerin sayısı ise 352 kişi olmak üzere toplam nüfusun % 78.6'sı yasak vergisi vermiyordu.

farklı noktalarda konuşlanan Rus Kozaklarına saldırıp yok edildikten sonra bütün boylar Nam Tigin'i Mımak'ın etrafında toplanmayı planlamışlardır. Buradan birlikte hareket edilerek Yakut Kalesi alınacak eğer alınamazsa kale kuşatılacak ve dışarı ile bağlantısı kesilecekti. Plan kısmen gerçekleşebilmiştir. Şubat ayında farklı noktalarda konuşlanmış Kozak birlikleri yok edilmiştir. Bu savaş sırasında eski Vali Osip Galkin, komutan Voyin Şahov ve Balandin öldürülmüştür. Plana sadık kalınarak mart ayının başında Tigin Mımak'ın etrafında 1.000 kişiden fazla Saha Türkü toplanmıştır. Bunu haber alan ve güvenliğinden endişe eden Golovin, 50 kişilik bir Kozak Müfrezesini Sahaların üzerine göndermiş, üzerlerine gelen Kozakları 700 atlı ve hafif silahlı Saha Türkü karşılamıştır. Yarım gün süren savaş neticesinde ateşli silahlarla donatılmış Kozak birliği yok edilmiştir. Bu başarı Golovin'i korkutmuş tedbirleri en üst düzeye çıkarmıştır. Lakin beklenmedik bir hadise cereyan etmiş ve Sahalar arasında çıkan anlaşmazlık sonucu birlikten dağılmalar baş göstermiştir. Sayı olarak eksik kalan diğer Sahalar ise Golovin'e itaat etmek zorunda kalmışlardır. Vali isyancıların hepsini hapse attırarak türlü işkencelere maruz bıraktıktan sonra çoğunu öldürtmüştür. Bazılarını ise teşhir için idam etmiştir. İdam edilenler arasında Tigin Bozek'te vardır.[241] Sahaların Ruslara karşı bu son ayaklanması olmamış 1682 ve 1684'te iki ayaklanma daha baş göstermiştir.[242]

Yakut'un ilk valileri Golovin ve Glebov arasında bu dönemde huzursuzluk baş göstermiş Glebov ve Diyakon Filatov yapılan uygulamaların yanlışlığına dikkat çekerek Golovin'i uyarmıştır. Ancak Golovin bu uyarıları dikkate almazken yaşanan bu ayaklanmaların onların yumuşak tutumlarından dolayı patlak verdiğini

---

Toplam olarak nüfus ise 425 erkek, 101 kadın ve 98 çocuk olmak üzere 624 kişidir. Bkz: **Yakutskiy Arhiv**, s. 97,99;Safranov, **Gorad Yakutsk**, s. 17.

[241] Safranov, **Gorad Yakutsk**, s. 18.

[242] Sahalar'dan 1682'de Kangalasların Tigin'i Cennik önderliğinde Ruslara karşı ayaklanma başlatmış, Sahalarla evlilik yoluyla akraba olan bazı Kozaklarda bu ayaklanmaya katılmıştır. Vali Bibikov ani bir gece bs.nıyla Cennik'i mağlup etmiştir. Kısa bir süre sonra Cennik ölmüş ayaklanmaya katılanlar ise Vilyu'ya göç etmiştir. 1684'te başka bir Saha Boyu olan Batulinler Toyon Orukan önderliğinde Ruslara saldırmış, hazineyi yağmalayarak Panfilev'in 37 kişilik müfrezesini mağlup etmişlerdir. Bu isyanın diğerlerinden farkı ise sadece Ruslara karşı değil, Ruslarla iş tutan diğer Toyonlara karşıda yapılmış olmasıdır. Orukan önderliğinde Yakut'ta kontrolü ele geçiren birlikler bazı Toyon ve ailelerini öldürmüş ve mallarını yağmalamışlardır. Ayaklanma uzun sürse de Orukan muvaffak olamamış kendisi dört parçaya bölünmek suretiyle öldürülmüş, beraberindeki on beş kişide idam edilmiştir; L. Mamet, **Kolonialnaya Politika Tsarizma v Yakutii v XVII-XIX. vekah**; 100 Let Yakutskoy Ssılkı, Moskova, 1934, s. 29,32.

savunmuştur. Nitekim zindanda esir tutulan Sahalara Glebov ve Filatov tarafından destek gördüklerini ve bu yüzden ayaklanmaya kalkıştıklarını söylemelerini emretmiştir. Bunu kabul etmeyen Sahalar Golovin tarafından kulakları ve burunları kesilmek suretiyle şiddetli işkencelere maruz kalmışlarıdır.[243] Aralarından işkenceye dayanamayan birisinin bunu kabul etmesi üzerine Glebov ve Filatov tutuklanmıştır.[244] Golovin ise tek yetkili olarak kalmıştır.[245] Yaşanan bu trajediden sonra Yarhan Tigini Boydon (200 Saha Türkü ile beraber) Vilyu bölgesine doğru göç etmiştir.[246] Ruslara karşı girilen ilk direnişin sonrasında da Vilyu bölgesine göçler gerçekleşmişti. Yakut Bölgesi'nde barınma imkânı artık kalmayan Saha Türklerinin göç yönü bu sefer de Yakut şehrinin kuzeyi olmuştur. İstatiki bilgiler veren kaynaklarda da bu göç hareketinin yönünü doğrulayan veriler bulunmaktadır. Sahalar kuzeye[247] doğru çekilirken, Ruslarda bulundukları noktadan taşınmak zorunda kalmışlardır. Yeni Yakut Kalesi'ni Sahalar için kutsal kabul edilen Tabaga bölgesine, Saysar gölünün kenarına 1643'te konuşlandırmışlardır. Bu kale günümüz Yakut şehrinin temelini oluşturmaktadır.[248]

Bazı kaynaklar kalenin taşınmasının Rus Çarının emri ile yapıldığını belirtirken, diğer kaynaklar ise Saha ayaklanmasının haberinin 1644'te Moskova'ya ulaştığını belirtirler. Kanaatimizce de kalenin taşınması olayı tamamen bölgesel yönetimin savunma refleksi ile gerçekleşmiştir. Yine bu isyanın sonunda Vali Golovin görevden alınmış ve yerine Vali Puşkin atanmıştır. Yeni Vali Puşkin yanında Kiril Osipoviç Suponev ve Diyakon Petro Grigoreviç Stenşin ile birlikte bölgeye gelmiş, 1649 yılına kadar görevde kalarak Yakut'ta yaşamını yitirmiştir.[249]

---

243 **KPMGY**, s. VI.

244 Başka bir kaynakta ise "Bu yıllarda Vali Golovin'in zulmü ve adaletsizliği hakkında şikâyetler üzerine din görevlilerinden oluşan bir heyet soruşturma yapmak üzere Moskova'dan Yakut şehrine intikal etmişlerdir. Kara rahipler olarak adlandırılan Simeon, Porfirin ve Diakon Spiridon, Yakut Valisi Golovin tarafından kendisine karşı yapılan ayaklanmalara katıldıkları gerekçesi ile hapsedilmiştir. Yakut Valisi tarafından Saha Türkleri de sert müdahalelere maruz kalmış, Amanatlardan 23 kişi idam edilirken, Kamık boyundan 100 kişi eşleri ve çocuklarıyla birlikte diri diri yakılmıştır; Yavlovskiy, **Letopis Gorada**, s. 25.

245 **KPMGY**, s. 12; Safranov, **Gorad Yakutsk**, s. 19.

246 **Yakutskaya Prikaznaya İzba**, s. 18.

247 Bu ayaklanmadan sonra Megin Tigini Boyda 200 kişilik tabiyeti ile birlikte Vilyu bölgesine göç etmiştir.;Yakovlev, **Hangalastsi**, s. 100.

248 A. A. Nikolayeviç, **Pervie Russkie Paseleniye XVII-XVIII veka Na Severe Vostoke Yakutii**, Novosibirsk, 1996, s. 10.

249 **KPMGY**, s. 222; Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Fakti**, s. 32.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki bu dönemin genel durumu merkezi bir yapıdan çok uzak tamamen bazı erklerin inisiyatifi doğrultusunda gelişme göstermiştir. Rus Çarlığının bölgede hâkimiyet kurma girişimleri yeni bir göç dalgası yaratmıştır. Ruslarla karşılaşmadan evvel Lena'nın orta akımları Sahaların yoğun yaşadığı bölgeydi. Rus işgalinin ardından bağlı bulundukları boydan ayrılarak göç eden uruğlar yeni yerleştikleri topraklarda diğer toplulukları bünyesinde toplamış ve yeni boylar oluşturmuşlardır. Ruslar ise kontrolü altından çıkan bu grupları tekrar itaat altına almak için yeni yerleşim birimleri inşa etmiş ve Sahalar ile birlikte tüm bölgeye yayılmıştır. Sahalardan sonra bölgenin kalabalık topluluklarından birisi olan Tunguzların bu dönem Ruslara karşı isyan girişiminde bulundukları Çar'a iletilmek üzere kaleme alınan dilekçelerden anlaşılmaktadır.[250]

Yakut'a yerleşen Ruslar iklim şartlarından dolayı hayatlarını idame etme konusunda sıkıntı yaşamışlardır. Rusların bu dönemde tuz, saman ve ekmek bulmakta zorlanmaları arşiv belgelerine sıkça yansımıştır. Bölge'de Rus Çarlığı adına gücü elinde bulunduran erkeler arazileri kendi menfaatleri doğrultusunda paylaşmışlardır. Boyarlar ve çocukları üç ila on ondalık toprak kendisine tahsis etmiş, sıradan Kozak askerlerine gerekli görüldüğü zaman yarım ondalık arazi tahsis edilmiştir.[251] Bazı Saha uruğlarının isyan girişimlerinin başarısız olmasından dolayı göç etmeleriyle geniş bir arazinin kullanımı Ruslara bırakılmıştır. Zamanla din adamlarının da bölgede ekonomik olarak güç elde etmesiyle çıkar çatışmaları Ruslar arasında sıkça yaşanmıştır.

2.5. Yakut Bölgesine Gelen İlk Misyonerler

Sahalar arasında Ortodoks Hristiyanlığın yayılması sadece din görevlileri aracılığı ile değil; Kozaklar, tüccar ve zanaatkârlar tarafından da gerçekleştirilmiştir. Sibirya'da görev yapan din adamlarının kişisel ihtiyaçlarının karşılanması için bu dönem Tobolsk ve Tümen Metropolitliği yetkili kılınmıştır. Yerel kiliselerin böyle bir yetkisi ve tasarrufu o dönem için yoktu. Rus nüfusunu artırmak için bölgenin coğrafi koşullarının zor olmasından kaynaklı Uzak Doğu Sibirya'ya kendi isteği ile göç eden yerleşimcilere devlet 1590 yılında çıkarmış olduğu kararname ile gerekli

[250] **KPMGY,** s. 220,221.
[251] **Akti Arhivnoy,** s. 6.

yardımı yapmaktaydı. Tobolsk valisinin emri ile kişi başına iki inek, iki domuz, iki keçi, beş koyun, iki kaz, beş tavuk ve 25 ruble para tahsis edilmiştir. Ayrıca yine bu kişilere aylık 8 ruble maaş bağlanmıştır.[252] Bu bölgeye yerleşenler hizmet insanları "***Slujniy Ludi***" olarak adlandırılmış, devlet adına çeşitli görevler icra ederek bölgedeki yerli halkın Rus Çarlığına uyumu için çaba sarf etmişlerdir. 1632'de Petr Beketov'un Lena Kalesi'ni inşa etmesiyle birlikte Kazan Metropoliti Matfei, Tobolsk Piskoposu Nektari'ye Yakut'a kendi piskoposluğundan din görevlisi göndermesini emretmiştir. Bunun üzerine Nektari; Porfiriy ve İoanna adlı iki din görevlisini ve Diakon Sipiridon'u Lena kalesine göndermiştir.[253] Bunlar isimlerini bildiğimiz ilk misyonerlerdir. Yani Yakut'un ilk valileri Golovin ve Glebov yanlarında Diyakon Filatov ile bölgeye geldiklerinde onları karşılayan misyonerler arasında İermonah Simeon ve Porfiriy, beyaz papazlar (***Beliy Pop***) Stefan Fomin ve Stefan Yakovlev bunlarla beraber Diakon Spiridon Yakut kalesinde vazife halindeydi.[254]

Bölgeye gönderilen ilk misyonerler gönüllü ve sürgün gelenler olmak üzere iki gruptan oluşmuştur.[255] Ancak bilinmeyen topraklara çok az insan gönüllü olarak gelmiştir. Coğrafi zorluğun dışında Arka planında yatan sebeplerden birisi de Rusların vaftiz edilmemiş insanların başka topraklarda yaşadıklarına inanmaları ve inançsız yaşamaktansa ölmelerinin daha yerinde olduğuna iman etmeleridir. Bölgeye sürgün ve gönüllü gelen Rusların çoğu buldukları ilk fırsatta kaçmışlardır. Piskopos Kipriana ile birlikte Verhoyansk'a gelen 60 Rus vatandaşından çoğu kaçmış ve sadece 10 kişi Verhoyansk' ta kalmıştır.[256] Bunun üzerine boş kadroları doldurmanın zorluğunu anlayan Tobolsk Piskoposu diğer sınıf temsilcilerinin ruhban sınıfına girmesine izin vermiştir. Böylece Sibirya topraklarında farklı gruptan din adamlarının ortaya çıkmasına giden süreç başlamıştır. Yakut Bölgesi'nde misyonerlik faaliyetlerinin ortaya çıkışından itibaren din adamı yetersizliği diğer bölgelerden daha fazla olmuştur. Metropolitlik tarafından XVIII. yüzyılın başlarında din adamlarına getirilen (Okuma yazma bilme, yaş sınırı gibi) sınırlamalardan Yakut

---

[252] Nestor Mitropolit, **Provaaslavie v Sibirii; İstoriçeskiy Oçerk, Moy Vospamimaniye**, Lensk, 2016, s. 9,10.
[253] **Tobolskiy Eperihalniy Vedemosti**, 1887, No: 2, s. 17-18.
[254] Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Faktı**, s. 27.
[255] G. A. Popov, **Soçineniye,** s. 55.
[256]S. M. Sofranov, **Missionerskaya Duhovna- Prosvetitelskaya Deytelnost Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi v Zapadnoy Sibirii (Konets XVII Naçalo XX vv.)** Çast 1, Tobolsk, 2005, s. 61.

ruhani bölgesi etkilenmemiştir. Bu geçiş dönemlerinde hem Rusların bölgeyi ve insanları tanımayışıyla alakalı hem de Rusların gücünü pekiştirememiş olmasıyla bağlantılı olarak bir toplu vaftizden bahsetmek yerinde olmasa da bireysel ve zorlama vaftizlerin yapıldığı bilinmektedir.

2.5.1. Yakut Bölgesinde İlk Vaftizler

Yakut Bölgesi'nde vaftizin başlangıcı tarihçiler arasında farklı tarihlendirilmektedir. Tokarev, Bahruşin ve Popov gibi tarihçiler Sahaların Hristiyanlaştırılmasının XVII. yüzyılın ilk yarısında başladığını ileri sürmektedirler. Diğerleriyse Yakut Ondalığının İrkutsk piskoposluğuna dekanlık olarak (***Blagoçinya***) katılmasıyla bu süreci başlatmaktadırlar.[257] İki görüşte aslında kabul edilebilir. Rusların bölgeye gelişi ile birlikte Sahalardan vaftiz olanların varlığı bilinmektedir. Ancak bunun bir prensip haline gelmesi XVIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren gerçekleşmiştir. Sahalar arasında ilk vaftizler Rus Kozakları tarafından gerçekleştirilmiştir. Kozak Müfrezeleri beraberinde yerli halktan birkaç kişiyi rehber olarak yanlarına almışlardır. Yenisey Kozaklarından Parfen Khadirev'in birliği Sahalardan vaftiz olmayan Buyalık ve Mokeya, yeni vaftiz olmuş Vasilinka, Ofimka ve Pervuşka adında beş Saha kadınını kendileriyle hareket etmeye zorlamışlardır.[258] Böylelikle ilk vaftizler zorlama yoluyla gerçekleştirilmiştir. Bunun bir diğer örneğiyse evli bir Saha kadını vaftiz edilmiş ve bir Kozak askerine verilmiştir.[259] Bölgede Rus otoritesinin pekişmesi ve Yakut valiliğinin kuruluşuyla beraber kalelerin içerisine inşa edilen ilk kiliselerde vaftizler yapılmaya başlanmıştır. Ancak XVII. yüzyılda rahipler vaftiz iznini valilerden almışlardır. Kontrollü şekilde yürütülen vaftiz faaliyetlerinin aslında tek bir nedeni vardır, elde edilen yasak vergisinin azalmasının önüne geçmektir. Örneğin 1678'de Tumat Boyundan Yakun Bintin'in vaftiz dilekçesini değerlendiren Vali Barneslev, Trinity Katedrali Rahibi Stefana vaftiz izni vermiştir.[260] Bu durum XVII. yüzyılda Rus Çarlığının Sibirya'da genel olarak uygulamış olduğu bir politikadır. Ancak Çarlığın uygulamış olduğu

---

[257] Şişigin, **Rasprostraneniye**, s. 32.
[258] N. N. Bakay, **Zahvat, Kupliya i Prodaja İnorodok v Yakutskoy Oblasti Slujnimi Ludmi v Pervoy Palavine XVII. v.**, İzvestiya Obşestva Arheoloji, İstorii i Etnoğrafi Pri İmparatorskom Kazanskom Universtete, Vipusk 2, Tom XI, Kazan, 1893, s. 192; Şişigin, **Rasprostraneniye,** s. 32.
[259] Bakay, **Zahva**t, s. 192.
[260] Şişigin, **Rasprostaneniye**, s. 31,32.

vaftiz düzenine yerel idareciler tarafından her zaman uyulmamıştır. 1646'da Yakut Troitsky Kilisesi rahibi İermonah Simeon, Ruslar tarafından satın alınan veya bir mal karşılı takas edilen Saha kadınlarını İmparatorun izni olamadan vaftiz edeceğini ilanı üzerine Vali Golovin tarafından tutuklanmıştır.[261]

Lena'nın kıyısına inşa edilen Yakut kalesi aynı zamanda Rusların yasak vergisi toplama merkeziydi. Bu yüzden Sahalar vergi ödemek için gittikleri kalede vaftiz olmuş insanlar ile karşılaşmış ve kiliseleri ziyaret etmişlerdir. Vali Golovin, vergi ödemek için gelen yerli halkı kiliseye götürmüş, kapıları açtırarak vaftiz olmadan kiliseye bakıp eğilmelerini istemiştir. Diğer bölgelerde yaşayan insanlar Yakut'ta yaşayanlara göre Ortodoksluk ile daha geç tanışmışlardır. Özellikle dağ tayga bölgesinde yaşayanlar, ekilebilir ve ulaşımı kolay bölgelere nazaran Rus mezaliminden daha az etkilenmişlerdir. Bu bağlamda Amga bölgesinde vaftiz olmuş ve tarımla uğraşan otuz Saha Türkü vardır. 1640'lı yıllarda Kolım bölgesine giren Ruslar, 1702'de Alezya Kış kulübesinde Nam boyundan otuz iki kişiyi vaftiz etmişlerdir. 1681 yılında Anadır'da eşleriyle virlikte vaftiz edilmiş yirmi Saha vardır.[262] Bölgesel olarak vaftiz edilmiş ve sayıları fazla olmayan insanların varlığı Rus Çarlığının o dönem için (XVII ve XVIII. yüzyılın başları) bölgede yaşanan vaftiz faaliyetlerinin karakteristik özelliğidir. Bu dönemde yoğun bir Ortodokslaştırma hareketinden bahsetmek güç, çünkü bölgeden ilk beklenti hatırı sayılır miktarda vergi toplamaktır. Bunu daha iyi açıklamak adına bölge' de uygulanan diğer politikalara bakılması gereklidir.

2.6.1. Rus Çarlığının Yakut Bölgesi'nde Vaftiz Yasağı

Rus Çarlığı Sibirya'nın istilasından evvel zorlama yoluyla vaftiz etme yoluna gitmiştir. Özellikle Kazan Hanlığının (1552) Rus Çarlığı tarafından ilhak edilmesiyle birlikte bölgede yaşayan Tatar Türkleri ve Perm bölgesinde yaşayan Komi halkı zorla Hristiyan yapılmaya çalışılmıştır. Sibirya'nın en kuzeyine kadar (XVII yüzyıl da Çukçi toprakları hariç) ilerleyen Çarlık, Batı Sibirya da yürütmüş olduğu politikaları Sahalar ve diğer yerel topluluklar üzerinde de devam ettirmek istemişlerdir. Ancak Uzak Doğu Sibirya'ya özel 10 Şubat 1644 tarihinde zorla vaftiz

[261] **A. g. e.**, s. 34.
[262] **A. g. e.**, s. 35,36.

yasağı kanunu çıkarılarak bunda ısrar edilmiştir.[263] Kanunun yürürlüğe girmesinde bazı ekonomik sebepler etkili olmuştur. Bölgenin işgalinin ardından Sahaları Hristiyan yapma düşüncesinin en azından bu dönem için mantıklı olmadığını düşünen Rus Çarlığı bu tavrından geri adım atmak durumunda kalmıştır. Çünkü yerel toplulukları vaftiz etmek demek yasak vergisi gelirinin düşmesi anlamına gelmekteydi. İkinci bir mesele ise konargöçer hayata alışkın bu toplulukların kendi kontrolleri altında olan topraklardan başka yerlere göç etmesinin önüne geçmektir. Bu da dolaylı olarak bir vergi kaybı demektir. Kilisenin, Rus Çar'ının güdümüne girmesiyle birlikte kilise devletin siyasi işleyişinin bir parçası durumuna gelmiştir. Kutsal Sinod kurulmadan evvel kilisenin yetkilerini ilk kısıtlayan ve mallarının bir kısmını devlet adına müsadere edense (1533-1584) IV. İvan Grozniy'dir.

Özellikle XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra Moskova hükümetinden Yakut valilerine bir dizi kararnameler tebliğ edilmeye başlanmıştır. Bu kararnamelere göre 1649'dan sonra Hristiyan olanların Rus nüfusun yaşadığı bölgelere taşınması ve nüfus defterlerine kayıt edilmesi zorunluluğu getirilmiştir.[264] 1708 yılında Anadır Kalesi'ne yasak vergisi toplamak üzere gönderilen Efim Petrov'a valiler tarafından bildirilen kararda kalede ne kadar yeni vaftiz olmuş yerli halk varsa onların Yakut Kalesi'ne getirilmesi emredilmiştir.[265] Böylece yeni vaftiz edilenlerin hem eski inançlarına dönmeleri engellenmek hem de vaftiz olmayı zorlaştırmak istemişlerdir. Sonuç olarak ortak bir kültür çevresinde yaşayan halk için yeni bir kültür dairesine girmek zor olsa gerekir. Rus Çarlığının uygulamış olduğu bu politika Lena Bölgesi'nde Çarlığın ekonomik ve askeri bakımdan gücünü iyice pekiştirmesine olanak sağlamıştır. Çünkü hâkimiyetinin ilk yıllarında bölgeyi tanımayan Rusların buradan elde ettikleri tek gelir yasak vergisidir. XVII. yüzyıl boyunca süren bu uygulama maddi anlamda Ruslara hareket imkânı sağlamıştır. Yine vaftiz olanlar ile olmayanları ayrıştırma politikası Çarlığın bölgenin genel yapısı hakkında fikir sahibi olmadığının kanıtıdır. Çünkü Sahalar arasında özellikle ilk yıllarda kendi isteği ile vaftiz olan insanlar ekonomik çıkarlarını düşünerek hareket eden soylu ailelerin mensuplarıdır.

---

[263] **A. g. e**., s. 10.
[264] **Polnoe Sabraniye Zakanov Rossiskoy İmperiya PSZRİ**, Tom I, No 37, s. 122,124.
[265]; **A. g. e.,** s. 13.

Ruslar bölgeye hem idari hem de dini açıdan yerleşmeye başladıktan sonra Sibirya'da yaşayan diğer yerli toplulukların aralarında yaşadıkları düşmanlıklardan da faydalanmışlardır. Rus tarihçilere göre; Sahalar yeni bir devlet düzeni kurulmasını kan davalarını ve yerel çatışmaları engelleyen bir oluşum olarak kabul etmişlerdir. Bu fikre gerekçe olarak Tunguzlar ve Sahalar arasında birlik sağlandıktan sonra Rus askerlerinin Çukçilere[266] karşı mücadelesinde Tunguzların askeri yardımda bulunduklarını ve kıymetli kürklerle birlikte yasak vergisi ödemeyi kabul etmelerini göstermektedirler.[267] Lakin bu popülist bir yaklaşımdır ve gerçeği yansıtmamaktadır. Zira yukarıda Kozak Müfrezelerine alınan yerel ahalinin hangi şartlarda bunu kabul etmek zorunda kaldıkları açıktır.

2.6.2. Yakut Bölgesi'nde Misyon Hareketinin Güç Kazanması

1764'te İrkutsk vilayetten, Guberniya statüsüne yükselirken Yakut'un bölge statüsü Provintsiya (il) Uyezd (ilçe) ve Oblast olmak üzere yeniden şekillenmiştir. 1783'te Sibirya'da iki genel valinin başkanlığında üç valilik Tobolsk, İrkutsk ve Kolivansk kurulmuştur. Yakut, Ohotsk ve Nerçinsk ile birlikte İrkutsk Valiliği içerisinde kalmıştır.

Yakut Bölgesi yukarıda da sıkça zikredildiği ve bilindiği üzere Rus İmparatorluğunun merkezine çok uzak bir bölgedir. Burada yerleşmeye ve bölge halkını asimile etmeye çalışan Ruslar bunu başarmak için farklı yöntemlere başvurmuşlardır. Özellikle Hristiyanlaştırma ve Ruslaştırma konularında dini ve idari yapı arasında bir görev tanımı yapmak XVII. yüzyıl için çok zor gözükmektedir. Daha önceden vaftizlerin valilerin makamında yapıldığına değinmiştik. XVIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren bölgenin İrkutsk piskoposluğuna dâhil edilmesiyle bu görev tanımı daha belirgin bir hal almaya başlamıştır.

Misyon kelimesi Latince "missio" dan gelmiş ve sözlükte de "görev ve yetki" olarak tarif edilmiştir. Misyoner ise "görevli olan" kişi anlamına gelmektedir.[268] Rus

---

[266] Çukçhi yarımadası Asyanın Kuzeydoğu ucunda Dezhnev Burnu'nda sona erer. Çukothka olarakta bilinir ve merkezi Anadır şehridir; bkz:https://www.encyclopedia.com/reference/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/chukchi-peninsula

[267] V. V. Trepavlov, **"Beliy Tsar" Obraz Monarha i Predstavleniya O Poddanstve u Naradov Rossii XV-XVII vv**, İnstitut Russkoy İstorii, Moskova, 2007, s. 105.

[268] Topsakal, **Rus Çarlığı ve Türkler**, s. 34.

Ortodoks Kilisesinin bir işleyişi olarak Misyonerler sadece vaaz vermekle görevlendirilmemiştir. Yeni topraklar keşfetmek ve bu yeni alanlarda bölgenin tarihsel gelişimi bağlamında Hristiyan inancının yanında kültür ve medeniyetini de yaymakla yükümlü kılınmışlardır. Sibirya halklarının Hristiyanlaştırılması 1589 Moskova Patrikhanesinin kurulmasıyla başlangıç olarak neredeyse aynı döneme denk düşmektedir.

Batı Sibirya'da şiddet zoruyla yerel halkı vaftiz etmek XVII. yüzyılın genel bir yansımasıdır. Sibirya Tatarlarının Moskova'ya çok sayıda şikâyeti sonucu 1685 tarihli bir kararname ile Sibirya halklarının gönüllü vaftiz edilmesini öngören bir kararname yayımlanmıştır. Bu karar kilise katedralinde uzunca süre tartışıldıktan sonra XVII. yüzyılın sonlarından itibaren gönüllü vaftiz uygulamalarına kademeli olarak geçilmiştir. Yakut Bölgesi'ne gelen ilk din adamlarının görevi devletin yeni ele geçirdiği topraklarda Ortodoks inancını egemen kılmaktır. Din görevlileri ifadesini kullanmamızın sebebiyse XVI-XVII yüzyıllarda misyonerlik kavramını karşılayacak kurum ve kuruluşların oluşturulamamasındandır. Dini ve idari kurumlar tam anlamıyla inşa edilip, kurumların çalışmaya başlamasıyla birlikte din adamlarının faaliyet alanları da kısmen belirlenmişse de Yakut'ta faaliyetlerini sürdüren din adamları zor koşullar altında çalışmaktan sürekli şikâyet etmişlerdir. Zorlukların içerisinde yerli halkın çok geniş coğrafyada dağınık halde yaşaması, dillerin farklılığı, Sahaların kendi inançlarına aşırı bağlı olması ve boy yapılanması gibi birçok neden sıralanmıştır.[269]

Yakut Bölgesi'ndeki misyonerlik faaliyetlerinin başlangıcı, Rusya'nın kuzey doğusundaki misyonerliğin merkezi haline gelen Spass Manastırı'nın kuruluşuyla yakından ilişkilidir.[270] Bölgede gerçekleştirilen vaftizler, misyonerler ve valilerin iş birliği ile yürütülmüştür. Hatta vaftizlerin valilerin makamında yapıldığı da bir gerçektir.[271] Vaftiz olaylarında din adamlarının istekleri göz önüne alınmazken idari yönetim bu kararları tek başına almıştır.[272] Burada dikkat edilmesi gereken husus valiler ve din adamları arasındaki çekişmedir. Rus tarihçilere göre; Yakut

---

[269] Popov, **Soçineniye,** s. 56.
[270] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1890, No. 9, s. 134,140.
[271] **Spasskiy Manastır. Kratkiy İstoriçeskiy**, s. 6.
[272] V. F. İvanov, **Pismennie İstoçniki Po İstorii Yakutii XVII v.**, Novosibirsk, 1979, s. 176,177.

Bölgesi'nde Ortodoksluğun geç yayılmasının ana nedeni bölge idarecilerinin daha çok yasak vergisi toplama arzusudur ve Ortodoksluğun yayılması için gerekli ihtimamı göstermemeleridir. Bu babda valiler, Sahaların kendi izinleri olmadan vaftiz edilmelerine müsaade etmemişlerdir. İermonah Simeon, Sahaları izinsiz vaftiz etmeye kalkıştığı için hapsedilmiştir.[273] Bu nedenlerden dolayı kitlesel vaftizlerden bahsetmek özellikle bu dönem için yerinde olmayacaktır. Vaftiz edilenler genellikle Yakut kalesi ve çevresinde yaşayan yerel ahalidir. Sayıları çok fazla olmamakla birlikte XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Olekminsk ve Kolım'da yeni vaftiz edilmiş Sahaların varlığı söz konusudur.[274] Kolım'da yaşayan Sahaların, Yakut yetkililerine başvurarak kendilerine bir din görevlisi gönderilmesini istemeleri bunun kanıtı olarak gösterilmektedir. XVII. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Ortodoksluk, güney ve orta Yakut yöresinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu dönem için 120' den fazla ahali vaftiz edilmiştir.[275] İlk vaftiz edilenler arasında Buryatlar sayı olarak daha fazladır. Erkek nüfus genelde Rus İmparatorluğunun emrinde çalıştırılmak üzere askere alınarak vaftiz edilmiş ve karşılığında maaş bağlanmıştır. Vaftiz edilen insanların aileleri uzakta veya konargöçer halde yaşıyorlarsa aileden birisine haç ve ikonalar verilerek gıyapta vaftiz edilmişlerdir. Ancak Sahalar arasında bu durum tamamen zorlama politikalarla dikte edilmeye çalışılmıştır. Çünkü Sahalar Ortodoks Hristiyanlığa geçmeyi esaretle ve kölelikle eş değer olarak kabul etmişlerdir. Nikolayev Sahaların vaftiz edilince askere alınacaklarından endişe ettikleri için vaftiz olmayı kabul etmediklerini, Rus idarecilerden askere alınmayacaklarının teminatını aldıktan sonra gönüllü vaftiz olmayı kabul ettiklerini belirtmiştir.[276] Yine Nikolayev'e göre; Ortodoks misyonerler Yakut yöresinde çok fazla bir direnişle karşılaşmadılar. Çünkü çok tanrılı putperest[277] toplumlarda her zaman yeni bir tanrının ortaya çıkma ihtimali vardır. Nikolayev Yakut toplumunun kültür seviyesi vaftiz öncesi Hristiyan tektanrıcılığına kademeli geçiş için yeterince yüksek

[273] G. F. Bıkonya, **Osobennosti i Rezultati Kreşeniya Yasaçnogo Naseleniya Vostoçnoy Sibirii v. XVIII**, İzvestiya İrkutskogo Gas. Uni, 2015,Tom 13, s. 26.
[274]Şişigin, **Rasprostraneniye**, s. 36,37.
[275]Sannikov, **Tserkov Obşestva iGasudarstvo**, s. 270.
[276] Nikolayev, Naçalniy Etap Hıristianizatsi, s. 62.
[277] Rus Tarihçilerin bu görüşü bize göre doğru değildir. Şamanizm ile karıştırmışlardır. Zira Sahalar gökteki tek bir tanrının varlığına iman etmişlerdir. Yine yer-gök inancına sahiptirler. Dolayısıyla Sahaları putperest olarak adlandırmak doğru bir ifade değildir.

olduğunu ifade etmiştir.[278] Bu doğru bir ifadedir zira Sahalar kültürel anlamda bölgede yaşayan diğer toplulukları etkileyen önemli bir kültür ve dini mirasa sahiptirler.

Misyonerlerin bölgede faaliyet göstermeleriyle birlikte Rusların diğer yüzü ile tanışmışlardır. Misyonerler, Sahalara bu zamana kadar alışık olmadıkları tekliflerle gitmiş, Sahalara kendilerinden herhangi bir talepleri olmadığını (kürk, balık, kölelik) belirterek eşitlik ve kardeşlik söylemleriyle etkili olmayı hedeflemişlerdir. Misyon hareketinin güç kazanmaya başlaması ilk dönem din adamlarının aksine bölgeyi tanıyan misyonerlerin, Sahaların doğa ile iç içe geçmiş yaşam tarzını bilerek hareket etmesiyle ve dolayısıyla yeni bir dinin kabul edilmesinin Sahaların üzerinde köklü bir değişim gerektireceğinin farkında olarak hareket etmeleriyle alakalıdır. Bu bilinçle harekete eden misyonerlerin ilk hedefleri Şamanlar olmuştur. Çünkü Şaman Saha dininin en önemli figürü, bilinen dünya ile bilinmeyen arasında bağlantıyı sağlayan yegâne unsurdur. Şamanlar arasında yeni yönetim ile ters düşmemiş ve vaftizi kabul edenler olmuştur. Vaftiz olmayı kabul etmeyen Şamanların 1663-1699 tarihlerinde çıkarılan iki valilik kararnamesiyle faaliyetleri yasaklanmıştır.[279] Bu kararın gerekçesi ise şamanların büyücülükle iştigal ettikleri, insanlara ve hayvanlara zarar verdikleri iddiasıdır.

Kutsal Sinod'un ilan edilmesiyle birlikte Yakut Bölgesi'nde gerçekleştirilen Misyon hareketinin ilkeleri de değişmeye başlamıştır. Rus İmparatorluğu kararnameler vasıtasıyla kitlesel Hristiyanlığa geçişin önünü açmıştır.[280] Burada amaç ise Ortodoks aydınlanması ile beraber yabancıların devlete bağlılığını artırmaktır. Ortodoks inancını kabul etmeyenlerin devlet için artık güvenilemez asi kişiler durumuna düşeceği belirtilerek, 1731 İmparatorluk Kararnamesi ile Hristiyanlığı kabul eden tebaaya ayrıcalık tanınacağı da bildirilmiştir. 1733 kararnamesiyle Kamçatka ve Yakut valiliklerine bağlı yasak vergisi ödeyen yerli halka zorlama yapılmaması duyurulmuş, sürekli değişen devlet politikalarının bir sonucu olarak 1743 kararnamesiylede vaftiz zorunluluğu getirilmiştir. Son kararnameye göre Hristiyan inancını benimseyenler 5 yıl süreyle yasak vergisinden

---

278 Nikolayev, **Pravaslovnaya Tsekov i Şamanstvo**, s. 53,55.
279 **A. g. e.**, s. 53.
280 **Spasskiy Manastır Kratkiy İstoriçeskiy Oçerki**, s. 6.

muaf tutulmuş, ayrıca yeni vaftiz olmayı kabul edenler eldiven, kemer, ayakkabı, gömlek, kaftan, gümüş ve altın haç gibi materyallerle ödüllendirilmiştir. Bunların yanında eşi ve çocukları ile birlikte Hristiyanlığı kabul edenlerin evlerine kutsal ikonalar gönderilmiştir.[281] 1742 yılında çıkarılan Sibirya Kararnamesi içerisinde Valilik üyeleri ve Spass Manastırı görevlilerine bölgedeki Hristiyanlığı kabul eden fakir halkın temel ihtiyaçlarını karşılaması görevi verilmiştir.[282] Devlet tarafından çıkarılan emirler ile misyonerlerin eli güçlenmiş son karar ile birlikte bölgenin tamamında misyon faaliyetleri hız kazanmış, neredeyse bu yüzyılın sonuna kadar tüm Saha halkı vaftiz edilmiştir.

2.7. XVII. Rus Ortodoks Kilisesi'nin Yakut'ta İdari Yapılanması

Rus devleti ve ruhani idareciler arasındaki ortak kanı doğu sınırlarında Ortodoks Hristiyanlığı genişletmek ve güçlendirmek için yeni kiliselerin kurulmasıdır. Bu konu hakkında ilk girişim 1667'de Kilise konseyinde gerçekleşirken, Tobolsk piskoposluğunun metropolit, Tomsk ve Lena bölgesinin de piskoposluk statüsüne yükseltilmesi kararlaştırılmıştır.[283] Ancak alınan kararlar kısmen uygulanabilmiştir çünkü o dönem için Sibirya'daki kiliselerin sayısı böylesi büyük bir oluşum için yeterli sayıda değildir.

1681 kilise konseyinde Çar Feodor Aleksiyeviç, devlet hazinesinden pay verilerek Yenisey'de bir katedral inşa edilmesini ve Tobolsk'dan ayrı bir başpiskoposluk açılması teklifinde bulunmuştur. Konsey Lena'ya ve Daur'a iyi yetişmiş kimselerin gitmesi gerektiğini, buradaki zorlu yaşam koşullarının kalifiye insanların buraya gelmesine mani olduğunu belirtmiştir.[284] Bunun üzerine 27 Kasım 1681'de Çar'ın emri ile devlet hazinesinden pay ayrılarak, Tomsk, Yenisey ve Lena'da piskoposluk açılmasına dair kanun yayınlanmıştır.[285] Konu yasal olarak uygulanma imkânı bulsa da pratikte XVII. yüzyılın sonuna kadar hayata geçirilememiş ve bölge tek bir noktadan, Tobolsk metropolitliğinden idare edilmiştir.

---

[281] Yurganova, **Deytelnosti,** s. 59.
[282] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 230.
[283] **Polnoe Sabraniye Zakanov**, T 1, No 412, s. 704.
[284] Meletiy, **Drevniye Tserkovniye Gromati**, s. 8,9.
[285] **Polnoe Sabraniye Zakanov**, T 2, No 898, s. 362,366.

Bu uygulama her ne kadar hayata geçirilememiş de olsa bu kararname ile Doğu Sibirya'ya yöneliş yeni bir ivme kazanmıştır.

XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tobolsk metropolitliği, Tobolsk, Verhotursk ve Yenisey olmak üzere üçe ayrılmıştır.[286] XVIII. yüzyılın başlarında ise Yenisey, Daura, Selenge, İrkutsk, Krensk ve Yakut olmak üzere 6 bölgeye daha ayrılmıştır. Bu oluşumların başına ise Sibirya'da din adamı eksikliğinden dolayı piskoposların hizmetkârları ve boyar çocuklarından yetkin kişiler atanmıştır. Bunların görevleri vergileri toplamak, din adamlarının davranışlarını gözlemlemek ve adli işlemlerin yürütülmesini sağlamaktır. Toplanan vergi meblağların güvenliğini sağlamak için bu kişilere küçük bir askeri birlikte eklenmiştir. Zaman içerisinde bu oluşumlar elde etmiş oldukları ayrıcalıkların bir yansıması olarak idare ettikleri bölgede ciddi bir güç elde etmişlerdir.[287] Sivil idarecilerin zamanla görev suiistimali, din görevlilerinin bu göreve atanmasının önünü açmıştır.[288]

Tobolsk Metropolitliği geniş alana yayılan bu sistemi iletişim eksikliği nedeniyle idare edemez duruma düşmüştür. Tobolsk idarecileri bu durumu giderebilmek adına İrkutsk bölgesinde vekâleten bir idari sistem kurmuş ve Piskopos Varlam Kosevskiy'i buraya atamıştır.[289] Ancak İrkutsk piskoposunun belirsiz durumundan dolayı burası ayrı bir statü kazanamamış ve Sibirya bölgesindeki dini yapılanmanın konumu daha da belirsiz bir hal almıştır.

1702'de Tobolsk Metropolitliğine atanan Filofey, Çar I. Petro'ya metropolitliğin durumunu anlatan bir mektup göndermiştir. Mektubun aslı günümüze kadar ulaşmamıştır. Bu mektupla bağlantılı olabileceği düşünülen bir kararnameyi Çar I. Petro tarafından 27 Ocak 1703'te yayımlanmıştır. Kararnameye göre Sibirya'da dini ve ruhani otoritelerin görevlerini sınırlandırmak için girişimde bulunulmuş, tüm yerleşim yerlerinde kiliselerin sivil işlere karışmamaları ve iradeleri dışında kimsenin kilise mahkemesinde yargılanmaması kararlaştırılmıştır.[290] I.

---

[286] **Dalnego İstoriya SSSR**, T 2, Moskova, 1991, s. 63.
[287] Sannikov, **Tserkovnaya Adminstaritsiya**, s. 13.
[288] N. N. Pakrovskiy, **Sibirskoe Delo o Desyatilnikah Rossiskaya Vlasti i Obşestvo, XVII-XVIII v.**v, Novosibirsk, 2005, s. 375,413.
[289] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 66.
[290] **İrkutskie Eperhialnie Vedemosti**, 1866, No 43, s. 505,522.

Petro'nun aldığı bu karar ile Sibirya'da kamu düzenini tesis etmeyi devlet politikası haline getirme çabasının bir yansımasıdır.

. Yakut Ruhani İdaresi bu girişimler neticesinde 1638-1731 Tobolsk piskoposluğuna bağlı ondalık, 1731-1852 İrkutsk Piskoposluğuna bağlı dekanlık olarak 1852'ye kadar bu statüde faaliyet göstermiştir.[291] Rus Çarlığı ilk bölgeleri desyatin (ondalık) olarak idari bölgelere ayırmış yönetici olarak da Disyatinikleri atamıştır. Bu ondalıklarda dini ve siyasi görevliler yer almışlardır. Din işleri ile uğraşanlar arasında papazlar, papaz yardımcıları, diyakon, igümen ve yerel halktan seçkin kişiler bulunuyordu. Siyasi alanda hizmet verenlerse Tobolsk'dan gelen ve her türlü emri uygulayarak, yargılama ve yasak toplama yetkisine sahip görevlilerdi. Yakut'un ilk ondalıkları Verholensk kalesi ve Birul bölgesidir. 1689'da bu bölgeler Zabaykal bölgesine dâhil edilmiştir. 1693'te ise İgümen Mihail bu bölgeleri tekrar Yakut ondalığına iade etmiştir. 1695 yılına gelindiğinde İlim, Kirensk, Bratsk, Verholensk, Birul ve etrafındaki diğer köyler Yakut'a bağlı durumdadır. 1697 yılında İrkutsk ondalığının kurulmasıyla birlikte Verholensk, Birul ve Bratsk buraya bağlanmıştır. Kirensk ondalığının 1699'da kurulmasıyla birlikte Kirensk, İlim ve ilçeleri 1700'de Çeçuskiy kalesi buraya dâhil edilmiştir. Ardından 1709 yılında Kirensk ondalığı tamamen Yakut'a bağlanmasıyla Yakut Dekanlığı, Kuzey Doğu Sibirya'nın kilise idare merkezi konumuna gelmiştir.[292]

Duruma dönemsel olarak bakıldığında gittikçe Yakut topraklarını merkeze alan bir misyonerlik faaliyetinin hayata geçirildiği görülmektedir. Rusların işgal ettiği bölgeler belli aşamalardan geçmiştir. Bu süreç sırasıyla işgal, devlet sistemine kademeli olarak dâhil olma ve asimilasyondur. Ancak Sahalar için bu durum farklı işlemiştir. Merkezden uzak olma, iletişim aparatlarının olmayışı ve geniş bölgede dağınık yaşam tarzı Rusların bölgeye tam anlamıyla hâkim olmasını güçleştirmesinden dolayı misyon faaliyetleriyle bunu gerçekleştirmek istemişlerdir.

---

[291] Yurganova, **Deytelnosti,** s. 58.
[292] **A. g. e.**, s. 58,59.

2.7.1. Yakut Rus Ortodoks Kiliseleri

Yakut Bölgesi'nde kiliselerin inşa edilmesi farklı dönemlerde ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. 1630-1731 (Tobolsk Piskoposluğu) ilk dini yapıların inşa edildiği dönemdir. Bu Rus Çarlığının bölgede hâkimiyetini kurmak için girişimlerde bulunduğu dini kurumları da bu minvalde kullanmış olduğu dönemdir. 1632'de Lena Kalesi'nin içerisine kurulan ahşap şapel ilk dini yapıdır. 1642'de Golovin tarafından St. Mihail Malein Kilise' si, 1663'te Yakut'un ileride dini idari merkezi olacak Spass Manastırı kurulmuş, 1708'de I. Petro adına Yakut'un ilk taş kilisesi Trinity Kilisesi inşa edilmiştir. 1680'de Amgin Spass Kilisesi ve 1700' de Zashiverk Spass Kilisesi inşa edilmiştir. XVII. yüzyılda ve XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde bölgenin Hristiyanlaştırılması için acele edilmemiş, ilk dini yapılar Rusların yaşadığı kalelerin içerisine veya yakınına bina edilmiştir. XVIII. yüzyıldan itibaren uygulanan bu politika değişmeye başlamış ve ahşap kiliselerin yapımına hız verilmiştir.

XVIII. yüzyılın başlarına gelindiğinde Çarlık hükümeti kilise inşasını kontrol etmek adına bir takım tedbirler alarak şapel analizi başlatmıştır. Neticesinde 25 Kasım 1707 tarihli kararname ile şapel inşası yasaklanmıştır. Ancak Tobolsk Metropolitliği bu karara uymayarak şapel inşasına izin vermeye devam etmiştir. Bunun üzerine Kutsal Sinod 1722'de tüm şapellerin sökülmesine ve yeni yapılanların imhasına karar vermiştir. Bu teftiş neredeyse 5 yıl sürerken, Kutsal Sinod tarafından 1734'de var olan şapellerin muhafaza edilmesine ve yeni şapel inşasına izin verilmemesine karar verilmiştir.[293] Yakut Bölgesi için geçerli bir durum değildir. Bölgenin merkeze uzak oluşu ve Ruslaştırma faaliyetleri bizzat misyonerler aracılığı ile gerçekleştirebildiği için şapel yapımına devam edilmiş ve yapılan ahşap şapellerin çoğunun kaydı tutulmamıştır.

Bölgenin İrkutsk Piskoposluğuna bağlanmasıyla birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Özellikle Piskopos Neuronviç'in bölgeye yapmış olduğu (1734-1741) iki ziyaretten sonra vaftiz faaliyetleri hız kazanmış ve bu bağlamda kilise inşasına başlanmıştır. Kiliselerin giderleri genellikle cemaat tarafından karşılanmış ahşap kiliseler Saha marangozları tarafından yapılmıştır. Yakut Bölgesi'nde yerel

[293] Sannikov, **Tserkovnaya Adminstaritsiya**, s. 67,74.

toplulukların vaftizinin tamamlanması XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde gerçekleşmiştir. Bölgede din adamı yetersizliğini çözmek için 1858'de Yakut Ruhban Okulu açılmış ve din adamı sayısında da artış yaşanmıştır. 1863'te 41 kilise, 1 manastır ve 77 şapel bölgede faaliyet göstermektedir.[294] Bağımsız Yakut Piskoposluğunun kuruluşu ile birlikte bölge dini bir merkez haline gelmiş, buna bağlı olarak dini yapıların sayısında da artış gerçekleşmiştir.

2.7.1.1. St. Mihail Malein Kilisesi (Trinity Kilisesi)

Yakut'ta inşa edilen ilk kilise ise 1640 yılında Çar Mihail Federoviç'in bağışlarıyla yapılan St. Mihail Malein mabedidir.[295] 1641'de Yakut'ta tüm kilise görevlerini üstlenen iki kara papaz, iki beyaz papaz ve diyakon vardır. Bu manastır keresteden yapılmasından dolayı 1770 yılında çıkan bir yangın nedeniyle birkaç kez yeri değiştirilmiştir.[296] Şişigin'e göreyse ilk kilise Beketov tarafından Üst-Kutsk yakınlarına 1632 yılında kale içerisine inşa edilen kilise kutsanmış ve Troitsky adını almıştır.[297] Yakut kalesi içerisinde inşa edilen bu kilise Ortodoks inancının Yakut'ta inşa edilen ilk binası olmasından dolayı önemlidir.[298] Kilisenin misyonu ise misyonerlik faaliyetinden ziyade bölgede görevli Ortodoks cemaatinin manevi ihtiyaçlarını karşılamaktır ve işgalin ilk yılların da burada görevli din adamları valilerin güdümü altında iş görmüşlerdir. Misyonerliğin merkezi ise bundan yaklaşık 25 yıl sonra inşa edilecek olan Spass Manastırı olmuştur.

2.7.1.2. Spass Manastırı

İlk Yakut valileri P. P. Golovin ve M. B. Glebov 1639 'da Çar emri ile kalede bir manastır inşa etmekle görevlendirilmişlerdir. Tobolsk Metropoliti Niktarin tarafından kendilerine manastırı nasıl inşa etmeleri gerektiğini gösteren bir proje verilmiştir. Projeye göre manastır Moskova'da bulunan manastırların bir örneğidir.[299] Saha ilinde inşa edilen ilk Ortodoks binası Yakut Spass Manastırı olmasa da en önemlisidir.

---

[294] **RGİA,** F. 1290, Op, 4, D, 122, s. 18.
[295] Safranov, **Russkiy Na Severo Vostoke**, s. 174,175.
[296] Yurganova, **Tserkvi Yakuti**, s. 15.
[297] Şişigin, **Rastprostraneniye**, s. 25.
[298] **Yakutskiy Yeperihalnie Vedemosti**, 1890, No 9, s. 134, 140.
[299] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1900, No 2, s. 32,33.

Yakut Spass Manastırının kurucuları arasında General Kutuzov, hapishane sakinleri ve askerler yer almaktadır. Spass Manastırının kurulması için Çar'a ve Arhiepiskoposa sunmuş oldukları dilekçenin tarihi (1663-1664) kabul edilir.[300] Ancak bundan evvel manastırın bir yerleşke halinde (hapishane, katedral ve valilerin evleri) önce Gimanday yoluna ardından Çepov çayırlığına konuşlandırıldığına dair kayıtlar mevcuttur. Tobolsk piskoposluğundan 1664'te alınan izinle manastır yüksek bir mevkie inşa edilmiştir.[301] Manastır'da yaşayan ilk keşişler ise Aleksiy, Melevsipi, Makariy ve Evfimi'dir.[302] Manastır inşasında Tobolsk piskoposluğundan icazet alınarak inşa edilmiş olan Yakutların ilk manastırı, Trans-Baykal bölgesindeki manastırlardan daha evvel inşa edilmiştir.[303] Manastır dikdörtgen tarzda yenilenebilir ve genişlemeye müsait bir şekilde konumlandırılmış, zamanla Yakut'un en büyük binası haline gelmiştir. Bu manastırın başrahipleri önce İrkutsk ve Tobolsk piskoposları tarafından sonra Sinod'un tavsiyesi üzerine Çar tarafından atanmıştır.[304] Rus Ortodoks Kilise kolonizasyonun 1678'de gerçekleştirildiği söylenebilir. Çar Feodor Alekseviç, Tomsk, Yenisey, Yakut Spass ve Krensk ve Trinity manastırlarına bir emir göndererek ayrıntılı bilgi istemiştir. Buna göre kaç kişiye arazi tahsis edildi, kimler devlete ait imkânları kullanıyor, kiliselerin mevcudu vs. ve en son olarak kendisinden ne kadar bağış istendiğinin bildirilmesini emretmiştir.[305] 1679'da Yakut valisi Bibikov'a göre Spass Manastırının gelir kaynağı yok denecek kadar azdır. 1680 yılında Vali Priklonskiy Çar'a hitaben yazdığı dilekçe'de

" *1664'de Rab Tanrı ve kurtarıcı İsa Mesih adına 1664'te bir tapınak inşa edildi. Kardeşlerin manastırı 8 kişi olup herhangi bir gelirleri de (tahıl, tuz, maaş vs.) yoktur. Manastırın imkânları kısıtlı ve yetersizdir."* şeklinde hem müjde vermiş hem de ihtiyaçlarını dile getirmiştir.[306]

---

[300] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1890, No 9, s. 134, 140.
[301] **Akti Arhivnoy Yakutskoy**, s. 4,5; **Yakutskogo Spasskogo Vtoroklasnogo Manastırya Nastoyateli (1640-1902): Kratkiy Pireçen İh Naznaçeniya, Slujeniya i Proçii,** İrkutsk, 1903, s. 1; **Pamyatnaya Knijka Yakutskoy Oblasti Za 1863**, SPB, 1864, s. 171;
[302] **Dapolneniye k Aktam İstoriçeski, "Sabranniye i İzdanniye Arheografiçeskuyu Komisseyu**, Tom 12, Petersburg, 1869, s. 129.
[303] Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Fakti**, s. 39,40.
[304] Popov, **Soçineniye,** s. 53.
[305] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1890, No 7, s. 103,105.
[306] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1890, No 9, s. 134,140.

Vali'nin bu dilekçesinden sonra manastır görevlilerine maaş tahsis edilmiştir.[307] 1690 yılına gelindiğinde Pavel, manastır için Yakut valisi Zinoviev'den ek arazi ve ot biçme aletleri talep etmiştir. Bu istek üzerine Zinoviev, Andrey Amasov'a manastıra ebedi mülkiyetli toprak (10 desyatin uzunluğunda 2,5 desyatin genişliğinde) vermesini emretmiştir.[308] 1703'te Çeçi ilçesinde bir değirmen de manastırın hizmetine verilmiştir. Spass Manastırı 1715 yılında Çeçi ve Grebenskiy'de maddi anlamda gücünü pekiştirmiş, bu tarihte katkı payının yanı sıra taşınır mülk ve arazi sahibi de olmuştur.[309] XVIII. yüzyılda Lena ırmağının yukarı boylarında manastır adına tahıl ve sebze ekilebilmiştir. Yine manastır adına 1709'da değirmen kurulması için arazi tahsis edilmiştir.[310] Bölgeye yerleşen Rus yerleşimcilerin kurmuş olduğu yerleşkede yaşayanların sayısı bir keşiş, işçiler, toprak sahipleri ve çalışanları yöneten bir keşiş yardımcısı olmak üzere 128 kişidir.[311]

XVIII. yüzyılın ortalarında Yakut Spass Manastırı bölgenin en büyük ruhani kurumu, Yakut'ta kurulan düzenin kontrol merkezi ve önemli finansal kaynağa sahip bir teşekküldür. Öyle ki manastır 1720'lerden sonra 3.000 pud'dan[312] fazla tahıl, 120 baş sığır ve 20 at'a sahiptir. Lena ırmağı havzası tarımın, Yakut ve Pakrov bölgesi civarı sığır yetiştiriciliğinin, Kamçatka ise balıkçılığın merkezi konumundadır.[313] Ancak piskoposlar çok uzakta olduğundan ve bazı kilise idarecilerinin gerekli idari yönetim özelliklerine sahip olmamasından dolayı manastırın idari yapısı istikrarlı olamamıştır.[314]

Manastırlar bölgede ekonomik olarak güçlü hale gelince yerli halkı taraflarına çekebilmek adına girişimlerde bulunmuşlardır. Buna göre keşişler yeni vaftiz olan Saha Türklerine manastır topraklarına rahatça girip çıkabileceklerini, Ruslarla eşit

---

[307] Popov, **Soçineniye, İstoriya Hristiyanskogo**, s. 54,55.
[308] **Akti Arhivoy Yakutskoy Oblasti (s 1650 do 1800)**, Tom 1, (Ed. E. D. Strelov), İzdatelstvo Yakutskoy Oblastoy Uçenoy Arhivnoy Komissii, Yakutsk, 1916, s. 18.19.
[309] **Yakutskie Yeperihalniy Vedemosti**, 1890, No 9, s.151.
[310] **Akti Arhivoy Yakutskoy Oblasti**, s. 21.
[311] G. F. Safranov, **Ruskiye Kristiyanie v Yakutii v XVII Naçala XX. v.**, Yakutsk, 1961, s. 35.
[312] Rus ağırlık terimidir ve yaklaşık olarak 1 pud, 16,38 kilograma denk gelmektedir.
[313] Sannikov, **Tserkovnaya Adminstaritsiya,** s. 177.
[314] **Yakutskiy Spasskiy Manastır. Kratkiy İstoriçeskiy Obzor**, s. 10.

haklara sahip olacaklarını ve manastır mülklerinin yönetiminde söz sahibi olacaklarını tebliğ etmişlerdir.[315]

Manastırın ekonomisi II. Katerina'nın 1763-64 kararnameleri ile sınırlandırılmıştır. Manastırların sekülerleşmesi üzerine bakımları kendilerine bırakılırken Lena'nın üst akımlarında manastıra tahsis edilen arazi Rus köylülere dağıtılmıştır. Manastırın Yakut yakınındaki çiftliği 1771'de tasfiye edilmiş ve sığır sürüleri müzayede edilerek satılmıştır. Samanlıklar ise balıkçılara devlet tarafından kiraya verilmiştir. Bu girişimlerin sonucunda manastırın feodalitesi son bulmuş ve cemaat statüsüne girmiştir.[316]

Manastır 1800 yılında etrafı çiftle çevrili ve içerisinde zengin envantere sahip bir taş kilise bulunmaktaydı. Yine tapınaklı bir çan kulesi, doğu tarafında ana kilisenin uzantısı şeklinde inşa edilmiş bir taş kilise, bir taş oda, üç hücre, bir mutfak ve bira fabrikası yer alıyordu. Manastır 1800'de üçüncü sınıfa ve 1836'da devlet tarafından ikinci sınıf manastıra yükseltilmiştir. Manastırın kadrosu 17 kişiye yükseltilmiş lakin hiçbir zaman doldurulamamıştır. Manastırın bakımı için Sahalar arasından seçilen 17 kişi dönemler halinde bu yükümlülüğü yerine getirirken devletin tahsis ettiği para 1.200 ila 1.3000 ruble civarında değişmiştir. Manastırın en büyük geliriyse çeşitli bahaneler ile Sahalardan toplanan bağışlardır. Özellikle XIX. yüzyılın başından itibaren bu bağışların oranı önemli derecede artmıştır.[317]

2.7.1.3. Diğer Kilise ve Katedraller

Sibirya'da Spass Manastırına bağlı Pakrovskiy Manastırı ve 1697'de Rus devletinin bir parçası haline gelen Kamçatka yarım adasında Uspenskiy Manastırı vardır. Yakut Spass Manastırından 80-85 verst uzaklıkta bulunan Pakrovskiy manastırı Tobolsk piskoposluğuna bağlı bağımsız bir manastır olarak XVIII. yüzyılın başında kurulmuştur. Bu yüzyıl boyunca Yakut ve Olekminsk arasındaki tek kilise

---

315 Meletiy, **Drevniye Tserkovniye Gromati**, s. 8.
316 Safranov, **Pravaslavnoe Hristianstvo**, s. 38.
317 Safranov, **Pravaslavnoe Hristiantsvo**, s. 38,39.

yerleşimi burasıydı. 1737'de manastır yeni vaftiz edilen Sahaların yaşadığı iki şapel, iki tahıl ambarı, bir mahzen, bir depodan oluşmuştur.[318]

Aşağı Kamçatka hapishanesi ve Kuluçekov nehri arasında Uspenskiy inziva yeri 1711 yılında Kamçatka'da bir kilise inşa etmek için Tobolsk Metropoliti'nden izin alan keşiş Kozrevskiy tarafından kurulmuştur.[319] 1731'de bölgedeki adaletsiz yönetime karşı çıkan İtelmen ayaklanması[320] sırasında araziler yakılmış, yanan arazinin ortasına bir manastır inşa edilmiştir. 1737'de Metropolit Antony'nin yönlendirmesiyle bölgeye giden rahip Alexander ve Diakon Dmascene tarafından bir tapınak inşa edilerek ısmarlama bir ruhani idare kurulmuştur.[321]

XVII. yüzyılın sonuna gelindiği zaman Yakut ve İlimsk bölgesinde iki katedral ve yedi kilise mevcut idi.[322] Yakut 'da faaliyet gösteren kiliselerden birisi olan Nikolskaya kilisesine eski Malein kilisesi de taşınmıştır. Yine Piskopos Varlam tarafından bir kaya üzerine inşa edilen Jivonaçalniy kilisesinin 1708 yılında tamamlanmasıyla üç kilise Yakut'ta Ortodoks misyonun kaleleri olmuştur.[323] Yakut Bölgesi'nde inşa edilen kiliseler Rus vatandaşlarının yani Hristiyan Ortodoks inancına sahip kişilerin çoğunlukta yaşadığı bölgelere konuşlanmıştır.

Yakut'tan 180 verst uzaklıktaki Amga'da misyonerlik faaliyetlerini yürütebilmek için 1684 yılında bir şapel inşa edilmiştir. Buraya yerleşen Rus köylüleri ve yeni vaftiz edilen insanlar tarafından yazılan bir dilekçeyle manevi ihtiyaçların karşılanabilmesi için rahip ataması istenmiştir.[324] Yine XVII. yüzyılın ortalarında Vilyu nehrinin yukarı akımında Yenisey Kozakları tarafından kurulan ve

---

318 Meletiy, **Drevniye Tserkovniye Gromati**, s. 43.
319 S. Kraşeninnikov, **Opisanie Zemli Kamçatki**, Moskova-Leningrad, 1949, s. 29,102,195.
320 Kamçatka'nın yerli halklarından olan İtelmenler XVIII. Yy. da Rus Kazakları tarafından istilaya uğramadan evvel sayıları yaklaşık 50 bini bulan bir avcı-toplayıcı ve balıkçı topluluktur. Katledilmek ve evlenmek suretiyle Rus Kazaklar tarafından asimile edilen halkın sayısı 1989'da 2400, 2002'de 3.180 ve 2010'da 3.193 İtelmen nüfusu vardır;
Bkz: https://stringfixer.com/tr/Itelmen
321 Nestor, Mitropolit, **Pravaslavie v Sibirii; İstoriçeskiy Oçerk Moy Vaspaminaniye**, Lensk, 2016, s. 33.
322 G. F. Safranov, **Krestiyanskaya Kolonizatsiya Basseynov Leni i İlima v XVII** v. Yakutsk, 1956, s. 80.
323 **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No: 11, s. 164,165; **Yakutskiy Spasskiy Manastır. Kratkiy İstoriçeskiy Obzor**.., s. 8.
324 Popov, **Soçineniye**, s. 62.

Rus yerleşimini mümkün kılan üç adet küçük çaplı yapı bulunmaktaydı.[325] Devam eden süreçte 1644 te Çukçiler ile ilk temas gerçekleşmiş Nijniy Kolımsk Kilisesi kurulmuştur. 1648 de ise Anadır kalesi ve bir ahşap kilise inşa edilmiştir. Bunun üzerine Çukçiler ile Ruslar arasında 200 yıl kadar sürecek olan mücadelenin fitili ateşlenmiştir. 1727'de Çukotka'yı Rus Çarlığına katmak ve yasak vergisi toplamak azmiyle Ruslar tarafından bir sefer tertip edilmiştir.[326] Bölge hakkında artık fikir sahibi olmaya başlayan Rus Çarlığı idari yapılanmasında da değişime gitmeye başlamıştır. Ohotsk Limanına bağlı Gijiga'da bir yönetim kurulması hakkında kararname çıkarılmıştır. Anadır kalesi ve içerisindeki dini yapılar Penzinskiy Körfezinin güneybatısında 1753'te kurulan Gijiga'da ki bir kaleye devredilmiştir.[327] 1700'de Zashiversk kasabasının sakinleri tarafından bir ahşap kilise inşa edilmiştir. 1820'de yaşanan çiçek hastalığı kasaba nüfusunun tamamını yok edinceye kadar varlığını korumuş daha sonra kilise Omuk-Köl yolunda Momsky kilisesine bağlı Abisk kilisesine taşınmıştır.

Bölgenin Hristiyanlaştırılmasında etkili faaliyet gösteren kiliselerden bazılarıysa şunlardır. Troitskiy Kilisesi[328], Preobrejenskaya Kilisesi[329], Nikolovskaya Kilisesi[330], Pakrovskaya Nam Ulusu Kilisesi[331], Namskaya Priteçenskaya Kilisesi[332],

[325] P. P. Petrov, **Gorad Vilyusk, Sabitiya Osnavaniye i Pereymenovaniye./Yakutskiy Arhiv**, No 4, 2004, s. 18,26.
[326] A. İ. Kostanov, **Dökümentalnaya İstoriya Sibirii. XVII Seredina XIX vv.**, Vladivostok, 2007, s. 148.
[327] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 77.
[328] 1727'de 132 desyatinlik bir alan içerisinde taştan yapılmıştır. Katedral'de 4 şapel ve kilise görevlilerin barınması için 2 ev inşa edilmiştir. Katedral üyeleri; en yüksek rütbede Yakut İlahiyat Akademisinden 1867'de mezun olan ve Kamilavka giyen Protoierey Mihail Vinokurov bulunuyordu. Skufyu giyen Protoierey Zinoviy Vinukurov İrkutsk İlahiyat Akademisinden 1876'da mezun olmuştur. Skufyu giyen anahtarcı Rahip İnnokentiy Berdennikov Yakut İlahiyat Akademisi öğrencisidir. Rahip Prokopiy Ohlopkov, Protodiakon Nikolay Romanov, Diakon Yohan ise ilahiyat akademisi mezunu olmadıkları için herhangi bir başlık takmazlar. Ayrıca Katedralde görevli olarak çalışan bir Starosta, ve dört katip bulunmaktaydı. Kilisenin cemaati ise ortalama 7.464 kişidir; **Spravoçnaya Kniga Yakutskoy Eparhii za 1889 g.**, Yakutsk, 1889, s. 10,11.
[329] 1794 yılında kilisenin olduğu bölgede bir şapel inşa edilmiş, daha sonra 1845'de kilise taş kullanılarak 24.0000 ruble maliyet ile 66 desyatin[329] alan içerisine konuşlandırılmıştır. Kilisenin başında Kamilavku takan ve 1850 İrkutsk İlahiyat Akademisi mezunu Protoierey Mihail Trifonov bulunmaktaydı. Kilisede ayrıca bir rahip ve bir diakon görev yapıyordu. Sivil görevli olarak bir starosta ve kâtipler kilisenin diğer üyeleriydi. Kilise cemaatin ortalama nüfusu 6.865 kişidir; **Spravoçnaya**, s. 11.
[330] Nikolovskaya Kilisesi taş yapı olarak 1852 yılında 66 disyatinlik bir alana bina edilmiştir. Kilisenin başında 1851'de Yakut Ruhani Okulundan mezun Rahip Dorimedont görev yapmaktaydı. Kilise'de bir rahip, bir diyakon, bir starosta ve katipler bulunurken, ortalama cemaati ise 5.626 kişidir; **Spravoçnaya**, s. 12.

Meginskaya Bogorodskaya Kilisesi[333], Sahaların en kalabalık boyu olan Meginlerin topraklarında kurulmuştur. Kangalaskaya Pakrovskaya Kilisesi[334], Bogoronskaya Voznesenskaya Kilisesi[335], Dupsinskaya Troitskaya Kilisesi[336] Saha topraklarında kurulan ve ortalama cemaati 6.000 kişinin üzerinde olan kiliselerdir.[337]

Rus Ortodoks Kilisesi yapılanmasına göre bölge kiliselerin faaliyet alanlarına göre cemaatlere (**Prihod**) ayrılmıştır. Yakut Bölgesi'nde bulunan kalelerin içerisinde ve az nüfusa sahip bölgelerde müstakil bir kilise kurulmasa da şapel tarzı küçük yapılar inşa edilmiştir. Saha boylarının arasında açılan kiliseler Ortodoks misyonerlerin çabalarıyla Ortodoks Hristiyan inancının etkili ve kalıcı olmasını sağlamaya yöneliktir. Yakut şehrine en yakın konumda olan Namların yaşadığı

---

331 Yakut şehrinden 68 km uzaklıkta konumlanan kilise 55 disyatin alan üzerine 1885 yılında ahşap olarak bina edilmiştir. İrkutsk İlahiyat Akademisinden 1878'de mezun olan Keşiş Grigoriy, Pislamoşik Mihail ve Starosta Andrey Dimitrieviç kilisenin görevlileri olup kilise cemaati ise 2292 kişidir; **Spravoçnaya**, s. 14.

332 Namskaya Priteçenskaya Kilisesi Husagan ve Eley Boyu: İlk olarak 1804'de ahşap olarak inşa edilen kilise 1873'de yeniden Yakut merkezden 90 km uzaklıkta 33 disyatin toprak üzerine ahşap olarak bina edilmiştir. Kilisenin bütçesi 1850 ruble'dir. Kilisenin başında Yakut İlahiyat Akademisinden 1848'de mezun olan Keşiş Vinokurov bulunurken, yardımcıları ise Pislamoşik Mihail Vinikurov ve Starosta Dimitriy Vinikurov'dur. Kilisenin toplam cemaati ise 2626 kişidir; **Spravoçnaya**, s. 14,15.

333 Meginskaya Bogorodskaya Kilisesi: Yapım yılı 1823 olan kilise, Yakut'tan 110 km uzaklıkta 33 desyatinlik bir alan üzerine kurulmuş, bütçesi ise 1080 rubledir. Kilisenin başında İrkutsk İlahiyat Akademisinden 1875 yılında mezun olan Keşiş Arkadiy Popov bulunmaktaydı. Diğer görevliler ise 1878'de Yakut ilahiyat Akademisinden mezun olan Pislamoşik İnnokentiy Vinokurov, Vasiliy Konyuhov ve Starosta Petr Popov'dur. Kilisenin ortalama cemaati ise 6.110 kişidir; **Spravoçnaya**, s. 17.

334 Kangalaskaya Pakrovskaya Kilisesi: Ahşap olarak 1787'de inşa edilen kilise 1874'de taştan tekrar yapılmış ve içerisinde bir şapel bulunmaktaydı. Yakut'tan 83 km uzaklıkta (İrkutsk yolu üzerinde) 66 desyatin alan üzerinde kurulmuş kilisenin bütçesi 400 ruble aylık istihakı ise 1080 rubledir. Kilisenin başında 1877'de Yakut Yeperihasına katılan Kazan İlahiyat Akademisi üyesi Keşiş Aleksandr Novosilivtsev bulunmaktaydı. Diğer dini görevliler ise Keşiş Vasiliy Berejnov, Pislamoşik Nikita Olesov ve Petr Vinokurov ve Starosta Aleksiy Çemezov'dur. Kilisenin ortalama cemaati ise 6216 kişidir; **Spravoçnaya**, s. 17.

335 Bogoronskaya Voznesenskaya Kilisesi: 1813 yılında Yakut şehrinden 120 km uzaklıkta 66 desyatin alana kurulan kilisenim bütçesi 1600 rubledir. Kilisenin başında Mogilevsk Ruhban okulundan 1850'de mezun olan Keşiş İoan Slovetskiy bulunmaktadır. Keşiş Aleksiy Buşuyev ise Yakut İlahiyat Akademisinden 1872'de mezun olmuştur. Diğer dini görevliler Pislamoşik Nikolay Sleptsov ve Starosta Nikolay Petrov'dur. Kilisenin ortalana cemaati ise 5475 kişidir; **Spravoçnaya,** s. 20.

336 Dupsinskaya Troitskaya Kilisesi: Ospets köyü içerisine kurulan kilise 1856'da ahşap olarak Yakut'tan 150 km uzaklıkta 33 desyatin alan üzerine kurulmuştur. Kilisenin başında 1880 yılında Yakut Ruhban Okululndan mezun olan Keşiş Grigoriy Popov bulunmaktadır. Diğer dini görevliler ise Pislamoşik Paroeriy Longinov ve Starosta Daniliy Ohlopkov'dur. Kilisenin ortalama cemaati ise 2767 kişidir. Bu kilisede görev Starosta olarak görev yapan Daniliy Ohlopkov kaynakta Dupsin ulusunun lideri (Gümüş madalya sahibi) olarak belirtilmiştir. Yukarıda bu konu hakkında açıklama yapmış olmamıza rağmen bu bilgi Starosta kelimesinin tam karşılığını vermiştir; **Spravoçnaya**, s. 21.

337 **Spravoçnaya Kniga Yakutskoy Eparhii za 1889 g.,** Yakutsk, 1889, s. 10,30.

topraklara iki kilise inşa edilmiştir. Sahaların boylar ve kabileler halinde devasa coğrafyada dağınık halde yaşamaları misyonerler için oldukça zorlu şartlar ortaya çıkarmıştır. Bölgede görev yapan misyonerlerin hemen tamamının şikâyet ettiği meseleyse Sahaların vaftiz edildikten sonra kendi geleneksel inancına döndüğü yönündedir. Durumu lehlerine çevirmek ve Hristiyan inancının kalıcı olması için özellikle XIX. yüzyılın başlarından itibaren çok sayıda kilise Sahaların yaşamış olduğu bölgelerde açılmaya başlanmıştır. Kiliseler adlandırılırken Sahalar arasında hangi boy için açılmışsa ilk onun ismi sonrada Ortodokslar için kutsal sayılan isimler verilmiştir. Misyonerler tarafından tutulan kayıtlarda kiliselerin merkezden uzaklığı ayrıntılı olarak belirtilmiş, ortalama 2-3 bin kişilik cemaatin olduğu bölgelerdeki kiliseler 33 desyatin üzerine kurulmuş, daha fazla nüfusa sahip olanlar ise 66 desyatin ve üzeri bir alan içerisine bina edilmiştir. Kolım bölgesinde 4 kilise inşa edilmiş ileride Çukotka Misyon'unu buradan idare etmek için gerekli şartlar oluşmaya başlamıştır.

Rus Ortodoks Kilisesinin bu bölgedeki görevi ise geniş bir bölgenin Rus devletine manevi anlamıyla ilhakını sağlamaktır. Şişigin Ortodoks kilisesinin Lena bölgesinde örgütlenmesin de ki amacının zorlama yoluyla itaat altına alınması zor grupları (asker, tüccar gibi) ve yerli halkı Hristiyanlaştırmak olduğunu belirtmiştir.[338] Buna göre yeni ele geçirilen topraklarda Ortodoks inancının yayılmasının Rus devlet politikasının bir parçası olduğu ve bu sayede yerel halkı Rus devletinin bir parçası yapma misyonunu üstlenmiştir.

[338] E. S. Şişigin, **Yakutskaya Yeperihiya (Kratkiy İstoriçeskiy Oçerki i Problemi Vozrajdeniya)**, Mirniy, 1997, s. 9.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS ORTADOKS KİLİSE ÖRGÜTLENMESİ ve MİSYONERLİK FAALİYETLERİNİN YAKUT BÖLGESİ'NDE YOĞUNLUK KAZANMASI

Rus Ortodoks Kilise' sinin merkezi devletin de merkezi olan Moskova'dır. Sibirya'da kurulan Ortodoks piskoposlukları resmi olmasa da Kazan piskoposluğunun hiyerarşisi altındadır. Her ne kadar Tobolsk ve Kazan piskoposları statü olarak aynı olsalar da donanım olarak aralarında büyük fark vardır. Bu babda Sibirya'da yeni açılan bir kiliseye atama yapmak veya yardım almak için dilekçeler Moskova'ya iletilmiş Moskova'da Kazan'a bu eksikliklerin giderilmesi için talimat vermiştir. Böylelikle Moskova, Kazan'ı Kazan Tobolsk'u, Tobolsk İrkutsk'u ve İrkutsk da Yakut piskoposluğunu maddi ve manevi anlamda beslemiştir. Yakut piskoposluğu da kendisinden coğrafi olarak daha doğuda yer alan piskoposlukların merkezi olmuştur. Özellikle Aziz Venyaminov zamanında Yakut ruhani bölgesi büyük değişimler yaşamış önce vekil papazlık (***vikariat***) sonra da piskoposluk statüsüne yükselmiştir. Sahalar arasında yürütülen misyonerlik faaliyetlerini İrkutsk' tan gönderilen misyonerler yürütmüşlerdir. İrkutsk piskoposu Neurnoviç'in Yakut'u iki kez (1734-1741) ziyaret etmesinin ardından misyonerler etkili ve gayretli tutumlarıyla bölgede çok sayıda insanı vaftiz etmişlerdir.

Rus Ortodoks Kilisesi'nin Sibirya'da ki ilk misyonerlik merkezi Tobolsk Piskoposluğu olmuştur. Tobolsk Piskoposluğunu ve dolayısıyla Sibirya'da yürütülen misyonerlik faaliyetlerini 1702-1710 ve 1715-1721 yıllarında Metropolit Filofey yönetmiştir. Doğuda dini faaliyetlerini yoğunlaştıran Ortodoks kilisesi bölgede İrkutsk Piskoposluğunu 1707'de açmış, ilk piskoposuysa Varlam Kosovskiy olmuştur. Ardınan 1711-1715 yıllarında İoan Maksimoviç piskoposluğu idare ederken bölgede önemli misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır. İrkutsk Piskoposları arasında en önemli isimlerden birisi olan İnnokent Kluçitsky Sibirya'da

Ortodoks kilisesinin üçüncü kurucusu olarak kabul edilir.[339] Kluçitskiy piskoposluk süresince Baykal gölü çevresi ve Buryatlar üzerinde yoğun misyonerlik faaliyetleri yürütmüştür. Halefi olan II. İnnokent Nerunoviç ise dönemin politik şartlarının da misyonerler lehine değişmesiyle Yakut Bölgesi'nde sistemli şekilde misyonerliği başlatan isimdir.

Kutsal Sinod'un ilan edilmesiyle birlikte Ortodoksluğun idari yapısı yeniden şekillenmiştir. Metropolitliğin yerine Piskoposluklar kurulmuş ve yönetim olarak kendi meclisini oluşturma yetkisi verilmiş lakin kendileri tarafından görevlendirilen sözde piskoposa bağlı bir sekreter tarafından kontrol mekanizmasını işletmişlerdir. Yakut İrkutsk piskoposluğunun bünyesinde dekanlık olarak yaklaşık yüz otuz beş yıl kalmıştır. Aynı zamanda bu dönem Sahaların tamamen vaftiz edildiği zaman dilimidir. Rus Çarı I. Petro saltanatının ilk yıllarında Hristiyan olmayan yerli halkın zorla vaftizini yasaklayan politikayı aynen devam ettirmiştir. XVIII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Petro'nun bu politikayı değiştirmek için yeni adımlar attığını çıkarmış olduğu kanunlardan anlaşılmaktadır.

Petro 1700'de Kiev Metropolitine Sibirya bölgesine metropolit olarak atanmak üzere hitabeti, dış görünüşü ve ahlakı güzel bir Ukraynalı din adamı bulmasını emretmiştir. Buna sebepse diğer dinlerin Sibirya bölgesinde yayılmaya başlamasıdır. Petro'nun Kiev metropolitinden bulmasını istediği din adamının güzel dış görünüşü itibariyle insanları daha kolay vaftiz edebileceğine inanmasındandır. Sibirya topluluklarının toplu vaftizine giden süreç 1706'da Hanti ve Mansilerin vaftiz edilmesini emretmesiyle başlamıştır.[340] Aynı nedenle 1710 yılında Ostyakların vaftiz edilmesi üzerine bir çarlık emri çıkarılmıştır.[341] Son olarak 6 Aralık 1714'de bu kapsam genişletilerek çıkarılan genel bir emir ile Rus toprakları içerisinde yaşayan ne kadar vaftiz edilmemiş halk varsa (Tatar, Yakut, Tunguz vs.) hepsinin vaftiz edilmesi gerektiği Metropolit Feodor'a bildirilmiştir.[342] Metropolit tarafından bu emir ise tüm bölgelerde görevli misyonerlere tebliğ edilmiştir. Sibirya'nın işgali ile başlayan zorla vaftiz etme yasağı böylelikle kaldırılarak kitlesel Hristiyanlaştırma

---

339 Aslanova, **Rus Ortodoks Kilisesi,** s. 116,117.
340 **KPMGY**, s. 84.
341 A. S. Pornikova, **Rasseleniye Yakutov v XVII Naçale XX veka**, Yakutsk, 1971, s. 56.
342 Şişigin, **Rasprostraneniye,** s. 17.

politikası hayata geçirilmiştir. 1706,1710 ve 1714 kararnameleri yasak vergisine tabii nüfusu önceki politikaların tersine zorla vaftiz ederek Ortodoks Hristiyanlığa büyük oranda katılımını sağlamıştır. Yakut Bölgesi toplulukları (Sahalar, Tunguzlar, Lamutlar) diğer semavi dinlerle henüz tanışmadıkları için burada görev yapan misyonerler rahat çalışmışlardır. Rus Devleti'nin ekonomik politikaları yukarıda belirtilen kararnameleri uygulanması konusunda birkaç kez geri adım atmasına neden olmuş, bölgeye gerçek anlamda Hristiyan inancı XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sirayet etmeye başlamıştır.

Petro'nun bundan sonraki hamlesiyse patrikliği ilga edip Kutsal Sinod'u kurmak olmuştur. Bu dönem için Avrupa'yı yakından takip eden ve geziler düzenleyen Rus Çar'ının aklında artık sadece yasak vergisi toplayan bir Rus devleti değil, Hristiyanlaştırmak suretiyle Ruslaştırmak ve ortak kültürel değerlere sahip güçlü bir imparatorluk kurmak fikri saltanatının ilk yıllarından itibaren önemli bir yer tutmuştur. Hristiyanlaştırmak için fikir değişikliğine gidilmesinin diğer önemli bir sebebiyse Budizm ve Müslümanlığın Sibirya'nın yerli halkları arasında yayılmaya başlamasıdır.[343]

Petro'nun uygulamaya koyduğu yeni düzen halefleri tarafından aynen devam ettirilmiştir. Hristiyanlaştırmanın hızlanması için halkı teşvik etmek üzere girişimler sürdürülmüştür. Yakut topraklarındaysa bu emrin uygulanması ilk olarak 1733 ve 1740 yılların da yeni vaftiz olanlara hediyeler verilerek ayrıcalık tanınması hususunda iki emir çıkarılmıştır.[344] Ana İvanov'a çıkarmış olduğu bu emirlerle yeni vaftiz olanlara yasak vergisinden muafiyet, 5 Altın, gömlek, kaftan, şapka vb. kıymetli hediyeler verilmesini valilere bildirmiş zorla vaftizi yasaklamıştır. Ayrıca vaftiz olanlar diğer vaftiz olmayanların Hristiyan olması için uğraşırsa bunun karşılığında da bir dizi hediyeler verilmesini emretmiştir.[345] Dönemler halinde devlet politikası olarak uygulanan bu girişimler devam ettirilmiş, Elizavet Petrovna'nın 1744-1746 kararnameleri Anna İvanova dönemindekiler ile aynı içeriğe sahiptir. II. Ekaterina (1762-1796) 1764 yılında yerli halkın vaftizinin hızlandırılması için teşvik

---

[343] **A. g. e.**, s. 18
[344] **KPMGY**, s. 163.
[345] **KPMGY**, s. 152,153.

edici emirler yayımlarken vaftiz yetkisini yerel piskoposlara bırakmıştır.[346] Yine bu tarihte Kazan'a 3, Tobolsk, İrkutsk ve Tambova 2, Astrahan, Ryazan, Nijniynovgorad ve Udmurda da birer misyoner göndermiş, her birine 150 ruble maaş tahsis edilirken ayrıca harcamaları için de bütçe temin edilmiştir. 1799 yılında merkezden yürütülen bu misyonerlik faaliyetlerine son verilmesinin altında yatan nedense yerel halk arasında misyonerlerin kendilerini zorla Hristiyanlaştıracağına dair söylentilerin tesiri ile huzursuzluk çıkarmaları gösterilmiştir. Böylelikle misyonerlik faaliyeti yerel din adamlarının inisiyatifine bırakılarak tahsis edilen bütçe ve maaşlarda geri çekilmiştir.[347] Bu periyod bölgede yoğun vaftizlerin yaşandığı dönemdir. Bu tarihten 29 yıl sonra Sinod misyon teşkilatının kurulması için tekrar girişimde bulunmuş, sebep olarak yerel rahiplerin yetersizliği ve vaftiz edilen halkın boşlukta kalması gösterilmiştir. Bundan sebep yerel ahali arasında eski dinlerine geri dönüşler başlamıştır. Bunun üzerine Sinod, Tobolsk ve Kazan Piskoposluklarına şu emri vermiştir.

"*Bölgenizdeki yetenekli ve bilgili rahiplerin listesini tutunuz, maddi durumlarını bize bildiriniz. Sizlere yetenekli rahipleri hangi bölgede olursa olsun seçme imkânı veriyoruz. Kazan ve çevresindeki bölgelerin yapısına uygun Hristiyanlığın yayılması ve öğretilmesi için bir program hazırlayıp bize sunun*."[348]

Bu rapor doğrultusunda Yakut'a gelen en donanımlı misyonerlerin başında Aziz Venyaminov gelmektedir. Venyaminov'un teoloji eğitiminin yanında sosyal ve dil alanında kendisini geliştirmesi ve uygulayacağı sistemin projesini bölgeye gelmeden önce hazırlaması yukarıda bahsedilen girişimlerle alakalıdır.

Kutsal Sinod, Kazan piskoposluğundan ve diğer piskoposluklardan gelen Kreşinlerin dönüş raporlarının üzerine 10 Aralık 1828'de bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantının sonucunda Sinod mevcut misyonerlerin eğitilmesi ve yeni misyonerler yetiştirilmesi üzere karar almıştır. Kazan ve çevresi için misyoner programı hazırlama görevi Kazan Piskoposu Flaret'e verilirken Tobolsk ve Sibirya

---

[346] G. F. Safranov, **Materiali o Voznikkovennin Zemledeliya Sredi Yakutov İstoriçeskiy Arhiv**, Tom I, Moskova-Leningrad, 1950, s. 51,73;İ. İ. Ogrizko, **Hıristianizatsiya NaradovTobolskogo Severa v XVIII veka**, Leningrad, 1941, s. 12.
[347] Topsakal, **Rus Çarlığı ve Türkler**, s. 247.
[348] **A. g. e.**, s. 248.

Piskoposlukları için bu görev Yevgeniy Kazançov'a tebliğ edilmiştir. Yine Sinod'un 24 Aralık 1828 tarihli misyonerlik faaliyeti için Kazan Piskoposu Filaret'e bir emir iletilmiş, buna göre; piskoposlar gayri Ortodoks nüfusa Tanrı'nın kelamını öğretmek üzere, Gürcistan, Arhangelsk, İrkutsk ve Sibirya bölgelerine misyonerler göndermeyi emretmiştir.[349] İrkutsk piskoposluğundan çok sayıda misyonerin yanında günlük ibadetleri uygulayan din adamları da İrkutsk İlahiyat Akademisi'nden mezun olduktan sonra Yakut Bölgesi'nde ki kiliselerde görev yapmak üzere gönderilmiştir.

3.2. XVIII ve XIX. Yüzyılda Rus Ortodoks Kilisesi Yapılanması ve Yakut Bölgesinin Statü Değiştirmesi

Çar Petro I. 1718 yılında Rus Ortodoks Kilisesinde bir reform gerçekleştirmiştir. Petro'nun kilise reformunu kiliseyi devletin güdümüne alarak, ekonomik ve adli yetkilerinin kısıtlanması üzerine kurgulanmıştır. Kilise Reformu'ndan önce vergiden ve askerlikten muaf olan Ortodoks kilisesi bu ayrıcalığını kaybetmiş ve yüksek oranda vergi ödemek zorunda kalmıştır. Ayrıca manastır ve kilise mallarının çoğu devlet adına müsadere edilmiştir. Sonuç olarak XVIII. yüzyıla kadar denetim mekanizmasının dışında tutulan Patriklik lağvedilerek yerine kiliseyi yönetmek üzere düzenlenmiş ilk ismi **Dini Kurul** olan fakat 14 Şubat 1721'de Petro'ya bu tanımlamanın doğru anlaşılamayacağını bu nedenle **Kutsal Sinod** olarak adlandırılması teklif edilmiş ve yeni sistem böyle adlandırılmıştır.[350]

Petro'ya göre yeni sistem, kilise işlerinin daha hızlı işlemesini sağlayacak ve kilisenin halk üzerinde kurmuş olduğu otoriteyi kırarak halkın devlete olan bağılılığını da güçlenecektir. Petro kiliseyi devlete karşı bir denge unsuru olarak görmüş ve olası bir anlaşmazlık halinde halkın tanrı yolunu tercih ederek patriği seçeceğine inanmıştır.[351] Bu yüzden gerçekleştirilen dini reform' un hedefi, kilisenin kitleler üzerinde ki etkisini ideolojik bir yapıyla bütünleştirerek, Ortodoks Kilisesi'ne milli bir kimlik kazandırmaktır.

---

[349] **A. e.**
[350] Vladimir F, **Russkaya Pravoslavnaya Tserkov i Gosudarstvo: Sinodalnyi Period** 1700-1917, Moskva 2003, s. 150-154; Smoliç, İ. **İstoriya Russkoy Tserkvi**, Cilt I, Moskova, 1997, s. 91
[351] P. V. Znamenskiy, **Rukovodstvo k Russkoy Tserkvnoy istorii,** Kazan 1880, s. 306,307.

Kutsal Sinod' un ilk başkanı olarak metropolit Stefan Yavorskiy (1658-1722) tayin edilmiştir. 1722 yılında Metropolit Stefan'ın vefatından sonra aynı yılın 16 Haziran'ında Kutsal Sinod'un başkanı Metropolit unvanının yerine Başsavcı anlamına gelen ***Ober-prokuror'***u kullanmaya başlamıştır.[352] Ober-prokurorun otoritesi zamanla artmış ve nihayet XIX. yüzyılda bu mevki bakanların statüsü ile neredeyse eşdeğer hale gelmiştir. XVIII. yüzyıl boyunca Rusya'da Ortodoks kilisesi kurumlarının yönetim sistemi Kutsal Sinod'a bağlanmasına rağmen, hiyerarşik olarak piskoposluklar kendi bölgelerin de gücü elinde bulundurmuştur. XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Rus Ortodoks kilisesinde 22 tane piskoposluk varken, 1799 yılında piskoposluk sayısı 36'ya, 1917 yılında Rusya'nın tüm topraklarında piskoposluk sayısı 68' e ulaşmıştır.[353]

3.2.1. Piskoposluk

Piskoposluk kurumunun başkanlığını isminden anlaşılacağı üzere bir piskopos üstlenmektedir. Piskopos, Ortodoks Hristiyan cemaatinin, dini ve ahlaki normlarını, ruhbanların vaaz, ayin faaliyetlerini kontrol edip piskoposluğun çeşitli dairelerini ve dini adliyesini yönetmiş, yasal veya idari konularda Kutsal Sinod'a müracaat etmiştir. Bununla beraber devletin yerel yönetim organları karşısında Rus Ortodoks Kilisesi'nin temsilcisi olmuştur. Ancak aralarında yetki sınırlarının net olmamasından sebep anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır. 1790'ların sonu 1800'lerin başında Rus devletinin kilise politikasının temel eğilimi piskoposların yetkilerini kısıtlamaya yöneliktir. Kutsal Sinod'un merkezîleştirme sisteminden dolayı, piskoposların yetkisi kısıtlanıp piskoposluk idari yönetim işleri gittikçe zorlaşmaya başlamıştır. Başsavcının otoritesi ve yetkisi güçlendirilmiştir. Piskoposluğun yönetim işleri Kutsal Sinod tarafından idare edilmiş, piskoposlar basit işler ile ilgilenmişlerdir.[354]

Dolaysıyla piskopos kendi piskoposluk bölgesini gezip yönetmek yerine genelde masa başında formalite evrak işleriyle ilgilenmiştir. Piskoposların ve

---

[352] Ober-prokuror Çar tarafından tayin edilen ve kendisine bağlı olan sivil bürokratlardan meydana gelen Kutsal Sinod'un başıdır.
[353] Fedorov, **Russkaya Pravoslavnaya**, 16.
[354] Smoliç, **İstoriya Russkoy**, 223

Piskopos yönetim kurulunun faaliyetleri kutsal sinod tüzüklerine tabi kılınmıştır. Ancak bölgesel faktörler göz önüne alındığı zaman bahsi geçen kaideler Moskova'ya yakın piskoposluklar için daha kabul edilebilirdir. Yakut gibi imparatorluğun uzak doğu sınırını belirleyen bölgede bu ve benzeri kuralları uygulamak çoğu zaman mümkün olmamıştır.

Piskoposların görev sınırları ve yetkileri dini reglamentin ikinci bölümünde çizilmiş ve özel olarak görev çerçevesini belirlemiştir. Buna göre piskoposların görevi; piskoposluk yönetimi, bölgesini ziyaret etme, piskoposluk mahkemesine başkanlık etme ve piskoposun ruhban sınıfı ile ilişkilerini düzenlemektir. Ayrıca Piskoposlar yılda iki kez piskoposluğun durumu hakkında rapor tutmakla yükümlü kılınmış, istisnai durumlardaysa harici rapor tutmak üzere Kutsal Sinod'a karşı sorumlu tutulmuştur.[355]

3.2.1.1. Konsistoriya

Her bir piskoposlukta Piskoposluğun en yüksek kurul yönetim organını oluşturan **Konsistoriya** yani piskoposluk yönetim kurulu olmuştur. 27 Mart 1841 yılında Çarlık Rusya'daki tüm piskoposluk yönetiminin hukuksal temelini oluşturan yeni piskopos yönetim kurulu tüzüğü onaylanmıştır. Tüzükte piskoposların sinod yargısına tabi olduğu belirlenmiş ve tüzük çerçevesinde piskoposluk yönetim kurulunun büro işlerini yürütmek için özel **Kançılarya** (yazı işleri) kurulmuştur. Tüzükte kançılarya ve piskoposluk yönetim kurulunun başkanı olarak sivil bürokrat sekreter belirlenmiştir. Sekreter formalite olarak piskoposun yönetiminde olmasına rağmen, Kutsal Sinod tarafından tayin edilip doğrudan Sinod Başsavcısına bağlanmıştır. Dolaysıyla Başsavcı piskoposluk yönetim kurulunun kançılaryasını Piskoposlukta ki Kutsal Sinod şubesi, onun sekreterini ise piskoposluktaki kendi temsilcisi yapmaya çalışmıştır.

3.2.1.2. Vekil Papazlık (Vikariatlık)

Vekil Papazlık ilk olarak Kiev Metropolitliğinin vekilliği olarak Pereyaslav'da açılırken Sibirya'da 1707'de Tobolsk piskoposluğu bünyesinde

[355] Znamenskyi, **Rukovodstvo**, s. 314.

İrkutsk' ta açılmıştır. Sonraki yıllarda vekil papazlıklara ihtiyaç hâsıl olduğu sürece açılmaya devam etmiştir. Yakut ise 1858'de vekil papazlık olmuştur. Vekil papazlığın başkanı papazdır (***Vikari***) genellikle Sinod tarafından tayin edilmiş, nadiren de olsa piskoposlar tarafından görevlendirilmiştir. Vekil papazlık genellikle geniş bölgeleri içerisine alan piskoposluklar da açılmıştır. Yakut'un bu statüye yükseltilmesi de bu nedenden ötürü olmuştur. Kamçatka piskoposluğunun konum ve donanım olarak bölgeyi idare etmekte yetersiz kalması sonucunda bu karar alınmıştır. Kamçatka piskoposu Aziz Venyaminov Yakut Spass Manastırı'na yerleşerek tüm bölgeyi buradan idare etmiş ve Yakut Vikari piskoposu olarak atadığı Pavel Popov ona bağlı hareket etmiştir. Bazı piskoposlarsa vikariyi kilise okullarını ve bayan manastırlarını kontrol etmek üzere görevlendirmiştir Böylece kilise kanunlarının dışına çıkılarak bazı piskoposluklarda kısmen bağımsız iki piskopos görev yapmıştır.[356] 1865 yılında Kutsal Sinod maddi durumu olan her piskoposlukta vikariyat açılması için İmparatorun iznini almış ve vikariyat sayısı böylelikle artış eğilimine geçmiştir. Rusya'da 1799'da vikariyat sayısı 5, 1851'de 11, 1891'de 38, 1917 yılındaysa 70'e ulaşmıştır. Vikariyat piskoposu kendine ait bölgede rahiplere emir verebilmiş, ancak Vikariyat piskoposunun ne katedrali ne piskoposluk yönetim kurulu olmuştur. Vikariler piskoposun kendi emrinde olup ona tamamen bağlı kalmıştır.[357]

3.2.1.3. Dekanlık (Blgoçinya)

Piskoposluklar kendi içinde kilise bölgeleri olarak bilinen dekanlıklara bölünmüş, dekanlıkların başrahip derecesindeki yöneticisine dekan (***blagoçin***) denilmiştir. 1797'de dekanları bölgesel ruhban sınıfı kendi aralarından seçmiş, ancak 1820 yılındaki kararnameyle dekanların ruhban sınıfının içerisinden seçilme düzeni iptal edilerek, tayin yetkisi bölge piskoposlarının yetkisine bırakılmıştır. Her blagoçiniyada sayıları 10 ila 30'a kadar çıkabilen cemaatler oluşturulmuştur. Prihod sayısı 15'i geçen dekanlıklara birer yardımcı dekan verilmiştir. Dekanlar genellikle kırsalda görev yaptıkları için piskoposların ayrıntılı malumat alabildikleri en önemli kaynaktır. Ortodoks inancı içerisinde yaşanan bölücü mezhep (Raskolnik)

---

[356] Smoliç, **İstoriya Russkoy**, s. 225.
[357] Fedorov, **Russkaya Pravoslavnaya**, s. 22-23.

taraftarlarının kayıtları, kilise kayıt defterlerinin bir düzen içerisinde tutması piskoposa karşı olan sorumluluğudur. Dekan her yıl vaftiz edilenlerin, evlilik ve vefat edenlerin sayısını, prihod ruhbanlarının aşırıya kaçan tutumlarını ve cezai durumlarda piskoposu bir raporla bilgilendirir. Dekanlar kendi bölgesindeki rahipler ve kilise görevlilerinin şahsi ve aile kayıtlarını tutmakla ve bunu bölgesel idareye bildirmekle yükümlüdür. Böylelikle dini idare üzerinde sivil idarenin kontrol mekanizması işletilmiştir.[358] Yakut dekanlık statüsüne İrkutsk piskoposluğuna bağlandıktan sonra yükseltilmiş ve Grado-Yakutsk Kilisesi merkez olarak kullanılmıştır.

3.2.1.4.Priçt (Kilise idarecileri)

Kilise idaresinin alt idari birimini Priçt'i tarafından yönetilen cemaatler oluşturur. Priçt rahiplerden (Başrahip, rahip ve diyakozlar) ve kilise görevlilerinden (zangoç, mezarcı ve rahip yardımcıları vb.) oluşmaktadır. Rahipler sınıfı papazlık derecesine göre görevlendirilen rahiplerden ve onların yardımcılığını yürüten diyakozlardan oluşmuştur. Kilise görevlileriyse ibadet zamanın da papazlara yardım eden ve kilisenin diğer günlük işlerini yapan ruhban sınıfı üyelerinden oluşmaktaydı. Piskoposluk konsistoryası kendine özgü bir düzen içerisinde faaliyet göstermiş, tüzüğe göre yerel kilise işlerini dekan yürütmüştür. Yerel din adamları ve yöneticileri piskopos başkanlığında toplanmışlardır. Kançılarya piskoposluğun günlük hayatında ve faaliyetlerinde önemli bir işleve sahiptir. Kilise yönetim kurulunun sekreteri, bu yerel dini organın önemli üyelerinden birisidir. Ancak kilise yönetim kurulu tüzüğünde sekreter piskoposa bağlı olup, doğrudan Kutsal Sinod Başsavcısı tayin eder ve görevden alabilirdi. Sekreter piskoposun iznini almadan Başsavcıya müracaat edebilirdi. Genel olarak Kilise Yönetim Kurulu piskoposa doğrudan bağlı olan dini terbiye eğitimi hariç tüm piskoposluk işlerini yürütmekten sorumludur.[359]

3.2.1.5. Yakut Bölgesi'nin Ortodoks Cemaat Yapılanması

XVIII. yüzyılda Rus Ortodoks Kilisesinin cemaatleri hem devlet hem de kilise bürokrasisine tabii tutulmuştur. Cemaat oluşumu Sinod tarafından hane

[358] **A. g. e**., s. 21,22.
[359] Nikolay Çernavskyi, **Obşiy Vzglyad Na İstoriyu Orenburgskoy Yeparhii**, Orenburg,1899, s. 20.

sayısına göre belirlenmiştir. Buna göre 100-150 haneden oluşanlar birinci, 200-250 hane olanalar ikinci, 250-300 hane olanlar ise üçüncü sınıf cemaat olarak nitelendirilmiştir. Rusyanın Avrupa kısmında 250 ve üzeri haneye sahip prihodlar bazen iki kısma ayrılabilmiştir. Ancak Yakut Bölgesi için bu durum söz konusu değildir. XVIII. yüzyılda Yakut Bölgesi'nde görevli din adamlarının Piskoposun izni olmadan başka bir cemaat de ayin yapma yetkisi yoktu. Bölgede görevli tüm din adamları bu yüzyılda misyonerlik faaliyeti ile yükümlü kılınmışlardır. Rahipler için gezi programları düzenlenmiş gerekli olmadığı sürece cemaat sınırlarının değiştirilmemesi gerektiği kaydedilmiştir. Bunun ana nedenlerinden birisi vaftiz sayesinde yasaktan muaf tutulan Sahaların bu sürenin sonunda ikinci kez vaftiz olarak yasaktan muafiyete devam etmesinin önüne geçmektir.[360] Piskoposluk Konsistorya'sı ileride, 40 rahip ve 44 kâtibin görev yapacağı 40 yeni cemaat oluşturmuştur. Yakut Bölgesi her alanda olduğu gibi cemaatlerin oluşumu sırasında da istisnaya tabi tutulmuştur. Diğer bölgelerde cemaat hangi kiliseyi seçerse oraya gitme hakkına sahipti. Ancak Yakut'ta sadece şehirde oturanlar bu hakka sahip olmuştur. Yakut'ta ilk cemaat yapılanması Spass Manastırı, Trinity Kilisesi ve Grado-Yakutsk Kilisesine göre belirlenmiştir. Kırsal alanların cemaatlere ayrılması ise XIX. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleştirilmeye başlanmış ve boy yapılanması esas alınmıştır. Olekminsk Spass Kilisesi'ne bağlı 6 cemaat oluşturulmuş, 3 rahip ve 6 kâtip buraya atanmıştır. Bir rahip iki cemaatte de aynı anda görev yapmıştır. Bu durum nüfus yoğunluğu fazla olan bölgelerde asla uygulanmamıştır. Yakut'ta kronik olarak yaşanan din adamı yetersizliği özel durumlar ortaya çıkarmıştır.[361] Verhoyansk Blagoveşensk Kilisesine iki rahip ve iki kâtip atanmış, kiliselerden uzakta yaşayan 5.720 Ortodoks cemaatinden sorumlu tutulmuştur. Yine Suntar cemaatinde 14.560, Verhne-Vilyuda 11.329 ve Amginsk'te 8.393 Ortodoks inancına mensup kişi bulunmaktaydı. Bunların dışında sayıları bazen 12'ye kadar düşen (Udsky Cemaati) çok sayıda küçük cemaat bölgede oluşturulmuştur.[362] Zamanla bölgede yeni kiliselerin açılmasıyla bağlantılı olarak

[360] Şişigin, **Rasprostraneniya**, s. 62.
[361] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 258.
[362] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 259.

yeni cemaatler oluşturulmuştur. Kiliselerden uzakta yaşayan cemaat için seyyar kiliseler devreye sokulmuş ve çok sayıda şapel inşa edilmiştir.

3.4. İrkutsk Piskoposluğu İçerisinde Yakut Dekanlığı (Blagoçinya)

İrkutsk, Tobolsk piskoposluğuna bağlı bir desyatinlik olarak 1707'ye kadar statüsünü sürdürmüş bu tarihten sonra Tobolsk'a bağlı bir vekil papazlık olarak statüsü değiştirilerek vekil piskopos olarak Varlaam Kossovskiy atanmıştır. XVIII. yüzyılın başlarında I. Petro'nun Rus Çarlığını bir imparatorluğa dönüştüren politikaları Sibirya'ya kısa sürede sirayet etmiş ve bölgeler yönetim merkezine göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bölgesel düzenleme ile birlikte Yakut Bölgesi'nin de bağlı bulunduğu Sibirya Guberniyası Tobolsk, Viyatsk ve Solıkamsk olarak üç bölgeye ayrılmıştır. Tobolsk 1724'te Yenisey ve İrkutsk olmak üzere bir daha bölünmüştür. Böylece Sibirya Guberniyası, Tobolsk, Yenisey ve İrkutsk olmak üzere üç piskoposluğa ayrılmıştır. Yakut Ruhani idaresi de yukarıda bahsedilen bölgesel düzenlemelerden aynı şekilde etkilenmiş sırasıyla Sibirya Metroplitliği, Tobolsk Piskoposluğu ve İrkutsk Piskoposlukları içerisinde faaliyetini sürdürmüştür. Belirli bir süre Tobolsk ve İrkutsk piskoposlarının ikileminde kalan Yakut Ondalığı 1731'de İrkutsk piskoğosluğuna bağlanmış ve 1738'de dekanlık olarak statüsü değiştirilmiştir.[363] İrkutsk eyaleti o dönem içim küçük 76 alt yerleşim biriminden teşekkül büyük bir bölgeyi kapsamıştır. Bu bölgesel düzenlemer ile birlikte Ortodoks Misyonerlerin de faaliyet alanları yeniden şekillenmiştir.

İrkutsk Piskoposu Kulchitsky piskoposluğun sınırlarını genişletmek adına Yakut Spass Manastırı ve Trinity kilisesinin İrkutsk'a bağlanması için Kutsal Sinod'a bir dilekçe göndermiştir. Bu dilekçeye binaen Yakut Ondalığı, Kirensk ve Ohotsk'la beraber İrkutsk'a bağlanmıştır. Bu bölgelerin katılımı ile İrkutsk Piskoposluk için gerekli şartları yerine getirmiş ve piskoposluk statüsüne

---

[363] **Yakutskie Yeparihalnie Vedemosti**, 1895, No: 11, s. 166.

yükseltilmiştir.[364] 1733 senesinde İrkutsk Piskoposluğu bünyesinde yer alan 72 kilise ve 8 manastır bulunmaktaydı.[365]

XVII. yüzyıl gönüllü vaftizin uygulandığı bir dönemdir. Hatta devlet tarafından zorla vaftiz uygulaması yasaklanmıştır. Ancak I. Petro ile birlikte bu uygulama kaldırılmış, 1714'te çıkarılan ve yerel toplulukların vaftiz edilmesini içeren yasa Sibirya Metropolitliğine gönderilmiştir. Ardından 1719'da Kutsal Sinod kararnamesi ile birlikte yerel toplulukların iradeleri dışında vaftiz edilmelerini mümkün kılan bir karar daha alınmıştır.[366] Bu kararnameler ve teşviklerle birlikte bölgede vaftiz edilen insan sayısında suni bir artış yaşanmıştır. Yine İmparatorluk kararnamelerine göre vaftiz edilenlere bakır haçlar, gömlek, pantolon, palto vs. hediyeler verilmiştir. Boy beylerine ise gümüş haçlar, kumaş paltolar ve botlar verilmiştir. 1731 kararnamesiyle de yeni vaftiz edilenler beş yıl süreyle vergiden muaf tutulmuşlardır.[367] 1763 yılından itibarense vergiden muafiyet iki yıla düşürülerek hediye verme usulü (Haçlar hariç) kaldırılmıştır.[368]

3.4.1. Piskopos Nerunoviç'in Yakut Ziyareti ve Vaftizlerin Yoğunluk Kazanması

Nerunoviç 1690 yılında Malorossii'de bir rahip çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Kiev İlahiyat Akademisi'nden mezun olan piskopos manastırlarda fazlaca bulunmuş, 1728'de Moskova'ya giderek Slav-Yunan-Latin İlahiyat Akademisi'nde[369] öğretmen olarak çalışmıştır. 1732'de İeromonah Piskopos olarak İrkutsk-Nerçinsk Piskoposluğuna atanmıştır. Nerunoviç özel ilgi alanına giren Sibirya hakkında ve yerel toplulukların Hristiyanlaştırılması için bir taslak program hazırlayarak bölgeye gelmiştir.[370]

---

[364] İ. İ. Yurganova, İ.İ., **İrkutskiy Period v Deytelnosti Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi v Yakutskaom Kraye (1731-1852)**, T. 11, No: 1, 2014, s. 67.
[365] B. a: İ. A. Kostanov, **Dökümentelnaya İstoriya Sibiri XV ser. XIX. vv, İstoriko-Arhivovedçeskoe İssledovaniye**, Viladivostok, 2007.
[366] **Polnoe Sabraniye Zakanov Rossiskoy İmperi**, Tom, 8, s. 133,726.
[367] **A. g. e**., s. 448.
[368] S. A. Tokarev, **Oçerki İstorii Yakutskogo Naroda**, Moskova, 1940, s. 130,131.
[369] Bu akademi devletin ihtiyaçlarına yönelik eğitimli personel yetiştirmek amacıyla 1687'de kurulmuş Rusya'da ki ilk yükseköğretim kurumudur.
[370] **Pribavleniya İrkutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1866, No 12, s. 117.

Yakut Ondalığının, dekanlık statüsüne yükseltilip İrkutsk Piskoposluğuna bağlanmasından kısa bir süre sonra İnnokent Nerunoviç bölgeye 1735 ve 1741 tarihlerinde olmak üzere iki ziyaret gerçekleştirmiştir.[371] 1731'de çıkarılan imparatorluk kararnamesiyle Sahaların vaftiz edilmesi ve vergiden beş yıl muaf tutulmasının önü açılmıştır.[372] Nerunoviç'te bu emre binaen ziyaretler sırasında köylüler arasında 150 kişi olmak üzere toplamda Vilyu'da 300 ve Olekminsk'te 17 kişiyi vaftiz etmiştir.[373]. Nerunoviç için bölgede yeni eğitim kurumları inşa ederek burada yerel dilleri tercüme edecek insan kaynağı sağlamak en önemli husustur. Piskopos ile bölgeye gelen ve Spass Manastırının yöneticisi olarak atanan Arhimendrit Nathanel görevde ki ilk senesinde 77 Sahayı vaftiz etmiştir.[374] Bu tarih itibariyle artık misyonerlik faaliyetleri bölgede yoğunlaşmaya başlamıştır. Hatta önceden yapılan kişisel vaftizleri saymazsak, tam anlamıyla bir Ortodoks Hristiyan misyon hareketinin başlangıcı için 1730'lu yıllar kabul edilmelidir.

Nerunoviç İrkutsk'ta sivil idareyle ters düşmüş ve 1741'de Yakut'u ikinci kez ziyaret edip bir süre burada yaşamıştır. İnnokent Nerunoviç'in Yakut'u ilk ziyaretiyle ikinci ziyareti arasında kiliselerde vaftiz edilen kişi sayısı; Yakut Spass Manastırı'nda 420, Troitskiy kilisesinde 11, Grado Yakutsk kilisesi'nde 123, Olekminsk Spass Mnaastırı'nda 33, Verhne Vilyu Kilisesi'nde 81, Zashiverskaya Spasskaya kilisesinde 13 ve Üst-Yana'da 9 olmak üzere toplamda 690 kişidir.[375]

XVIII. yüzyılın üçüncü çeyreği bölgede toplu vaftizlerin yaşandığı bir dönemdir. Yakut'un güneyinde ve batısında ağırlıklı olarak sürdürülen misyonerlik girişimleri sonucunda, Yukarı Vilyu'da 2.000'den fazla kişi vaftiz edilmiştir.[376] Bölgede genel duruma bakıldığında Rus Devletinin, Kutsal Sinod'u ilan edip Patrikliği lağvetmesiyle birlikte misyonerler Sahalar üzerinde baskısını iyice arttırmış, Yakut merkez ve civarında belirli bir aşama kaydetmişlerdir.

---

[371] Bölgeyi ilk ziyaret eden Piskopos ise 1708'de Varlam'dır. Bu ziyaret sırasında Trinity Kilisesinin açılışını gerçekleştirmiştir.;**Yakutskie Yeparihalnie Vedemosti**, 1895, No: 11, s. 164.

[372] Sofronov Fedot Grigoreviç, **Provaslovnoe Hristianstvo v Yakutii**, Moskova, 1998, s. 32.

[373] P. S. Sofroneev, **Yakuti v Pervoy Palavine XVII veka**, Yakutsk, 1972, s. 161.

[374]**Pribavleniya İrkutskie Yeperihalnie Vedemosti,** 1868, No: 25, s. 317.

[375] Şişigin, **Rasprostaraneniye,** s. 49,50.

[376] **A. g. e.**, s. 64,65,68,69.

Kolım Bölgesinde ilk inşa edilen kiliselerden birisi Zashiversk Kilisesi'dir. Rus işgalinin ilk yıllarında Kolım coğrafi konumundan dolayı misyonerlerin etkili olduğu bir bölge değildir. Kolım'da Ortodoks dini ayinlerini1704'ten itibaren Zashiversk kilisesinde görevli din adamları yerine getirmiştir. Kolım prihodunda misyonerlik faaliyetlerinin başlaması 1735 yılında Rahip Slepstsov'un buraya atanmasıyla başlamıştır. 1740 yılında İeromonah Feofil tarafından gerçekleştirilen Kuzey Buz Denizinin keşfi ile misyonerlik faaliyetleri bu bölgede hız kazanmıştır. Misyonerliğin bölgede sistemli hale gelmesi ise 1786 yılında tüm Kolım bölgesini kapsayan Aşağı Kolım prihodunun açılmasıyla mümkün olmuş, ancak Kolım bölgesinin tamamen Hristiyanlaştırılması bölgenin uzaklığı nedeniyle hemen gerçekleştirilememiştir.

Kamçatka'da bağımsız bir piskoposluk açılana kadar bölge, Yakut dekanlığının bir parçası olmuştur. 1742-49 yılları arasında Kamçatka misyonu aktif olarak çalışmış, Arhimendirt İosif başkanlığında Tobolsk'tan yedi din adamı, Yakut'tan yedi kâtip ve bir zangoç burada görevlendirilmiştir. Bu heyetin girişimlerine bağlı olarak XVIII. yüzyılın ortalarında Kamçatka bölgesinde sadece Hristiyan olmayan bin kişinin olduğu belirtilmiştir.[377] Bu iddia şeklen doğrudur ancak bu içsel bir din değiştirme mi yoksa şartlar mı bunu gerekli kıldı noktasında ikinci seçenek ağır basmaktadır. Bize göre Rusların yerel halka sunmuş olduğu değerli hediyelere sahip olmak ve yasak vergisinden muaf tutulma fırsatı bahsi geçen rakamların oluşmasında ki ana nedendir. Diğer bir gerekçe ise bu tarihten yaklaşık yüz elli yıl sonra bile bölgede görev yapan misyonerler yerel halkın tanrının tek bir sözünü bile anlayacak kadar Rusça bilmediğini belirtmeleridir.

Sahalar şüphesiz Ruslar için bölgede dikkate değer en önemli etnik unsurdur. Sahaların Hristiyan inancını benimsemesi coğrafyada yaşayan diğer toplulukların bu dini benimsemesini kolaylaştıracağı meselesi din adamları tarafından yazışmalarda sıkça vurgulanmıştır. Misyoner Arhimandirt Nafanail, İrkutsk piskoposluğuna bir mektup yazarak sivil idarecilerin vergiden muaf Sahalardan yasak vergisini tahsil etmeye devam ettiğini, bu nedenden ötürü din değiştirmeye yanaşmadıklarını

[377] G. F. Bıkonya, **Osebennosti i Rezultati Kreşeniye Yasaçnogo Naseleniye Vostoçnoy Sibirii v XVIII v.,** İzvestiya İrkutskogo Gasudaristvenniy Universtiti, T. 13, 2015, s. 27.

bildirmiştir. Piskopos Venyaminov I. 1813’te Kutsal Sinod’a bir mektup yazarak keyfi uygulamalar nedeniyle sivil idareyi şikâyet etmiştir.[378]

1763[379] yılında yapılan yeni bir düzenleme ile yeni vaftiz olanlara hediye verme sistemi kaldırılırken beş yıl olan yasak vergisinden muafiyet üç yıla düşürülmüştür. Yeni vaftiz olanlara üç yıl boyunca her türlü vergi muafiyeti getirilirken, isterlerse haklarını vaftiz olmayan yakınlarına devredebilme hakkı tanınmıştır. Bu sürenin dolmasının ardından tekrar eski statülerine dönerek vergi vermeye devam etmişlerdir.[380] 1766 yılında Çerkasenninov başkanlığında kurulan I. Yasak Komisyonun uygulamaları bölgede Hristiyanlığın yayılmasını hızlandıran etkenlerden birisidir. Komisyonun görevleri arasında vaftiz yoktu ancak vaftizlerin nasıl yapılacağı, vaftiz olanlardan alınan yasak vergisinde ki indirimler ve vergi avantajı gibi uygulamaları bölge halkının ilgisini çekmiştir. Misyonerler halka vaftiz edilip vergi muafiyetinden faydalanmaları için kendilerine hediyeler vermeleri gerektiğini alenen söylemeselerde ima etmişlerdir. Bu babda her vaftiz edilen kişinin vergiden muaf tutulmaması önemli hususlardan birisidir.

Bu dönem yaşanan vaftiz olaylarının sonucu belirli periyodlarla yapılan nüfus sayımlarından takip edilebilmektedir. Yakut Bölgesi’nde misyonerlik faaliyetlerin de bulunan Nerunoviç, Venyaminov, Hitrov, Sleptsov ve Novogitsin dışında Saha diline hâkim olan misyonerlerden bahsetmek güçtür. Esasen yerel halkı vaftiz etmek üzere gönderilen misyonerler arasında kendi dilin de (Rusça) okuma yazma bilmeyenlerin sayısı da oldukça fazlaydı. Yine bölgede bu dönem için eğitim alanında hiçbir gelişme yaşanmamış süreli yayınların ortaya çıkması bu tarihten yaklaşık olarak yüz yıl sonra gerçekleşmiştir. Bu nedenden ötürü XVIII. yüzyıl da misyonerlerin tutmuş olduğu kayıtlar kısıtlıdır.

Yakut Bölgesi’nde 1750 ve 1767’de olmak üzere iki nüfus sayımı gerçekleştirilmiştir. Saha boylarının nüfus 1750 yılı sayımına göre; Kangalaslar 5.868 erkek nüfusuna, Baturlar 6.380, Nam’lar 3.090, Borogonlar 2.948 ve

---

[378] **Yakutskie Yeparihalnie Vedemosti**, 1895, No 11, s. 167.
[379] Aynı yıl özel olarak hazırlanmış ve bir dizi talimata dayanan senato kararı ile İrkutsk piskoposluğunun vaizlerinden birisinin Yakut topraklarına gönderilmesi kararlaştırılmıştır; Sannikov, **Tserkov Obşestva i Gasudarsta**,, s. 278,283.
[380] **Piribavleniye İrkutskim Yeperihalnie Vedemosti**, 1875, No: 4, s. 39,40.

Meginler'de 3.356 vergiye tabii erkek nüfus kayıtlara geçmiştir.[381] Bu verilerin üzerine kadın ve çocuk nüfusu da eklersek bu rakam iki katına çıkacaktır. Misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaşması en azından nüfus kayıtlarında durumu Ruslar lehine çevirmiştir. 1742'de Verhoyansk'ta görev yapan Misyoner Grigoriy Çuprov aralarında Tunguz kabilelerinden insanlarında yer aldığı 158 kişi vaftiz etmiştir. 1770 yılına kadar Verhoyansk'ta misyonerler tarafından 461 Saha, 36 Yukagir ve 14 Tunguz vaftiz edilmiştir.[382]

1767 nüfus sayımına göre Yakut Bölgesi'nde 6.003 kişi vaftiz edilmiştir. Dağılımsa; Baturlardan 522, Kangalaslardan 874, Meginlerden 521, Namlardan, 718 ve Borogonlardan 491 Saha Türkü vaftiz olmuştur. Olekminsk kalesinde 347 kişi, Zaşiversk kalesinde 54, Yukarı Vilyu'da 1.361, Orta Vilyu'da 431, Üst Vilyu-Jigankoe'de 225, Verhoyan'da 55, Yukarı Yana'da 61, Yukarı Kolım'da 135, Orta Kolım'da 135, Aşağı Kolım'da 100, Alazey'de 55, Mayskoe'de 2, Tontor-Butal'da 11 ve Baygan-Omyakon'da 34 kişidir.[383] Bu verile bize misyonerlik faaliyetlerinin artık sadece merkezi yerleşimlerle kalmamış kış kulübeleri ve nüfusu sayıca az olan bölgelerde de aktif olarak işletildiğini göstermektedir. 1768-73 yılları arası bölgede görevli misyoner Dimitri Gogolev, Aldan nehri boyunca; Verhoyansk'ta 1.831, 1771'de ise Üst-Yana'da 119 ve Üst-Kolım'da 93 kişiyi din değiştirmeye ikna etmiştir.[384]

Yakut Bölgesi'nde vergi toplama herhangi bir kesin hükme tabii olamamıştır. Bölgenin genişliği ve kontrol edilememezliği yasak toplayıcıların keyfiliğine sebep olmuş toplanan miktarların çoğu bu kişilerin şahsına kalmıştır. İmparator I. Petro, 1697'de Manastır ve Piskoposlukların tasarrufunu devlet denetim altına almış ve yeni manastır inşasını da yasaklamıştır. I. Petro yapmış olduğu dini reformlar ile devlet mekanizmasının manastır seçimlerine etki etmesinin önünü açmıştır. Yine bir diğer yenilik sadece dini okulları bitirmiş kişilerin dini kurumlarda görev alması şeklinde yeni kilise düzeni ile gerçekleşmiştir. Diğer bir düzenleme ise mali anlamda

---

381 **Opisaniye Vseh Obitayuşih**, s. 170,171.
382 Şişigin, **Hıristianizatsia Naradov Yakutii**, s. 13.
383 Sofroneev, **Yakuti v Pervoy Palavine**, s. 162.
384 Popov, **Ukaz Soçineneiye**, s. 114; Şişigin, **Hristianizatsia Naradov Yakutii**, s. 15;Sofroneev, **Yakuti v Pervoy Palavine**, 162.

gerçekleşmiş, 1764 yılına kadar din adamları, piskoposluklara vergi ödemekle yükümlü kılınmışlardır.[385]

1764 yılında yapılan yeni düzenleme kiliselerin ekonomik anlamda güçlenmesinin önünü almıştır. Dini kurumların çoğu hazineden yardım alırken, birçoğu da kendi öz kaynaklarıyla giderlerini karşılamıştır. Bu tarihten sonra din görevlilerine maaş bağlanırken, diğer taraftan da 754 adet eski manastır yıkılmıştır. Dini hiyerarşinin yeniden güç kazanması ise Başrahip Paisiy Veliçkovski'nin faaliyetleri sonucu gerçekleşmiştir.[386] Yine bu dönemde Saha Türklerinin ve diğer vaftiz olmayan toplulukların ödeyecekleri vergilerde yeniden düzenlenmiştir.

4 Mayıs 1769 tarihli komisyon kararı ile Sahaların ödeyecekleri yasak vergisi miktarı ve vergiye tabii nüfus şu şekildedir. Yasak vergisi toplanması sürecinde muhatap ise sadece boy beyleri ve toyonlardır. Yine arşiv malzemelerine göre boyların ödediği yasak vergisi miktarları şu şekildedir.

Tablo 1: Saha Boylarının 1769'da Vergiye Tabii Nüfusu ve Ödedikleri Yasak Miktarları[387]

Boy	**Vergiye Tabi Nüfus**	**Vergi Miktarı (Ruble)**
Kangalaslar	5.658	5.798
Baturlar	6.380	8.535
Namlar	3.090	2.832
Bogoronlar	3.493	3.088
Meginler	3.356	2.871
Olekminsk	2.065	2.950
Yukarı Vilyu	1.270	1.241
Orta Vilyu	1.270	1.241
Tontor-Butal	228	424
Zjigan-Üst Vilyu	1.417	2.007
Verhoyansk	1.662	2.480
Bayagantaylar	1.306	1.113
Üst Yana	331	444
TOPLAM	**34.355**	**41.052**

Yeniden yapılandırılan vergi sistemine göre Yakut Bölgesi'nin toplam ödemesi gereken miktar 45.544 rubledir. Bu yasak vergisinin toplanması için boy

---

385 **Russkaya Pravoslavnaya Tserkov 988-1988**, s. 86
386 TimothyWare, **The Ortodox Cruch**, Great Britain, London, s. 129-130.
387 **Akti Arhivoy Yakutskoy Oblasti (s 1650 do 1800) Tom 1**, (Edit. E. D. Strelov), İzdatelstvo Yakutskoy Oblastoy Uçenoy Arhivnoy Komissii, Yakutsk, 1916, s. 236,237.

beylerine verilecek hediye miktarı ise 910 ruble olarak belirlenmiştir.[388] Yukarıdaki tabloya göre toplanan yasak mikatarı 41.052 rubledir. Bunun önüne geçmek ve vergi miktarını artırmak için 1769 tarihli Yakut Kançılaryası, Saha Amanatlarının kendi iradeleri ile yasak ödemeleri, aksi durum da ödemeyenlerin cezalandırılmasına dair bir karar çıkarmıştır.[389]

Arşiv belgelerinde yer alan bu emirler bölge hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Rus İmparatorluğunun bölgeye tam olarak hâkim olmadığı yukarıdaki emirlerden anlaşılmaktadır. Zira boy beylerine hediyeler vererek vergi toplamaya çalışması bunun kanıtı niteliğindedir. Dolayısıyla bölgede toplu Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırmadan bahsetmekte yanlış olacaktır. Lena ırmağı kenarında yaşayan Saha boylarının Rusların baskısına maruz kaldığı yukarıdaki tablodan anlaşılmaktadır. Nam ve Megin boyunun nüfusa oranla ödediği yasak vergileri daha düşüktür. Bu durum din değiştirmek suretiyle vergiden muaf olunduğu ile alakalıdır.

Yukarı Vilyu kilisesine İrkutsk'tan ilk gelen misyoner rahip Nogovitsin yeterli düzeyde Yakutça bilmesi sayesinde 838[390] kişiyi vaftiz edebilmiştir.[391] 1766 yılında Novogitsin özel bir nedenle görevden alınırken, İrkutsk piskoposluğunun emri ile yerine atanan kardeşi misyoner Gavril 1771 yılına kadar bu görevi üstlenmiştir. 1777 yılında İrkutsk konseyinin kararı ile Başrahip Perhurov bu göreve atanmıştır.[392] Devlet destekli misyonerlik faaliyetlerinin ne derece etkili olduğunu göstermek adına aşağıdaki veriler açıklayıcı olacaktır. 1777 senesinde Sahaların Batur Boyundan 1.510 Saha vaftiz edilirken bu rakam; 1798'te 2.498, 1.804'te 3.779, 1805'te 9.111, 1807'de 10.029, 1815'te 10.629 ve 1816'da ise 12.635 kişidir.[393] Yukarıda zikredilen rakamların oluşmasında sadece hediye verme ve vergi muafiyetinin rolü büyüktür. Ancak bazı yaptırımların uygulandığı da hakikattir. Vaftiz olmayanlar yerel topluluk içinde dışlanmış ve mahkemelerde yargılanmıştır.

---

388 **Akti Arhivoy Yakutskoy Oblasti**, s. 236,237.
389 **A. g. e.**, s. 239,240.
390 1766-67 arası 17 erkek 23 kadın, 1767-68 arası 56 erkek 33 kadın, 1768-69 arası 193 erkek 120 kadın ve 1769 yılının sonuna kadar 196 erkek ve 200 kadın vaftiz etmiştir.;Popov, **Soçineniye İstoriya Hristianskogo**, s. 90.
391 Sannikov, **Tserkov Obşestva i Gasudarsta**, s. 278,283.
392 Şişigin, **Hristianizatsia Naradov Yakutii**, s. 14.
393 **Yakutskiy Yeperihalniy Vedemosti**, 1892, No:2 s. 23-26.

Vaftiz edilen Dolgan beylerinden Krilo Şelduyakov'un dinden dönmesi üzerine arşiv belgelerine yansıyan kayıt ilgi çekicidir. Spass kilisesi rahibi Karp Şapov konuyu mahkemeye,

> *" 20 Kasım'da bir Dolgan oymağına geldiğim de yeni vaftiz edilmiş Şelduyakov'u gördüm. Tunguz Milag ve İvan Harabov bir şaman tefi bulunduğunu ve kutsal imgeler üzerine saygısızca dua ederek tükürdüğünü söylediler. Dolgan ailesi Hristiyanlıktan ayrılmış ve putperestliğe dönmüştü. Rahip Şirayev şaman tefinin yanmasını isteyerek böyle uygunsuz işler yapmamasını ve kutsal üçlüye bağlı olması gerektiğini öğütlemeye başlayarak, Selduyakov'un umursamaz tavırlarına rağmen öğütlerini bitirdiler. Halbu ki Selduyakov'un vaftiz edilmeden önce çocukları ölmüş ve bir çocuğu da ayı tarafından ezilince soysuz kalmıştı. Putperestliği bırakıp Hristiyanlığı seçince o çok zengin olmuş ve soylanmıştı. Böyle bir tanrısız karşısında Yerel mahkemeye yazmaktan başka çarem kalmadı…" bu şekilde bildirmiştir.*[394]

Bu gibi yaptırımlar ve zorlamalar halkın inandığı dini gizli yaşamasına sebep olmuştur. Diğer dikkat çeken bir husus da yerel toplulukların içerisinde misyonerlerin casuslar kullanmalarıdır.

Bölgede etkin faaliyet gösteren misyonerler arasında Grigoriy Sleptsov önemli bir isimdir. Uzun süre Kolım ve çevresinde misyonerlik faaliyetinde bulunan rahip vaftiz ettiği çocuklara vaftiz babası olarak kendi soyismini vermiştir. Bu yüzden bölgenin kuzeyinde Sleptsov ismi yaygındır. Baş misyoner Grigoriy Sleptsov Ruslar adına bölgede büyük iş görmüştür. Sleptsov tek başına 1800-05 yılları arasında Yakut Bölgesi'nde sayısız geziler gerçekleştirmiş neticede 12.331 kişiyi vaftiz etmiştir.[395] Vaftiz konusunda en önemli avantajı ise Saha dilini iyi derecede bilmesidir. Bunun yanında II. Katerina'nın 1764 kararnamesiyle yerel din adamlarını vaftiz konusunda serbest kılması ve vergi muafiyeti yukarıda bahsedilen rakamların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Meginlerden 197 kişiyi Ekim 1805'te Sleptsov vaftiz etmiş fakat 104 kişiye vergiden muafiyet belgesi vermemiştir. Bu durum yasak muafiyeti elde edebilmek için misyonerlere yerel ahali tarafından hediye verilmesiyle alakalıdır. 1805-06'da muaf olunan yasak vergisi miktarı 36 ruble 44 kopek iken 1807'de 80 ruble 84 kopek olarak belirlenmiştir. Bir kilisenin bütçesi ortalama bin ruble olarak kabul edildiğinde kişi başına düşen bu meblağlar

394 **Arhivnoy Akti**, s. 299,300,301.
395 Grigoreviç, **Pravaslavnoe Hristianstvo**, s. 35,36.

yoksul halkın din değiştirmesi için önemli bir miktardır. Durumdan istifade etmek isteyen din adamları bu muafiyet karşılığında önemli hediyeler talep etmişlerdir. Misyoner Sleptsov'un Meginlerden 104 kişiye bu belgeyi vermemesinin altında yatan neden de bu olsa gerekir. Bölgede Ruslar adına önemli faaliyetlerde bulunan Misyoner Sleptsov İeromonah rütbesiyle 1810[396] yılında Spass Manastırı'nda ölmüştür.[397]

Rus Devleti merkeze yakın bölgelerde kilise ve manastır yapımına çok fazla müsaade etmemiştir. Lakin Yakut bölgesi gibi devasa bir alanda Ruslaştırma ve Hristiyanlaştırma faaliyetlerinin sorunsuz yürütülebilmesi için bu kurumlara her zaman ihtiyaç duymuştur. Bu bağlamda Vilyu havzasında üç manastır inşa (Vilyu, Zerhvi ve Suntar) edilmiştir. XIX. yüzyılın başında Jigan Nikolayev Kilisesi rahibi Nikolay Karamzin bu bölgeden sorumlu misyonerdir. Karamzin 1805'te 57 Saha ve Evenki'yi vaftiz ederek vergiden muaf kılmıştır. Olekminsk Spass kilisesinde görev yapan rahipler; Stepanov, Goavim, Matvem ve Popov misyonerlik faaliyetlerini bu merkezden yürütmüşlerdir.[398]

XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başında 5 Yakut ilçesin de vaftiz edilenlerin toplam nüfus içerisindeki oranı % 40'tır ve yaklaşık % 20' sini Yukagirler ve Tunguz kabileleri oluşturmuştur.[399] Bu dönem için bölge nüfusu(Ruslar dâhil) içerisinde 1806'da 85.604 kişi Hristiyanlığı kabul etmiş gözükmektedir. Kayıtlara göre 1815 yılında Yakut Bölgesi'nde 76.918 kişi vaftiz olmuş sadece 485 kişi eski ata inançlarını devam ettirmekteydi. 1828'de 606 erkek ve 602 kadın olmak üzere 1.208 Saha Türkü eski inançlarına iman etmiş durumdadır. Bu oransa toplam nüfusun yaklaşık % 1'ni oluşturmaktadır.[400] 1828 yılı verilerine göre eski inançlarını devam ettirenlerin sayısı artış eğilimindedir. Doğru orantılı düşünüldüğün de neredeyse herkesin Hristiyan olması gerekir. Lakin bölgede suni bir din değiştirme yaşanmıştır. Hristiyanlığı kabul edenlerin yasak vergisinden muaf

---

[396] Bazı araştırmacılar ise bu tarihi 1817 olarak vermektedir; **A. g. e**., s. 36.
[397] **Yakutskie Yeparihalnie Vedemosti**, 1895, No 11, s. 167.
[398] Popov, **Ukaz Soçineniya,** s. 115.
[399] **A. e.**
[400] G. P. Başarın, **İstoriya Agarnih Otnaşeniy v Yakutii Godi XVIII Sredina XIX v.v**., Moskova, 1956, s. 273.

tutulması ve çeşitli hediyeler verilerek teşvik edilmesi kayıtlarda zikredilen rakamların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

XVIII. yüzyıl ‘da vaftiz edilen Sahaların neredeyse tamamı yoksul kimselerden oluşmuştur. Bu durumu kısaca özetlemek gerekirse, II. Katerina’nın 1764’te çıkarmış olduğu kararname Sahaların bu dini seçmesi için avantajlı bir durum ortaya çıkarmıştır. Vaftiz yoluyla yasaktan muafiyetin devir hakkı çok sayıda küçük çocuk ve kadının vaftiz edilmesinin önünü açmıştır. Yeni doğan bebekler vaftiz edilmiş muafiyet belgeleriyse toyonlar ve zengin kimseler tarafından kullanılmıştır. Bu konu hakkında o dönem kayıtlara geçen bazı misaller vardır. Borogonlardan Karakız Negelseva 26 Şubat 1770’de vaftiz edilmiş ve aldığı muafiyet belgesi Borogon Tigin’i Danil Reşetnikov tarafından kullanılmıştır. Aynı tarihte Yukagir Stepanida Afenesyeva kendi belgesini Livu Barabanskom’a devretmiştir. Kangalaslardan Semen Starostin iki yaşında ki oğlunu vaftiz ettirmiş ve yasaktan muaf olmuştur.[401] Rus idarecilerse yasak miktarlarında ciddi düşüşler yaşanmasından dolayı bu durumdan çokça şikâyet etmiştir.

Sonuç olarak Yakut Ruhani bölgesinin İrkutsk Piskoposluğuna bağlı olarak faaliyet gösterdiği bu dönemde bölge halkının vaftizinin gerçekleştirilmesi için devlet destekli misyon faaliyeti devreye sokulmuştur. Sahaların hemen tamamının vaftiz edilmesi bölge ruhani idare yapısının değişmesine neden olmuştur. Artık Yakut dekanlığı kendisine göre daha doğuda konumlanmış toplulukların vaftizi için bir üs bölgesi vazifesi görmüştür. XIX. yüzyılın ikinci yarısı Saha ilinde önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. İnnokent Aziz Venyaminov’un faaliyetleri sonucunda vekil papazlık statüsüne yükselmiş, kültürel anlamda gelişmeler yoğun olarak yaşanmıştır.

3.5. İnnokent Venyaminov ve Kamçatka Piskoposluğu İçerisinde Yakut Vekil Papazlığı

Başpiskopos Venyaminov sekton bir ailenin çocuğu olarak 1797’de İrkutsk eyaletinin Verhotursk bölgesinde doğmuştur. 1818’de İrkut İlahiyat Okulu’nu

---

[401] Şişigin, **Rasprostraneniye**, s. 61

başarıyla tamamlayarak Venyaminov ismini almıştır. Venyaminov 1817'de İrkutsk Müjde Kilisesi'ne diyakoz olarak atanmış ve 1821'de rahipliğe terfi etmiştir. Sinod'un emri ile 1823'te Rus-Amerikan Şirketi bünyesinde Aleut Adalarına misyoner olarak görevlendirilen Aziz'in görevi, yerli nüfusu Ortodoks yapmak, şapeller ve kiliseler inşa etmektir. Venyaminov 1824'te Rusya'nın Unalaşka adasındaki Nikolsk Köyü'ne yerleşmiş, amacına ulaşmak için Aleut dilini kapsamlı bir şekilde incelemeye başlamış ve on yıl boyunca burada vaftiz edilmedik kimseyi bırakmamıştır. Buradan Novoarhengelsk'e geçen Venyaminov Kızıldereli'ler arasında Ortodoks inancını yayan ilk misyoner olmuştur. 1838'de Sinod'a "**Obzor Pravaslavnoy Tserkvi v Russkoy Amerike**" Rus Amerika'da Ortodoksluğun İncelenmesi başlıklı bir makale kaleme alarak burada bir piskoposluk açılması teklifini iletmiştir. Sinod tarafından teklifi kabul edilmiş ve 14 Aralık 1840'da Kazan Katedrali'nde Aleut, Kuril ve Kamçatka piskoposu olarak atanmıştır. 1850'de Başpiskopos rütbesine yükselen Venyaminov iki yıl sonra Kamçatka ve Yakut Piskoposu olmuş ve Yakut Spass Manastırına yerleşerek yönetimi devralmıştır. 1858'de Ust-Zeyskaya köyüne taşınan Venyaminov burada Blagovescenskaya Kilisesini kurmuş ve köy artık bu isimle adlandırılmıştır. Sinod tarafından 1866'da geri çağırılana kadar burada yaşamış ve Ortodoks Kilisesi Yerel Konsey kararı ile Azizlik rütbesi ile onurlandırılmıştır. Taşındığı Moskova'da 1879'da hayatını kaybetmiştir.[402]

Yakutistan'da ki Ortodoksluk tarihinin Kamçatka dönemi (1852 - 1869), Rus Ortodoks Kilisesi'nin devlet politikası bağlamında merkeze uzak bölgelerde hâkimiyeti pekiştirme adımlarından birisi olarak yorumlanmalıdır. Bu süreci başlatan ise Başpiskopos Aziz Venyaminov'dur. Her fırsatta bölgenin ayrı bir piskoposluk merkezi olması gerektiğini Kutsal Sinod'a ifade eden Venyaminov bu girişimlerin sonucunda Kutsal Sinod'un 8172 nolu kararı ile Yakut dekanlığı, Kamçatka Piskoposluğuna bağlanmış ve 1858'de vekil papazlık statüsüne yükseltilmiştir.[403]

---

[402] İ. V. Şamaşova, N. İ. Kurohtina, **Kalendar Znamenatelnihi Pamyatnih Dat Po Kamçatskoy Oblast Na 2007 God**, Petropavlovsk-Kamçatskiy, 2006, s. 21,23;**Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No 13, s. 204; **Russkaya Pravoslavnaya**, s. 81.

[403] **Vsepoddaneyşi Otçet Ober-Prokuro Svyateyşago Sinoda Za 1896-1897 Godı, Sinodalnaya Tipografiya, Sankpetersburg**, 1899, s. 28;**Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No 12, s. 186.

XIX. yüzyılın ortalarında kilise yönetiminin en yüksek yönetim organı olan Sinoda, Yakut dekanlığının Kamçatka piskoposlarının yetkisi altına olası devri hakkında bazı öneriler sunulmuştur. Rus Ortodoks Kilisesi bünyesinde 1840'ta oluşturulan Kamçatka, Aleut ve Kuril piskoposlukları da dâhil olmak üzere elli piskoposluk bulunuyordu. Bu psikoposlukların ilk piskoposu yirmi yılı aşkın süredir bölgede görev yapan Aziz Venyaminov'dur.[404]

Kamçatka piskoposluğunun kurulmasıyla birlikte Venyaminov tarafından vekillik konusu gündeme taşınmıştır. Çünkü piskoposluk, piskoposlarının yardımcılığını yürüten papazların bazı yerel idari görevleri yürütmeleri elzem olmuştur. Venyaminov, 1859'da Kutsal Sinod Başsavcısına hitaben yazmış olduğu mektuplarda bu konuların altını çizmiştir. Kamçatka Piskoposluğu 1859'da 72 kiliseden oluşmuştur. Aynı yıl bölgede kilise ve şapel inşasına Kutsal Sinod tarafından izin verilmiştir.[405] Yakut ve Novoarhangelsk'te iki vekil papazlığın kurulması hakkında İmparatorluk kararnamesinin yayınlanmasıyla Spass Manastırı, Yakut viaktirialığının merkezi olmuş, toplam 42 personel görev yapmıştır. Yakut'un ilk Piskoposu ise Pavel Popov (1813-1877) olmuştur. [406]

Venyaminov, Yakut bölgesinin genel durumu hakkında zaten bilgi sahibiydi ve bölgede din adamı eksikliğini gidermek için bazı girişimlerde bulunmuştur.[407] Yakut dilinde çevirilerin yapılması için bir komisyon kurarak ilk dini kitapların yayınlanmasını sağlayan Venyaminov artık Yakut dilinde ibadet yapabilmenin önünü açmıştır.[408] 1860 yılında ise Venyaminov tarafından verilen bir talimatla Yakut Piskoposu kendi cemaatini yönetme ve talimat verme hakkı elde etmiştir. Ancak diğer önemli meselelerde (Maaş tahsisi, rütbe verme, görevden alma ve nakil gibi)

---

[404] İ. Barsukov, **İnnokentiy Mitropolit Moskovskiy i Kolomenskiy, "Po Yivo Soçineniyam Pismam i Raskazam Sovremennikov"** Sinodalnoy Topografi, Moskova, 1883, s. 4, 12, 13.
[405] Barsukov, **İnnokentiy Mitropolit**, s. 460,465,466.
[406] İ. İ. Yurganova, "Yakutiya v Sostave Kamçatskoy Eparhi (1856-1869 gg**.)", Vestnik Kemerovskogo Gasudaristvennogo Universiteta No 2.**, Osobennosti Tserkovnogo Upravleniya, 2016, s. 63.
[407] **Svyatitel İnnokentiy (Venyaminov) v Yakutii, "Sbornik Dökümentov**" Yakutsk, 2015, s. 10,11.
[408] Aziz Veniamov, Yakut Ruhani Komitesine bir genelge vererek; "Bundan böyle ayinler, nöbetler, dualar ve tüm olağan ayinler, ayrıca Zebur'u Yakutça okumaya ve Yakut dilinde öğretmeye izin verilmiştir. Yakut bölgelerindeki tüm kilise ve şapellerdeki ibadeti yeni basılmış kitaplardan, Yakut dilini bilmeyen din adamlarının basit şekilde İncil'i ve bazı duaları ve mezmurları okumaya başlamasını ve yavaş yavaş tanıtmasını istemiştir; **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1897, No: 3, s. 36.

piskoposluk, piskoposunun onayını almak zorundaydı. Ayrıca vekillik devlet aygıtının bir parçası olduğu için farklı sivil ve dini kararnamelere uymak ve uygulamak zorundaydı.[409] 1868 yılında Kamçatka piskoposluğunda bulunan 104 kiliseden 82'si Yakut bölgesindedir.[410] Bu veride bize Kamçatka piskoposluğunun merkezinin aslında Yakut dekanlığı olduğunu göstermekte ve vekilliğin kurulması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yakut ruhani bölgesinin Kamçatka'ya bağlı olduğu bu dönem müstakil Yakut piskoposluğunun kurulmasına yönelik son adım olmuştur. Aziz Venyaminov kendi dili olan Sahaların topraklarında bir piskoposluk açılmasına dair görüşlerini sürekli Kutsal Sinod'a iletmiştir. Ayrıca bölgenin çok geniş olması, ulaşım zorluğu gibi diğer nedenleri de gerekçe göstermiştir. Bu girişimler neticesinde Aralık 1869'da çıkarılan bir İmparatorluk kararnamesi imzalanmış, böylece Yakut piskoposluğu Rus İmparatorluğunun 53'ncü piskoposluğu olmuştur.[411] 11 Nisan 1869'da Başpiskopos Venyaminov, şehir kiliselerin hepsinde haftada bir kez Yakutça ayin yapılmasını emretmiştir. Kırsalda görev yapan kilise idarecileriyse sadece Yakut dilinde ayinler yapmakla yükümlü kılınmışlardır. Yeni görev yapacak olan din görevlilerine (Rahip, Diakon vb.) ise Yakut dilinden imtihan edilecekleri ve sadece sınavı geçenlerin kabul edileceği bildirilmiştir.[412]

Yakut dekanlığının Kamçatka piskoposluğuna katılmasıyla birlikte Amerika ve Yakut Bölgesi'nde faaliyet gösteren on bir misyoner kampı bulunmaktadır. Yakut'ta 6 dekanlık, Kamçatka'da 1, Amerika'da 1 ve Amur Bölgesi'nde de 3 olmak üzere Kamçatka piskoposluğu 11 dekanlıktan oluşmuştur. Piskoposluk merkezi 1853'te Yakut'a ardından 1858'de Blagoveschensk'e taşınmıştır. 1867'de Rus İmparatorluğuna bağlı kolonilerin Amerika'ya satılması üzerine yeni bir Kuzey Amerika Misyonu açılmış ve Alaska ve Aleut adalarında faaliyetine devam etmiştir.[413] 1863 yılında yayınlanan rapora göre Yakut dekanlığında Ortodoks inancına mensup nüfus 228.055 kişi olmak üzere Ortodoks cemaatini Yakut

---

[409] Yurganova, **Yakutiya v Sostave Kamçatskoy Eparhi**, s. 63.
[410] **Pribavleniya İrkutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1869, No: 13, s. 153,154,155.
[411] Yurganova, **Yakutiya v Sostave Kamçatskoy Eparhi**, s. 66.
[412] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1902, No 7, s. 110,111.
[413] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 145,146,147.

bölgesinde 67.884 erkek 46.270 kadın oluşturmuştur.[414] Erkek nüfusun çoğunlukta olmasıysa vaftiz karşılığında sağlanan imtiyazların yansımasıdır.

3.6. Yakut- Vilyu Piskoposluğu

Batı Sibirya'dan doğuya doğru kademeli geçişin yaşanmasıyla dini ve idari merkezler daha doğuda da belirginleşmeye başlamıştır. Dolayısıyla Yakut dekanlığının bağımsız bir piskoposluğa dönüştürülmesi, Sahalar üzerinde misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaşması amacı taşımamaktadır. Yakut piskoposluğunun açılışının sebeplerinden birisi de Uzak Doğu Sibirya'da Amerikan ve İngiliz misyonerler ile rekabet içerisinde olunmasıdır. 1898'ten itibaren misyoner raporlarından anlaşılacağı üzere misyonerlerin gündemi Cukotka ve daha doğusunda yürütülen çalışmalardır. Bu bağlamda Yakut piskoposluğunun bölgenin merkezi haline gelmesi kararların hızlı bir şekilde alınmasını ve uygulanmasını sağlamıştır. Piskoposluğun yürütmüş olduğu eğitim ve kültür faaliyetleri Sahalar üzerinde etkili olmuş ilk Saha entelektüelleri bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır.

Ortodoks kilisesinin tarihi gelişimine bağlantılı olarak Yakut Ruhani Bölgesi 1744'te dekanlık, 1858'de vekil papazlık ve Başpiskopos Venyaminov'un girişimleri sonucunda[415] 1870'de piskoposluk statüsüne yükselmiş Misyoner Dimitri Hitrov Yakut-Vilyu Piskoposluğunun ilk piskoposu olmuştur. Yakut piskoposluğu artık bu tarihten sonra bağımsız olarak şekillenmeye başlamıştır. Yakut'ta bağımsız bir piskoposluk kurulduğu sırada, 17'si rahiplerin yaşamış olduğu toplam 37 kilise ve

---

[414] **RGİA**, F. 1290, Op, 4, D, 122, s. 6.

[415] *Venaminov 5 Şubat 1857 tarihli Serbinovich'e cevaben yazmış olduğu mektupta; Yola gidiyorum Vilyu, Olekma ve tüm Yakut kiliselerini 1 Nisana kadar dolaşacağım. Bir daha Kamçatka'ya gitmeyi düşünmüyorum. Mektubunda yardımcılara ihtiyacım olduğunu yazmışsın bu doğru…. Sana iki kişiyi önerebilirdim ancak ikisi de hasta aklımda kimse yok. Ancak size şunu söylersem muhtemelen şaşıracaksınız. Buraya dikkat edin. Başrahip Dimitri Hitrov ile aramızda çok fazla benzerlik var. O bir misyoner bende öyleyim. Çeviri işlerinde çalıştı ve yerel dilde bir gramer hazırladı bende öyleyim. Çevirileri yayınlamak için Petersburg ve Moskova'ya geldim o gelmedi. Bu onun da benim gibi Petersburg'dan ayrılması gerektiğinin bir göstergesi değil mi? Doğru buna engel önemli bir nedeni var. Karısı yaşıyor ama ölü gibi o çok hasta. Bu duruma katlanmak çok zordu ancak o bunun üstesinden geldi ve çalışma şevkinden bir şey kaybetmedi. Yerel diller ve gelenekler hakkında tartışmasız uzmandır ve böylesi bulunmaz. Bunu geçen Andrey Nikolayeviç'e yazdığım bir mektupta dile getirdim ve şimdi de size söylüyorum bir daha kimseye söylemeyeceğim. Şimdi sunulan raporda daha önce söylediğim gibi Yakut bölgesinin kendi piskoposluğuna sahip olması gerektiğini söylüyorum. Yakutlar bizim geleneklerimize göre evlenmiyorlar ve mahkemeler sonuçlanamıyor. Bu bir kanıttır. Bu mektubu size iletecek kişi detaylı anlatacaktır. Bununla ilgilenin. Bölge piskoposluk kurmak için şartlara sahip ve piskoposun yaşayabileceği bir yer var*; Barsukov, **İnnokentiy Mitropolit**, s. 411,412; **Svyatitel İnnokentiy**, s. 17.

120 şapel vardı. Tüm şehir kiliselerinde, cemaatçiler tarafından seçilen kilise yaşlıları ve kiliseleri ısıtmak ve korumak için muhafızlar görev yapmıştır. Başpiskopos Aziz Venyaminov, XIX yüzyılın altmışlı yıllarının başlarında Yakut yöresindeki kilise ihtiyarlarıyla ilgili değişiklikler için Sinod'a defalarca dilekçe vermiştir. Bir kilise ihtiyarının görevlerini yerine getirmenin büyük zorluklarla ilişkili olduğuna dikkat çekmiş ve cemaatçilerin yaşamlarının bir gereği olarak çoğunlukla kiliseden uzak yaşamak zorunda olduğunu belirtmiştir. Diğer sebep ise okuma yazma bilmeyen görevlilerin kilise kayıtlarını tutamaması ve rapor hazırlama görevini yerine getirememesi olarak gösterilmiştir. Piskopos yukarıdaki gerekçeleri öne sürerek görevlilerin azlini istemiş ve bunun karşılığında 60 ruble harç ödemelerinin uygun olacağını önermiştir. Kutsal Sinod, Piskoposun bu isteğinin 30 Kasım 1862'tarihli kararname ile ek gelir garantisi karşılığında kabulünü onaylamıştır. [416]

Başpiskopos Venyaminov Yakut piskoposluğunun ismine Olekminsk yerine Vilyu ibaresinin eklenmesini önermiş buna gerekçe olarak Vilyu bölgesinin nüfus yoğunluğunu göstermiştir.[417] Ortodoks Kilisesi tarafından piskoposluk bölgeleri kilise birimleri olarak adlandırılmıştır. Yakut piskoposluğu ilçelere göre dekanlıklara bölünmüştür. Dekanlıklara piskopos tarafından atanan dekan başkanlık etmiştir. Piskoposluğun yönetim organı ise Yakut Ruhani Konsistorya'sıdır. Yakut Piskoposluğunda; Hitrov, Yakov, Meletiy, Nikodim, Nikanor, Makariy, İnnokent (Aleksandır), Meletiy ve Efvimi gibi önemli isimler piskoposluk görevini yürütmüşlerdir.

3.6.1. Yakut Piskoposluğunda Dimitri Hitrov Dönemi (1870-1883)

Dimitri Hitrov, 22 Ekim 1818'de Ryazan eyaleti, Dankovsky İlçesi, Hitrov Köyünde bir sekton ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Dankovskoe Bölge İlahiyat Okulu'ndan ve Ryazan İlahiyat Okulu'ndan (1840) mezun olmuştur. Mezun olduktan sonra İrkut Piskoposluğu bünyesinde misyonerlik faaliyetlerinde bulunmak

---

[416] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 25, 26.

[417] Yurganova, İ.İ, **İstoriya Yakutskoy Eparhii 1870-1917 gg.**, 2007, s. 11, 13; Safranov, **Pravaslavnoe Hristianstvo,** s. 40.

üzere görevlendirilmiştir. 1841'de Kamçatka, Kuril ve Aleut Piskoposu Venyaminov tarafından Grado-Yakut Kilisesine rahip olarak atanmıştır. 1844 yılında kırsal alanda faaliyetlerini sürdüren kiliselerden birisine rahip olarak atanmış ve on yıl boyunca bölgede misyonerlik gezileri gerçekleştirmiştir. Bu geziler sayesinde Saha dilini, gelenek ve göreneklerini de çok iyi kavramıştır. 1845'de Yakut Kozak Okulunda öğretmenlik yapmış, 1851'de Yakut Ruhani Cemiyeti üyesi olmuştur. Aynı yılın aralık ayında misyonerlik rütbesine yükseltilmiştir. Yakut'ta kurulan Tercüme ve Sansür Komisyonunun üyesi olan Hitrov 1857'de çevirilerin basımı için Moskova'ya gönderilmiştir. 1862'de İlahiyat Akademisi Rektör'ü olarak atanan Hitrov, 1868'de Kamçatka Piskoposluğunun vekilliği olan Yakut Piskoposu olarak atanmış, 1870'de kurulan bağımsız Yakut-Vilyu piskoposluğunun başına getirilmiştir ve 1883'e kadar bu görevi sürdürmüştür.[418]

Yakut Piskoposluğu, Kamçatka piskoposluğunun vekilliği statüsüne yükselmesiyle birlikte bir takım düzenlemeye tabi tutulmuş, bağımsız piskoposluk olarak tanımlanmasıyla birlikte bölgesel dini yapı yeniden şekillenmiş ve Yakut Ruhani Bölgesi kısımlara ayrılmıştır. Grado-Yakutsk Kilisesi beş alt birime ayrılmış ve kilisenin başında Protoierey Zinoviy Vinokurov getirilmiştir. 1897'de Grado-Yakutsk Kilisesine bağlı dokuz kilise vardır.[419]

Yakut piskoposluğunun birinci kısmında Rahip Evtropiy Diyakanov, ikinci kısmında Rahip Feodosiy Ohlopkov, üçüncü kısmında Rahip Andrey Popov, dördüncü kısmında Rahip Aganit Suvorov ve beşinci kısmında ise Rahip Aleksandr Ohlopkov dini uygulamalardan ve idareden sorumlu kişiler olarak görev yapmıştır. Olekminsk dekanlığında rahip Vasiliy Nikitin göreve getirilmiştir. Vilyu Bölgesi'de iki kısma ayrılmış birinci kısımda Protoierey Aleksandr Orlov, ikinci kısımdaysa rahip Nikolay Vereşagin görev yapmıştır. Yine Verhoyansk bölgesi de iki kısma ayrılmış birincisinde Rahip Aleksiy Nikolayev, ikincisinde de Rahip Frumentiy Vinokurov görev üstlenmiştir. Kolım kilisesinde Protoierey Vinokurov ve Çukotka Misyonun başına ise Misyoner İermonah Viktor getirilmiştir.[420]

---

418 İ. Barsukova, **Pamyati Dionisiya, Episkopa Yakutskaya i Viluyskaya Zatem Ufimskogo i Menzelinskago,** Sinodalnaya Tipografiya, S. Peterburg, 1902, s. 4-25.
419 **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti,** 1895, No 4, s. 51.
420 **A. g. e.**, s. 51,52,53;**Spravoçnaya Kniga Yakutskoy Eparhii za 1889** g., Yakutsk, 1889, s. 9,10.

Kiliselere atanan ruhani liderler genellikle İrkutsk İlahiyat Akademisi'nden ve Yakut Ruhban Okulu'ndan mezun insanlardır. Misyonerlerin merkezleri olan dini yapıların bu dönem için Yakut bölgesinin tamamına yayıldığı görülmektedir. Yukarıda bahsedilen kısımlar meselesi aslında merkeziyetçiliğin bir göstergesidir. Rus İmparatorluğunun orta kısmında yer alan bir bölgede işletilen uygulamaya göre kilise yan yana kurulmuş birkaç köyün topraklarını kapsamıştır. Kilise en büyük köy içerisine inşa edilmiş ve böylece cemaat günlük olarak kiliseye giderek dini ayinlere katılabilme veya izleyebilme olanağına sahip olmuştur. Ancak bu kural Yakut toprakları için geçerli değildir ve burada sistem çok farklı işlemiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra inşa edilen çok sayıda Şapel, manastır ve kilisenin varlığı bu durum ile yakından alakalıdır. Merkezden uzak bölgeler de yaşayan halkı bir araya toplamanın zor olduğunu bilen Ortodoks Misyonerler neredeyse her boyun yaşadığı topraklara dini bir yapı inşa etmişlerdir.

Yakut'ta Dimitri Hitrov başkanlığında 2 Mart 1870'te şehirde görevli din adamlarının genel bir toplantısı yapılmış ve görev dağılımı gerçekleştirilmiştir. Sonuçlara göre oylama da rahipler P. Surorov, P. Popov, M. Trifonov ve V. Okhlopkov, ruhani konsey üyesi olarak seçilmişlerdir. Sururov, Popov ve Trifonov Konsistoryanın tam zamanlı üyeleri seçilirken Okhlopkov yedek üye olmuştur. Seçim işleminden sonra, imparatora bağlılık yemini ettirilmiş, dürüst hizmet yükümlülüğü ile görev dağılımı yapılmıştır. Piskoposluğun mali işleri rahipler Suvorov ve Popov tarafından yürütülmüştür. Diğer işlerden sorumlu üyeler Trifonov ve Okhlopkov'dur. Bunların dışında çok sayıda din adamı ve sivil halktan kimseler çeşitli görevlerle yükümlü kılınmışlardır. 4 Nisan 1870'de Piskopos Hitrov'un katılımıyla Yakut Konsistoryası üyelerinin ilk toplantısı gerçekleştirilmiştir. Konsey tüzüğüne göre "*tatil günleri hariç tüm günlerde toplantı düzenleme yetkisine sahiptir*". Tüzüğün bu maddesine binaen 1870'te, yetmiş bir sorunun değerlendirildiği kırktan fazla toplantı yapılmıştır. Toplantıların gündemi genellikle piskoposluk din adamlarının, ilahiyat okulunun, ruhban okullarının ve daha sonra kadın kilisesinin bakımı için gerekli fonların sağlanmasıdır. Yine kilise meclisi[421]

[421] Meclisi'nin idari organları dekanlar olmuştur. Yakut'ta dekanlık 1744'te kurulmuştur. Bölgenin gelişimine binaen bunların sayısıda artmıştır. Yakut Ruhani Bölgesinin vekil papazlık satatüsüne yükseltilmesiyle 6 dekanlık, Piskoposluk statüsüne yükselmesiyle 7 dekanlıktan oluşmuştur.

üyeleri mahallelerin durumu hakkında bilgi toplamış ve Piskoposun Kutsal Sinod'a sunmuş olduğu yıllık raporlarının taslaklarını hazırlamakla görevliydiler.[422]

Dimitri Hitrov Yakut bölgesinde Sahalar ve diğer topluluklar üzerinde gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetlerinin kalıcı olması adına önemli işler başarmış eğitimli bir misyonerdir. Ömrünün yaklaşık kırk yılını Yakut topraklarında geçirmiş misyon hareketinin her kademesinde görev yapmıştır. Yakut Misyoner Cemiyeti'nin hareket ve uygulama planı ilk dönem için bizzat Hitrov tarafından belirlenmiştir. Bölgenin uç noktalarını, halkı ve din adamlarını iyi tanıyan Hitrov yerel dillere de hâkim bir misyoner papazdır.

Hitrov tarafından belirlenen misyonerlik faaliyeti planı şu şekildedir.

> *1.Çukotka'ya iki veya üç misyoner gönderilecek.*
>
> *2. Nehir boyunda bir misyoner kampı kurmak için izin istenecek (Elembal veya başka bir yerde).*
>
> *3.Kolım Bölgesi'ndeki kilise görevlilerine erzak yardımı yapmak ve Saha çocuklarına verilen eğitimi yaygınlaştırmak için Sibirya Genel Valiliği'ne dilekçe yazılacak.*
>
> *4.Misyonerlere emekli maaşı bağlanması için talepte bulunulacak.*[423]

Misyonerlere bağlanacak maaş miktarıysa, her misyoner 500 ruble, kendisi için 200 ruble, kilise hizmetlileri için 150 ruble, kâtipler için 200 ruble ve tercümanlar için 80 ruble olarak belirlenmiştir.[424] Çukotka Misyonunun başı Suvorov 1869'da emekli olmuş ve bölge 1871'e kadar boş kalmıştır. 1871'de Yakut Ruhban Okulu mezunlarından Misyoner Neverov Çukotka'ya gitmek için yola çıkmış, 1872'de zar zor Aşağı Kolım'a ulaşabilmiştir. 1878'e kadar kendisinden haber alınamayan Neverov Yakut'a bitap şekilde dönmüş ve misyonerliği bırakmak zorunda kalmıştır.[425] Başarısız girişimlerden sonra Çukotka bölgesinde üç misyoner kampı faaliyete geçirilmiştir.

Dekanlıklar dönemler halinde duruma göre sayıları artmıştır. Buna göre; 1875'de 8, 1885'te 13, 1892'de 12, 1899'da 21, 1907'de 17, 1919'da 18'dir. Dekanlar, Ruhani Cemaatin bölgedeki asistanları olarak hareket etmişlerdir çünkü nitelikli bilgileri alabilecekleri çok fazla seçeneğe sahip değildiler.

[422] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 17,19,20.

[423] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No 14, s. 220,221.

[424] **A. e.**

[425] **A. g. e.**, s. 222,223.

Bu kampların ilki Çaun'da açılmıştır. Çaun Misyoner Kampının etki alanı Kolım nehrinin üst akımından Kuzey Buz Denizinin doğusunda yer alan Şhelaks Burnuna ve oradan Bering Boğaz'ına kadar olan birinci kısımdır. İkincisiyse Kuzey Buz Denizi'ne dökülen Balşoy (Büyük) Nehir ve Çaun Körfezi'ni içine alan dağ-tayga kısmıdır. Misyonun başında Protoierey II. Suvorov görev yapmaktaydı. Çukotka Bölgesi'nin ikinci misyoner kampıysa Elembal bölgesinde açılmıştır. Elembal Misyoner Kampı'nın etki alanı Kolım nehrinin aşağı akımının güney batısını, Omolon ve Gijiginks yolu ve Büyük-Küçük Anyuy nehirlerin akımlarını içine alacak şekilde belirlenmiştir. Bu kampın başında ise Misyoner İeromonah Dionisiy (Hitrov) kendisi görev yapmıştır. Üçüncü misyoner kampı ise Alezey'de açılmıştır. Kampın sorumlu olduğu alan batı tundra kuşağının tamamı, Kolım'dan Üst-Alezey ve oradan da İndigirka nehri'nin batı kısımlarını kapsamaktadır. Kampın başında ise Sen-Köl'de bir şapel inşa ederek buraya yerleşen Misyoner Anatoliy görev yapmaktaydı.[426] Bu üç misyoner kampının faaliyet gösterdiği büyük alanda sadece üç misyoner ve üç şapel faaliyet göstermekteydi. Dimitri Hitrov'un 9 Şubat 1883'te Ufa Piskoposluğuna atanmasına kadar bölge bu şeklide idare edilmiştir.

Hitrov'un Ortodoks inancı ve Rus İmparatorluğu adına yapmış olduğu en önemli hizmetlerden birisi de şüphesiz Tercüme Komisyonu bünyesinde gerçekleştirmiş olduğu çeviri faaliyetleridir. Bu konuya aşağıda ayrıntılı olarak değinilecektir.

3.6.2. Yakut Piskoposluğunda Yakov (İeronim Petroviç Domskiy) Dönemi 1884-1889

Yakov, 6 Temmuz 1823'te Kamenet-Podolsky eyaletinin Semonok Köyünde rahip bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 1849'da St. Petersburg İlahiyat Akademisi'nden mezun olduktan sonra İrkut İlahiyat Okuluna öğretmen olarak atanmıştır. 1858'de Tomsk Ruhban Okulu'na tayini çıkmış, 1860'da İermonah olarak görev yapmaya başlamıştır. 1861'de İrkut Piskoposluk Gazetesinin sansür komitesinde görevlendirilince İrkut'a dönmüş ve 1865'te Arhimandrit rütbesine

[426] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No 15, s. 231.

yükselmiştir. Yakov, 1879'da yeni açılan Perm Ruhban Okulu'nun rektörü, 1884'te ise Yakut ve Vilyu Piskoposu olarak atanmıştır.[427]

Yakov'un piskoposluk dönemi kültürel faaliyetlerin öne çıktığı bir periyod olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk iş olarak Sahalar arasında okur-yazarlığın yaygınlaşmasını hedefleyen piskopos bu bağlamda kütüphanelerin yeniden düzenlenmesi ve devlet okullarının açılması için mesai harcamıştır. Yakov piskoposluk bünyesinde bir kadın ruhban okulu açmıştır. Yakut Piskoposluk Gazetesinin ilk sayısını yayınlamak için Kutsal Sinod'a 1884'te başvurmuş ve 22 Eylül 1884'te gazetenin Kutsal Sinod'un belirlediği çerçevede yayın hayatına başlamasına izin verilmiştir. Ancak gazetenin ilk sayısı 1887'de yayınlanabilmiştir.[428] Bunun nedeni ise bölge matbaasının yeterli seviyede olmaması gösterilmiştir. Gazetenin yayınlanma nedeni yeni vaftiz edilen kişilere Ortodoks inancının kaidelerini öğretmek olarak belirtilmiştir. Buna göre yabancılara oruç tutmanın gerekliliğini anlatmak, kiliselerden kaçanlara günahlarından kurtulmaları için doğru yolu göstermek ve Sahaların cehaletleri (rüşvet vs.) nedeniyle ettikleri kutsal yemini hatırlatmak gibi dini konular gazetede sıklıkla işlenmiştir.[429]

Yakov'un Yakut ve Vilyu Piskoposu olarak atanmasıyla birlikte bölgede sürdürülen misyonerlik faaliyetleri de yeniden şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Çukotka'da sürdürülen misyon hareketinin sorunsuz çalışabilmesi için girişimler gerçekleştirilmiştir. Hitrov tarafından görevlendirilen misyonerler hem yaş haddinden hem de bölgenin zor yaşam şartlarından dolayı yıpranmıştır. 1885-86'da Kolım Bölgesi'ne bir gezi düzenleyen Yakov coğrafyayı tanıyarak, ihtiyaçları tespit edebilmiştir. Misyonun doğal başkanı Yakov tarafından Misyoner Cemiyeti başkanlığına Protoierey Petr Suvorov'un yerine Protoierey Zinoviy Vinokurov getirilmiş ve 1886'ya kadar bu görevi sürdürmüştür. 1886-88 yıllarında İoan

---

[427] http://skripin.narod.ru/Bishops_of_Yakuyian_and_Viluyskian_1.html (08.01.2023).

[428] S. F. Andreeviç, **Vaspominaniye o Preosviyaşennom İakove Episkope Yakutskom i Vilyuyskom: (Po Sluçayu Desyatiletiya so Dnya Yivo Konçini),** Tipografiya Oblastnogo Upravleniya, Yakutsk, 1900, s. 17,18. Y. O. Dimitriyeviç, **Oçerki İstorii Peçati Yakutii "Ot Formirovannaya Predposilok Dla Vozniknoveniya Peçati Do Fevrala 1917**" Vipusk 1, Gendal, Moskova, 1998, s. 161.

[429] Andreeviç, **Vaspominaniye**, s. 20.

Vinokurov bu görevi yürütürken, 1888'de yerine İeromonah Venedikt getirilmiştir.[430]

Yakov döneminde önem adleden bir diğer konu ise eğitim meselesidir. Sahaların neredeyse iki yüz yıldan fazlaca bir süredir Hristiyan olduğunun altını çizen Yakov, Kutsal Sinod'a mektup yazarak bölgenin durumunu ve projelerini bildirmiştir. Özellikle Saha çocuklarını Ruslaştırılmanın tek yolunun eğitim olduğunu vurgulamıştır. Saha dilinde ilk kitapların 1857'de basıldığını ve kendi dillerinde eğitim görmelerinin milli benliklerini korumalarına yardımcı olduğunu savunmuştur. Bunun içinde halefi olan Dimitri Hitrov tarafından oluşturulan Yakut alfabesi üzerinden Saha çocuklarına Rusça öğretmek için girişimlerde bulunarak argümanlar üretmiştir. Bu iş için en uygun ortam şüphesiz okuldur. Piskopos görevi devraldığında bölgede Hitrov tarafından kurulan 8 okul bakanlığa devredilmiştir. Yakov bölgede yeni "**Gromati Şkoli"** okuma-yazma okulları açmıştır. 1884 Misyoner Cemiyeti toplantısında Saha çocukları için Spass Manastırında yatılı misyoner okulu açılması gündeme gelmiş ve okul 1885'te açılmıştır. Okula başvuranların sayısı ilk başta otuz kişi olarak kaydedilmiştir. Fakat bazı öğrencilerin ebeveynleri maddi durumlarının olmadığından dolayı çocuklarını gönderememiş, üçünün masrafları misyoner cemiyeti tarafından karşılanan on yedi öğrenci kabul edilmiştir. Komite öğrencilerin dikkatini cezbeden önemli kitaplar ve broşürler bastırmıştır. Ayrıca tarla ve bahçe bitkilerini de da özel ilgi odağı haline getirmeye çalışmıştır.[431]

Yakov'un eğitim konusunda bu denli isteki olmasının altında kendince haklı sebepler yatmaktadır. Yakov'a göre bölgede görev yapan öğretmenler, misyonerler kadar donanımlı değildi ve bu projeyi sürdürmek için yetersizdiler. Saha çocuklarının iyi birer Hristiyan ve Rus vatandaşı olması, misyonerlerin işini kolaylaştıracak bir adım olarak görülmüştür.[432] Sahaları iyi tanımayan misyonerler onların seviyesine inemedikleri için girişimleri yetersiz kalmıştır. Ancak Saha çocukları bu popülasyonun içine entegre edilirse akrabalarını çok daha kolay ikna edebilecekleri

---

[430] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti,** 1895, No 15, s. 232.
[431] **A. g. e.**, s. 233.
[432] **Otçet o Sostayani Yakutskoy Eparhi za 1884**, g, Yakutsk, s.

fikri öne çıkmıştır.[433] Bu görüş çevresinde oluşturulan planlama doğrultusunda hareket edilmiş ve çok sayıda okul açılmıştır.

Yakut din adamlarının talebi üzerine Ruhani Meclis, Piskopos Yakov başkanlığında toplanmış ve kilise idari birimleri yeniden düzenlenmiştir. Buna göre 1885'te piskoposlukta ki dekanlıkların sayısı 7'den 13'e çıkarılmıştır. Bundan on iki yıl sonra 1897'de Vladivostok piskoposluğunun kuruluşu ile birlikte Primorsk ve Ohotsk Bölgesi, Yakut piskoposluğunun bir parçası haline gelmiştir. Bu katılım piskoposluk sınırlarının genişlemesine neden olmuştur.[434] Yakut Piskoposu Yakov, görevde bulunduğu kısa süre içerisinde Ruslar adına önemli işler görmüş ve 1889'da Yakut'ta hayatını kaybetmiştir. Spass Manastırı bahçesine gömülen Yakov'un naaşı 2000 yılında bulunarak başka bir yere nakledilmiştir.

3.6.3. Yakut Piskoposluğunda Meletiy I. (Mihail Kozmiç Yakimov) Dönemi 1889-1896

Meletiy 1835'de Viyatka'da bir rahip ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Novolinsk ve Vyatka İlahiyat Okullarında öğrenim görmüş, 1858'de Kazan İlahiyat Akademisine kaydolmuştur. Meletiy 1869'da İerodiakon rütbesine yükselmiş, 1867'den 1873'e kadar Tunguzlar arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuştur. İnnokent Venyaminov'un isteği ile çeviri işleriyle meşgul olmak üzere Kazan'a çağırılmış ve önemli işlere imza atmıştır. Özellikle Sibirya tarihi ve etnografyası üzerine makaleler yayınlamıştır. 5 Kasım 1878'de Trans-Baykal Ruhani Misyonun başkanlığına getirilmiş ve Selenge Piskoposluğuna atanmıştır. 1886'da Trans-Baykal Piskoposluğunun başına getirilen Meletiy, 5 Temmuz 1888'de Yakut-Vilyu Piskoposu olarak atanmıştır. Yakut'ta görev yaptığı sekiz yıl boyunca önemli işlere imza atan Piskopos 1900 yılında vefat etmiştir.[435]

Meletiynin Yakut Piskoposu olarak göreve başlaması misyon hareketi için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Piskopos, Moğol-Buryat Misyonunda 27 yıl görev yapmış dolayısıyla misyonerliğin ne demek olduğunu fazlaca idrak etmiştir. Yakut'ta

---

[433] Andreeviç, **Vaspominaniye**, s. 22,23,24,25.
[434] **Vsepoddaneyşi Otçet Ober-Prokuro Svyateyşago Sinoda Za 1901 Godı**, Sinodalnaya Tipografiya, S.t. Petersburg, 1905, s. 101,102,103,104,105,106,107.
[435] http://skripin.narod.ru/Bishops_of_Yakuyian_and_Viluyskian_1.html (Erişim Tarihi 08.01.2023)

göreve başlamasının ardından ilk önceliği yabancılar arasında misyonerliğin geliştirilmesi ve vaftiz edilenlerin de yeni kabul ettikleri bu dinin kanonik kurallarını öğrenmelerini sağlamak üzere girişimler olmuştur. Meletiy, Sen-Köl Prihodunun Ojoginsk kilisesinde görevli Misyoner İeromonah Venedikt'i Çukçi Misyon'unun başına getirmiştir. Tunguzlar ve Çukçiler üzerinde yoğunlaşan misyonerlik faaliyetlerinin gerekliliği olarak bölgede uzun mesafeli geziler yapan Meletiy çok sayıda Tunguz ve Çukçi'yi vaftiz etmiştir.[436]

Piskopos Meletiy halefi olan Yakov'un yarım bıraktığı eğitim ve kültür faaliyetlerini devam ettirmiştir. Bölgede yeni okullar açılmış ve kütüphaneler yeniden düzenlenmiştir. 11 Mayıs 1895'te Yakut Piskoposluğunun bağımsızlığının 25. yıldönümü ve Yakut Misyoner Komitesinin açılışı, Yakut Piskoposluk binasında kutlanmıştır. Bu kutlamanın gerçekleşebilmesi için Kutsal Sinod'a 1894'te bir dilekçe yazılmıştır.[437] Bu toplantıda "**Piskoposluğun 25. Yılındaki Misyonun bir özeti ve Kilise Okulları Hakkında Kısa Bir Not**" başlığı altında; Piskoposluğun kat ettiği yol, kilise ve okuma yazma okullarının genel durumu ve din adamlarının faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir. [438]

Yakut Piskoposluk Gazetesi'nde Piskopos Meletiy tarafından Bağımsızlığının 25. yıldönümü münasebetiyle **Yakutsk Piskoposlarına İlişkin Tarihsel Notlar** adlı bir makale yayınlanmış ve bölgenin genel durumu hakkında değerlendirme yapılmıştır.[439] Yine Çukotka Misyonu' da Yakut Piskoposluğuna bağlı faaliyet göstermiştir. Bu toplantıda Piskopos Meletiy Piskoposluk evinde yapmış olduğu bir konuşmada Tüm Rusya Ortodoks Misyoner Cemiyeti'nin desteği ile Ortodoks İnancını Çukotka'nın en kuzeyine kadar yayma hedefi koymuştur.[440]

Kutsal Snod Başsavcısının 1896-97 raporunda göre: Çuan Misyonerlik Kampı'nı yöneten İermonah Viktor, Çukotka misyonunu da buradan yönetmiştir.

---

[436] **Yakutski Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No 15, s. 237.
[437] Protoierey, F. Sutkov, "Meterialı dla Harakteriçeskiy Deytelnosti Yakutskoy Eparhiy za İstekşe 25-Letie", **Sovremenniy Uçrejdeniye Yakutsk Samostayatelnoy Yepiskopskoy Kaeedri i Otkrıtiya Yeperihalnogo Missionerskogo Komiteta**, Yakutsk, 1895, s. 1.
[438] Protoierey, **Meterialı dla Harakteriçeskiy**, s. 4.
[439] Protoierey, **Meterialı dla Harakteriçeskiy**, s. 6; **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No 11, s. 163; 1895, **No 12,** s. 180.
[440] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No 13, s. 203.

Kolım bölgesinde Rahip Mihail Peletin[441] ve Elembal Bölgesinde İeromonah Venedikt bu görevi yürütmüştür. Çukçilerden başka bu topraklarda Tungus, Lamut ve Yukagirler de yaşamaktadırlar. 1897 yılında rahip İoan Popov yaklaşık 2.645 verst yolculuk yaparak Çukçi Misyonunu ziyaret ve teftiş etmiştir. Yine bir yıl öncesinde İeromonah Pareniy bölgeye seyahat gerçekleştirmiş ve yaklaşık 2.148 verst mesafe katetmiştir.[442]

Piskopos Meletiy Yakut'ta görev yaptığı 5 yıl boyunca piskoposlukta ikisi manastır içerisinde olmak üzere 14 kilise açılmıştır. Özellikle Saha Boylarının topraklarına inşa edilen kiliseler misyonerlik faaliyetlerinde etken rol oynamışlardır. Açılan bu kiliselerle beraber bölgede toplam 78 kilise vardır.

Meletiy ormanlarda cüzamlıların toplumdan izole bir şekilde yaşadığını öğrendiğinde, Yakut Piskoposluk Gazetesinde **Vilyui Bölgesinde Cüzzam** başlıklı bir makale yayınlanmıştır. Makale İngiliz Kat Marsden'in ilgisini çekmiş ve Kolım bölgesinde ormanlık alanda yaşayan cüzzamlı hastalara yardım etmek üzere 1891'de Yakut'a gelmiştir.[443] Meletiy görev süresince salgın hastalıklarla mücadele etmiş, 1896'da yerine Piskopos Nikodim Yakut ve Vilyu Piskoposu olarak atanmıştır.

3.6.4. Yakut Piskoposluğunda Nikodim Dönemi (1896-1898)

Nikodim, Kaluga'da bir rahip çocuğu olarak 1856'da dünyaya gelmiş ve 1879'da Kaluga İlahiyat Okulundan mezun olmuştur. 1882'de İerodiacon, 1889'da Arhimandrit ve 1893'te Kirensk Piskoposu olarak atanmıştır. 1896-98 yıllarında Yakut Piskoposluğunda Piskopos olarak görev yapan Nikanor, 22 Şubat 1905'de hayatını kaybetmiştir.[444]

Nikodim, Kutsal Sinod tarafından 1896'nın ekim ayında Yakut Piskoposu olarak atanmış ancak bölgeye 1 Mart 1897'de gelebilmiştir. Yakut Piskoposluk

---

[441] Mihail Peletin Çukçi dilini çok iyi bilen ve Çukçilerin vaftizinde önemli rol oynamış önemli bir din adamıdır. Onun girişimleri ve Piskopos Meletiusun desteği ile Kazan'da 1896 yılında Çukçi dilinde ilk sözlüğün basımı gerçekleştirilmiştir.;**Otçet Yakutskogo Komiteta Pravaslavnogo Missionerskogo Obşestva za 1909 God**, Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1910, s. 7.
[442] **Vsepoddaneyşi Otçet Ober-Prokuro Svyateyşago Sinoda Za 1896-1897 Godı**, Sinodalnaya Tipografiya, Sankpetersburg, 1899, s. 108, 109.
[443] V. Paramanov, **Puteşestviye Miss Marsden v Yakutskoyu Oblast, Moskva**, Tipografiya Obşestva Rasprostraneniya Poleznih Knig, 1892, s. 21,22.
[444] http://skripin.narod.ru/Bishops_of_Yakuyian_and_Viluyskian_1.html (Erişim Tarihi 08.01.2023)

Gazetesinin onuncu yılı kutlamalarında din adaamlarına ve halka bir konuşma gerçekleştiren Piskopos Nikodim görev yaptığı süre zarfında sağlık problemleri nedeniyle etkisiz kalmıştır. Yakut Ruhban Okulu Nikodim zamanında mezun verememiştir. 1898 tarihli misyoner cemiyeti raporuna göre Yakut Piskoposluğu bir misyoner piskoposluğu olarak tanımlanmıştır. Devamında Yakut Piskoposluğunun sorumlu olduğu alanın genişliğine ve yerel toplulukların hareketli yaşam tarzı vurgulanarak bölgede uygulanmak istenen misyonerlik faaliyetlerinin zorluğuna işaret edilmiştir.[445]

3.6.5. Yakut Piskoposluğunda Nikanor Dönemi (1898-1905)

Nikanor 27 Kasım 1868'de Molaga ilçesinde bir rahip çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. 1881'de Yaroslav İlahiyat Okulu'ndan mezun olan Nikanor 1885'te İeromonah rütbesine yükselmiş ve Litvanya İlahiyat Okuluna öğretmen olarak atanmıştır. 1888'de Tiflis İlahiyat Okulu Müfettişi, 1891'de Tomsk İlahiyat Okulu Rektörü, 1897'de Kirensk Piskoposu ve 1898'de Yakut Piskoposluğu görevine atanmış ve 1905'e kadar bu görevi yürütmüştür.[446]

Piskopos Nikanor göreve başladığında halefi Nikodim hastalığı yüzünden hala Yakut'ta idi. Nikodim'in hastalığından mütevellit piskoposlukta yarım kalan işleri tamamlamak için bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantıya Ruhban Okulu Rektörü, din adamları ve Ruhban Okulu öğrencileri katılmıştır. Bölge hakkında malumat sahibi olan Piskopos misyonerlik faaliyetlerinin hızlandırılmasını sağlayacak girişimlerde bulunmuştur.[447] 1898 Yakut Misyoner Cemiyeti Üst-Kut ve

---

[445] **Missionerskoe Delo v Yakutskoy Eparhii v 1898** g., Yakutskaya Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1898, s. 4; Meletiy 1870-95 yılları arasında Yakut Misyonun da 1.475 kişinin vaftiz edildiğini belirterek, yeni vaftiz edilenlerin neden bu kadar az olduğunu şu şekilde ifade etmiştir. "*Yakut Misyonu diğer misyonlardan zor şartlar altında çalışmaktadır. Örneğin Altay ve İrkutsk'ta binlerce kişi yerleşik yaşarken burada farklıdır. Bölgede görevli misyoner 1000-1500 verst yolculuğun ardından en fazla iki aile karşılaşır onlarda zaten çoğu zaman vaftiz edilmiş kişilerdir. Bölgede görevli misyonerler doğum, evlilik ve cenaze ritüellerini uyguluyorlar dolayısyla bu işler kayıt altına alınmamaktadır. Doğal olarak burada bir toplu dönüşüm mümkün değildir.*";**Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti,** 1895, No 15, s. 239.

[446] http://skripin.narod.ru/Bishops_of_Yakuyian_and_Viluyskian_1.html (Erişim Tarihi 08.01.2023)

[447] **Pribite Na Pastvu Novogo Arhıpastrya Preosviyaşenneyşego Nikanora, Episkopa Yakutskogoi Vilyuyskogo,** Yakutsk, Tipografiya Oblastnogo Upravleniya, 1899, s. 11, 12.

Kolım bölgesinde görevli tüm öğretmenlerin ve öğrencilerin misyonerlik faaliyetinde bulunması gerektiği vurgulanmıştır.[448]

Yakut piskoposluğunun kuruluşu Yakut'un kuzeyinde yaşayan Koryak, Yukagir, Lamut, Tunguz ve Çukçileri vaftiz etmeye yönelik girişimdir. Çünkü Sahaların vaftiz edilmesi şeklen 1820' li yıllarda tamamlanmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra Sahalar arasında faaliyet gösteren din adamları yeni doğan bebekleri vaftiz etmek, evlilik ve ölüm gibi doğal hayatın gerekliliği olan dini ayinleri yerine getirmekle vazifelendirilmişlerdir. Misyonerlerin yayınlamış oldukları yıllık raporları incelediğimizde içeriğin yukarıda bahsi geçen toplulukları konu edindiğini gözlemleyebiliyoruz. Bunun bir sonucu olarak Yakut Piskoposluğu 1899 yılında 108' yerleşim yerinden sorumlu 21 dekanlıktan oluşmuştur. Yakut'ta bir dekanlık yaklaşık 5 kiliseden sorumlu iken Avrupa Rusya'sında yaklaşık 45-50 kiliseden sorumlu tutulmuştur. Kilise ağının ve misyonerliğin bu kadar yaygın tutulmasının bir başka nedeni ise Amerikan Misyonerlerin Uzak Doğu Sibirya'da etkin olmasından kaynaklanmıştır.

Misyoner Cemiyetinin 1898 yılı raporunda Çukotka bölgesinde Amerikan Misyonerlerin bölgede yapmış oldukları faaliyetlerin altı çizilmiş ve Çukçiler arasında okuryazarlığın yaygınlaşması gerektiği şu şekilde vurgulanmıştır.

"*Amerikalı Misyonerler Çukotka halkına çok iyi davranıyorlar. Fakirlere yardım ediyorlar ve ilaç sağlıyorlar. Ayrıca teknelerde Çukçilere İngilizce öğretiyorlar ve bu dilin kolaylığından dolayı bölgede çabuk yayılıyor. İngilizce öğrenen yerlileri ticari şirketlerinde kâtip yapıyorlar*." [449]

Yakut piskoposluğunda dini kurumların fazlaca oluşu bakım ve ısınma gibi bir takım sorunlar ortaya çıkarmış, bölge halkı kilise ve şapellerin bakımını ve giderlerini karşılamak zorunda kalmıştır. Taşra kiliselerinin bakımı ve yakacak temini yerel halk arasından seçilen bir kişi tarafından (Starosta) yerine getirilmiştir. Muhtemelen bu görev sıraya konmuş ve öyle devam etmiştir. Bunu 60 ruble ödeyen kişinin bu görevi yapmaktan muaf tutulmasından anlayabiliyoruz. Daha sonra bu görevliler halkın saygın kişilerinden 3 yıllığına seçilmiştir.[450]

---

[448] **Missionerskoe Delo, 1898**, s. 6.
[449] **Missionerskoe Delo 1898**, s. 12,13.
[450] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 24.

Yakut din adamlarının tarihi süreçte eğitim düzeyi yukarıda sıkça bahsettiğimiz nedenlerden dolayı yetersiz olmuştur. Piskopos Nikonor bu durumu tespit edebilme adına bir komisyon oluşturmuştur. Ortodoksluğun Yakut topraklarına girmesinden bu tarafa yaklaşık üç asır geçmesine rağmen 1899'da piskoposlukta görev yapan 105 rahibin yalnızca üçte biri ruhban okulu kursunu tamamlamıştır. Mezmur yazarlarının ve kilise ihtiyarlarının çoğu okuma yazma bilmiyorlardı. Din adamlarının yetersiz eğitimi, cemaate de yansımıştır. Bu durumu değiştirmek için 1899'da piskoposluk piskoposu bünyesinde özel bir inceleme komisyonu oluşturulmuş, ancak uzun mesafeler ve mali kaynakların yetersizliği nedeniyle, bölge rahiplerinin sınavlara girmek için Yakut'a gelmelerine engel teşkil etmiştir. Komisyon esas olarak şehirde görev yapan din adamlarını inceleyebilmiştir. [451]

Piskoposluk kiliselerde görev yapan ve yeni göreve başlayacak din görevlilerine Yakut dilini bilme zorunluluğu getirmiş, bilmeyenlerin göreve devam edemeyeceğini veya hiç başlayamayacağını bildirmiştir.[452] Bunun altında yatan yegâne neden ise Sahalar arasında Ortodoks Hristiyanlığın şeklen yayılması ve manen etki edememesidir.

Piskopos Nikanor başkanlığında toplanan Yakut Misyoner Cemiyetinin 1903 tarihli raporunda misyonerlik faaliyetlerinin genel durumu değerlendirilmiş ve sonraki yıl neler yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Buna göre Sahalar için ilahi hizmetlerin sürdürülmesi ve bayramlarda cemaatin din adamları tarafından ziyaret edilmesi istenmiştir. Bu ziyaretlerin kış aylarında gerçekleştirilmesi istenmiştir. Gerekçe olarak ise bölgede kışın hem kızaklarla ulaşımın daha kolay sağlanması hem de Sahaların çalışmayıp evlerinde oturmaları gösterilmiştir. Bunun daha rahat gerçekleştirilmesi için Hristiyan inancının sembollerini taşıyan bir gezici kilise faaliyete geçirilmesi istenmiştir. Farklı durumlarda ayinlerin evlerde ve yurtlarda yapılmasına da izin verilmiştir. Misyonerler ayinlerin Sahaca yapılmasına rağmen çocukların vaftiz edilmeden ölmeleri veya geç vaftiz olmaları, cenazelerin eski usule göre gömülmeleri ve kiliseye gitmeden evlenmelerinin alışılmadık bir durum olmadığının altını çizmişlerdir. Tunguzlar arasında yapılan misyonerlik

---

[451] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1913, No: 2, s. 29.
[452] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 37.

faaliyetlerinin hem dini kurumların eksikliği hem de çok hızlı yer değiştirmeleri nedeniyle çok yavaş ilerlediği vurgulanmıştır.[453] Yine 1903 yılında yayınlanan misyonerlik raporuna göre; Kolım ve civarında beş rahip misyonerlik faaliyetlerini sürdürmüştür. Misyoner raporlarında Koryakların Ohotsk Sahillerinde Tunguz, Çukçi ve Lamutlar ile yaşadığı Yukagirlerin ise neredeyse nesillerinin tükendiği belirtilmiştir. Çukçilerin yaşadığı topraklarda Tunguzlar ile aynı nüfusa sahip oldukları belirtilirken çoğunluğunun putperest olduğu ve Sahalar gibi inatçı bir topluluk olduğunun altı çizilmiştir. Çukotka Bölgesi'nde bu dönem üç misyoner kampı (Çaun, Elembal ve Senkel) faaliyet göstermiştir. Çukotkanın doğusunda Amerikan ve İngiliz Misyonerler daha aktif faaliyet yürütmüşlerdir.[454] Bu durum Rus Ortodoks misyonun Çukçi topraklarında yoğunlaşmasına neden olmuştur. XX. yüzyılın başlarından itibaren Misyoner raporlarının neredeyse tamamında Çukçi Misyonu önemli bir konu olarak yer almıştır.

3.6.6. Yakut Piskoposluğunda Makariy Dönemi (1905-1909)

Makariy 1867'de Tomsk Guberniyasının Biysk İlçesinin Buhtarm Köyü'nde dünyaya gelmiştir. 1884'te Barnaul İlahiyat Okulu'ndan mezun olmuş, akabinde Tomsk İlahiyat Okulunu 1890'da bitirerek Kazan İlahiyat Akademisine rahip olarak girmiştir.1898'de Semipalatinsk Kırgız Misyonu Kampına girdikten bir yıl sonra Arhimandrit rütbesine yükselerek misyonun başına atanmıştır. 1901'de Biysk Piskoposu, 1905'te ise Yakut Piskoposu olarak atanmıştır.[455]

Makariy piskoposluğunun ilk yılında (1905) Lena ve Vitim nehirleri üzerinde bir gezi gerçekleştirerek önemli noktalarda faaliyet gösteren kiliseleri ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında piskopos, piskoposluğun genel durumu hakkında malumat sahibi olmuş ve yeni kiliselerin açılışını gerçekleştirmiştir. Bu gezinin altında yatan önemli bir diğer sebepse Rusya'da çıkan 1905 ihtilalidir. Makariy ziyaretleri esnasında kilise cemaatine yaşanan olayları şu şekilde ifade etmektedir

---

[453] **Yakutskiy Komitet Pravoslavnogo Missionerskogo Obşestva za 1903 God (34-i Suş. Komiteta),** Tipografiya Oblastnogo Upravleniya, Yakutsk, 1904, s. 5.
[454] **Yakutskiy Komitet Pravoslavnogo za 1903**, s. 6.
[455] http://skripin.narod.ru/Bishops_of_Yakuyian_and_Viluyskian_1.html (Erişim Tarihi 08.01.2023)

“ *Rus halkının çetin imtihanlardan ve türlü musibetlerden geçtiği bugünler de vatanımız derin bir hüzne ve kedere boğulmuştur. Yüreklerimiz ızdırap çekmektedir. Bu vahim olaylar karışıklık ve türlü nifaka sebep olmuştur. Köylüler Rusya ve Sibirya'nın her yerinde toplanmış ekmek istiyorlar lakin bunu Kilise'ye, Çar'a ve Anavatan'a karşı çıkmak suretiyle yapıyorlar. Rahman olan Rabbim bizi ve tüm tebaasını tüm bu musibetlerden tez zamanda kurtarsın*.”[456]

1906'da Piskopos Makariy başkanlığında gerçekleştirilen Yakut Misyoner Cemiyetinin, misyonerlik faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesinin yapıldığı toplantıda bir dizi yeni kararlar alınmıştır. Buna göre yerleşik olmayan yabancıları yerleşik düzene geçirmek için çaba sarf edilecek, ekmek ve saman yapımı öğretilecektir. Yabancılara unvan vermek, Misyoner ve bölge rahiplerine yapılan hazine yardımında artış, okul ve şapel sayısında artış, çeviri komisyonuna fon sağlamak, ibadetlerin yerel dillerde yapılması ve Çukçi Misyonuna bağlı Çaun Misyoner kampının, Alaska piskoposluğuna devredilmesine dair kararlar alınmıştır. Kolım Miyoner kampının ise Saha, Tunguz, Lamut ve diğer yerel topluluklar için gerekli olduğu vurgulanarak Yakut Piskoposluğu sınırları içerisinde kalması gerektiği kararlaştırılmıştır.[457] Makariy dört yıllık görev süresinde Yakut Bölgesi'nde önemli geziler gerçekleştirmiş, olabildiğince yerel halk ile iletişim kurmaya çalışmıştır. Sahalar üzerinde eğitim faaliyetlerine özel önem veren Makariy, piskoposluğun uzak bölgelerinde yaşayan diğer etnik toplulukların ise Rus Devlet'ine manen ilhakını sağlamaya çalışmıştır.

3.6.7. Yakut Piskoposluğunda İnnokent Aleksandr Dimitrieviç Pustinskiy Dönemi (1909-1912)

Aleksandr Dimitrieviç Pustinsky 1869'da Vologod Guberniyasında bir diyakoz'un çocuğu olarak dünyaya gelmiş, eğitiminide burada tamamlamıştır. 1893'te Kiev İlahiyat Akademisinden mezun olan Aleksandr, St. Petersburg Arkeoloji Enstitüsünde eğitimini sürdürmüştür. Eylül 1894'te İnnokent adıyla manastırda yemin etmiş, önce İerodiacon sonra İeromonah rütbesine yükselmiş ve 1895'te Amerikan Misyonunda görevlendirilmiştir. Aynı yıl görevinden alınarak

[456] **Poyezdka Yivo Preosviyaşenstva Makariya Episkopa Yakutskogo i Vilyuyskogo, Tipografiya Oblastnogo Upravleniya**, Yakutsk, 1905, s. 20.
[457] **Otçet Yakutskogo Komiteta PravaslavnogoMissionerskogo Obşestva o Sostayanii i Deytelnosti İnoredçeskoy Missii za 1906 g.**, Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1906, s. 11,14.

Novgorod İlahiyat Akademisine müfettiş yardımcısı olarak atanmış, 1897'de Moskova İlahiyat Akademisine tayin olmuştur. 1898'de St. Petersburg Sansür Komitesinde görevlendirilmiş, 1899'da Arhimandrit rütbesine yükselmiştir. 1903'te Aleut ve Kuzey Amerika Piskoposu, 1906'da Alaska Piskoposu ve 1909-1912 yıllarında Yakut Piskoposluğu yapmıştır. Buradaki görevinden 1912'de Türkistan ve Taşkent Piskoposluğuna atanmış ve 1918'de başpiskopos rütbesine yükselmiştir.1933'te tutuklanan İnnokent 1937'de vurularak öldürülmüştür.[458]

Makariy'den görevi devralan İnnokent, 1909 Misyoner Cemiyeti toplantısına başkanlık etmiştir. Toplantıda misyonun güncel durumu değerlendirilerek, yabancılar arasında gerçekleştirilen misyonerlik faaliyetleri için fon temini gibi konular çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu yüzden misyoner cemiyetinde olmayan fakat misyona şu veya bu sebeple hizmet etmek isteyen kişiler de toplantıya davet edilmiştir. Oturumda İrkutsk'ta yapılacak olan 1910 Misyoner Kongresi'ne katılacak misyonerlerin belirlenmesi ve cemiyet dışından katılacak kişilerin giderlerini kendilerinin karşılaması kararlaştırılmıştır. Vurgulanan diğer husus ise Çukçiler üzerinde gerçekleştirilen misyoner faaliyetleri hakkında yeterli malumat bulunmadığı ve göçebe yaşam tarzı nedeniyle sayılarının tam olarak belirlenemediğidir. Piskopos Makariy tarafından Tercüme Bürosu'na 4.000 rublenin nasıl ve hangi şartlarda verildiğinin araştırılması ve manevi tespit davasının diğer cemiyet toplantısın da nihailiştirilmesine karar verilmiştir.[459]

Piskopos İnnokent'in ilk görev yılında Çukçi topraklarında yürütülen misyonerlik faaliyetinde herhangi bir ilerleme kaydedilememiştir. Kolım'a bir gezi düzenleyen piskopos duruma vâkıf olmuş ve bundan sonra izleyeceği yol haritasını belirlemiştir. Bu dönemde Çukotka Misyonunda iki misyoner kampı (Elembal ve Sen-Köl) bulunmaktadır. Sen-Köl Misyoner Kampı'nı Misyoner Rahip Vasiliy Orlov, Elembal Misyoner Kampını ise Rahip Mihail Petelin idare ediyordu. Petelin hastalığını öne sürerek görevden azlini istemiş ve Yakut'a dönmüştür. Misyonerler tarafından bu durum Çukotka Misyonu için büyük bir kayıp olarak nitelendirilmiştir.

---

[458] http://skripin.narod.ru/Bishops_of_Yakuyian_and_Viluyskian_1.html (Erişim Tarihi 08.01.2023)

[459] **Otçet Yakutskogo Komiteta Pravaslavnogo Missionerskogo Obşestva za 1909** God, Oblastnogo Tipografiya, Yakutsk, 1910, s. 4,5.

Mihail Petelin Çukçi dilini ve coğrafyasını çok iyi bilen bölgede uzun süre görev yapmış bir misyonerdir.[460]

Piskopos İnnokent (1909-1912) başkanlığında gerçekleştirilen 1912 Misyoner Cemiyeti toplantısının ardından yayınlanan raporda Tunguzlar arasında yapılacak olan misyonerlik faaliyetlerinin ayrıntıları ve okullarda gerçekleştirilen eğitimin nasıl olması gerektiğine dair görüşler yer almaktadır.[461] Raporda Kangal asların alt birimi olarak zikredilen Tunguz kabilelerinin Hristiyanlaştırılması için bölgede din adamı eksikliğine vurgu yapılmıştır. Tunguzları vaftiz etmek için görevlendirilen misyonerlerin Amga, Aldan ve Vilyu' da rutin işleri yapmakla yükümlü oldukları bu nedenden ötürü bölgede misyoner kalmadığı belirtilerek bir gezgin rahibin atanması kararlaştırılmıştır. Yine aynı raporda Çukçiler arasında sürdürülen eğitim faaliyetlerine ve ileride neler yapılacağına dair bir dizi kararlar alınmıştır. Çukçilerin Saha dilini bildiğini ve eğitimin bu dilde sürdürülmesi gerektiği üzerine hemfikir olunmuştur. Yine bir sonraki yıl (1913) bölgeye bir misyoner okulu naklederek eğitimi bu okulun etrafında şekillendirmek üzere karar alınmıştır.[462]

Misyoner Cemiyeti'nin toplantılarının sonucunda yayınlanan raporlardan anlaşıldığı üzere misyonerlik faaliyetleri yıllık olarak planlanmış ve mümkün olduğunca uygulanmıştır. Toplantılar genelde her yıl düzenlenmesine rağmen istisnai durumlarda ortaya çıkmış bazı yıllarda gerçekleştirilememiştir. İnnokent Yakut'ta görev yaptığı kısa süre zarfında Çukçi ve Tunguzlar üzerinde misyonerlik faaliyetlerinin yoğunlaşması için emek sarf etmiş ancak bunda çok fazla başarılı olamamıştır. Rusların bölgeyi neredeyse üç yüzyıldır tahakkümü altında bulundurmalarına rağmen tam anlamıyla hâkimiyet altına alamadıkları açıktır. İnnokent'ten sonra Yakut ve Vilyu Piskoposu olarak Meletiy II. atanmıştır.

3.6.8. Yakut Piskoposluğunda Meletiy II. Dönemi (1912-1916)

Meletiy 7 Temmuz 1869'da Tobolsk eyaletinin, Tümen bölgesinde bir rahip çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Tobol İlahiyat Okulu'ndan 1880'de mezun olan

---

[460] **Otçet Yakutskogo Komiteta 1909**, s. 6,7.
[461] **Otçet Yakutskogo Komiteta Missionerskogo Obşestva za 1912 g.**, Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1912, s. 4, 12.
[462] **Otçet Yakutskogo Komiteta 1912**, s. 7,8.

Meletiy, Aziz Petrus kilisesine rahip olarak atanmıştır.1998'de Kazan İlahiyat Akademisine üçüncü sınıfta girmiş ve buradan mezun olmuştur. 1904'te Arhimandrit rütbesine yükselmiş ve Tomsk İlahiyat Akademisine rektör olarak atanmıştır. 1908'de Barnaul Piskoposu ve 1912'de Yakut Piskoposu olarak atanmış ve 1916'ya kadar bu görevde kalmıştır. Meletiy hayatı boyunca misyonerlik faaliyetlerine devam etmiş ve 1946'da ölmüştür. [463]

Piskopos Yakut'taki görevine başladıktan sonra bölgenin genel durumunu öğrenmek ve yapılacak işleri bir plana dökmek için toplantılar gerçekleştirmiştir. Meletiy misyonerlik faaliyetlerinin dışında rutin dini işlerin aksamasının önüne geçmeye çalışmıştır. 20 Şubat 1912 tarihinde yapmış olduğu toplantıda sorunları dinleyerek çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Yakut Piskoposluğunun iki dekanın sorduğu sorular ise;

1.Cemaatçilerin çoğu uzun zamandır günah çıkarmaya gelmiyorsa ne yapılmalı?

2.Diyakonlar ve pisalomşikler halkı kutsamaya katılmalı mı yoksa sadece rahipler mi bu görevi yürütmeli?

3.Pisalomşiklerin dergilerle yer alan ayinlerle ilgili yazılara rahipler ile birlikte imza atmalı mı?

4.1911'de Yakut Ruhban Okul'u tarafından derlenen Tanrının yasasına göre derlenen yeni proğram pratik kullanıma uygunmu?

Meletiy piskoposluğunun ilk yılında teolojik bazı problemleri ve ruhban okulunun işleyişi ile ilgili soruları şu şekilde cevaplamıştır.

1.Öğütlerle pastoral bir etki yaratmaya çalışın, iyi yönde herhangi bir gelişim olmaması durumunda ihmalkâr taraf adına mevcut yasalarla hareket edin.

2. Diyakozlar ve Pisalomşikler geleceğin papazlarıdır. Bunların halk ile iç içe olması ve onları kutsaması iyi bir örnek teşkil eder.

3.Konsistorya tarafından tüm üyelere imza yetkisi verilmiştir ve uygulanmasında sakınca yoktur.

4.Yakut Piskoposluğu'nun tek sınıflı kilise okulları için 1911 Tanrının yasasına göre hazırladığı programın uygunsuzdur ve yeniden düzenlenmesi gereklidir.[464]

---

[463] http://skripin.narod.ru/Bishops_of_Yakuyian_and_Viluyskian_1.html (Erişim Tarihi 08.01.2023)
[464] **Yakutskie Yeparihalnie Vedemosti**, 1913, No 2, s. 25,26.

Olekminsk dekanlığının başrahibi Vinokurov bölgenin genel durumunu ve piskoposluk işlerinin aksayan yönlerini bir rapor halinde piskoposa iletmiştir. Bunun üzerine Meletiy, Vinokurov'un raporuna istinaden 21 Şubat 1912 tarihinde aldığı kararlar şunlardır. Öğretmen yetiştiren yabancı okullarda pedagoji derslerine ağırlık verilerek geleceğin öğretmenlerini iyi bir seviyeye taşımak ve yaz aylarında piskoposluk kongrelerinin gerçekleştirmek. Piskoposluk gazetesinin hacminin artırılması ve komisyon tarafından tartışılacak raporların yerel yönetimler tarafından önceden teslim edilmesidir. Diğer kararlarsa kupa ve tabak ücretlerinin düşürülmesi, kilise hakkında yıllık rapor hazırlamak üzere yeni bir program geliştirilmesi ve Olekmisnk okulları için yerel kiliselerden kupa aidatlarının kesilmesine ilişkindir.[465]

Meletiy başkanlığında ilk misyoner cemiyeti toplantısı 1913'te yapılmış bölgenin kuzeyi ve doğusunda yürütülen misyonerlik faaliyetleri gündemin ana konusunu oluşturmuştur. Kolım bölgesinde bulunan iki Çukçi Misyoner Kampının bakımı ayrıcalıklı mesele olarak ele alınmıştır. Toplantı da Yakut Öğretmen Okulu'nun bakımının üstlenilmesi, Misyonun masraflarının karşılanması için halktan bağış toplanması ve Sen-Köl'e bir kilise inşa edilmesi alınan diğer önemli kararlardır.[466] Piskopos alınan kararların uygulanabilmesi için tüccar ve diğer meslek gruplarından varlıklı kişilerle görüşmeler gerçekleştirmiştir. Ayrıca misyoner cemiyeti toplantılarına da katılmalarının faydalı olacağına inandığı için buna izin verilmiştir.

XX. yüzyılın başından itibaren Rus Devleti çalkantılı bir döneme girmiş ve bu durum misyonerlik faaliyetlerinin finansman sıkıntısı yaşamasına neden olmuştur. Misyoner Cemiyeti toplantısından iki gün önce (30 Ocak 1914) Piskopos Meletiy'nin başkanlık ettiği komite üyelerinin olağanüstü toplantısı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya Protoierey İlinskiy ve Berdennikov katılmıştır. Burada iki gün sonra gerçekleştirilecek olan Misyoner Cemiyeti toplantısında gündeme getirilecek meseleler kararlaştırılmıştır. Gündeme gelen konulardan ilki Cemiyetin uygun görmesi durumunda Mainsk Kilisesi'ne daha yakın olan Sen-Köl Misyoner Kampı'nın buraya devredilmesidir. İkinci husus Panteliha Köyü'nde ki

---

465 **Yakutskie Yeparihalnie Vedemosti**, 1913, No. 4, s. 63.
466 **Otçet Yakutskogo Komiteta Pravaslavnago Missionerskago Obşestva za 1913 Gadu**, Yakutsk, 1913, s. 2,3,4.

Panteleymon kilisesinin inşasının tamamlanması ve Misyoner İeromonah Viktor'un evinin bu köye taşınmasıdır. Üçüncü önemli meseleyse Yakut Valisinden bir tekne istemek suretiyle Panteliha Köyüne 300 kereste götürülmesi iki gün sonra gerçekleştirilecek toplantıda tartışmak ve karara bağlanacak konular olarak belirlenmiştir.[467]

Yakut Misyoner Cemiyeti, Piskopos Meletiy başkanlığında gerçekleştirdiği 2 Şubat 1914'teki toplantıda şu kararlar alınmıştır. Piskopos Meletiy'nin önerisi doğrultusunda dernek tüzüğünün onaylanmasına, Heyet ve Tercüme Bürosunun derlediği raporları ve 1914 yılı beyannamelerini maliyet hesapları ile birlikte dernek meclisine gönderilmesine (Raporların 40 kopya olacak şekilde çoğaltılmasına) ve Raporların Yakut dilinde de basılması üzerine kararlar alınmıştır. Sen-Köl Misyoner Kampı'na "**Ortodoks Blagovestnik"** dergisi gönderilmesi de alınan kararlar arasındadır.[468]

Toplantıda Yakut misyonun ana hedefi bundan önceki toplantılarda olduğu gibi Çukçiler olarak belirlenmiş, diğer önemli hususlar göz ardı edilmemiştir. Okulların ihtiyacının karşılanması, Sen-Köl Misyoner Kampının rahibine aylık on ruble maaş bağlanmasına ve cemaatin sık ziyaret edilip hem misyonerlerin yapmış oldukları işlere aşina olmaları hem de bağış toplanması için kararlar alınmıştır. Piskoposluk Komitesi, yerel mütevelli heyetinin savaşa (I. Dünya Savaşı) gidenlerin ailelerine elli ruble yardım yapılmasını içeren teklifine olumlu cevap vermiş ve talimatlara uygun olarak zamanında ödeme yapmıştır.[469]

Çukotka Misyonu, Elembal Misyoner Kampından idare eden İeromonah Feodosiy kendi isteğiyle görevden alınarak yerine Aşağı Kolım Spass Kilisesinin idarecisi İeromonah Nikolay Vinokurov atanmıştır. Feodosiy görevinin son aylarında (10 Ocak-6 Mart) Çukçi topraklarına bir gezi düzenleyerek Çukçilerden 14, toplamda 40 kişiyi vaftiz etmiştir. Şubat ayının başında Misyoner Yavlovskiy, Bıtalah, Sılgıtar, Tala-Köl, Arılah ve Pahotsk üzerinden Aşağı Kolım'ı ziyaret etmiş ve yol boyunca Saha, Yukagir, Çukçi yerleşim yerlerini ziyaret ederek, Saha ve Lamutların

---

[467] **Otçet Yakutskogo Komiteta Pravaslavnago Missionerskago Obşestva za 1914 Gadu**, Yakutsk, 1914, s. 3,4.
[468] **Otçet Yakutskogo Komiteta Pravaslavnago 1914**, s. 2,3.
[469] **A. e.**

tercümanlığı ile iletişim kurduğu yerel topluluklara telkinlerde bulunmuştur. Yavlovskiy raporunda, küçükken vaftiz edilmiş Çukçi Omrovoyi'nin Hristiyan ismini hatırlamadığını belirterek böyle bir durumda yeni bir isim verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Aynı yıl misyonerin isteği doğrultusunda bölgeye 100 adet Sahaca-Rusça Broşür, 100 adet ilmihal kitabı, 100 adet boyun haçı ve 10 paket ip gönderilmiştir. Şubat ayının sonunda Aşağı Kolım'dan Menektiyah'a gelmiş ve buradan Alezey Nehri üzerinden Çukçilerin yaşadığı batı tundra kuşağında misyonerlik faaliyetlerinde bulunarak çok sayıda ihtiyar kadın ve erkeği vaftiz etmiştir.[470]

Çukçiler arasında yapılan misyonerlik faaliyetinin kısa özeti İeromonah Vinokurov'un şeklinde sözlerinden daha iyi anlaşılmaktadır.

"*Genel olarak, Çukçiler nasıl vaftiz edileceğini bilmiyor ki bu, mevcut durumda bir misyonerin Çukçi kamplarında dolaşarak geniş bir alanda dolaşmasının mümkün olmaması gerçeğiyle oldukça açıklanabilir. Bunun bir sonucu olarak, bazı Çukçiler misyonerleri birkaç yıl boyunca görmek zorunda kalmazlar ve elbette Ortodoks inancının dış ayinlerini bile yerine getirememelerinin nedeni budur. Ve vaftiz edilmiş Çukçi, tatillerini ve pagan inançlarını bırakmaz. Sonbaharda, genç açık kahverengi geyik avlarlar tanrıya adarlar. Aralık ayında, gündüzlerin uzaması ve güneşin kıştan yaza dönüşü vesilesiyle kutlanır. Çukçiler vaftiz edilmelerine rağmen Ortodoks inancının gereklerini yerine getirmezler ve bebeklerin vaftizini umursamazlar. Bu durumda Çukçi dilini bilmeyen bir misyonerin çok fazla bir şey yapması çok zordur. Tesadüfen bulduğumuz tercümanlarımız ise cahil kişişerden oluşmaktadır. Sözlerimizin doğru aktarılıp aktarılmadığından emin değiliz. Çukçilerin tersi Lamutlar dindardır ve ibadetlerini yerine getirirerek, Ortodoks uygulamalarını (vaftiz, evlilik, ölü gömme) eksiksiz yaparlar*." [471]

Meletiy'nin piskoposluk dönemi Yakut piskoposluğunda misyonun etkili olduğu son dönem olmuştur. 1915'te Yakut ve Vilyu Piskoposu olarak atanan Evfimiy bölgeye gecikmeli olarak 1916'da gelmiştir. Ardından Rusya'da 1917'de yaşanan Bolşevik ihtilali nedeniyle misyonerlik faaliyetleri de kesintiye uğramıştır.

3.6.9. Yakut Piskopğosluğunda Evfimiy Dönemi (1915-1919)

Evfimiy 14 Şubat 1873'te Tobolsk eyaletinde bir başpiskoposun çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Önce Tobolsk İlahiyat Okulu sonra Moskova İlahiyat Akademisi'nden 1899'da mezun olmuş ve Tobolsk piskoposluğundaki ruhani ve

[470]**A. g. e.**, s. 6,7,8.
[471] **A. g. e**, s. 9.

eğitim hizmetine atanmıştır. Önce kadın piskoposluk okulunda, ardından ruhban okulunda öğretmenlik yapmıştır. Haziran 1908'de manastır yemini ederek, İerodiakon, ardından bir İeromonah rütbesine yükselmiş ve 1909'da Tomsk İlahiyat Fakültesi'ne rektör olarak atenmıştır.18 Mart 1912'de Arhimandrit rütbesine yükselmiş ve Barnaul piskoposluğuna, piskopos olarak atanmıştır. 26 Ocak 1916'dan Ağustos 1917'ye kadar Yakutsk ve Vilyuysk Piskoposu olarak görev yapmıştır.[472]

Evfimiy, Yakut Piskoposu olarak atandıktan kısa bir süre sonra Tüm Rusya Ortodoks Din Adamları Yerel Konseyi'nin açılışı için Moskova'ya gitmiş ve bir daha Yakut'a dönmemiştir. 1917 yılında Rusya'da başlayan olaylar başlangıçta Yakut Bölgesi'nde tam olarak anlaşılamamış, sivil idare ve ruhban sınıfı tarafından durum yakından takip edilmiştir. Özellikle kırsalda yaşayan halk misyonerlerin anlattığı kadar duruma vakıf olabilmiştir. Rus Monarşisinin en büyük destekçilerinden olan ruhban sınıfı halkı kendi istekleri doğrultusunda kanalize etmeyi başarmıştır.[473] Ancak din adamları arasında da tam olarak bir birliktelikten söz etmek oldukça zordur. Nitekim Rusya'da yaşanan gelişmeler din adamlarını da radikal ve gerici olmak üzere ikiye bölmüştür.[474] Radikalciler piskoposluk yönetimini gericilik ve muhafazakârlık ile itham ederek yeni kurulacak idare ile iş birliği yapmaya hazır olduğunu belirtmiştir.

3.6.9.1. Kutsal Sinod'un Tasfiyesi

Temmuz 1917'de düzenlenen Piskoposluk Kongresi'nde, din adamları oy çokluğu ile kilise ve devlet işlerinin ayrılması, piskoposluk ve dekanlıkların tasfiye edilmesi ve rahiplerin laikleşmesini kabul etmişlerdir. Ancak Yakut din adamlarının büyük çoğunluğu monarşi yanlısıydı ve yeni kurulacak idareye karşı tepkilerini Yeparihalniye Vedemosti Gazetesi aracılığı ile göstermişlerdir.[475] Ancak bu tepkiler şüphesiz mahallî girişimlerdir ve herhangi bir yaptırımı da söz konusu değildir.

---

[472] http://skripin.narod.ru/Bishops_of_Yakuyian_and_Viluyskian_1.html (Erişim Tarihi 08.01.2023)
[473] A. P. Nikolaev, **Mnogie Leta, Blagovernoe Vremennoe Pravitelstvo, Yakutskiy Arhiv**, 2001, No 3, s. 108,111.
[474] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 211.
[475] Nikolaev, **Mnogie Leta,** s. 109,110.

Ağustos 1917'de Moskova'da Tüm Rusya Ortodoks Kilisesi Yerel Konseyi resmi açılışı yapılmıştır. Konsey monarşik sistemin tasfiyesi üzerine Rus Ortodoks Kilisesi için yeni bir yönetim şekli belirlemiştir. İlk oturumda patrikhanenin restore edilmesi kararı alınırken, piskoposluk, dekanlık ve kilise idaresinin ana organları belirlenmiştir. Üçüncü oturumda ise kilise mahkemelerinin ve mali yönünün düzenlenmesi üzerine kararlar alınmıştır. Konseyin bu kararları neticesinde iki asırdır faaliyet gösteren Kutsal Sinod tasfiye edilmiş, Patriğin başkanlık ettiği dini yönetim kilisenin en yüksek organı haline gelmiştir. Taşrada ise en yüksek manevi yönetim organı piskoposların başkanlık ettiği Piskopos Meclisi'dir. Bu meclisin üyeleri dekanlık toplantılarında üç yıllığına seçilmiştir.[476]

Yakut piskoposluğundan, Yerel Konsey çalışmalarına katılmak üzere Piskopos Evfimy (Lapin) başkanlığındaki beş temsilciden oluşan bir heyet seçildi. Yakut'tan dört delege, 15 Ağustos - 9 Aralık 1917 tarihleri arasında gerçekleşen konseyin ilk oturumunun çalışmalarına katıldı. İkinci oturum 20 Ocak'tan 30 Nisan 1918'e kadar sürdü ve ara sırasında Konsey'in tüm üyeleri piskoposluklarına dağıldı. Yakut'a dönmek tavsiye edilmedi, bu nedenle piskopos ve üç delege Moskova'da kaldı. İkinci oturumdan sonra üçüncü oturum neredeyse beş ay uzayınca Moskova'da sadece piskopos kalmış diğer üyeler görev yerlerine Yakut'a dönmüştür.[477]

Mart 1918'de Petrograd'da ihtilalciler iktidarı ele geçirmiş ve Bolşevikler ile Menşevikler arasında bir iç savaş başlamıştır. Yakut Bölgesi'nde böyle bir çatışmadan bahsetmek isabetsiz olacaktır. Zira bölgede Bolşevik yanlısı bir oluşumdan bahsetmek çok güçtür. Bu noktada misyonerlerin etkisi oldukça fazla hissedilmiş, yerel ahali devleti kilise ve misyonerler vasıtasıyla tanıdığı için din adamlarının sözü muteber olmuştur.

20 Ocak 1918 tarihli "**Kilisenin Devletten ve Okulun Kiliseden Ayrılmasına Dair Kararname**", Geçici Hükümet tarafından başlatılan dönüşümleri tamamlaması bakımından mühimdir. Bu kararname ile birlikte kilise devletin kisvesinden çıkarılarak, özel bir cemiyet statüsüne dönüştürüldüğü için mülkiyet

---

[476] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 212.
[477] **A. e.**

hakkı da elinden alınmıştır. Ortodoks Kilisesinin yönetim organları ve kurumları SSCB'nin medeni hukukundan çıkarılarak fiilen yasadışı hale getirilmiştir.[478] Önceki sistemde kilise-devlet işleri özel bir statüde sürdürülmüş bazı özel haklara sahip olmuştur. Yeni sistemdeyse kilise devletin tahakkümü altında girmiş tüm imtiyazları elinden alınarak, Sovyet sisteminin bir parçası haline dönüştürülmüştür.

Yakut Piskoposluğunun tüm kilise organlarının ve kurumlarının aynı anda kapatılmasına ilişkin genel kabul gören görüşün aksine, bazılarının 1920'lerin sonuna kadar var olduğu ve değişen konjektörle birlikte zamanla haklarını kaybettiği söylenebilir. 1918-1919 tarihli Yakut piskoposluğunun kiliseler listesinde elli üç aktif kilise kayıtlara geçmiştir.[479] İç savaş döneminde Yakut Piskoposluğu, Rusya'nın Avrupa kısmında faaliyet gösteren kilise organlarının faaliyeti hakkında malumat sahibi olamamıştır. Aralık 1918'de Omsk şehrinde Diyanet işleri Müdürlüğü kurulmuştur. 1919'da ise Omsk'ta ki Sibirya Piskoposları Moskova ile irtibat sağlanana kadar bölgenin dini idaresini yürütecek **"Vremenno Vısşe Tserkovnoe Upravleniye"** Geçici Yüksek Kilise İdaresini kurmuştur.[480]

Yakut Piskoposu Evfimy konsey toplantıları için gittiği Moskova'daydı ve o dönemde akıbeti hakkında hiçbir malumat alınamamıştır. Dolayısıyla Yakut Piskoposluğunda bir yıldan fazla bir süredir piskoposluk makamı boştu. Bölgede yeniden inşa edilmeye başlanan piskoposluk yapısına ilişkin çalışmalar oluşturulan Ruhani Konsey tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaşanan ekonomik krizle beraber yaklaşık otuz yıl yayın hayatına devam eden Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti Gazetesi'nin basımı durdurulmuş, yerine daha küçük hacimli ***Golos Yakutskoy Tserkvi*** çıkarılmaya başlanmıştır.[481] 1920'lerin başından itibaren kiliseler kapatılmaya başlanmış ve din adamları tutuklanarak yavaş yavaş tüm manevi kurumların tasfiyesi gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak genel bir çıkarım yapacak olursak eğer, Yakut topraklarında sürdürülen misyonerlik faaliyetleri bölgenin Rus Devletine manevi ilhakını sağlayan

---

[478]Tsırempilova, **Vizaimootnoşeniya Gasudarstva,** s. 8.
[479] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 213.
[480] **Golos Yakutskoy Tserkvi**, 1918, No 22, s. 38.
[481] **Golos Yakutskoy Tserkvi**, 1918, No 3, s. 198,200.

en önemli unsurdur. Sahaları vaftiz ederek Hristiyanlaştırma, dolayısıyla Ruslaştırma girişimleri İrkutsk Piskoposluğunun, dekanlığı olduğu dönemde gerçekleştirilmiştir. Yakut Piskoposluğunun açılış amacı Uzak Doğu Sibirya'da vaftiz edilmeyen yerel toplulukları vaftiz etmek ve bölgede merkezileşmektir. Belirli toplulukları vaftiz etmek ve malumat sahibi olmak için gönderilen misyonerler faaliyet alanlarının ayrıntılı raporunu tutarak merkeze iletmişler, bölgede yürütülecek faaliyetlerin planlaması bu raporlara göre şekillenmiştir.

Misyoner kaynaklarına göre XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Sahaların neredeyse tamamı Ortodoks Hristiyan'dır. Ancak duruma bakıldığında ise Sahaların ve diğer vaftiz edilmiş toplulukların Ortodoks inancının kanonik temellerini bilmedikleri ve bunu bir devlet vazifesi olarak adlettikleri oldukça açıktır. Mesela Sahalardan birisi tehlikeli bir hastalık durumunda önce bir şamana müracaat etme ihtiyacı hissetmiştir. Sahalar bir rahibin ölmesi durumunda cenazeyi defnetmek için şaman çağırmışlardır.[482]

XX. yüzyılın başında Yakut Piskoposluğunun ana hatları belirginleşmiş ve kurumsal bir yapı ortaya çıkmıştır. Piskoposluk organları olarak, "**Yakutskoe Pravaslavnoe Missionerskoe Obşestva**" Yakut Ortodoks Misyoner Cemiyeti kiliselerde görevli misyonerler vasıtasıyla kapsamlı bir örgütü temsil ve idare eden bir kuruluştur. Piskoposluk Okul Konseyi "**Yeperihalniy Şkolniy Sovet**" bölgede eğitim faaliyetlerini denetleyen ve yürüten yegâne kurumdur. Piskoposluk Denetim Konseyi ise piskoposluğun tüm mali işlerini denetlemekle görevli kılınmıştır. 1852'de kurulan Tercüme komisyonu ve içerisinde kurulan Sansür bürosu Yakut dilinde ilk çevirilerin ortaya çıkmasını sağlamış ve bölgede yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin Ruslar adına anlamlı hale gelmesini sağlamıştır. Bunların dışında bölgesel çok sayıda ruhani kurum ve kuruluş bölgede yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin ana lokomotifi olmuşlardır.[483] Saha ilinin Ruslar tarafından işgal edilmesi bakıldığı zaman bir olaydır. Lakin sistemli bir şekilde Rus İmparatorluğuna manen dâhil edilmesi ise bir olgudur ve bunu gerçekleştiren ise yukarıda bahsi geçen kurum ve kuruluşlardır.

---

[482] A. G. Çukayev, **Russkie Na İndigirke**, Novosibirsk, 1999, s. 124,128.
[483] Yurganova, **Deytelnosti**, s. 195.

Yakut Bölgesi'nin genel karakteristik yapısına uygun olarak çok sayıda şapel inşası gerçekleştirilmiştir. Bu durum Sahaların ve diğer toplulukların yarı yerleşik yaşam tarzı ile doğrudan bağlantılıdır. Yakut şapelleri, Rus İmparatorluğunun Avrupa kısmının şapellerinden önemli ölçüde farklılık arz etmiştir. Ortodoks Kilisesin de ki şapellere sunaksız küçük kiliseler deniyordu ve esas olarak mezarlıkta (mezarlık şapelleri), önemli yerlerde, bir olayın anısına veya bir din adamının anısına binaen inşa edilirdi. Yakut şapeleri ise sunaklı ve vaftiz için gerekli donanıma sahipti. 1865'te Sinod, piskoposluk piskoposlarına şapel inşasına izin verme hakkı tanımış, Kamçatka piskoposluğu bu hakkı on yıl evvel 1855'te Venyaminov'un Kutsal Sinod'a önerisi üzerine elde etmiştir. Kamçatka Piskoposluğuna bağlı Yakut papazlığında şapel inşasına devam edilmiş, buralara ayin için götürülen Sahalar ve diğer topluluklar masrafları da üstlenmek zorunda kalmışlardır. Kutsal Sinod'un 1899'da seyyar kiliselere müsaade etmesiyle birlikte şapellere olan ihtiyaç azalmış ve kademeli olarak kaldırılmıştır. Yakut Bölgesi'nde inşa edilen kiliseler ise bölgenin piskoposluk statüsüne yükselmesinden sonra hızlanmış ayrıca Ohotsk, Primorsk ve Çukotka bölgelerinin katılımıyla kilise sayısında da artış yaşanmıştır. Kaynaklara göre, XX. yüzyılın başlarında 333 kilise ve 1.500 din adamı bölgede faaliyet göstermekteydi.[484]

Rus İmparatorluğunun özellikle XX. yüzyılın başlarında yaşamış olduğu çalkantılı dönemde Yakut Bölgesi'nden büyük destek görmüştür. Rus-Japon Savaşı ve I. Dünya Savaşı sırasında misyonerler ve din adamları halkı dua ve ayin için kiliselere ça2ğırmış ve ayine katılanlardan topladıkları miktarı Kızıl Haç'a göndermişlerdir. Kiliseler piskoposluk bölgesinde birer kültürel bilgi merkezi işlevi görmüştür. Özellikle kırsalda yaşayan halk Rus İmparatorluğu hakkında önemli malumatları kiliselerden öğrenmiştir. Kilise cemaatlerinin önemli olayları öğrenmesine vesile olan ise piskoposların kilise ziyaretleriydi. Ruhani Konsey'in kararına göre piskoposun yılda bir veya iki kez piskoposluk bölgesindeki kiliseleri ziyaret etmesi gerekiyordu. Ancak Yakut Ruhani Bölgesinin genişliğinden dolayı bu kural çok fazla işletilememiştir. Piskoposların nadir gerçekleşen ziyaretleri ise

---

[484] P. P. Petrov, **Grado-Yakutsie Provaslavnie Hramı**, Yakutsk, 2000, s. 48;**İstoriya Yakutskoy SSSR**, T. 2, Moskova, 1957, s. 345.

bayram gibi kutlanmış, istek ve şikâyetler piskoposa iletilmiştir. Ayrıca bu ziyaretler esnasında piskoposlar cemaat hakkında malumat sahibi olmuş ve halkı da Rusya'da cereyan eden olaylar hakkında kendi ideolojileri doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Sovyet iktidarı kurulurken Sahaların monarşiye vermiş oldukları güçlü desteğin altında yatan en önemli nedenlerden birisidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ORTODOKS MİSYONERLERİN EĞİTİM VE KÜLTÜR FAALİYETLERİ ve DEMOGRAFİK DEĞİŞİM

Yakut şehri Uzak Doğu Sibirya'nın her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da merkezi durumundadır. Ancak XVII. yüzyılda eğitim ve kültürel açıdan her hangi bir resmi kurum ve kuruluştan bahsetmek oldukça güçtür. Rus tarihçilere göre bunun iki sebebi vardır. Birincisi Rus Ortodoks misyonerler bu dönem için bilinçli bir eğitim politikasını hayata geçirecek bilgi ve birikime sahip insan varlığının yanında yeterli materyale de sahip değildir. İkincisiyse bölgenin Rus devletine yeni ilhak edilmesinden sebep, Sahalar ve Ruslar arasında yaşanan çatışmaların bu sürecin işletilmesinin önüne geçmesidir. Ancak kanaatimizce birinci sebep gerçekçi olmakla birlikte Rus tarihinin eğitim ve kültürel hayatının gelişimi ile doğru orantılıdır. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan kültürel gelişmeler Yakut'ta da kendisini göstermiş çeviri faaliyetlerinin sonucunda eğitim-öğretim Ruslar adına anlamlı hale gelmiştir.

Yakut'a ilk basılı kitap Lena Kalesi'nin kurulmasının ardından rahipler tarafından getirilmiştir. Saha dili bir alfabeye sahip olmasa da kendini tüm bölgeye kabul ettirmiş bir dil olarak Rusçanın en büyük rakibi olmuş ve zamanla Rus idareciler bu dili öğrenmekten ve bunu öğretmekten başka çarelerinin olmadığını idrak etmişlerdir. Bu nedenden ötürü Yakutça kitapların tercümelerinin yapılması hakkında girişimler XIX. yüzyılın başlarına kadar uzanmaktadır. İlk çeviri kitapların İrkutsk'tan bölgeye gönderilmesi sorun çözmemiş aksine sorun çıkarmıştır. Rus Ortodoks idarecilerin ve misyonerlerin Saha dilini bilmedikleri, Sahaların da okuma yazma bilmedikleri düşünüldüğünde durum ortadadır. Kamçatka Piskoposu Aziz Venyaminov tarafından görevlendirilen Dimitri Hitrov'un kurduğu Tercüme Komisyonu kısa zamanda faal hale getirilmiş ve ilk çeviri kitaplar ortaya çıkmıştır. Yukarıda bahsettiğimiz sorunun tekrar etmemesi için Yakut Piskoposluğunda görevli ve görev yapması muhtemel kişilere Yakutça bilme zorunluluğu getirilmiştir. XIX. yüzyıla kadar Yakut şehri özelinde eğitim ayrıcalıklı sınıflara sağlanan bir hizmet

olarak algılanmalıdır. Yeni gelişmelerden sonra eğitim ihtiyacı fazlasıyla ortaya çıkmış ve bölgede eğitim alanında önemli gelişmeler yaşanırken eğitim sisteminin bölgenin tamamını kapsayacak şekilde düzenlenmesi için girişimler gerçekleştirilmiştir.

4.1. Yakut Bölgesi'nde Eğitim

Rusya'da ilk Ortodoks eğitim kurumlarının tarihi Yaroslav kararnamesi ile Novgorod'da Ortodoks rahiplerin eğitimi için bir okulun kurulduğu 1030 yılına kadar uzanmaktadır. Sonraki yüzyıllar da eğitim, Ortodoks Kilisesi'nin din adamlarının eğitimi, manastırlara bağlı birkaç kardeşlik okulunda ve piskoposların evlerine bağlı ayrı okullarda gerçekleştirilmiştir. Rus topraklarında açılan ilk ilahiyat akademisi 1632'de kurulan Kiev İlahiyat Akademisidir. Yakut şehrinde eğitim alanında ilk girişimlerse XVIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Rusların işgal ettiği Türk topraklarının geneli İslam ile müşerref olmuş ve medrese eğitimi yaygın olarak işlemiştir. Ruslar her ne kadar bu müesseseleri eğitim kurumu olarak kabul etmeseler de eğitimli insanlarla karşılaşmış, bu kitleye kendi ideolojilerini ve eğitim sistemlerini kabul ettirmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Saha ilinde durum biraz farklıdır. Ruslar bölgeye çok erken tarihte gelmiş burada kendi sistemini kurmaya çalışmıştır. Bu nedenden ötürü Sahalar özelinde ikili bir eğitim sisteminden bahsedilemez. Ancak devlet ve kilise okulları arasında yaşanan bir çift başlılıktan söz edilebilir.

Yakut Bölgesi'nde eğitim alanında ilk adımı atan İrkutsk Piskoposu Misyoner Nerunoviç II' dir. Piskopos 1734'de Yakut Spass Manastırı Arhimandrit Nathanel'e yedi ila on sekiz yaş aralığında ki gençlere Rus dilinde okuma yazma öğretmek için manastırda bir okul açmasını emretmiştir.[485] Bu okul Yakut şehrinde kayıtlara geçen ilk eğitim kurumudur. Bu okulun öğrencileri arasında yeni vaftiz edilmiş altı Saha çocuğu yer almıştır. Yakut'ta ilk kilise okulu ise yine XVII

[485] Popov. **İstoriya Gorada**, s. 129.

yüzyılın son çeyreğinde açılmıştır.[486] Böylelikle XVIII. yüzyıl ‘da Saha ilinde ilk eğitim kurumları ortaya çıkmaya başlamıştır.

Rus Çarlığı içerisinde açılan ilk devlet okulu Çar I. Petro tarafından 1714’de açılan Grek-Latin okuludur. Daha sonra ismi değiştirilerek Slavyan-Grek-Latin Okulu olmuştur. Sahaların yaşadıkları topraklarda ilk eğitim kurumunun açılış tarihi ise bundan yaklaşık 21 yıl sonraya dayanmaktadır. İrkutsk Piskoposu Innokent Neuronoviç, 1735 tarihli Yakut ziyareti sırasında Yakut Spass Manastırı bünyesinde ilk ruhani okulun açılışını gerçekleştirmiştir. Bu düşük vasıflı ruhani okulun 7-15 yaş grubunda 10 öğrencisi vardı ve bu 10 öğrenciden 6’sı yeni vaftiz edilmiş Saha Türklerinin çocuklarıydı. Bu okul 12 yıl sonra 1747’de kapatılmıştır. Bu okulun kapatılmasının ardından Yakut ve Ohotsk’da 1747’de ilk askeri okullar açılmış bu okulun öğretmenleri Rus Kazaklarından oluşuyordu. Okulda Rusça öğretiminin yanı sıra savaş sanatı dersleri verilmekteydi. Bu okullar Coğrafya okulları açıldıktan sonra bir süre daha varlığını sürdürmüştür.[487]

Yakut Spass Manastırı içerisinde Yakut’un ilk din okulu 1 Ocak 1801’de açılmıştır. Okulun müfredatında Rusça dilbilgisi ile okuma yazma, İlmihal ve din tarihi dersleri yer almıştır. Bu okul varlığını 1819 yılına kadar sürdürmüş yerine 1823 yılında Yakut İlahiyat Cemaat Okulu açılmıştır. Yakut çocuklarının eğitildiği bu eğitim kurumlarının dışında bölgede 1824 yılında bir de Kozak Okulu açılmıştır. Bu okulun 1840 yılı verilerine göre 28 öğrencisi vardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yakut şehrinde ikili eğitim faaliyetleri başlatılmıştır. Bölgede açılan devlet okulları sivil müfettişler tarafından denetlenirken, İlahiyat Okulları (Orta) ise Kutsal Sinod’a bağlı Eğitim Komitesi tarafından teftiş edilmiştir.

1851-52 yılında Dimitri Popov Baturların Itık-Köl köyündeki kilisede özel bir okul açarak seçmiş olduğu öğrencilere özel eğitim vermiştir. Daha sonra burasını küçük bir kilise okuluna dönüştüren Popov’un 1896’da ki ölümüne kadar kızı ve damadı burada ders vermiştir. Yine bu dönemde Saha çocuklarına verilecek eğitimin

---

[486] İ. S. Moskvin, “Voevodi i Naçalniki g. Yakutska i İh Destviya**” Pamyatnaya KnijkaYakutskoy Oblasti Za 1863,** SPB. 1864, s. 197; G. F. Safranov, **Pravaslavnoe Hristianstvo v Yakutii**, Moskova, 1998, s. 58.

[487] **Ot Pervih Şkol- Do Naşey Dney**, Yakutsk, 2007 s. 8.

bir hazırlığı olarak Yakutça-Rusça sözlük, görsel materyaller ve İncil'den bazı dini metinler hazırlanmıştır.[488]

İlk coğrafya okulu Yakut şehrinde açılmış, bu okullarda tüccar, seyyah ve askerler öğretmen olarak görev yapmışlardır. Okulların müfredatı, coğrafya, Rus kanunları ve matematik gibi temel konuları kapsıyordu. Okulda öğrenci ve öğretmen sayısı yetersiz olduğundan sebep şehre deniz subayları getirilmiş ve literatüre geometri ve mimarlık gibi dersler eklenmiştir.[489] 1754'de İrkutsk Kançılaryası tarafından İrkutsk-Japon Okulu açılmış bu okul 1816'ya kadar faaliyetini sürdürmüştür.[490] Bir süreliğine 1744'de kapatılan coğrafya okulu 1766'da tekrar açılmış ve yaklaşık 40 öğrenci Rus kanunları, aritmetik, geometri, trigonometri, jeoloji, astronomi ve coğrafya alanında eğitim görmüştür.[491]

Yakut Bölgesi'nde ilk mahalli okul ise 1789 tarihinde açılmıştır. Kangalasların beyi İlya Şadrın, tarafından yazıldığı iddia edilen bir mektup Yakut Ruhban Okulu'nun açılışında (1800) imparatora iletilmiş ve Sahalar için bir okul açılması isteği vurgulanmıştır. Bu girişimin üzerine 1 Ocak 1801'de Yabancılar Ruhani Okulu, Spass Manastırı bünyesinde açılmış, 20'si Saha Türk'ü olmak üzere toplam 30 öğrenci Misyoner İerodiakon Kapiton tarafından eğitilmiştir. Daha sonra okula İrkutsk İlahiyat Akademisi öğrencisi Misyoner Vinokurov gelmiş ve burada 1816'ya kadar çalışmıştır. İlk halk okulu 1808, ilk mahalli ruhani okulun açılış tarihi ise 1819'dur.[492] Bölgede eğitim kurumlarının ve kiliselerin yaygınlaştığı dönemler aynı tarih aralığına denk düşer. Ruslar kendi çıkarları doğrultusunda bölgeyi dönemlere göre şekillendirmiştir. Mesela ilk coğrafya okullarının ve askeri okulların açılış tarihleri Rusların, Çukçi bölgesini işgal etmek istediği döneme denk gelir. Bunu delillendirecek olursak eğer Yakut Coğrafya Okulu 1744-1766 yılları aralığında kapatılmış mezun öğrenciler Kamçatka ve Çukçi bölgesine yapılan keşif gezilerine icabet ettirilmiştir. XIX. yüzyıldan itibaren tamamen Uzak Doğu Sibirya'da tek hâkim Rus Çarlığıdır. Bu dönem kilise ve eğitim kurumlarının inşaatının dolayısıyla misyonerliğin yoğun olduğu dönemdir.

---

488 V. S. Ivanova, **Pedagogicheskaya Entsiklopediya**, Yakutsk, 2005, s. 307, 309.
489 P. Sleptsov, **İstoriçeskoe Obozreniye Sibirii**, T.2, s.231.
490 Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Faktı**, s. 91.
491 **Ot Pervih Şkol**, s. 9.
492 **A. e.**

XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Yakut şehrine önemli Rus bilim adamları gelmeğe başlamıştır. Buna bağlı olarak eğitim kurumlarının ve öğrencilerin sayısı artmış, kültürel gelişmeler hız kazanmağa başlamıştır. Yakut'a 1833 yılının ağustos ayında şair, yazar ve pedagog olan Dimitriy Pavloviç Davidov intikal etmiş, Fransızca, İngilizce, Almanca ve Yakut diline hâkim olan Davidov, burada 13 yıl görev yapmıştır. Burada kaldığı süre zarfında bir Yakutça-Rusça sözlük oluşturmuş ve iklim üzerine çalışma yapmak üzere seyahatler gerçekleştirmiştir.[493] Yakut şehri Uzak Doğu Sibirya'nın önemli ticaret merkezlerinden birisidir. Özellikle okyanuslara ulaşan Ruslar ticaret koridorları oluşturarak Yakut'a çok sayıda insanın uğramasını sağlamışlardır. Yine bu dönem Ruslar ile Sahalar arasında etkileşimi güçlendirmek adına bölgede sosyal ve kültürel etkinliklerin gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir. Bu bağlamda Yakut şehrinde faaliyet gösteren İlçe Okulu "**Yakutskago Uyezdnago Uçilişa** "26 Haziran 1867'de jimnastik salonuna dönüştürülmüştür.[494] Yakut Mektepler Müdürlüğünün 1856 tarihli raporuna göre Yakut'ta Yakut İlçe Okulu, Preobrejenskaya Kadın Okulu ve Olekminsk Spass Okulu resmi olarak faaliyet içerisindedir. Bu okullarda farklı meslek branşların da görevli 12 öğretmen görev yapmıştır.[495] Bu tarihten sonra bölgede gerçekleştirilen eğitim faaliyetleri artı yönde ivme kazanmıştır. Faaliyet gösteren okul sayısı hem resmi hem de gayri resmi olmak üzere önemli mesafe kat etmiştir. 1860 yılında Piskopos Aziz Venyaminov'un girişimleri sonucunda ilk kilise ruhban okulu açılmış ve 1867'de ruhban okullarının sayısı sekize yükselmiştir. Itık-Köl, Amgin, Suntar, Sins, Kıllah, Nam ve Bayagantay ve Üst-Maya kiliseleri bünyesinde açılan ruhban okullarında toplam 108 öğrenci eğitim görmüştür. Itık-Köl Kilisesi Ruhban Okulu'nun öğretmeni ise Dimitri Hitrov'dur.[496]

Eğitim alanında ilk ticaret okulu 1860 yılında açılırken okulun 10 öğretmeni ve 362 öğrencisi o dönem için kayıtlara geçmiştir. Merkezdeki diğer okuma yazma

---

[493] **A. e.**
[494] **Jurnal Ministerstva Naradnogo Prosveşeniya**, Çast CXXXV, St. Petersburg, 1867, s. 3.
[495] **RGİA,** F. 733, Op. 95, D. 1071, s. 4,5.
[496] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No 16, s. 249;Safranov, **Pravaslavnoe Hristianstvo,** s. 58,59.

okulunda[497] 82, mahalli okullarda ise 139 öğrenci bulunuyordu. Misyoner okullarında toplamda 75 öğrenci bulunmakta olup bunlardan 20 öğrenci Yakut Ruhban Okulu, 28 öğrenci yerel ilçe okullarında, 27 öğrenci ise mahalli ruhban okulların da eğitilmekteydi. Yakut papazlığı, piskoposluk statüsüne yükselmesinin ardından 18 yıl sonra, 1888'de ilk Kadın Ruhban Okulu açılmış, yatılı ve yarı yatılı olarak faaliyet göstermeye başlamıştır.[498] Başlangıçta iki yıllık olarak ve üç sınıftan ibaret olan bu okul daha sonra sırasıyla 1890'da altı ve 1892'de gramer alanında eğitim vermek üzere bir sınıf daha açarak yedi sınıftan oluşmuştur. Eylül 1899'da Piskopos Nikanor öğretmen adaylarına pratik sağlamak için bir ilkokul kurmuş ve bu okul ve ertesi yıl model okul olmuştur. Son sınıflarındaki öğrenciler, haftada iki kez uygulamalı öğretmenlik yapmış ve diğer öğretmenler ve müfettişler ile incelenmiştir.[499]

1891 Yakut İstatistik Komitesi Raporuna göre bölgede genel durum şu şekildedir. Yakut merkezde toplam Ortodoks nüfusu 73.720 erkek ve 72.204 kadın olmak üzere toplam 146.204 kişidir. Okul çağındaki çocuk sayısıysa 12.700 erkek ve 12.000 kız öğrenciden ibarettir. Olekminsk'te 7.447 erkek ve 6.444 kadın, okul çağındaki çocuk sayısıysa 890 erkek ve 702 kız öğrenciden ibarettir. Vilyu'da 36.916 erkek ve 34.742 kadın olmak üzere toplam nüfus 71.658'dir. Okul çağındaki öğrenci sayısı erkek 6.000 ve kız öğrenci 5.900 olarak belirtilmiştir. Verhoyansk'ta 6.665 erkek ve 6.225 kadın olmak üzere toplam 12.890 kişi, öğrenci sayısı 1.020 erkek ve 1.000 kız olmak üzere 2.020'dir. Kolım'da 3.117 erkek ve 2.904 kadın nüfus varken öğrenci sayısı 510 erkek ve 470 kız olmak üzere 980 kişidir.[500] Bu eğitim öğretim döneminde yukarıdaki istatiki bilgilerin geç toplanmasından mütevellit Vilyu ve Verhoyansk'ta okul açılamamıştır.

---

[497] Bu okullar genellikle eşyasız ve ahır gibi yapıların dönüşümü sonucunda açıldığı için misyonerler tarafından bu şekilde adlandırılmıştır. Öğretmen olarak ise dini görevlerinden uzaklaştırılmış kişiler görevlendirilmiştir; **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1892, No 8, s. 125.

[498] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1892, No 24, s. 371.

[499] A. A. Pavlov, **Professionalnyye i Sredniye şkolu Yakutii (XVIII– nachalo XX vv.).** Yakutsk, 2013, s. 134

[500] **Otçet Yakutskago Oblastnago Statiçeskago Komiteta Za 1891 God**, Yakutsk, s. 14,15,16,17,18; **Otçet Yakutskago Eperihalnogo Uçilişnago Soveta "Sostayaniy Tserkovno-Prihodskih Şkol i Şkol Gramoti Yakutskoy Eparhii Za 1890-91 Uçebniy God**." Yakutsk, 1892, s. 1,2.

Yakut şehri her konuda olduğu gibi eğitim konusunda da doğal olarak merkezi konumdadır. 1890 yılı için şehirde yedi okul bulunmaktaydı. Bunun üzerine dört okuma yazma okulu açılmış ve bir okuma yazma okulu da kilise okuluna dönüştürülmüştür. Eğitim bakanlığına bağlı bölgede toplam okul sayısıysa birisi Yakut'ta olmak üzere beştir. Okekminsk bölgesinde toplam okul sayısı altı kilise okulu ve üç okuma yazma okulu iken daha sonra iki kilise okulu ve üç okuma yazma okulu daha açılmış ve toplam sayı on dört olmuştur. Diğer bölgelerde de okul sayıları aşağı yukarı aynıdır. 1890-91 eğitim senesinde bölgenin toplam okul sayısı otuz beştir.[501]

Yakut Eğitim Komitesi'nin 1890-91 eğitim yılı için hazırlanan komisyon raporu yukarıdaki bilgilerin dışında bölgenin en alt yerleşim birimlerine kadar ayrıntılı analiz yapmayı mümkün kılmaktadır. Bu rapor vesilesi ile Saha boylarında okur-yazar oranı, Saha çocuklarının kabiliyetleri, eğitim seviyesini ve kilise okulları ile devlet okulları arasında yaşanan uyuşmazlıkları gözlemleyebiliyoruz. Dikkat değer unsursa çoğunluğu misyonerlerden oluşan gözlemcilerin devlet okullarının gereksizliğine yapmış oldukları vurgudur. Başka bir meseleyse eğitim giderlerinin yerel halktan toplanmasıdır. Sahaların eğitim giderlerini karşılayacak durumda olmadığı açıktır. Maddi imkânı olan ailelerin çocukları kilise okullarına yatılı olarak verilmektedir.[502] Bu okulların hepsinin kendine ait binaları yoktu. 1888/89 öğretim yılında 7, 1889/90'da 8, 1890/91'de 8, 1891/92'de 16, 1892/93'te 23, 1893/94'te 26 ruhban okulu bulunmaktaydı. Okul binasının olmadığı yerleşim yerlerinde kiliseler ve evlerde eğitim verilmiştir.[503]

Bu okullar arasında küçük ev okulları da yer almaktadır. Bogoron Vilademir kilisesinde üç Saha çocuğunun eğitimi için bir ev okulu açılmış, öğretmenliğini kilise rahibinin yeğeni Maria Longinova yapmıştır.[504] 1892-93 eğitim raporuna göre bölgede öğrenci sayısı doksan kişi artmıştır. Yine rapora göre okul sayısı 54, öğrenci sayısı 437 olarak belirtilmiş lakin bu konuda raporun yetersiz olduğu vurgusu da yapılmıştır. Sonuç olarak belirtilen okul sayısı, öğrenci sayısı ve pansiyonların genel

---

501 **A. g. e.**, s. 3.
502 **A. g. e.**, s. 1,48.
503 **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No: 16, s. 245,248;**1898, No: 8**, s. 123;**1892, No** 9, s. 134.
504 **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1892, No 23, s. 363.

durumuna bakıldığında neredeyse hiç ilerleme kaydedilmediği belirtilmiştir. Devlet okullarında görev yapan öğretmenlerin, ruhban okulu öğretmenlerine göre yetersizliği vurgulanmıştır.[505] 1891/1892 eğitim yılı raporunda Saha çocuklarının el becerilerinin çok iyi olduğuna vurgu yapılarak bu yönde eğitim verilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

"Yakut erkek çocuklarının çoğu bıçağı kontrol etmeye alışkındır. Bu nedenle, el becerilerini güçlendirmek için, yönetici ve öğretmenlerin, sopa kesmeye meyilli çocukları çerçeve, kutu ve diğer küçük gizmolar yapmaları için teşvik etmek yararlı olacaktır. 2) Okullarda bahçeciliğin gelişmesi Yakutların okula sempatiyle bakmasına neden olacaktır. 3. Yakut çocukları kurşun kalemi çok iyi kullanıyorlar, çocukları bu asil meslekte ustalaştırmak için rehber öğretmenlerin olması faydalı olacaktır. Bu arada Piskoposluk Okul Konseyi bu raporumu oldukça olumlu bularak, uygulanabilir olduğuna vurgu yaptı." şeklinde görüş bildirilmiştir.[506]

1899/1900 yılı raporuna göre 49 ruhban okulu ve 21 okuma yazma okulu faaliyet göstermiştir. Yine Yakut'ta kadınlar için eğitim veren bir piskoposluk ve papaz okulu faaliyet göstermiştir. Toplam da 800 öğrenci (İlahiyat Akademisi hariç) bu okullarda eğitim görmüştür.[507] Yakut Bölgesi'nde eğitim sistemi zamanla kozmopolit bir yapıya bürünmüştür. Eğitim faaliyetleri ilk yıllarında Saha çocukları, Kozak çocukları ve diğer toplulukların çocukları ayrı ayrı eğitim görmüş ve kurumsal bir yapı ortaya çıkarılamamıştır. XIX. yüzyılın başından itibaren karma eğitim sistemi bölgede etkili olmaya başlamıştır. 1910-11 eğitim yılı faaliyet raporuna göre Yakut piskoposluğuna bağlı her türden 68 okul faaliyet göstermekteydi. Bu okulların kırkında Rus, Saha, Yukagir, Tatar, Yahudi ve Tunguz çocukları birlikte eğitim görmüş ve tüm bölgede tekabül ettiği oran %58'dir.[508]

Çoğunluğu misyonerlerden oluşan öğretmenlerin idare ettiği bu okullar kendi amaçları doğrultusunda hizmet etmişlerdir. Misyonerler bu okulları bir manevi dönüşüm merkezi olarak görmüşlerdir. Rusların bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte küçük çaplı olarak sürdürülen eğitim öğretim faaliyetleri zaman içeresinde gelişmiş

---

[505] **Otçet Yakutskogo Eperihalnogo Uçilişnogo Soveta o Sastaynii Tserkovno Prihodskih Şkol i Şkol Gromatı Yakutskoy Eparhii za 1892-1893 Uçebnie Goda**, Tipoğrafiya Yakutskogo Oblastnogo Pravleniya, Yakutsk, 1894, s. 2,3,4.

[506] **Otçet Yakutskogo Eperihalnogo Uçilişnogo Soveta o Sastaynii Tserkovno Prihodskih Şkol i Şkol Gromatı Yakutskoy Eparhii za 1891-1892 Uçebnie Goda**, Tipoğrafiya Yakutskogo Oblastnogo Pravleniya, Yakutsk, 1893, s. 28, 29.

[507] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1895, No: 7, s. 101,104; **No: 8**, s. 129,130; **No: 13**, s. 220.

[508] **Yakutskie Yeparihalnie Vedemosti**, 1913, No: 1, s. 5.

ve Sahaların ilk entelektüel birikime sahip insanları ortaya çıkmaya başlamıştır. Manastır okullarında başlayan eğitim faaliyetleri daha sonra devlet okullarının açılışı ile birlikte ikili sistem şeklinde sürdürülmüştür. Bölgenin çok geniş ve yarı yerleşik tarzı yaşam biçiminin etkili olması yatılı eğitim modelini ortaya çıkarmıştır. Diğer bir husussa bölgede yaşanan yetişmiş insan azlığı ayrıcalıklı grupların doğmasına neden olmuştur. Özellikle misyonerler Yakut'ta yeni temelleri atılan kültürel hareketin entelektüelleri olmuşlardır.

4.1.1. Yakut Ruhban Okulu

Yakut'a ilk ruhban okulu Novo-Arhangelsk'ten 1858'de nakil ile gerçekleşmiştir.[509] Bu okulla beraber Spass Manastırında yer alan ruhban okulunun ismi Yakut Ruhban Okulu olarak değiştirilmiştir. Arhimandirt Peter Ekaterinov ile birlikte Novo-Arhangelsk Ruhban Okulu'nun öğrencileri ve öğretmenleri aynı yılın Eylül'ünde Yakut'a gelmiş ve eğitim öğretim faaliyetine başlamışlardır.[510] Aziz Venaminov'un emri ile Sitha bölgesinden Yakut'a taşınan bu okulun müfredatına Saha dili 1860'da eklenmiştir. 1867'de ruhban okulu bünyesinde bulunan altı sınıftan yetmiş dokuz öğrenci mezun olmuş, Amerika, Kamçatka ve Doğu Sibirya'da görevlendirilmişlerdir.[511] 1870'de çıkan bir yangında okul yanmış, ruhban okulunun faaliyeti yangından dolayı kısa sürmüş, o yılın haziran ayında okul Kutsal Sinod'un kararı neticesinde Blagoveshchensk'e devredilmiştir.[512]

Başpiskopos Venaminov Kutsal Sinod'a 1859 tarihinde yazmış olduğu bir mektupta bölgenin durumunu şu şekilde ifade etmektedir.

---

509 Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Fakti**, s. 202.
510 Evgeneviç, K. G. "**Novoarhengelskaya Duhovniya Seminari" Ofitsialniy Sayt Kafedri Tserkovnoy İstorii Moskovskoy Duhovnoy Akademi 8 Marta 2011, So Sisilkoy Na Pisma İnnokentiya, Mitropolita Moskovskogo i Kolomenskogo**, Kniga 2, SPB, 1898, s. 126; Yavlovskiy, **Yakutskaya Letopis.** s. 81.
511 **Svyatitel İnnokentiy**, s. 16.
512 Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Fakti**, s. 223.

“Yakut Bölgesi’nin hiçbir yerinde dini eğitim veren okul ve okuma yazma öğrenen öğrenci bulunmamaktadır. Hiçbir yerde okul açmak buradaki kadar zor değil. Bölge de aslında hiç köy yok…”[513]

1859 yılında Yakut Ruhban Okulu’ndan mezun olan on üç rahip bölge kiliselerine atanmıştır. Ancak mezunlar arasında Saha dilinde vaaz edebilecek din adamı sayısı çok azdı ve vaaz edenlerde bu dile tam anlamıyla hâkim değildiler.[514]

1861 yılında bölgede görevli din adamlarına maaş tahsis edilmesiyle beraber Ortodoks cemaatine mensup ailelerin çocuklarına okuma yazma öğretme zorunluluğu getirilmiştir. Ancak eğitim faaliyetlerinin önünde farklı engeller bulunmaktadır. Birincisi bölgede eğitimin sürdürülebilmesi için gerekli olan materyal ve bina eksikliği, ikincisiyse rahiplerin bölgede yapmak zorunda oldukları uzun seyahatlerdir (2 ila 4 ay). 1836 yılından itibaren bölgede kilise okulu açma yetkisi din adamlarının inisiyatifine bırakılmıştır. 1864 yılında ise faaliyetleri piskoposluk görevlileri tarafından denetlenen devlet okullarının açılmasına ilişkin kararname onaylanmıştır.[515]

Yakut Bölgesi’nde 1874, 1880 ve 1881’de gerçekleştirilen piskoposluk kongrelerinde ilahiyat okulunun restore edilmesi meselesi fazlaca gündeme getirilmiş ve sonuç olarak 1882’de kadro ve tahmini maliyet konusunda bir taslak hazırlanmıştır. Yakut Ruhban Okulu’nun yeniden açılmasını sıkça gündeme taşıyan ana neden ise; bölgede artık kronikleşen din adamı yetersizliği ve İrkutsk’a eğitim için öğrenci gönderme konusunda yaşanan zorluklardır. Bu çalışmaların neticesi 1884’de Yakut Piskoposu Yakov’un İlahiyat okulunu yeniden faaliyete geçirmesiyle son bulmuştur. Aynı yılın Nisan ayında Kutsal Sinod tarafından her biri ikişer yıllık

---

513 İ. İ. Yurganova, A. N. Korniltsev, **Sbornik Trudov Yakutskoy Duhovnoy Seminari “Russkaya Pravoslavnaya Tserkov Yakutskaya Eparhiya”** Vipusk 6, Yakutsk, 2019, s. 9.
514 Barsukov, **İnnokentiy Mitropolit,** s. 467.
515 **Sbornik Trudov Yakutskoy Duhovnoy Seminari**, s. 10,11.

eğitim verecek olan 3 sınıflı Yakut Ruhban Okulu'nun tekrar açılması onaylanmıştır.[516]

1887'de Yakut Ruhban Okulu iki katlı yeni bir ahşap bina içerisinde yerel topluluklara hayatın her alanında yardımcı olabilecek ve sadece piskoposluk kurumlarında değil, aynı zamanda bir bütün olarak toplumda ve devlette talep gören eğitimli, aydınlanmış papazlar, misyonerler ve eğitimciler yetiştirmek üzere çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ruhban okulunun birinci sınıfına alt kursları bitirmiş 14 ila 18 yaş arası genç erkekler alınmıştır. Ruhban okuluna rektör başkanlık ederken yönetim organıysa kurul ve pedagojik meclistir. Ruhban okulunun öğretmenleri Petersburg, Moskova ve Kazan İlahiyat Akademilerinden mezun kişilerden oluşmuştur. Öğretim, Kutsal Sinod Eğitim Komitesi tarafından onaylanan programlara göre gerçekleştirilmiştir. XX. Yüzyılın başlarından itibaren Ruhban Okulu'nun müfredatına zorunlu manevi disiplinlere ek olarak mantık, psikoloji, didaktik, tarih, edebiyat teorisi ve edebiyat tarihi, matematik, fizik, Grekçe, Yakutça, tıp ve misyonerlik eğitimi eklenmiştir.[517]

Ruhban okulunun ilk hedefi ise eğitimli misyonerler yetiştirmek olmuştur. Yakut Ruhban Okulu'nda 1900 yılında 160 öğrenci eğitim görmekteydi ve bunların % 60 normal eğitim görürken geri kalan % 40'lık kesim din eğitimi almıştır. 1911 yılında ruhban okulu 171mevcudu ile Uzak Doğu Sibirya'nın en önemli eğitim merkezi olmuştur.[518]

Ruhban okulu, Yakut'ta açılan ilk profesyonel eğitim kurumudur. Burada eğitim görenler arasında Sahalardan birçok önemli isim çıkmıştır. 1892'de Yakut piskoposluğunda 44 kilise okulu faaliyet göstermiş ve SSCB iktidarına kadar varlığını korumuştur.

---

[516] İ. İ. Yurganova, "**K 155-Letiyu Yakutskoy Duhovnoy Seminari"** Ofitsialniy Sayt Uçebnogo Kabineta Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi So Sisilkoy Na Sayt Yakutskoy Duhovnoy Seminari, Yakutsk, 2005, s. 23.

[517] G. M. Popov, **v Yakutskoy Gluşi, Sbornik Statey İz Prihodskoy Jizni Yakutskoy Eparhi**, İrkutsk, 1910, s. 46, 47.

[518] **Sbornik Trudov Yakutskoy Duhovnoy Seminari**, s. 11.

4.2. Yakut Tercüme Komisyonu ve Faaliyetleri

Yakut'ta Tercüme Komisyon'unun açılışı Başpiskopos Aziz Venyaminov'un girişimleri sonucunda gerçekleşmiş, bu görevi Dimitri Hitrov devam ettirmiştir. Yakut dilinde ilk çeviriler 1850'lerin sonunda ortaya çıkmıştır. Kazan Çeviri Komisyonunun daimi üyesi ve ünlü oryantalist Nikolay İvanovic İlminskiy ve Dimitri Hitrov arasında 1881 yılında başlayan yazışmalar çeviri faaliyetlerinin hızlanmasını sağlamıştır. Kazan Tercüme Komisyonu, Kazan bölgesinde ki yabancıların dillerinde çeviriler yapmak üzere 1868'de teşkilatlanmış, **Aziz Gurya Kardeşlik Konseyi** tarafından İlminsky, Malov ve Zolotnitskiy'den oluşan daimi bir komisyon kurulmuştur. Ancak çeviri komisyonu faal olarak işlev görememiş, 1876'da **Aziz Gurya Kardeşiliği Altında Dini Kitapları Yabancı Dillere Çevirmenler Komisyonu** resmi adıyla **Kazan Tercüme Komisyonu** açılmıştır. Tanışıklıkları 1856'ya dayanan İlminsky ve Aziz Hitrov işbirliği Yakut dilinde çevirilerin hızlanmasını sağlamıştır.[519]

Yakut Tercüme Komisyon'un başkanı piskoposluk piskoposu tarafından atanmıştır. Diğer üyeler; sayman, kâtip, düzeltmen ve sınırlı sayıda üyeden oluşmaktadır. Ancak diğer bölgelerden din adamları ve Sahalar komisyona kabul edilebilmişlerdir. Komisyon en az üç üye ve başkanın katılımıyla toplantı yapabilmiştir. Kararlar oy çokluğuna göre alınmış eşit oy halinde başkanın oyu belirleyici olmuştur. Komisyona gelen tüm yazıları incelemek başkanın görevidir. Sayman komisyonun para işlerini yürütmekle görevlidir. Yıllık mali raporu hazırlar ve elde edilen gelirden yüzde 10 pay alır. Kâtip komisyon üyeleri arasından seçilir ve tercüme bürosunun yıllık faaliyetleri hakkında rapor hazırlamaktan sorumludur. Komisyon her yılın başında bir sonraki senenin programını ve tahmini bilançosunu hazırlamakla yükümlüdür. Komisyona gönderilen her el yazması iki komisyon üyesi tarafından incelenir gerek görülürse düzeltme yapma yetkisine sahiptir.[520]

Ortodoks misyonerler bölgede çok sayıda yerli halkı vaftiz ederken aynı zamanda kilise bünyesinde okullar açmış ve önemli kitapları yerel dillere tercüme

---

[519] E. P. Gulyaeva, **Kniga v Yakutii (1812-1916**), NB. RSYA, Yakutsk, 2004, s. 49.
[520] **Pravila Yakutskoy Perevodçeskoy Komissii, Tipoğraia Oblastnogo Upravleniya**, Yakutsk, 1914, s. 2,3,4,5,6.

ederek yayınlamaya başlamışlardır. İlk çeviri kitaplar ise 1803'de Tatarca, Çuvaşça ve Mordva dilinde yayınlanmıştır.[521] Sahalar arasında rakamsal anlamda en çok vaftiz Piskopos Venyaminov I. (1810) zamanında gerçekleşmiştir. Bu piskoposun desteği ile Yakut ve Çukçi dilinde **Molitvi, Simbol Veri i Zapovedi Boji, Naçatki Verouçeniye** isimli ilk kitap basılmıştır. Bu kitabın varlığı bilinmekle birlikte henüz bir nüshası bulunamamıştır.[522] 1814-30 yılları arasında İrkutsk piskoposluğunun başında bulunan Piskopos Mihail Burdukov zamanında ilk ruhani okullar açılmış ve Sibirya'nın yerli halklarının dillerine ilk tercümeler el yazısıyla çevrilerek, tüm Sibirya ya dağıtılmıştır. Piskopos 1819'da bu çevirileri Ortodoks Hristiyanlığın kısa bir ilmihali olarak Kutsal Sinod'un izni ile bastırmıştır.[523] Kitapların 1821'de ikinci baskısı yapılmıştır ancak Rus filolog Sleptsov'a göre bu kitaplar yalnızca Hristiyan inancının ilkelerini yaymak için basılmamış, siyasi emellere de hizmet etmiştir.[524] Bu ilk girişimlerden sonra aslında Yakut'ta basılı kitabın kurucusu İnnokent Venyaminov'dur. İnnokent Venyaminov sadece bir misyoner değil, etnograf, eğitimci ve filoloji konusunda iyi yetişmiş bir papazdır. 1852'de Kamçatka piskoposu olarak atanan Venyaminov, Yakut dekanlığını İrkutsk piskoposluğundan ayırarak Kamçatkaya bağlanmasını Kutsal Sinod'a yazmış olduğu on maddelik bir mektupla sağlamıştır.[525]

Kurulması düşünülen çeviri komisyonun hazırlıklarına 1840'lı yıllarda başlanmıştır. 1844 yılında Rahip Mihail Ohlopkov tarafından "**Kratkiy Katehizis Na Russkom i Yakutskom Yizikah"**, Rus-Yakut Dilinde Kısa İlmihal isimli ilmihal kitabı St. Petersburg'da basılmıştır.[526] Kiliselerin yerleşim yerlerinden uzak olması, yerli halkın dilinde eğitim yapılmaması gibi nedenlerle Yakut Misyoner Cemiyeti dil konusuna ehemmiyet vermiştir. Oluşturulan komisyonların gerçekleştirdiği toplantılarda yerli halkın eğitilmesi ve medenî hayatın öğretilmesi, yerleşim yerlerine faydalı kitapların gönderilmesi, yerel toplulukların misyonerler ile ilgili ön yargıları,

---

[521] **Pisma Nikolaya İvanoviça İlminskogo**, Kazan, 1898, s. 22,23.
[522] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1904, No: 1, s. 14.
[523] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1903, No: 8, s. 120,123,136,139.
[524] P. A. Sleptsov, **Yakutskiy Literaturniy Yazik**, Novosibirsk, 1896, s. 17.
[525] **Svodniy Katalog Yakutskoy Knigi (1812-1917)** Novosibirsk, 2015, s. 11,12.
[526] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1904, No: 1, s. 13.

kilisenin bütçesi, salgın hastalıklarla mücadele gibi çeşitli konular gündeme gelmiştir.

Piskopos İnnokent Venyaminov 1852'de kutsal kitapların Yakut diline çevrilmesi hakkında bir talimat vermiştir. Ortodoks manevi kitaplarının çevrilmesi emri ilk tercüme bürosunun kuruluş emri olarak da kabul edilmektedir. 1853 yılında kalıcı olarak Yakut şehrine yerleşen İnnokent Venyaminov, çok sayıda ruhani okul, kilise, şapel ve manastır açmıştır. Yine aynı yıl, Yakut Tercüme Bürosunu kurarak yerel dilde çevirilerin hızlı ve doğru yapılması için çalışmaların gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Venyaminov'un tercüme konusunda düşünceleri şu şekildedir.

"*Yakutlar neredeyse iki yüz yıldır Hristiyan'dırlar. Ancak bu eski Slav dini hakkında en ufak bir fikirleri yok. Hristiyanlıkları görünüştedir kanonik temelleri anlamaları mümkün değil. Kiliselerden ve misyonerlerden uzakta yaşıyorlar. Bölgenin nüfusu 200.000 kişiden fazla ama Rusça konuşan 150-200 kişiyi geçmez. Cahil Ruslar, Yakutlar tarafından tamamen asimile edildi ve anadillerini unuttular çünkü eğitim görmediler. Bu yüzden sadece Yakutlar ve diğer topluklar değil bölgede yaşayan Ruslara da anadillerinde eğitim verilmelidir"*[527]

Kamçatka Piskoposu Aziz Venyaminov 1857'de Yakut'a ve Amerika'ya bir seyahat gerçekleştirmiş ve aynı yıl Petersburg'a çağırılmıştır. Tercüme işlerinde Venyaminov'un en büyük yardımcısı sonradan Yakut piskoposu olacak Dimitri Hitrov'dur. Tercümesi yapılan kitapların basımı için Aziz Venyaminov 10 Ocak 1857'de Kutsal Sinod'a bir mektup yazmıştır. Mektubunda

"Tanrının lütfu ve yardımıyla uzun zamandır beklediğiniz çevirilerin bir bölümünü ekselanslarına sunduğum için teselli buluyorum. Biliniz ki uzun süre beklemenize neden olan bizim tembelliğimiz ve dikkatsizliğimiz olmadığına emin olun. Kitapları en iyi şekilde tercüme etmek adına elimizden geleni yaptık. İlk İncil'in birkaç gözden geçirildiğini ve her seferinde düzeltmeler ve değişiklikler yapıldığını söylesem belki de ekselanslarına şaşırtıcı gelebilir. Ancak bu bizim babalarımızın ve komite üyelerimizin suçlu olmasından kaynaklanmıştır. Çünkü Yakut dilini bu zamana kadar tam olarak bilmiyorlardı. Çok sayıda Yakutça konuşan insan var ama Rusça kadar iyi seviyede değil, Rusçadan Yakutçaya çeviri yaparken birçok aksaklıklar meydana çıkıyor. Bu Rus dili kelime hazinesinin bazı terimleri karşılayamamasıyla alakalı bir durum. Çünkü kelimelerin çoğu Rusça değil Grekçedir. Çevirilerimizin işleyişi rapor halinde Kutsal Sinod'a sunulmuştur ve gerekli olan ne varsa ekselanslarına bu makale ile anlattığım için onur duydum. Burada başka bir şey söylemeyi gerekli görüyorum. İlk etapta kullanılması amaçlanan tüm kitapların düz kâğıda değil, yapıştırılmış kâğıda basılmasını istiyorum, aksi takdirde erken dağılırlar ve yeni bir baskı gerektirir. Kitapların

[527] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1898, No 1, s. 11,12

ciltlenmesi ile ilgili olarak, ekselanslarından, bunların Fransız usulü değil, eski yöntemimizle, yani sırtından iplerle ciltlenmesini emretmenizi naçizane rica ediyorum. Aksi takdirde çabuk dağılırlar. Hangi kitapların ne şekilde ciltlenmesi gerektiğini redaksiyon için gönderilen Protoiereyler ile zamanı geldiğinde ekselanslarına verilmek üzere bir not şeklinde bıraktım. Ayrıca Mata İncil'inin Rusça ve Yakutça olarak çevrilmesini arzu ediyorum. Bu iki dili öğrenmek isteyenler için çok faydalı olacaktır. Rusça metin yazmanın çok değerli olduğunu düşünmüyorum. Yakut dilinde basılan kitapların 2000 ruble karşılığında satılmasına izin vermek ikinci baskıların yapılması için kaynak sağlayacaktır. Bu konuda yardım edin ekselansları çünkü şu anda olduğu gibi her zaman hazineden pay ayırmak mümkün olabilir mi bilmiyorum bunu hesaplamak benim işim değil. Redaksiyon için Dimitri Hitrov'u iyi bir uzman olarak size tavsiye etmekten onur duyuyorum. Onun gibi yardımcı çok ama çok azdır. Yakut dili ve Yakut dilbilgisinin derleyicisi ve kilisenin nazik ve aktif bir çalışkan hizmetkârıdır." ifadelerine yer vermiştir.[528]

27 Haziran 1857 tarihinde Kutsal Sinod Başsavcısı Tolstoy tarafından mektuba olumlu cevap verilmiş, Aziz Venyaminov'a hangi kitabın ne kadar basılması gerektiği bildirilmiştir. Kutsal Sinod Başsavcısı toplam 600 Yakut diline çevrilmiş incil basılmasını 200 adet kilise ve diğer dini kurumlara 400 adet incilin ise her eve dağıtılmasını emretmiştir. Yine 3.000 adet Rusça-Yakutça dilbilgisi basımı için izin verilmiştir.[529]

Kutsal kitapları Yakut diline çevirecek olan Tercüme Komisyonu şu isimlerden oluşmuştur. Başrahip Dimitri Hitrov komite başkanı, üyeler arasında Evseviy Protopopov, Nikita Zapolskiy, Yakut şehrinin rahipleri Mihail Oşepkov, Petr Popov, Itık-Köl Kilisesi Rahibi Dimitri Popov ve Sahalardan otuzdan fazla kişi yer almıştır. Tercüme edilmesi planlanan eserler ise şu şekildedir.

1. Kniga Bıtiya (Yaratılış kitabı)
2. Psaltır (Zebur)
3. Evangeliya ot Marka (Markos İncili)
4. Evangeliya ot Luki (Luka İncili)
5. Evangeliya ot İoanna (Yuhanna İncili)
6. Deyaniya Apostolov (Elçilerin İşleri)
7. Poslanie İakova (Yakup'un Mektubu)

---

528 Barsukov, **İnnokentiy Mitropolit**, s. 406,407,408.
529 **RGİA,** F. 1265, Op, 6, D. 172. s. 1,2.

8. 1, 2, 3 Poslaniya Petra (Petrus'un 1., 2. ve 3. mektubu)
9. 1, 2, 3 Poslaniya İoanna i İudi (Yuda ve Yuhanna'nın 1., 2. ve 3. mektubu) 1- Poslaniye Korinfyam (Korinf halkına ilk mektup)
10. 2- Poslaniye Korinfyam (Korinf halkına ikinci mektup)
11. Poslaniye Galatam (Galatlılara Mektup)
12. Poslaniye Efesyam (Efeslilere mektup)
13. Poslaniye Kolossam (Kolesalılara Mektup)
14. Kratkaya Grammatika Yakutskogo Yazıka- Dimitri Hitrov tarafından hazırlanmıştır.[530]

Tercüme bürosuna katılmak üzere 1854'de İ. A. Gonçarov Yakut şehrine gelerek, "**Fregat Pallada**" Fıkrateyn Palas isimli romanı Yakut diline çevirmiştir. 1854 yılında Çeviri komisyonunun çalışmalarına şahit olan Gonçarov mektubunda şu ifadelere yer vermiştir.

"*Tesadüfen Çeviri Komitesinin çalışmalarına şahit oldum. Buradaki din adamlarının tamamı Yakut dilini biliyor. Kaba çeviri çoktan bitmişti. Ben oradayken çevirisi tamamlanan Matta İncil'inin çevirisini kontrol ediyorlardı. Yunanca, Slavca ve Rusça metinler Sahaca çeviri ile karşılaştırıldı. Her kelime ve ifade komitenin bütün üyeleri tarafından incelendi ve doğrulandı. Papazların çalışmaları Yakut dilinde olmayan sözcükler nedeniyle sık sık kesintiye uğruyordu. Çünkü yapılan çeviride yalnızca anlamı vermek değil o sözcüğün karşılığının da metni okuyan yerlinin zihninde canlanması gerekiyordu. Örneğin, Yakutlarda meyve sözcüğü yok. Çünkü meyve yok. Bölgede meyve yetişmiyor. Yabani elma bile yetişmiyor. Bu isimle anılan bir şey yok. Üvez, yaban mersini, kuş üzümü ya da bölgeye has çilek var ama bunlar çilek türü. Yakutlar Ruslar tarafından getirilen tanımadıkları şeylerin Rusça isimlerini kullanıyorlar ve sözcükler Yakut diline giriyor. Örneğin ekmeğe Yakutlar da xleb (хлеб) diyorlar. Bunun gibi birçok sözcüğü de Rusça şekliyle kullanıyorlar. Misyonerlerden biri olan Hitrov bu işlerin arasında Yakutlara okuma yazma öğretmek için bir de Yakut dili Grameri hazırlıyor. Hazırladığı kitap bitmek üzere. Burada nasıl işlerin yürütüldüğünü görüyor musunuz? Ayrıca burada yürütülen çalışmaların merkezî otorite tarafından da desteklendiğini söylüyorlar. Yakut dilinin Tatar diline akraba olduğu gibi Mançu diline akraba olan Tunguzca'ya da İncilin çevirisi tamamlanmış. Din adamları tarafından Tunguz dilinin gramerinin de*

[530] Barsukov, **İnnokentiy Mitropolit**, s. 449,450;Ümit Şahin, **Çarlık Dönemi Rus Ortodoks Misyonerliğinin Saha Türkçesinde Çeviri Faaliyetli ve Saha Türkçesi Dini Edebiyatının Dili**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2022, s. 25.

hazırlandığını duydum. Buradaki sağlık çalışanlarından biri yaklaşık 1000 sözcüğün yer aldığı Tunguzca-Rusça sözlük hazırlamış. Okuma yazması olmayan Tunguzların eğitimli insanları da yok. Bu arada Saha yazısı için Yakutçada yer alan sesleri göstermek için eklenen birkaç harf ile Rus harflerinin kullanıldığını da söylemeyi unuttum."[531]

Komisyonun üyeleri arasında daha sonra müstakil Yakut piskoposluğunun ilk piskoposu olan misyoner Dimitri Hitrov'da yer almış, Yakut dilinin gramerini derleyerek Sahalara okuma yazma öğretme amaçlı bir kitap oluşturmuştur.[532] 3 Ekim 1853'te Dimitri Hitrov, Rahip Zapolskiy ile birlikte Aziz Venyaminov'a bir rapor sunarak tüm çevirilerin yapıldığını iletmişlerdir. Venyaminov bu rapora istinaden Kutsal Sinod'dan kitapların basımı için izin istemiş ve böylece Yeni Ahit ve Yaradılış'ı anlatan 27 kitabın tamamı Yakut dilinde basılmıştır. İnnokent çeviri kitapların Moskova Sinodal Basımevi aracılığı ile Moskova'da da yayımlanması için girişimlerde bulunmuş, Kutsal Sinod'un 1855'te almış olduğu karar ile bu gerçekleşebilmiştir. Yakut Ruhani Kurulu Başpiskopos Venyaminov'un emriyle 9 Ocak 1857 tarih ve 442 sayılı kararname ile Dimitri Hitrov'u çevirilerin kontrol ve basım işlerini düzenlemek için düzeltmen olarak atamış ve Moskova'ya göndermiştir.[533] Hitrov'un yardımcılığına ise Aleksandra Maltseva getirilmiştir. 1858 'de Moskova Sinodal Basımevi Tunguzca iki kitap, "**Tunguzkogo Bukvarya**"(Tunguz dili) ve "**Kratkogo Slovarya**" (kısa sözlük) basmıştır. 1859'da Yakut ruhani kuruluna bir mektup yazarak 1200 adet basım gerçekleştiğini ve Yakut'a gönderilmek üzere yola çıktığını haber vermiştir. Bu girişimler neticesinde Saha Türkçesinde ciddi sayılabilecek derecede bir dinî çeviri kitap külliyatı meydana getirilmiştir. Matbaada altı yüz adet Yeni Ahit ve Zebur, üç yüz adet Cennetin Krallığına Giden Yol, dört yüz adet Hitrov'un hazırladığı dilbilgisi kitabı ve alfabe kitabı basılmıştır.[534] Bu çevirilerin yayınlanmasıyla birlikte 7-15 Temmuz 1859'da Saha dilinde ilk ayin gerçekleştirilmiştir.[535] 1866'da Yakut'ta Kratkaya Svyaşennaya

---

[531] **A. g. e**., s. 26,27;**Svyatitel İnnokentiy (Venyaminov) v Yakutii**, s. 13.

[532] İ. A. Gonçarov, **Polnoe Sabraniye Soçineniye**, Tom 7, İzdanie A. F. Marksa, St. Petersburg, 1899, s. 200.

[533] İ. Barsukova, **Pamyati Dionisiya Episkopa Yakutskaya i Viluyskaya Zatem Ufimskogo i Menzelinskago,** Sinodalnaya Tipografiya, S. Peterburg, 1902, s 33,34.

[534] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1897, No: 2, s. 29; 1904, No: 1, s. 13,14;**Pamyatnaya Knijka Yakutskoy Oblasti Na 1863 God**, Yakutsk, s. 122; **Svyatitel İnnokentiy,** s. 12,13.

[535] "Sabahın erken saatlerinden itibaren insan kalabalığı katedral kilisesine akın etti ve o günkü kadar kalabalık ibadet neredeyse hiç yapılmadı. Yakutlar, Ruslar ve diğer yerel topluluklardan insanlar

İstoria Na Russkom i Yakutskom Yazikah, Rusça-Yakutça Kısa Bir Kutsal Tarih ve 1867'de Kratkaya Svyaşennaya İstoria Na Russkom Yazike, Yakutça Kısa Bir Kutsal Tarih kitapları yayınlanmıştır.[536]

Kitap kültürünün başlamasına vesile olan bu çeviri metinlerin uygulamada yetersiz kalması üzerine Yakut dilinde ayin ve öğretici kitapların yeniden basılması görevi Dimitri Hitrov'a düşmüştür. Hitrov başkanlığında Yakut Ruhani Kurulu 1881'de tanınmış bir oryantalist olan Kazan Ruhban Öğretmen Okulu müdürü Nikolay İvanoviç İlminskiy[537] ile yazışmalar gerçekleştirerek fikir alışverişinde bulunmuşlardır. İlminskiy yazmış olduğu bir mektupta fikirlerini ifade etmiştir.

"*Burada Kazan Piskoposluğunda Çuvaş dilini tıpkı yerli bir Çuvaş gibi konuşabilen çok sayıda rahip var. Onlar Çuvaşların arasında doğup yetişmiş insanlar. Fakat onların yaptığı çeviriden Çuvaşlar hiçbir şey anlamadı. Bunun nedeni nedir? Çünkü yaptıkları çeviride anlatılmak istenen düşünceyi aktarmak yerine yalnızca harfi tercüme yapıyorlar. Çuvaşçaya bürünmüş Rusça bir konuşma ortaya çıkmış oluyor. Siz yaptığınız çevirilerin eksiksiz bir şekilde Yakutlar tarafında anlaşılmasını istiyorsunuz. O hâlde metinlerin anlamını Yakut dilinin yapısına uygun bir şekilde vermelisiniz. Şöyle bir yol izleyebilirsiniz. İncil'den herhangi küçük bir anlatıyı Yakutçaya çevirin. Sözcüklerin tam anlamını vermek için zorlamayın. Sonra bu çeviriyi İncil'den hiçbir hikâye bilmeyen zeki bir Yakut'a okuyun. Sonra anlayıp anlamadığını sorun. Eğer anladığını söylüyorsa ondan hikâyeyi anlatmasını isteyin. Böylece çevirinin ne kadar doğru olduğunu test etmiş olursunuz.*"[538]

Hitrov ve İlminskiy arasındaki fikir alışverişi Hitrov'un Ufa Piskoposluğuna atanmasına kadar (1884) devam etmiştir. İlminsky Türk dillerini çok iyi bilen ve donanımlı bir oryantalisttir. İlminskiy fikirlerin derinlere ulaşıp rehber olabilmesi için ana dilden başka bir vasıta olmadığını ifade etmekte ve misyonerliğin en temel vasıtasının eğitim olduğunu düşünmektedir.

---

vardı. Yakut dilinde okunan ilk ayetler tüm Yakutlara şaşırtıcı geldi. Ayin ilk kez gerçekleşmesine rağmen son derece uyumlu bir şekilde sürdü. Yakutlar bu olaydan o kadar etkilendiler ki ataları ve tüm kardeşleri adına Vladyka Innokenty'ye 19 Temmuz'un sonsuza kadar bayram günü olması için mütevazı bir ricada bulundular, çünkü o gün tapınakta İlahi sözleri kendi dillerinde ilk kez duydular. ";**Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti,** No: 10, s. 155,157;**Svyatitel İnnokentiy,** s. 14;Safranov, **Pravaslavnoe Hristianstvo v Yakutii**, s. 65.

[536] **Yakutskie Yeperhalnie Vedemosti**, 1904, No: 1, s. 14.

[537] Nikolay İvanoviç İlminskiy 23 Nisan 1822'de Penza'da dünyaya gelmiş, ilköğrenimini Penza Diyanet Okulu'nda tamamlamıştır. 1842'de Kazan İlahiyat Akademisine kabul edilmiştir. Akademiyi 1846 yılında bitiren İlminskiy 1847'de ayrılmış ve bir Tatar kasabasına yerleşmiştir. Rus Çarlığının yerel politikalarının değişimi ile birlikte çarlık içerisinde yer alan ulusların çoğunun dillerine hâkim olan İlminskiy 27 Aralık 1891'de vefat etmiştir; Bkz: Topsakal, **Rus Çarlığı ve Türkler**, s. 294,297.

[538]Dionisiy, **Pamyati**, 1902, s. 9,14;Şahin, **Rus Çarlığı Dönemi Rus Ortodoks.** s. 26.

İlminskiy ve Hitrov arasında gerçekleşen bu iş birliğinin etkisi 1883/87 yılları aralığında çeviri faaliyetlerinin hızlanmasını sağlamıştır. İlminskiy ile Hitrov arasında çok sayıda mektuplaşma gerçekleşmiştir. Çeviri faaliyetlerinin bu dönemde tekrar yoğunlaşmasının nedenini Hitrov şu şekilde açıklamaktadır.

"*Yakut dilinde çeviriler İnnokent Venyaminov'un girişimleri netivesinde gerçekleştirilmiştir. Yakutlar bu sayede Tanrının emirlerini kendi dillerinde dinlemişlerdir. Ancak bu çeviriler ilk çeviri olması nedeniyle yetersizdir. Yakut dilinde çok sayıda gırtlaksı ses ve farklı telaffuzlar mevcut, soyut fiiller ve zarfların Yakut dilinde karşılığı yoktur.*"[539]

Kazan'da Liturgiya Zlatousto s Trebnikom Na Yakutskom Yazike, Yakutça Kanonik Na Yakutskom Yazike, Kanon i Çasi Svyatiye Pashi Na Yakutskom Yazike gibi çok sayıda eser basılmıştır.[540] Hitrov ile sadece çeviri ve düzeltme konusunda görüş alışverişinde bulunmamış, kâğıt kalitesi, cilt formatı, yayın maliyeti, yazı tipi örnekleri ve en önemlisi kilise kitapları tercüme edilirken Yakut dilinde tam karşılığı olmayan ifadelerin olmaması zorluğu ortaya çıkmıştır. Tatar dilini çok iyi bilen İlminskiy olabildiğince kitapların doğru aktarılması konusunda çaba sarf etmiştir.[541]

Yakut Tercüme Bürosu ve Dini Kitapları Tercüme Kurulu arasındaki iş birliği neticesinde kutsal kitaplar Kazan'da basılmış ve ilk kitaplar 1887'de Yakut Tercüme Komisyonuna teslim edilmiştir. Yakut piskoposluğunun başında 1889-1896 yılları arasında görev yapan Piskopos Meletius kitapların ikinci baskılarını bazılarınınsa üçüncü baskılarını yapmak, Kazan'da broşürler bastırmak istediğini bildirir mektubu 4 Kasım 1891'de gönderdi ancak bu mektup Kazan'a ulaştığında İlminskiy ölmüştür. Daha sonra Kazan Tercüme Bürosu Prof, Katanov başkanlığında Yakut dilinde 13 kitap daha yayınlamıştır. Yakut Tercüme Bürosu çeviri işlerini bir komisyon vasıtasıyla gerçekleştirebilmiştir. Lakin çevrilen kitapların basımı ilk Moskova Sinodal Basımevinde, daha sonra ise Kazan'da yapılmıştır. Basımı gerçekleşen kitaplar titizlikle incelenmiş ve sıkı bir kontrolden geçmiştir.

Tercüme Komisyon'unun faaliyetleri Dimitri Hitrov'un ayrılışı ile belirli bir süre yavaşlamıştır. 1889 yılında tekrar çalışmalara başlamak için görev dağılımı

---

[539] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1898, No 1, s. 12.
[540] **Yakutskie Yeperhalnie Vedemosti**, 1904, No: 1, s. 13,14;**Otçet Perevedçeskoy Komissii Pravaslavnogo Missionerskogo Obşestva**, Tipografia İmperatorskogo Universiteta, Kazan, 1892, s. 38,39.
[541] **Pisma Nikolaya İvanoviça İlminskogo**, s. 328,331.

yapılmıştır. Yakut Misyoner Cemiyeti tarafından oluşturulan Yakutça Çeviri Komisyonunda üç başrahip, iki rahip, bir diyakoz ve bir ilahiyat akademisi öğretmeni yer almıştır. Komisyon, önceki tüm çevirileri toplayarak tekrar kontrol edip neşretmekle görevlendirilmiştir. 1913 yılında farklı kişilerin tercüme ettiği 24 eser komisyon tarafından kabul edilmiş, bunlardan 12'si basılmak üzere onaylanmış bu makalelerden de sadece 4 tanesi basılabilmiştir.[542]

1915 yılında Yakut Ortodoks Misyoner Cemiyeti tercüme meselelerini tartışmak üzere bir toplantı gerçekleştirmiştir. Toplantıya Piskopos Meletiy, Ruhban Okulu Rektörü Popesko ve öğretmenler katılmışlardır. Bu toplantıda Rahip Sivtsev Kazan'da yapılan tercümelerin Hitrov tarafından yapılan tercümelerden üstün olduğuna dair bir rapor sunmuş ve bu rapor komisyon tarafından kabul edilmiştir. Bunun yanında toplantıya katılanların genelinde Yakut dilinde çeviri yapılmasına karşı tutum sergilenmiştir. Yakut İlahiyat Akademisi hocalarından Slovyov düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir.

" Rus kültürüne uyum sağlamak istemiyorlarsa neden vahşi kabileler uğruna yapay bir okuryazarlık yaratalım. Bırakalım sürünsünler, vahşilerin barbarca dilini desteklemek utanç verici."[543]

Ruslar işgal ettiği diğer bölgelerde Rusça konuşan insan topluluğu yaratmayı becerebilmişlerdir. Yakut Bölgesi'ne yaklaşık 300 yıldır hâkim olmalarına rağmen böyle bir topluluktan bahsetmek güçtür. Bölgede yaşayan topluluklar kendi dillerini konuşmaya devam etmiş ve bu açıdan bakıldığında Ruslar kendi adlarına başarısız olmuşlardır. Bu da yukarıda ki kayıtların oluşmasının başlıca sebeplerinden birisidir.

4.2.1. Yakut'ta Matbaanın Kuruluşu ve Basılan İlk Kitaplar

Yakut bölgesine ilk basılı kitaplar Ruslar tarafından getirilmiştir. Kitap kültürü bir toplumun teknolojik ve entelektüel potansiyelinin bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bölgenin yerel toplulukları ve Sahalar basılı ilk kitaplarla misyonerler vasıtasıyla tanışmıştır. Bölge insanının XVIII ve XIX. yüzyıllarda toplu

[542] **Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**, 1913, No 14, s. 267,272;**Otçet o Deytelnosti Yakutskoy Perevodçeskoy Komissiy za 1914 Gadu**, Yakutsk, s. 2.
[543] Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Fakti**, s. 414.

halde vaftiz edilmesiyle, din değişiminin kalıcı olabilmesi adına eğitim ve materyal sorunu ortaya çıkmıştır. Bir süre Moskova ve Kazan'da ki Sinodal Basımevinde gerçekleştirilen basımı gerçekleştirilen kitaplarla bu ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır. Moskova'dan 1632'de gönderilen Ortodoks ayin ile ilgili ilk kitaplar; Evangelia Naprostelnoe, Evangelia Tolkovoe, Apostol, Pısaltır s Vossledovalniem, Çasovniki, Minen Obşie, Şestodnev, Trefoloy, Triodi Postnie, Triodi Tsvetnie, Slujebniki ve Potrebniki olmak üzere hepsi Moskova basımıdır.[544] Çoğu kilise kütüphanesinde ise teoloji kitaplarının sayısı önemsizdi kitapların dağılımı Starostalar ve boy beylerinin kendi kiliselerine nakletmesiyle gerçekleşmiştir.[545] Yakut şehrinin önemli bir dini, ticari ve idari merkez olması burada bir matbaa açılmasını sağlamıştır.

Sahaların diğer halklardan belirgin şekilde ayrılması ve Saha dilinin Kuzey Sibirya halkları arasında ortak kullanılan dil olması gibi nedenlerden ötürü her sınıfa mensup insanların olduğu gibi misyonerlerinde Kuzey Sibirya'da ki merkezi Yakut şehri olmuştur. XIX. yüzyılda Yakut'ta altın madenleri açılmış, el sanatları ve ticaret alanlarında ki girişimler artmaya başlamıştır. Ohotsk limanı ve Yakut arası önemli bir ticaret hacmine ulaşmış Yakut şehri bölgesel ticaretin merkezi durumuna gelmiştir.[546] Bölge 1851 yılında idari anlamda vilayet tipine göre yeniden şekillendirilmiş ve ilk sivil vali atanmıştır. Yakut şehri 5.649 nüfusu ile bölgenin idari merkezi olmuştur.[547] Yeni idari sistemle birlikte Yakut'ta yeni eğitim kurumları, devlet ve kamu kurumları, dernekler, komiteler ve bankalar açılmaya başlamış sosyal alanda binaların inşası hızlanmıştır. Devlet sistemindeki bu dönüşüm Yakut bölgesinde bürokrasiyi hızlandırmış böylelikle bir matbaa kurulması gündeme gelmiştir. Önceden bölgede yeterli miktarda bürokrasinin bileşenleri olan tüm aparatlar yetersizdi. Yakut valisi Yuliya İvanoviça Ştubendorfa (1856-64) 1859'da doğu Sibirya içişleri bakanının 1038. no'lu emri ile matbaa açmak için gerekli izni

---

[544] S. İ. Boytunova, "**Rasprostraneniya i Bıtovaniye Knigi v Duhovnom Vedemostve i Uçebnih Zavedaniyah Yakutii (1638-1917)",** Bibliotekovedeniya, 2017, Tom 66, No 6, s. 660. (659-665)
[545] S. İ. Baytunova, P. V. Nikolaevna, G. E. Pavlovna, v.d, **İstoriya Knijnoy Kulturi v Yakutii 1638-1917 gg.**, (Ed. İvanova Aytalina Semenova, Ş. O. Vilademirovna), Nauka, Novosibirsk, 2018, s. 20.
[546] G. F. Safronov, **Tihookianskie Okna Rossii**, Harabovsk, 1988, s. 192.
[547] P. P. Petrov, **Gorada Yakutii 1861-1917 gg: Sotsialno Ekonomiçeskiy Oçerk İstorii,** Yakutsk, 1990, s. 9.

almıştır.[548] 1861 de açılan matbaa 1866 yılına kadar sadece devlet işleri için kullanılmıştır. İnnokent Venyaminov 1862'de 4537. no'lu karar ile yerel matbaada dini içerikli kitapların basımı için emir verdi. Karara göre bu çevirilerin sorumluluğu 1862 yılında kurulan Manevi Sansür Komitesine bırakılmıştır. Bilindiği üzere 1850'li yıllarda yaşanan kültürel gelişmeler, Tercüme Bürosunun kurulması, Manevi Sansür Komitesinin kurulması ve yeni eğitim kurumlarının açılması bölgede kültürel yapılanmanın başlangıcını teşkil etmiştir. Manevi Sansür Komitesinin denetimi altında Rahip Petr Popov tarafından çevrilen Kratkaya Svyaşennika İstoriya, Kısa Kutsal Tarih isimli kitap 1863'te yerel matbaada basılmak istenmiştir.[549] Mamafih bunun için gerekli alet edevat bulunamadığı için İrkutsk'tan kitabın basımı için baskı kâğıdı ve döküm 1865'te getirtilmiştir. 1866 veya 67 yılında Yakut ve Rus dilinde olmak üzere yerel matbaanın ilk basılı kitabı 500 baskı ile yayınlanmıştır. Bir yıl sonra bu kitabın ikinci baskısı yapılırken, Rahip Dimitri Popov Uçeniye o Zagrobnoy Jizni, Öbür Dünyayı Öğretmek ve Petr Popov'un Pashalnaya Slujba Paskalya Servisi adlı eseri Yakut dilinde yayınlanmıştır. Aynı yıl çıkan bir yangın sonucu Zemsky Mahkemesi binasında bulunan matbaa yanmış ve bir yıl sonra kendi geliri ile tekrar restore edilmiştir. 1870'lerin sonuna gelindiğinde matbaa artık isteklere cevap veremez duruma gelmiş, valilerin emirleri bile el yazısıyla yazılarak dağıtılabilmiştir. 1876 yılında yaşanan olumsuzluklar yeni bir matbaanın kurulması meselesini gündeme taşımıştır. Yakut valisi G.F. Çernayev (1876-1885) konu ile alakalı matbaanın yetersizliği ve artan sosyal ihtiyaçlara cevap verilemediği hususunda Doğu Sibirya Genel Valisi P.A Frederik'e başvurmuş, ancak cevap olarak beş yıl sonra matbaa için ödenek artırımının yapıldığına dair cevap almıştır.[550]

Yakut yerel matbaası hükümetin idari işleri için kullanılmaya devam etmiştir. 1887 yılında Yakut Bölgesi'ne Genel Bakış "**Obzor Yakutskoy Oblasti**" ve Yakut İstatistik Komitesi tarafından 1885-86 yıllarına raporlar periyodik olarak yayınlanmaya başlamıştır. İstatistik Komitesi 1887-1916 yılları arasında yaklaşık otuz bilimsel kitap yayımlamıştır. Bunlar arasında Pekarskiy tarafından yazılan "***Slovar Yakuskogo Yızıka 1889***" Yakut dilinin sözlüğü yine "**Kratkiy Russko-**

---

548 E. P. Gulyaeva, **Kniga v Yakutii (1812-1916**), NB. RSYA, Yakutsk, 2004, s. 68.
549 **A. g. e**., s. 69.
550 **A. g. e.,** s. 70.

Yakutskiy Slovar” Kısa Yakutça-Rusça Sözlük 1887 ve “**Meteriali Obşestva İzuçeniya Sibirii Za 1911-14**” önemli eserlerdir. Misyoner Popov tarafından kaleme alınan “ **Predvijnaya Russko-Yakutskaya Azubuka 1914**”, “**Spravoçnik Yakutskaya Oblastı Na 1911**”, “**Statistiko-Ekonomiçeskie İtogi 1906. g.**” gibi eserler bu dönemin kayda değer çalışmalarıdır.[551] Yakut Piskoposluk Gazetesi, “**Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti**” bölgede yayınlanan ilk süreli yayındır. Yakut bölgesi 1870 yılından itibaren bağımsız piskoposluk statüsüne yükseltilmiş, Başpiskopos ve ona bağlı bir piskoposluk komitesi kurulmuştur. 22 Eylül 1884 tarihli Kutsal Sinod’un izni ile Yakut Piskoposluk Gazetesi yayınlama izni verilmiş, gazete 1887 yılında yayın hayatına başlamıştır. Ayda iki kez yayınlanan gazete S. M. Dobratvorsk tarafından derlenerek kitap halinde basılmıştır.[552]

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yakut şehrinde süreli yayınlar basılmaya başlanmıştır. 20 Ağustos 1861’de “**Yakutskogo Oblastnogo Pravleniya**” ilk olarak basılmıştır. “**Pamnatnaya Knigi Yakutskoy Oblasti”** 1862’de basılmıştır. 1884 yılında basılması planlanan Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti gazetesinin ilk sayısı ise 1887’de çıkmıştır. Aynı yılın nisan ayında ise “**Golos Yakutskoy Tserkvi”** dergisinin ilk sayısı yayınlanmıştır. 8 Ocak 1892’de yine Yakut’un ilk resmi gazetesi “**Yakutskie Oblastnie Vedemosti”** yayın hayatına başlamıştır. 1905 yılına gelindiğinde ise Yakut’un ilk yerel gazetesi “**Telegramm”** yayınlanmaya başlamıştır. 1907 yılında politika dergisi “**Yakutskiy Kray (Saha Doyduta)**” çıkarılırken 1908’de ise “**Yakutskiy Jizn (Saha Oloho)”** yayın hayatına başlamıştır.[553]

4.3.Yakut Bölgesi’nin Nüfus Değişimi

Misyonerlik faaliyetlerinin etkili olduğu alanlar genellikle bölge merkezleridir. Diğer grupların içerisinde misyonerlik faaliyetleri yok demek yanlış olmakla birlikte etkili ve yoğun olmadığı ise hakikattir. Yakut Bölgesi 1822

---

[551] **Svodniy Katalog Yakutskoy Knigi 1812-1917 gg**., Novosibirsk, 2015, s. 17.
[552] B. a: Yavlovskiy, **Sistematiçeskiy Ukazatel Statey “Yakutskih Eperihalnih Vedemostey” za Pervoe Disyatiletie İzdaniya (1887-1897),** Yakutsk, 1898.
[553] Y. O. Dimitriyeviç, **Oçerki İstorii Peçati Yakutii “Ot Formirovannaya Predposilok Dla Vozniknoveniya Peçati Do Fevrala 1917**” Vipusk 1, Gendal, Moskova, 1998, s. 161.

Speranskiy Reformu ile birlikte; Yakut, Olekminsk, Vilyu, Verhoyansk ve Kolım olmak üzere beş bölgeye ayrılmıştır. Bölgeler boylara, boylar Uruğlara ve uruğlarda oğuşlara ayrılmak üzere şekillenmiştir.[554] Yakut Valiliği sınırları içinde yaşayan Ortodoks inancına mensup toplulukların nüfusu 1850 Yakut İstatistik Komitesi raporuna göre şu şekildedir. Sahalar 72.870, Tunguzlar 6.543, Yukagirler 251 ve diğer yabancı unsurlar 13.664 kişi olarak kayıtlara geçmiş, Sahalardan 1.975 kişi yeni vaftiz edilmiştir.[555] Bu rakama Ruslar dâhil edilmemiş, bölgenin geneline yayılmış yerel toplulukları ifade etmektedir.

Valiler tarafından belirli periyodlarla raporlar yayınlamış, 1855 tarihli raporda ise Yakut Bölgesi'nin nüfusu 211.916, şehrin nüfusu ise 4.287 kişidir.[556] 1863 yılında 228,059 kişi olarak kayıtlara geçmiş, halkın çoğunluğu kırsalda yaşamaktadır.[557]

Yakut Bölgesi 1887' de 215,671 kişi nüfusa sahipken bunun içerisinde Sahaların nüfusu 223,946. Kişidir.[558] Rus İmparatorluğu içerisinde ödemiş olduğu yasak vergisinden dolayı özellikle nüfus sayım işlemi sürekli güncellenmiştir. Bölgenin nüfusu neredeyse üç yılda bir tekrar sayılmış, ancak en ayrıntılı bilgiler 1897 Genel Nüfus Sayımı ile elde edilmiştir. Özellikle Saha Boylarının ayrıntılı kayıtları bu nüfus sayımında tutulmuştur. Bölgelere göre yapılan bu sayımda nüfus sayımı, hayvan varlığı, okuryazarlık oranı ve kimin hangi dine inandığı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. 1897 nüfus sayımına göre Yakut Bölgesinin nüfusu 273.052 kişi olarak kayda geçerken bu rakamın 139.597'si erkek ve 130.283'ü kadınlardan oluşmaktadır. Nüfus sayımı sırasında bölgede hane sayısıysa

---

[554] Rus kaynakları bu sıralamayı şu şekilde açıklar; Ulus. Nasleg ve Rodi veya klan ancak türk boy yapılanması böyle bir terimle açıklanamayacağı için Türk töresine uygun ibareleri kullanmayı tercih ettik.

[555] **RGİA,** F. 1290, Op. 4, D. 27, s. 2, 3.

[556] Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Fakti**, s. 199, 200,201,206,211.

[557] **RGİA**, F. 1290, Op, 4, D, 122, s. 4.

[558] "Vedemost o Çisle Jiteley Po Sosloviyami v Yakutskoy Oblasti za 1887 Gadu", **Obzor Yakutskoy Oblasti za 1887,** Yakutsk, 1888, No, 3. s. 10.

50.773'tür.[559] Yakut Bölgesi'nin başlıca nüfusunu oluşturan ulusların dağılımı şu şekildedir

Tablo 2: Yakut Bölgesi'nin 1897 Nüfus Dağılımı[560]

Millet	Nüfus	Erkek	Kadın
Saha	221.467	110.716	110.751
Rus	30.807	19.347	11.460
Tunguz	11.647	5.956	5.691
Tatar	1.565	1.023	542
Çukçi	1.558	752	806
Yukagir	948	492	456
Diğerleri	5.060	-	-
TOPLAM	**273.052**	**138.286**	**129.706**

Yakut Bölgesi'nde misyonerlik faaliyetleri sonucunda 1897 nüfus sayımına göre Hristiyan Ortodoks cemaati bölgenin tamamında 264.565 kişidir. Ortodoksluğun ardından bölgenin en kalabalık cemaatini 1.909. kişi ile Müslümanlar oluşturmaktadır. Diğer dinlere inanlar Katolikler 451, Sektonlar 1.062, Yahudiler 724, Protestanlar 214 ve Yazıçnikler 939 kişiden ibarettir.[561]

Yakut Bölgesi'nin nüfusu 1904 yılında 261,460 kişiye düşerken Sahaların nüfusu 228.015 kişiye yükselmiştir.[562] Bu raporlama yılında Raskolniklerin sayısı ise 1.393 kişi olarak belirtilmiş ve bu rakam tüm Sibirya'dan bölgeye sürgün gönderilenleri kapsamaktadır.[563] Bölgenin nüfusü genel olarak düşüş eğilimindeyken Sahaların nüfusu artmaktadır. Yakut Valiliğinin 1912 tarihli raporunda insanların madenlerde iş bulmak için bölgeden göç ettiği bildirilmektedir.[564]Yakut Bölgesi'nin

---

[559] K. T. Timofeevna, **Pervaya Vseobşaya Perepis Naseleniya Rossiiskoy İmperii 1897 g. v Yakutskoy Oblasti : (istoriko-demografiçeskiy aspekt)**, Yakutsk, 2006, s. 58.
[560] **Pervaya Vseobşaya Perepis Naseleniya Rossiyskoy İmperi 1897**, SPB, 1905, s. X.
[561] **A. g. e.**, s. 2,3
[562] "Vedemost o Çisle Jiteley Po Soslaviyam v Yakutskoy Oblast za 1904 Gadu" **Obzor Yakutskoy Oblasti za 1904**, Yakutsk, 1905, No, 3. s. 1.
[563] **Obzor Yakutskoy 1904**, s, 28.
[564] **Obzor Yakutskoy Oblasti za 1912 God**, Yakutsk, 1913, s. 182.

nüfus dağılımını en ayrıtılı veren kaynak ise 1897 nüfus sayımıdır. Bu sayıma göre sahaların boylara göre nüfusu şu şekildedir.

4.3.1. Lena Bölgesi Sahaları (Orta Yakut)

Bölgenin merkezi Yakutsk şehridir. Bölgede 8 boy ve 131 uruğ yaşarken toplam nüfusu ise 145.941 kişi olup, 73.345 erkek ve 72.596 kadın toplam nüfusu oluşturmaktadır.[565] Lena Bölgesi'nde yerleşik boyların Yakut merkeze göre konumlarını ve köklerine yukarıda değinmiştik. 1897 ilk genel nüfus sayımına göreyse nüfus verileri aşağıdaki gibidir.

Kangalaslar bünyesinde çok sayıda urugu barındıran bilinen en eski Saha boyundan birisidir ve sonradan doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmışlardır. Batı Kangalasları oluşturan uruğlar arasında: Bagarad, Jersk, Kıldem, Maganin, 5. Maljagar, 2. Maltan, Mıtat, Nemyugin, Odunin, Oktem, Yursut, Satin, Hahsit, Horin ve Ergitler bulunmaktadır. Toplam nüfusları ise 10.193 erkek ve 9.618 kadın olmak üzere 19.811 kişidir. Doğu Kangalasları bünyesinde Dogdogin, 2. Jemkon, 2. Nahar, Neruktey, 2. Tılımin, Hantakay, Hodorin ve Haran uruğlarını barındıran bu boyun nüfusu 7.396 erkek ve 6.980 kadın olmak üzere 14.376 kişidir.[566]

Kangalaslar ile birlikte en kalabalık saha boylarından birisi olan Baturlar çok sayıda alt birimden oluşmaktadır. Uruğ isimlerinden kozmopolit bir yapının olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle 5. Boloğur ve 2. Çakır uruğunun adları Türkiye coğrafyasında sıkça karşılaştığımız isimlerdendir. Diğer uruğlar ise Aldan, Betun, Jenkun, 4. Jehsogon, 2. İgidey, Kugdin, Jüley, Sulgaçin, 4. Hatılın, Sılan, Teley, Terasin, Hadar, 2. Hayahsıt ve Emisk uruğlarının oluşturduğu boyun toplam nüfusu 16.964 erkek ve 17.281 kadın olmak üzere 34.245 kişidir.[567]

Lena bölgesinin bir diğer kadim boyu olan Namlar, 2. Atamay, Betun, Kobyakon, 2. Bıjagijin, Tastats, Hamagadtin, Murçigin, 2. Modut, Oyun-Usovsk, Hatın-Arın, Hatırıt, Homustat ve 2. Odey uruğundan oluşmaktadır. Toplam

---

565 Timofeevna, **Pervaya Vseobşaya**, s. 59.
566 **A. g. e.**, s. 60.
567 **A. e.**

nüfuslarıysa, 8.950 erkek ve 9.151 kadın nüfus olmak üzere 18.101 kişidir. Bayagantay boya ismini veren 4. Bayagantay uruğuyla birlikte 2. İgidey, Oymyakon-Bogoron, Sasıl ve Kangalasların bir uruğunun oluşturduğu boyun nüfusu 4.766 erkek ve 4.757 kadın olmak üzere toplam 9.523 kişidir.[568] Lena kıyılarında yerleşik diğer boyların nüfusu; Dupsinler 3.070 erkek ve 3.220 kadın olmak üzere toplam 6.290 kişidir. Bogoronlar, 4.673 erkek ve 4.836 kadın olmak üzere toplam 9.509 kişi ve Meginler, 9.542 erkek ve 9.545 kadın olmak üzere toplam 18.997 nüfusa sahiptir. Bölgede bu boyların arasında dağınık halde yaşayan Tunguzların nüfusu ise 2.969 başdır.[569] Saha boy yapılanması içerisinde en kalabalık gruplar yukarıda zikredilenlerdir.

4.3.2. Verhoyansk Bölgesi Sahaları

Verhoyansk bölgesin merkezi Verhoyansk'tır ve dört boydan (Jigan, Verhoyan, Ust-Yana ve Elgets) oluşmaktadır. Toplam nüfusu 1897 nüfus sayımına göre 7.248 erkek ve 7.134 kadın olmak üzere 14.382 kişidir. Bölgeye Rus işgalinin ardından yerleşen Saha uruğları yerleştikleri Ruslar tarafından yerleştikleri coğrafyayla adlandırılmışlardır. Bölgenin en kalabalık gurubu Verhoyansk Sahalarını 14 uruğ, 3.Baydun, 4, Yusal, 2, Egin, Batagay, Bogoron, Kurin, Elget ve Kangalaslar oluşturmuştur. Yerleşik oldukları bölge Yana'nın üst ve orta kısımlarıdır. Verhoyansklıların nüfusu 3.329 erkek ve 3.255 kadın olmak üzere 6.584 kişidir. Üst-Yana Sahalarını 6 uruğ, 2. Nogot, Batulin, Kurin, Udigey ve Tumatlar oluşturmaktadır. Yerleşik oldukları alan İndigirka, Yana ve Omolya nehirlerinin aşağı akımlarıdır ve Kuzey Buz Denizi sahillerine kadar olan yörede ikamedirler. Toplam nüfusları 1.068 erkek ve 989 kadın olmak üzere 2.057 kişidir. Bölgenin kalabalık guruplarından birisi olan Jiganlar Lena ve Olenek nehirlerinin aşağı akımında ikamedirler. 4. Hatılın, 2. Batulin, Kangalas ve Tumat uruğlarının oluşturduğu boyun nüfusu 1.101 erkek ve 1.074 kadın olmak üzere toplam 2.728 kişidir. İndigirka ırmağının orta akımında yerleşik Elgetler; 2. Baydun, 2. Egin, 2. Yusal, Batagan, Udugey ve Elget uruğlarından oluşurken, nüfusları 1.329 erkek ve

---

[568] **A. e.**
[569] **A. g. e.,** s. 60,61.

1399 kadın olmak üzere 2.728 kişidir.[570] Bölgede Tunguz ve Lamutlarda Sahalar ile birlikte yaşamaktadırlar.

4.3.3. Vilyu Bölgesi Sahaları

Vilyu Sahalarını, Verhne-Vilyu, Sredne-Vilyu, Marhin ve Suntar boyları oluşturmaktadır. Lena bölgesinden sonra en kalabalık nüfusa sahiptir. Verhne-Vilyu Sahaları 16 uruğun birleşmesiyle meydan gelmiştir. Bu boyun nüfusu 7.899 erkek ve 8.290 kadın olmak üzere 16.189 kişidir. Sredne-Vilyu Sahaları 4.993 erkek ve 5.248 kadın olmak üzere toplamda 10.241 nüfusa sahiptir. Marhin Boyu 16 uruğun birleşmesiyle oluşmuş kalabalık nüfusa sahiptir. 1897 verilerine göre 7.812 kadın ve 8.040 erkek olma üzere 15.852 nüfusları vardır. Suntar Boyu ise 19 uruğun birleşmesinden meydana gelmiş, Vilyu bölgesinin en kalabalık grubudur. Nüfusları 11.900 erkek ve 11.722 kadın olmak üzere 23.622 kişidir.[571]

4.3.4. Kolım ve Olekminsk Bölgesi Sahaları

Kolım bölgesi Yukarı Kolım ve Aşağı Kolım olma üzere iki kısma ayrılmıştır. Kolım Sahaları, Baydun, Bogoron, Maytuj ve Kangalasların alt uruğlarının bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Aşağı Kolım'da Tunguz, Yukagir, Çukçi ve Lamutlar 1.602 nüfusa sahiptir. Bölgenin toplam nüfusu ise 3.543 erkek ve 3.714 kadın olmak üzere 7.257 kişidir. Olekminsk Bölgesi, Rus köylü gurubunun en çok göç ettiği bölgelerdendir. Bölgede boy yapılanmasından ziyade yerleşik köyler kurulmuş ve Rusların yönetim şekline göre Volost statüsüne yükselmiştir. Bölgenin nüfus dağılımıysa ilginçtir. Erkek nüfus 24.186 kişi iken kadın nüfus 12.813 kişi olup toplamda 36.999'dur.[572] Bu nüfus sayımından sonra periyodik nüfus sayımları gerçekleştirilmiş ancak sıhhati hakkında ciddi endişeler barındırmaktadır. Örnek verecek olursak eğer Yakut Bölgesi'nin 1906 nüfus sayımında nüfusu 269.449 kişidir.[573] 1897 sayımında 273.052 olan nüfus düşüş eğilimindedir. Bu durum

---

570 **A. g. e.,** s. 61,62.
571 **A. g. e.,** s. 62.
572 **A. g. e**., s. 63.
573 Kalaşnikof, **Yakutiya Hronika Fakti**, s. 356,357.

bölgenin uzak doğusu ve kuzeyin de göçebe olarak yaşayan nüfus kitlesinin kontrol altına alınamayışıyla alakalı olabilir.

Yakut Bölgesi, Rus işgalinin ardından kozmopolit bir yapıya bürünmüştür. Önceden Uzak Doğu Sibirya'nın yerli halkları kendi boy sınırları dâhilinde yaşarken, isyanlar ve ekonomik sebeplerden dolayı yaşanan göç dalgasının ardından farklı etnik unsurları içerisinde barındıran yerleşkeler ortaya çıkmıştır. Misal olarak Vilyu ve Olekminsk bölgeleri gösterilebilir. Yakutistan, 2013'te 955.600, günümüzdeyse yaklaşık 997.833 kişidir. Tarihi süreçte Ortodoksluk Sahaların resmi dini olsa da halk arasında eski inancını sürdürenlerin sayısı toplam nüfusun yaklaşık olarak %25'ne karşılık gelmektedir.

SONUÇ

Saha Türkleri efsanelere göre Baykal Gölü'nün güneyinden Yakut Bölgesine gelerek, Tunguzları yerlerinden sürmüş ve şimdiki coğrafyalarına yerleşmişlerdir. Sahaların dilleri Türkçedir ve kendilerini Göktürk Kitabelerinde ismi zikredilen Kurikanların torunları olarak kabul etmektedirler. Boylar halinde yaşayan Sahalar arasında merkezi birliktelik oluşmamıştır. Geniş coğrafyada dağınık vaziyette yaşayan Sahalar, Rusların bölgeyi işgaline mani olamamışlardır. Rus işgalinin ilk yıllarında iki kez bağımsızlıklarını kazanmak için ayaklanmışlar lakin bunda muvaffak olamamışlardır. Nehirler üzerinden bölgeyi keşfeden Rus Kozaklar önemli noktalara müstahkemler inşa ederek ilerlemiş ve Sahalardan değerli eşyalarını yasak vergisi adı altında haracen toplamışlardır. Petr Beketov tarafından inşa edilen Yakut Kalesi, 1638'de kurulan Yakut Valiliğinin merkezi olmuş, Rus hâkimiyeti bölgede resmilik kazanmıştır.

Yakut Bölgesi'nin Rus Devletine dâhil edilmesiyle birlikte bir kültürel değişim başlamış, Saha ve Rus kültürü arasında bir diyalog ortaya çıkmıştır. Rus gücünün Tobolsk'tan doğu yönünde genişlemesiyle birlikte bölge idari ve dini anlamda kademeli bir geçiş süreci yaşamıştır.

XVII. ve XVIII. yüzyılın başlarında kilise Tobolsk Metropolitliğinin bir parçası olmuştur. Sahaların Hristiyanlaştırılması ise yeni ilhak edilen toprakların devlete bağlılığını güçlendirmek için kullanılan bir devlet politikası olarak uygulanmıştır. Sahalar zorunlu vaftiz uygulamalarından belirli bir dönem muaf tutulmuşlardır. Zira Hristiyanlaştırma süreci, öncelik olarak Çar'ın hazinesine kesintisiz yasak akışını sağlamayı hedefleyen politikalarla birlikte gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu süreç sivil yetkililer ve din adamları arasında bir ikilik yaratmıştır. XVIII. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren din adamları çıkarılan İmparatorluk kararnameleri ile rahat hareket edebilme imkânına kavuşmuştur. Valilerin din adamlarına karşı yapmış oldukları keyfi uygulamalar son bulmuş ve buna teşebbüs edenler cezalandırılmıştır.

Bölgenin İrkutsk Valiliği’nin tabiiyetine geçişi ile birlikte Yakut Ortodoks Kilisesi’de İrkutsk piskoposluğuna bağlı dekanlık olmuştur. Saha ilinin İrkutsk piskoposluğuna bağlanması misyonerlik faaliyetlerinin etkili bir şekilde gerçekleştirilmesini mümkün kılmış ve bu dönem bir geçiş süreci olmuştur. Kamçatka piskoposluğunun kuruluşu ve Yakut dekanlığının buraya dâhil edilmesi Aziz Venyaminov’un faaliyetleri ile gerçekleşmiştir. Aziz Venyaminov’un başlatmış olduğu kültürel faaliyetler Rus kültürü ve dinin bölgede anlaşılmaya başlamasını sağlmıştır. Kurmuş olduğu Tercüme Komisyonu’nun faaliyetleri sonucu Yakutça ilk İncil ve dil bilgisi yayınlanmış, Saha dilinde ilk ayin gerçekleştirilmiştir. Yakut dekanlığının, Kamçatka piskoposluğuna bağlı bir vekil papazlık olarak statüsünün değiştirilmesi bağımsız bir piskoposluk kurmak için gerekli şartlar sağlanmıştır.

Yakut topraklarında kademeli geçişin son aşaması Yakut Vilyu Piskoposluğunun kurulması olmuştur. Piskoposluk sayesinde çok sayıda misyoner ve din adamı Yakut yöresini dini merkez olarak kullanmış, Çukotka ve Amerika Misyonu bölgeden idare edilmiştir. Bölgenin merkezden uzaklığı burada bir merkezi devlet sisteminin oluşmasını engellemiştir. Bölgenin Rus devletine her anlamda uyumunu misyonerler sağlamaya çalışmışlardır. Rus İmparatorluğunun, Bolşevikler tarafından lağvedilmesiyle birlikte bölgede dengeler değişmiştir. Hem dini hem siyasi alanda yaşanan bu değişim Sahaları neredeyse üç yüz yıllık alışkanlıklarını terk etmeye itmiştir. Misyoner ve din adamlarının monarşi yanlı tutum sergilemesi bölgede Sovyet iktidarının yaklaşık iki yıl gecikmeli olarak kurulmasına neden olmuştur.

Yakut topraklarında sürdürülen misyonerlik faaliyetleri bölgenin Rus devletine manevi ilhakını sağlayan en önemli unsur olmuştur. Sahaları vaftiz ederek Hristiyanlaştırma, dolayısıyla Ruslaştırma girişimleri İrkutsk piskoposluğundan gönderilen misyonerler vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. Yakut piskoposluğunun açılış amacı Uzak Doğu Sibirya’da vaftiz edilmeyen yerel toplulukları vaftiz etmek ve bölgede merkezileşmektir. Belirli toplulukları vaftiz etmek ve malumat sahibi olmak için gönderilen misyonerler faaliyet alanlarının ayrıntılı raporunu tutarak merkeze

iletmişler, bölgede yürütülen faaliyetler bu raporlar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Misyoner kaynaklarına göre XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Sahaların neredeyse tamamı Ortodoks Hristiyan'dır. Ancak duruma bakıldığında ise Sahaların ve diğer vaftiz edilmiş toplulukların Ortodoks inancının kanonik temellerini bilmedikleri ve bunu bir devlet vazifesi olarak adlettikleri oldukça açıktır. Bu bağlamda Sahalardan birisi tehlikeli bir hastalık durumunda önce bir şamana müracaat etme ihtiyacı hissetmiştir. Sahalar bir rahibin ölmesi durumunda cenazeyi defnetmek için şaman çağırmışlardır.

XX. yüzyılın başında Yakut Piskoposluğunun ana hatları belirginleşmiş ve kurumsal bir yapı ortaya çıkmıştır. Piskoposluk organları olarak, Yakut Ortodoks Misyoner Cemiyeti kiliselerde görevli misyonerler vasıtasıyla kapsamlı bir örgütü temsil ve idare eden bir kuruluş olarak faaliyet göstermiştir. Piskoposluk Okul Konseyi bölgede eğitim faaliyetlerini denetleyen ve yürüten yegâne kurumdur. Piskoposluk Denetim Konseyi ise piskoposluğun tüm mali işlerini denetlemiştir. 1852'de kurulan Tercüme ve Sansür Komisyonu ise Yakut dilinde ilk çevirilerin ortaya çıkmasını sağlamış ve bölgede yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin Ruslar adına anlamlı hale gelmesini sağlamıştır. Bunların dışında bölgesel çok sayıda ruhani kurum ve kuruluş bölgede yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin ana lokomotifi olmuşlardır. Saha ilinin Ruslar tarafından işgal edilmesi bakıldığı zaman bir olaydır. Lakin sistemli bir şekilde Rus İmparatorluğuna manen dâhil edilmesiyse bir olgudur ve bunu gerçekleştiren yukarıda bahsi geçen kurum ve kuruluşlardır.

Yakut Bölgesi'nin genel karakteristik yapısına uygun olarak çok sayıda şapel inşası gerçekleştirilmiştir. Bu durum Sahaların ve diğer toplulukların yarı yerleşik yaşam tarzı ile doğrudan bağlantılıdır. Yakut şapelleri, Rus İmparatorluğunun Avrupa kısmının şapellerinden önemli ölçüde farklılık arz etmiştir. Ortodoks Kilisesin de ki şapellere sunaksız küçük kiliseler deniyordu ve esas olarak mezarlıkta (mezarlık şapelleri), önemli yerlerde, bir olayın anısına veya bir din adamının anısına binaen inşa edilirdi. Kutsal Sinod'un 1899'da seyyar kiliselere müsaade etmesiyle birlikte şapellere olan ihtiyaç azalmış ve kademeli olarak kaldırılmıştır. Yakut

Bölgesi'nde inşa edilen kiliseler ise bölgenin piskoposluk statüsüne yükselmesinden sonra hızlanmış ayrıca Ohotsk, Primorsk ve Çukotka bölgelerinin katılımıyla kilise sayısında da artış yaşanmıştır. Kaynaklara göre, XX. yüzyılın başlarında 333 kilise ve 1.500 din adamı bölgede faaliyet göstermiştir.

Rus İmparatorluğunun özellikle XX. yüzyılın başlarında yaşamış olduğu çalkantılı dönemde Yakut Bölgesi'nden büyük destek görmüştür. Rus-Japon Savaşı ve I. Dünya Savaşı sırasında misyonerler ve din adamları halkı dua ve ayin için kiliselere çağırmış ve ayine katılanlardan topladıkları miktarı Kızıl Haç'a göndermişlerdir. Kiliseler piskoposluk bölgesinde birer kültürel bilgi merkezi işlevi görmüştür. Özellikle kırsalda yaşayan halk Rus İmparatorluğu hakkında önemli malumatları kiliselerden öğrenmiştir. Kilise cemaatlerinin önemli olayları öğrenmesine vesile olan ise piskoposların kilise ziyaretleriydi. Ruhani Konsey'in kararına göre piskoposun yılda bir veya iki kez piskoposluk bölgesindeki kiliseleri ziyaret etmesi gerekiyordu. Ancak Yakut Ruhani Bölgesinin genişliğinden dolayı bu kural çok fazla işletilememiştir. Piskoposların nadir gerçekleşen ziyaretleri ise bayram gibi kutlanmış, istek ve şikâyetler piskoposa iletilmiştir. Ayrıca bu ziyaretler esnasında piskoposlar cemaat hakkında malumat sahibi olmuş ve halkı da Rusya'da cereyan eden olaylar hakkında kendi ideolojileri doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Sovyet iktidarı kurulurken Sahaların monarşiye vermiş oldukları güçlü desteğin altında yatan en önemli nedenlerden birisidir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

RGİA, F. 1265, Op, 6, D. 172.

RGİA, F. 1290, Op, 4, D, 122.

RGİA, F. 1290, Op. 4, D. 27.

RGİA, F. 733, Op. 95, D. 1071.

RGİA, F, 733, Op, 26, D. 886.

RGİA, F, 1399, Op, 1, D, 60.

RGİA, F, 1293, Op, 168, D, 1.

RGİA, F, 733, Op, 26, D. 886.

Ana Kaynaklar ve Yayınlanmış Arşiv Belgeleri

Barsukov, İ. **İnnokentiy Mitropolit Moskovskiy i Kolomenskiy, "Po Yivo Soçineniyam Pismam i Raskazam Sovremennikov"** Sinodalnoy Topografi, Moskova 1883.

Barsukova, İ. **Pamyati Dionisiya, Episkopa Yakutskaya i Viluyskaya Zatem Ufimskogo i Menzelinskago**, Sinodalnaya Tipografiya, S. Peterburg 1902.

Gonçarov, İ. A. **Polnoe Sabraniye Saçineniye,** Tom 7, İzdanie A. F. Marksa, St. Petersburg 1899.

------- **Jurnal Ministerstva Naradnogo Prosveşeniya, Çast CXXXV,** St. Petersburg 1867.

------- **Kolonialnaya Politika Moskovskogo Gasudarstva v Yakuti XVII v. Sbornik Arhivniy Dökümentov, İzdatelstva İnstuta Naradov Severa Tsk.,** SSSR, Leningrad 1936.

------- **Meteriali Po İstorii Yakutii XVII: Dökümenti Yasaçnogo Sbora. T. 3,** 1970.

------- **Missionerskoe Delo v Yakutskoy Eparhii v 1898 g.**, Yakutskaya Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1898.

------- **Otçet o Deytelnosti Yakutskoy Perevodçeskoy Komissiy za 1914 Gadu,** Yakutsk 1915.

------- **Obzor Yakutskoy Oblasti za 1863 God**, Yakutsk 1864**.**

------- **Obzor Yakutskoy Oblasti za 1887 God**, Yakutsk 1888**.**

------- **Obzor Yakutskoy Oblasti za 1904 God**, Yakutsk 1905.

------- **Obzor Yakutskoy Oblast za 1912 God,** Yakutsk 1913.

------- **Otçet o Sostayani Yakutskoy Eparhi za 1884 g,** Yakutsk 1885.

------- **Otçet Perevedçeskoy Komissii Pravaslavnogo Missionerskogo Obşestva,** Tipografia İmperatorskogo Universiteta, Kazan, 1892.

------- **Otçet Yakutskago Eperihalnogo Uçilişnago Soveta "Sostayaniy Tserkovno-Prihodskih Şkol i Şkol Gramoti Yakutskoy Eparhii Za 1890-91 Uçebniy God."** Yakutsk, 1892.

------- **Otçet Yakutskago Oblastnago Statiçeskago Komiteta Za 1891 God,** Yakutsk. 1892.

------- **Otçet Yakutskogo Eperihalnogo Uçilişnogo Soveta o Sastaynii Tserkovno Prihodskih Şkol i Şkol Gromatı Yakutskoy Eparhii za 1892-1893 Uçebnie Goda,** Tipoğrafiya Yakutskogo Oblastnogo Pravleniya, Yakutsk, 1894.

------- **Otçet Yakutskogo Eperihalnogo Uçilişnogo Soveta o Sastaynii Tserkovno Prihodskih Şkol i Şkol Gromatı Yakutskoy Eparhii za 1891-1892 Uçebnie Goda,** Tipoğrafiya Yakutskogo Oblastnogo Pravleniya, Yakutsk, 1893.

------- **Otçet Yakutskogo Komiteta Missionerskogo Obşestva za 1912 g.,** Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1912.

------- **Otçet Yakutskogo Komiteta Pravaslavnogo Missionerskogo Obşestva o Sostayanii i Deytelnosti İnoredçeskoy Missii za 1906 g.,** Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1906.

------- **Otçet Yakutskogo Komiteta Pravaslavnogo Missionerskogo Obşestva za 1909 God,** Oblastnaya Tipografiya, Yakutsk, 1910.

------- **Pamyatkaya Knijka Po Yakutskoy Oblasti Za 1863 g,** SPB, 1864.

------- **Pisma Nikolaya İvanoviça İlminskogo**, Kazan, 1898.

------- **So Sisilkoy Na Pisma İnnokentiya, Mitropolita Moskovskogo i Kolomenskogo,** Kniga 2, SPB 1898.

------- **Pravila Yakutskoy Perevodçeskoy Komissii,** Tipoğrafia Oblastnogo Upravleniya, Yakutsk, 1914.

------- **Pribite Na Pastvu Novogo Arhıpastrya Preosviyaşenneyşego Nikanora, Episkopa Yakutskogoi Vilyuyskogo,** Yakutsk, Tipografiya Oblastnogo Upravleniya, 1899.

Prikolsky, V.L. **Letopis Yakutskava Kraya,** Krasnoyarsk, 1896.

Sutkov, P. F. **Meterialı dla Harakteriçeskiy Deytelnosti Yakutskoy Eparhiy za İstekşe 25-Letie: Sovremenniy UçrejdeniyeYakutsk Samostayateln oy Episkopskoy Kaeedri i Otkrıtiya Eperihalnogo Missionerskogo Komiteta,** Yakutsk, 1896.

------- **Sbornik Arhivniv Dökümentov,** İzdatelstva İnstuta Naradov Severa Tsik SSSR, Leningrad 1935.

------- **Severniy Arhiv,** No: 15**,** St. Peterburg, 1822.

------- **Severniy Arhiv,** No: 16. St. Peterburg, 1822.

------- **Sibirskiy Vestnik 1824 Gadu,** Çast Tretiya**,** St. Peterburg. 1825.

------- **Sibirskiy Vestnik, 1824 Gadu,** Çast Çetvertaya**,** St. Peterburg, 1825.

------- **Spravoçnaya Kniga Yakutskoy Eparhii za 1889 g.,** Yakutsk, 1889.

------- **Akti Arhivoy Yakutskoy Oblasti (s 1650 do 1800),** Tom 1, (Red. Strelov, E. D.)İzdatelstvo Yakutskoy Oblastoy Uçenoy Arhivnoy Komissii, Yakutsk, 1916.

------- **Vsepoddaneyşi Otçet Ober-Prokuro Svyateyşago Sinoda Za 1896-1897 Godı,** Sinodalnaya Tipografiya, Sankpetersburg, 1899.

------- **Vsepoddaneyşi Otçet Ober-Prokuro Svyateyşago Sinoda Za 1901 Godı,** Sinodalnaya Tipografiya, Sankpetersburg, 1905.

------- **Yakutskaya Prikaznaya İzba "RGADA F.1177 Spravoçnik" 1615-1729,** Tom Pervaya**,** Yakutsk, 2016.

------- **Yakutskiy Arhiv (Sbornih Statey i Dökümentov),** Yakutskoe Knijnoe

İzdatelstvo, Yakutsk, 1964.

------- **Yakutskiy Komitet Pravoslavnogo Missionerskogo Obşestva za 1903 God (34-i Suş. Komiteta),** Tipografiya Oblastnogo Upravleniya, Yakutsk, 1904.

Yavlovskiy, P. **Sistematiçeskiy Ukazatel Statey "Yakutskih Eperihalnih Vedemostey" za Pervoe Disyatiletie İzdaniya (1887-1897)**, Yakutsk 1898.

Yavlovskiy, P.P. **Letopis Gorada Yakutska " Ot Osnavaniya Yivo Do Nastayaşego Vremeni".** Tom 1, Yakutskiy Kray 2004.

Külliyatlar

Dapolneniye k Aktam İstoriçeski, "Sabranniye i İzdanniye Arheografiçeskuyu Komisseyu" Tom 12, Petersburg 1869.

, **Pervaya Vseobşaya Perepis Naselenniya Rossiskoy İmperii 1897, "Yakutskoy Oblast",** Moskova, 1904.

Pervaya Vseobşaya Perepis Naseleniya Rossiyskoy İmperi 1897, SPB 1905.

Polnoe Sabraniye Zakanov Rossiskoy İmperi, Tom, 8. SPB, 1830.

Polnoe Sabraniye Zakanov Rossiskoy İmperiya, Tom 2, SPB, 1884.

Polnoe Sabraniye Zakanov Rossiskoy İmperiya, Tom I, SPB. 1830.

Araştırma Eserler

Anabarskiy Ulus, İstoria, Kultura, Folklor, Biçik, Yakutsk 2005.

Antrapologiya, Arheologiya, Ekologiya Materiali Vserossiskoy Konfederetsii, Tümen, 26-30 Marta 2012, Vipusk 2.

Dalnego İstoriya SSSR. T 2, Moskova 1991.

Etniçeskaya İstoriya Naradov, Akademi Nauk SSSR, Moskova 1982.

İstoriçeski Liçnosti Yakutii: Mımak i Yivo Patomki, Namtsi 2017.

İstoriçeski Predaniya i Rasskazi Yakutov, Çast 1, Moskpva-Leningrad 1960

İstoriya Yakutskoy SSSR, T. 2, Moskova 1957.

Meteriali Po İstorii Yakutii XVII: Dökümenti Yasaçnogo Sbora, T. 3, 1970

Opisaniye Vseh Obitayuşih v Rosiyskom Gasudarstve Naradov, Çast Vtoraya, O Narodah Tatarskavo Plemeni, St. Petersburg 1799.

Ot Pervih Şkol- Do Naşey Dney, Yakutsk, 2007.

Pamyatkaya Knijka Po Yakutskoy Oblasti Za 1863 g, SPB, 1864

Priroda i Çelovek Kraynem Sever, Saçineniye Gatviga, Perevel s Nemetskavo S. A. Usov, Moskva, 1863.

Russkaya Pravoslavnaya Tserkov 988-1988, Oçerki İstorii I-XIX v.v., Vipusk Perviy, Moskova, 2008.

Sbornik Arhivniv Dökümentov İzdatelstva İnstuta Naradov Severa Tsik SSSR, Leningrad 1935.

Svodniy Katalog Yakutskoy Knigi (1812-1917), Novosibirsk 2015.

Svyatitel İnnokentiy (Veniaminov) v Yakutii, "Sbornik Dökümentov" Yakutsk 2015.

Tamponsky Rayon: İstorai, Kultura, Folklor, Biçik, Yakutsk 2007.

Tatarsko-Russkiy Slovar, Moskova

1966.

Yakutskiy Kray i yivo issledovateli: Kratkiy İstoriçeskiy Oçerk Ekspeditsiy v Yakutskoy Oblast, Tipogrefiya Gazeti: **Yakutskaya Okraina**, Yakutsk, 1913.

Yakutskiy Spasskiy Manastır: Kratkiy İstoriçeskiy Oçerki Obzor (1644-1904) g.g., Sankt Petersburg, Tipo-Litografiya, 1904.

Yakutskogo Spasskogo Vtoroklasnogo Manastırya Nastoyateli (1640-1902): Kratkiy Pireçen İh Naznaçeniya, Slujeniya i Proçii, İrkutsk 1903.

Afanesyevich, B.A. **Yakutskie Ulusı v Epohu Tıgına**, Biçik, Yakutsk, 1997.

Alekseev, N. A. **Shamans and Their Religious Practices: from Shamanism Among the Türkic People of Siberia**, (Çev. Ronald Radzai), Newyork-London, 1997.

Andreeviç, S. F. **Vaspominaniye o Preosviyaşennom İakove Episkope Yakutskom i Vilyuyskom: (Po Sluçayu Desyatiletiya so Dnya Yivo Konçini)**, Tipografiya Oblastnogo Upravleniya, Yakutsk, 1900.

Antonov, E.P. İvanovi V.N. **Yakutii; Legendarnie i İstoriçeskie Liçnosti,** Yakutsk, 2005.

Aristov, N. A. **Zametki Po Etniçeskomu Sastavu Turkskih Plemen İ Narodnostey, Jivaya Starina**, Vipusk, III. IV, 1869.

Aslanova, S. "Rus Ortodoks Kilisesi", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.

Aydın, M. **Ansiklopedik Dinler Sözlügü**, Konya, 2005.

Bakay, N. N. **Zahvat, Kupliya i Prodaja İnorodok v Yakutskoy Oblasti Slujnimi Ludmi v Pervoy Palavine XVII. v.** İzvestiya Obşestva Arheoloji, İstorii i Etnoğrafi Pri İmparatorskom Kazanskom Universtete, Vipusk 2, Tom XI, Kazan, 1893.

Bakhruşhin, S.V. Tokorev, S.A. **Yakutiya v XVII Veke, Yakutskoy Knijnoe İzdatelstva**, Yakutsk, 1953.

Başarın, G. P. **İstoriya Agarnih Otnaşeniy v Yakutii Godi XVIII Sredina XIX v.v.,** Moskova, 1956.

Bayat, F. "Anti-Şamanizm Milli Bilinci Yok Etme Politikası", **Uluslararası Halk Bilimi Araştırmaları Dergisi**, C. 4, Sayı. 6, 2021, s. 9-30.

Baytunova İ. Nikolaevna, P. V. Pavlovna, G. E. **İstoriya Knijnoy Kulturi v Yakutii 1638-1917 gg.**, (Ed. İvanova Aytalina Semenova, Ş. O. Vilademirovna), Nauka,

Novosibirsk, 2018,

Bıkonya, G.F. **Osebennosti i Rezultati Kreşeniye Yasaçnogo Naseleniye Vostoçnoy Sibirii v XVIII v**., T. 13 İzvestiya İrkutskogo Gasudaristvenniy Universtiti, 2015.

Biçurin, N. Y. **Sabraniye Svedenniy O Narodah Obitavşih v Sredney Azii v Drevniye Vremena**, Tom 2, Moskova- Leningrad 1950.

Bolo, S. İ. **Proşloe Yakutov Do Prihoda Russkih Na Lenu (Po Predaniyam Yakutov Bıvşego Yakutskogo Okruga**), Biçik, Yakutsk, 1994.

Bosch, D. J, **Transforming Mission, Paradigm Shifts in Theology of Mission,** New York 1991.

Bulgakov, M. **İstoriya Russkoy Tserkvi, C X,** 2. bs., Sankt Petersburg 1902.

Buliçova, N. **Puteşestvie Po Vostoçniy Sibirii**, Çast 1, Yakutskaya Oblast-Oxotskiy Kray, St. Peterburg, 1856.

Caferoğlu, A. **Türk Kavimleri**, Enderun Kitabevi 2. Bs., İstanbul 1988.

Çernavskyi, N. ‘**Obşi vzglyad na istoriyu Orenburgskoi eparhii’**, Orenburg 1899.

Çukayev, A. G. **Russkie Na İndigirke**, Novosibirsk, 1999.

Demirci, K. “Ortodoksluk”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 33, 2007.

Dimitrisihin, B. **Medieval Russia: A Source Book, 900-1700**, 2. Bs., The Dryden Press, New York 1973.

Dimitriyeviç, Y. O. **Oçerki İstorii Peçati Yakutii “Ot Formirovannaya Predposilok Dla Vozniknoveniya Peçati Do Fevrala 1917**” Vipusk 1, Gendal, Moskova 1988.

Dimitrieviç, U. K. **İstoki Yakutskogo Şamanizma,** Sitim, Yakutsk 1994.

Dolgih, B. O. **Rodovoy i Plemennoy Sostov Naradov Sibirii v XVII veke,** Moskova 1960.

Evgeneviç, K. G. Ofitsialniy Sayt Kafedri Tserkovnoy İstorii Moskovskoy Duhovnoy Akademi, “**Novoarhengelskaya Duhovniya Seminari**” 8 Marta 2011,

Federova, E. Paahamov, E. A. **Adminstrativo-Territorialnoe Ustroystvo Yakutii: Proşloe i Nastayaşii**, Novosibirsk 2011.

Federoviç, M. A. **Puteşestvi Na Sever i Vostok Sibirii, “Sever i Vostok Sibirii v Yestestvenno-İstoriçeskim Otnoşenii Geografii i Gidrografiya**”, Tipografiya Akademia

Nauk, St. Petersburg 1860.

Fedorov, V. **Russkaya Pravoslavnaya Tserkov i Gosudarstvo: sinodalnyi period 1700-1917**, Moskva 2003.

Fedotoviç, J. F. "Saha Yeri ve Saha Türkleri", (Yay. Haz. S. Y. Gömeç) **AÜ. DTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi**, 16/26, Ankara 1994, s. 227-241.

Fıscher, Y. E. **Sibirskaya İstoriya s Samago Otkrıtıya Sibiri do Zavoyevaniya Sey Zemli Rossiyskim Orujiyem,** Sanktpeterburg 1774.

Forsyth, J. **A History of the Peoples of Siberia, Russian's North Asian Colony 1581–1990**, Cambridge Universty Pres. Cambridge, 1992

Gogolev, A. İ. **Yakuti (Problema Etnegoneza i Formirovaniye Kulturi)**, Yakutsk 1993.

Golovnev, A. V. **Antropologiya Divijeniya (Drevnosti Severnoy Azii)**, Ekaterinburg 2009.

Golubunskiy, E. E: **İstoriya Russkoy Tserkvi,** C. I (I-II), Moskova 1900-1901.

Gömeç, S. Y. "Eski Türklerde Siyasi Hâkimiyet", **Türk Dünyası Araştırmaları**, Sayı 100, Prof. Dr. Faruk Sümer'e Armağan, İstanbul 1996. s. 113-119.

Gömeç, S. Y. “Sahaların (Yakut) Ataları veya Kök Türkçe Yazıtların Kurıkanları”, **Anayurttan Atayurda Türk Dünyası**, 1/3, Ankara 1993. s. 175-203.

Gömeç, S. Y. **Türk Kültürünün Ana Hatları**, Akçağ Yyaınları, Ankara 2006.

Gurvich, İ. S. **Kultura Severnih Yakutov-Olenevodov, k Vaprosu O Pozdnih Etapah Formirovaniya Yakutskogo Naroda**, Moskva 1977.

Gulyaeva, E. P. **Kniga v Yakutii (1812-1916), NB. RSYA,** Yakutsk 2004.

Gündüz Ş. “Misyonerlik”, **DİA,** C. 30, İstanbul 2005.

Güngör, E. **Repressiya: Kırgızistan’da Siyasi Baskı Sürgün ve Yokediliş (1917-1938**), Bengü Yayınları, Ankara 2018.

Güngör, H. “Eski Sovyetler Birliği’nde Gayri Müslim Türkler”, Türk Dünyasının Dinî Meseleleri, **Türk Diyanet Vakfı Yayınları**, 266, Ankara 1998, s. 159-168.

Hilman, E. **The Church as Mission**, Landon (1966).

İlovayskago, D.İ. **İstoriya Rossiy “Aleksey Mihailoviç i Yivo Blijayşie Premniki**” Tom Piatiy, Moskova, 1905

İnan, A: **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, 2. Bs. Ankara 1972.

İonova, O. V: **İz İstorii Yakutskogo Naroda**, Yakutsk 1945.

İvanov, M. S: **Toponimika Yakutii: Kratkiy Nauçnopopularniy Oçerk**, Yakutsk 1985.

İvanov, V. N. **Proishojdenie Nurbinskih Yakutov/Severo Vostok Azii v Kontekste Rossiyskoy İstorii; Sbornik Nauçnih Statey**, Yakutsk 2005.

İvanov, V.F. **Pismennie İstoçniki Po İstorii Yakutii XVII v.**, Novosibirsk 1979.

İvanov, V.N. **Yakutiya v Sostave Russkogo Gasudarstva (XVII vek**). Yakutsk 2002.

İvanova, V. S. **Pedagogicheskaya Entsiklopediya**, Yakutsk 2005.

İzgi, M.C. "Şamanizm ve Şamanlara Genel Bakış", **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve D-Folklorik Tıp Dergisi**, 2012, 2 (1), s, 31-38.

Kafesoğlu. İ. **Türk Milli Kültürü**, bs. 30, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.

Kafesoğlu, İ. **Eski Türk Dini,** Ankara 1980.

Kalaşnikof, A. A. **Yakutiya Hronika Fakti**, Tom 1, Yakutsk 2000.

Kazaryan, P.L. **Fondı Gasuderistvennogo Arhiva İrkutskoy Oblasti o Yakutii "Spravoçnik**", Yakutsk 2006.

Kirişçioğlu, M. F. "Sahalar (Yakutlar) ve Saha Türkçesi", **Türkler Ansiklopedisi**, C. XX., Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002. s. 133-140.

Klyuçevskiy, V.O. **Russkaya İstoriya Polnıy Kurs Lektsiy**, C. I, Olma Press, Moskova, 2004.

Klyuçevskiy, V.O. **Soçineniya**, C 2, Moskova 1957.

Kostanov, A. İ. **Dökümentelnaya İstoriya Sibiri XV ser. XIX.vv**. İstoriko- Arhivovedçeskoe İssledovanie, Viladivostok 2007.

Krasovskiy, M.A. **Russkie v Yakutskoy Oblasti v XVIII v.**, Kazan 1895.

Kraşeninnikov, S. **Opisanie Zemli Kamçatki**, Moskova-Leningrad 1949.

Krotov, M. V. **Prostorah İndigirki**, Yakutsk 1934.

Ksenofontov G. V. **Materiali Po Monografii i Legendarnoy İstorii Yakutov**, Novosibirsk 1977.

Ksenofontov, G.V., **Uranghay-Sahalar: Oçerki Po İstorii Drevniy Yakutov**, Tom 1, Yakutiya 1992.

Kulakovskiy, A. E. **Nauçnie Trudi,** Yakutsk 1979.

Kurat, A. N. **Başlangıçtan 1917'ye Rusya Tarihi**, Ankara, 1948

Lindenay, Y. İ. **Opisanie Naradov Sibirii: İstoriko-Etnografiçeskie Materiali o Naradoh Sibirii i Severo- Vostoka (Pervaya Palavina XVII. veka),** Magadan, 1983

Magidoviç, İ. P. Magidoviç, V.İ., **Oçerki Po İstori Geografiçeskih Otkırıtiy, Velikiye Geografiçeskiye Otkırıtiya (Konets XV- Sredina XVII. Vv.),** T 2, Moskova, 1983

Mamet, L. **Kolonialnaya Politika Tsarizma v Yakutii v XVII-XIX. vekah; 100 Let Yakutskoy Ssılkı**, Moskova, 1934.

Meletiy, A. **Drevnie Tserkovnie Gramoti Vastoçno-Sibirskago Kraya (1653-1726) i Svedenie o Daurskoy Missii**, Moskova 1875.

Miller, G.F. **Opisanie Sibirskogo Tsartsva i Vseh Proizşedşih v Nem Del ot Naçala, a Osoblivo ot Pakareniye Yivo Rossiskoy Derjav po siy Vremena; Soçineniya**, Kniga Pervaya, Pri İmperatorskoy Akademi Nauk, SPB

1787,

Moskvin, İ.S. “Voevodi i Naçalniki g. Yakutska i İh Destviya” **Pamyatnaya Knijka Yakutskoy Oblasti Za 1863,** SPB. 1864, s. 165-202.

Nestor, Mitropolit. **Provaaslavie v Sibirii; İstoriçeskiy Oçerk, Moy Vospamimaniye**, Lensk 2016.

Nikolaev, A. P. **Mnogie Leta, Blagovernoe Vremennoe Pravitelstvo, Yakutskiy Arhiv**, 2001, No 3, s, 108,111.

Nikolayev, S.İ. **Eveni-Evenki Yugo Vostoçnoy Sibirii Yakutii**, Yakutsk 1964.

Nikolayeviç, A.A. **Pervie Russkie Paseleniye XVII-XVIII veka Na Severe Vostoke Yakutii**, Novosibirsk 1996.

Ogorodnikov, V.İ. **Oçerki İstori Sibirii Do Naçala XIX Stoletiya**, T. II, Çast I, Viladivostok 1922.

Ogrizko, İ. İ. **Hıristianizatsiya NaradovTobolskogo Severa v XVIII veka**, Leningrad 1941.

Ovsinenko, F.G. Trofimçuk, N.A. **Mesto i Rol Gasuderistvenno-Tserkovnih otneşeniy v Politike Gasudarstva**, Moskova 2005.

Pakrovskiy, N.N. **Sibirskoe Delo o Desyatilnikah Rossiskaya Vlasti i Obşestvo, XVII-**

XVIII v.v, Novosibirsk 2005.

Paramanov, V. **Puteşestviye Miss Marsden v Yakutskoyu Oblast, Tipografiya Obşestva Rasprostraneniya Poleznih Knig**, Moskva 1892.

Parkhomenko, V. A. **Naçalo Khristianstva Rusi, Oçerki iz İstorii Rusi IX.-X. vv**, Poltava 1913.

Patkanov, S. **O Priroste İnoredçeskava Naseleniya Sibiri, " Statiçeskiy Meterial Dla Osveşeniya Vaprosa o Vımiranin Pervobitnih Plemen**", Tipografiya İmparatorskoy Akademi Nauk, S.t Petersburg 1911.

Pavlov, A.A. **Professional'nyye i sredniye shkoly Yakutii (XVIII– nachalo XX vv.).** Yakutsk: Biçik 2013.

Pekarksy, E. D. **Sredi Yakutov; Sluçaynie Zametki, Vlast Truda**, İrkutsk 1928.

Popov, N. P

Pekarskiy, E. K. **İz Predaniy O Jizni Yakutov Do Vstreçi ih s Russkimi**, Petersburg 1909.

Petrov, P. P. **Grado-Yakutsie Provaslavnie Hramı**, Yakutsk 2000.

Petrov, P. P. **Gorada Yakutii 1861-1917 gg. Sotsialno Ekonomiçeskiy Oçerk İstorii**, Yakutsk 1990.

Petrov, P. P. **Gorad Vilyusk, Sabitiya Osnavaniye i Pereymenovaniye**, Yakutsk 2004.

Petroviç, V. F. **Puteşetvie Po Severnim Beregam Sibirii i Po Ledevitomu Moriyu**, Çast 1, Sankt Peterburg 1841.

Popov, G. A. **Proşloe Yakutii: Sbornik Dökümentov i Meterialov Po İstorii Yakutskoy ASSR**, T, 4, Yakutsk 2009.

Popov, G. M. V Yakutskoy Gluşi, Sbornik Statey İz Prihodskoy Jizni Yakutskoy Eparhi, İrkutsk, 1910.

Popov, G.A. “**Soçineniye, İstoriya Hristiyanskogo Prosveşeniye Yakutov Drugih İnorodtsev Yakutskoy Oblasti, Oçerki Po İstorii Yakutii**”, Yakutsk 2005.

Pornikova, A. S, **Rasseleniye Yakutov v XVII Naçale XX veka**, Yakutsk 1971.

Radloff, W. **Türkler**, (Çev. A. Temir, T, Andaç, N. Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2008.

Radloff, W. **Türklük ve Şamanlık**, (Çev. A. Temir, T, Andaç, N. Uğurlu), bs. 3. Örgün Yayınevi, İstanbul 2012.

Romodonovskaya, E. S. **Yakutii ih Strana**, Moskova 1901.

Rudakov, A. **Kratkoe Uçenie O Bogoslujenii Pravoslavnoy Tserkvi**, Book Chamber

İnternational, Moskva 1991.

Safranov, F.G. **Russkiy Na Severo Vostoke Azii v XVII Siredniya XIX vv**, Moskova 1978.

Safranov, F.G. **Gorad Yakutsk v XVII Naçale XIX vekov**. Yakutsk 1957.

Safranov, G. F. **Materiali o Voznikkovennin Zemledeliya Sredi Yakutov İstoriçeskiy Arhiv**, Tom I, Moskova-Leningrad 1950.

Safranov, G. F. **Krestiyanskaya Kolonizatsiya Basseynov Leni i İlima v XVII v.** Yakutsk 1956.

Safranov, G. F. **Pravaslavnoe Hristianstvo v Yakutii**, Moskova, 1998

Safranov, G. F. **Ruskiye Kristiyanie v Yakutii v XVII Naçala XX. v**. Yakutsk 1961.

Safranov, G. F., Pravaslavnoe Hristianstvo v Yakutii, Moskova 1998.

Safronov, G. F. **Tihookianskie Okna Rossii**, Harabovsk 1988.

Sakharov, A.N. **Diplomatiya Drevney Rusi**, Moskova 1980.

Sannikov, A.P. **Tserkovnaya Adminstaritsiya Vostoçnoy Sibiri V Kontse XVII-Sredniye XVIII v.v: Sbornik İz İstorii**

İrkutskoy Yeparhi. İrkutsk 1988.

Sergeyeva. K. **Narodi Rossii Yakuti**, Moskova 1898.

Sleptsov, P. **İstoriçeskoe Obozreniye Sibirii: s 1743 po 1823 God**, Kniga 2, SPB 1886.

Sleptsov, P.A. **Yakutskiy Literaturniy Yazik**, Novosibirsk 1986.

Slovtsov, P.A. **İstoriya Sibirii ot Ermaka do Ekaterina II**. Moskova 2006.

Smoliç, İ. **İstoriya Russkoi Tserkvi,** cilt I, Moskova 1997.

Sofranov, S. M. **Missionerskaya Duhovna-Prosvetitelskaya Deytelnost Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi v Zapadnoy Sibirii (Konets XVII Naçalo XX vv.).** Çast 1.Tobolsk 2005.

Sofroneev, P.S. **Yakuti v Pervoy Palavine XVIII veka**, Yakutsk 1972.

Somuncuoğlu, A. "Saha Cumhuriyeti", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt 20, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 119-132.

Starostina, M. A. **Kolımskıe Yakuti v Serednie XVII-Naçale XX. vv. (Po Meterialam Genealogii**) Biçik, Yakutsk 2009.

Stragova, E. A. **"**P. İ. Beketov: Stranitsi Biografi**", Yakutsk: İstoriya i Sovremennost (k**

370 let gorada), Meteriali Konferantsi "Yakutsk XXI veka, 26 Aprel 2002, s, 20-24.

Stragova, E. A. "Obrazavaniye Etniçeskiy Territörii i Forrminavariye Pastayannogo Russkogo Naseleniye Na Severe Yakutii v XVII-XVIII v.", **Ruski Arktiçeski Starajuli Yakuti**, Yakutsk 2019, s. 7-15.

Şahin, Ü. **"**Çarlık Dönemi Rus Ortodoks Misyonerliğinin Saha Türkçesinde Çeviri Faaliyetli ve Saha Türkçesi Dini Edebiyatının Dili**"**, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, Ankara, 2022.

Şeroşevskiy, V.L. **Saka-Yakutlar**, (Çev, Acaloğlu, A.) Selenge Yayınları, İstanbul 2019.

Şeroşevskiy, V. L. **Yakuti: Opıt Etnografiçeskogo isledovaniye,** Tom 1, İzd. İmp. Rus. Geografiçeskogo Obşestva Na Serdstva Pojertvovanie A. i. Gramavoy, 1896

Şişigin, E. S. **Yakutskaya Eperihiya (Kratkiy İstoriçeskiy Oçerki i Problemi Vozrajdeniya)**, Mirniy 1997.

Şişigin, E. S. **Hristianizatsia Naradov Yakutii**, Yakut 1975.

Şişigin, E. S. **Rastprostraneniye Hristiantstva v Yakutii**. Yakutsk 1991.

Taşağıl, A. **Çin kaynaklarına Göre Eski Türk Boyları**, TTK Yayınları, Ankara, 2004.

Taşağıl, A. "Yakutlar", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 43, İstanbul 2013.

Tihomirov, M. N. **İstoçnikovedenie İstorii SSSR**, Vipusk 1, Moskova, 1962.

Timofeevna, K. T. **Pervaya Vseobşaya Perepis Naseleniya Rossiiskoy İmperii 1897 g. V Yakutskoy Oblasti: İstoriko Demografiçeskiy Aspekt,** Yakutsk 2006.

Togan, Z. V. **Umumi Türk Tarihine Giriş,** C. I. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.

Tokarev, S. A. **Oçerk İstorii Yakutskogo Naroda**, Moskova 1940.

Tokarev, S. A. **Obşestvenniy Stroy Yakutov XVII-XVIII. v.v**. Yakutsk, 1945.

Tokarev, S. A. **Oçerki İstorii Yakutskogo Naroda**, Moskova 1940.

Tokarev, S. A. Gurvich, İ. S. "The Yakuts", **The Peoples of Siberia**, University Of Chicago Press, Chicago 1964.

Tokorev, S.A. **Proishojdeniya Yakutskoy Narodnosti, Kratkiy Sabşeniya**, Yakutsk 1941.

Topsakal, İ. **Sibirya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar.** Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.

Topsakal, İ. **Rus Misyoner Kaynaklarına Göre Rus Çarlığı ve Türkler 1552-1917**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.

Topsakal, İ. "Türk Tarihi Açısından Sibiryanın Kısa Tarihi (Başlangıçtan XVI. yüzyıla Kadar)" **Türkish Studies,** Volume 6/1, Winter 2011, s. 1863-1883.

Trepavlov, V.V. **"Beliy Tsar" Obraz Monarha i Predstavleniya O Poddanstve u Naradov Rossii XV-XVII vv**, İnstitut Russkoy İstorii, Moskova 2007.

Tsırempilova, İ. S. **Vizaimootnoşeniya Gasudarstva i Religioznih Konfessi v Buryati v 1917-1940 gg**. İrkutsk 2000.

Uşnitskiy, V.V. **Vaprosi İzuçeniya Ranney Etniçeskoy İstorii i Rodovogo Sostava Naradov Yakutii**, Yakutsk, 2014

Uşuntskiy, V.İ. "Plemena Baykalskavo Regiona i Problema Etnogeneza Saha/Drevnie Kulturi Mongolii Nauçnoy, Baykalskoy Sibirii iSevernogo Kitaya", **Meteriali VII Mejdunarodniy Nauçnoy Konferatsii**, Krasnoyarsk 2016, s, 201-

207

Ünal, F. "Çarlık Döneminde Rusların Sibirya Araştırmaları", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 8/Sayı 41, Aralık 2015, s. 614, ss. 613-647

Vasiliev, F. F. **Voennoe Delo Yakutov**, Biçik, Yakutsk, 1995.

Vernardsky, G. **Rusya Tarihi**, (Çev, Mızrak, D. Mızrak, E.Ç.), Selenge Yayınları, İstanbul 2019.

Walther K. **History of Russia**, New York 1976.

Ware, T. **The Orthodox Church**, Great Britain 1964.

Wolfsenberger, G.H., **Multiplying the Loaves: The Bible in Mission and Evangelism**, London 1968.

Yakovets, A.P **Suroviy Drevniy Otkrivalsya Kray… İstoriko-Geografiçeskie i Etnografiçeskie Meteriali Puteşestvennikov i İssledovateley Yakutii (Konets XVIII. Naçalo XX. Vv.) Prilojeniye k 5 i k 6 Tomam İstoriçeskogo Albuma, "Rasskazivayut İnostrantsi"** Vladivostok: Russkiy Ostrog, 2016.

Yakovlev, E.G., **Hangalastsi Do Veka K Veku; Oçerki Po Drevney İstorii Hangalaskogo Ulusa**, Yakutsk, 2000.

Yapıcı, M. İ. “Rusya’da Kilise Devlet ilişkilerinde “Asimetrik Senfoni” Modeli Ukrayna Krizi Örneği”, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,** Cilt 4, Sayı, 1, Mart 2016, s, 173-193.

Yardnitsev, N. M. **Sibiri Kak Koloniya v Geografiçeskim Etnograafiçeskom i İstoriçeskom Otnaşeniya**, İzdaniye İ. M. Sibiryakova, Peterburg1892.

Yıldırım, M. “Günümüz Yunan Ortodoks Kilisesi Üzerine Bir Araştırma”, **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2003.

Yurganova, İ. İ. **Tserkvi Yakutii. Kratkaya İstoriya: Monografi. Poligr Tsentr**, Yakutsk 2010.

Yurganova, İ. İ. **Deytelnost Russkoy Pravaslavnoy Tserkvi v Yakutskom Krae: İnkorparatsiya v Russkuyu Gasudaristvennost (XVII Naç- XX. Vv),** İrkutsk 2017.

Yurganova, İ. İ. **İstoriya Yakutskoy Eparhii 1870-1919**, Yakutsk, 2007.

Yurganova, İ. İ. “Yakutiya v Sostave Kamçatskoy Eparhi (1856-1869 gg.)” **Vestnik Kemerovskogo Gasudaristvennogo Universiteta No 2. Osobennosti**

Tserkovnogo Upravleniya 2016. s. 62-67.

Yurganova, İ. İ. **K 155-Letiyu Yakutskoy Duhovnoy Seminari, Ofitsialniy Sayt Uçebnogo Kabineta Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi So Sisilkoy Na Sayt Yakutskoy Duhovnoy Seminari**, Yakutsk, 2005

Yurganova, İ. İ. , Korniltsev, A. N. **Sbornik Trudov Yakutskoy Duhovnoy Seminari "Russkaya Pravoslavnaya Tserkov Yakutskaya Yeparhiya**" Vipusk 6, Yakutsk, 2019. S. 7-13.

Yurganova, İ.İ. **İrkutskiy Period v Deytelnosti Russkoy Pravoslavnoy Tserkvi v Yakutskaom Kraye (1731-1852),** T. 11, No: 1, 2014, s. 66-72.

Zakharov, İ. İ. **İstoria Obosnovaniya, Zakrepleniya Avtoxtonnıh Jiteley Srednie-Vilyuskoro Subregiona,** İlin No: 2., Yakutsk 2000.

Zernov, N. **The Russians And Their Church**, London 1945.

Znamensky, P. V. **Rukovodstvo k Russkoy Tserkvnoy İstorii**, Kazan 1880.

Zuyevi A.S. **Russkie Aborigeni Na Kraynem Severo-Vostoke Sibirii Vo Vtoroy Polavine XVII Pervoy Çetverti XVIII veka**, Novosibirsk 2002.

Gazeteler

Golos Yakutskoy Tserkvi, 1918, No 22.

Golos Yakutskoy Tserkvi, 1918, No 3.

Piribavleniye İrkutskie Yeperihalnie Vedemosti. 1875, No: 4,

Pribavleniya İrkutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1868, No:25.

Pribavleniya İrkutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1869, No: 13.

Pribavleniye İrkutskie Yeperhialnie Vedemosti, 29, No 43.

Tobolskiy Eperihalniy Vedemosti, 1887. No: 2-3.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti 1890, No 9.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1890, No:7.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1892, No 23.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1892, No 24.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti,

1892, No: 2.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1895, No: 16.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1895, No: 7.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1897, No: 2.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1897, No: 3.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1900, No 2.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1902, No 7

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1903, No: 8.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1904, No: 1.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1913, No 14.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1895, No: 10.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1890, No: 7.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti,

1895, No: 11.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1892, No: 9.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1898, No: 8.

Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti, 1895, No: 13.

İnternet Siteleri

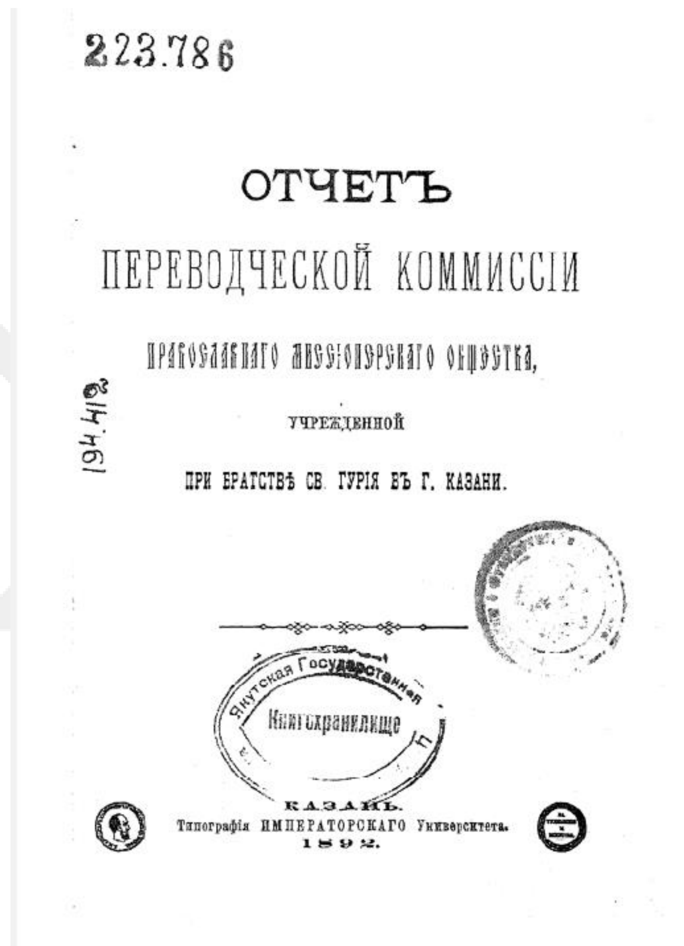
http://skripin.narod.ru/Bishops_of_Yakuyian_and_Viluyskian_1.html (08.01.2023).

https://stringfixer.com/tr/Itelmen (Erişim Tarihi 05.11.2022)

www.encyclopedia.com/reference/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/chukchi-peninsula (Erişim Tarihi 10.01.2021)

EKLER

Ek-1: Kazan Tercüme Bürosu 1892 Yılı Raporu

ОТЧЕТЪ

ПЕРЕВОДЧЕСКОЙ КОММИССІИ

ПРАВОСЛАВНАГО МИССІОНЕРСКАГО ОБЩЕСТВА,

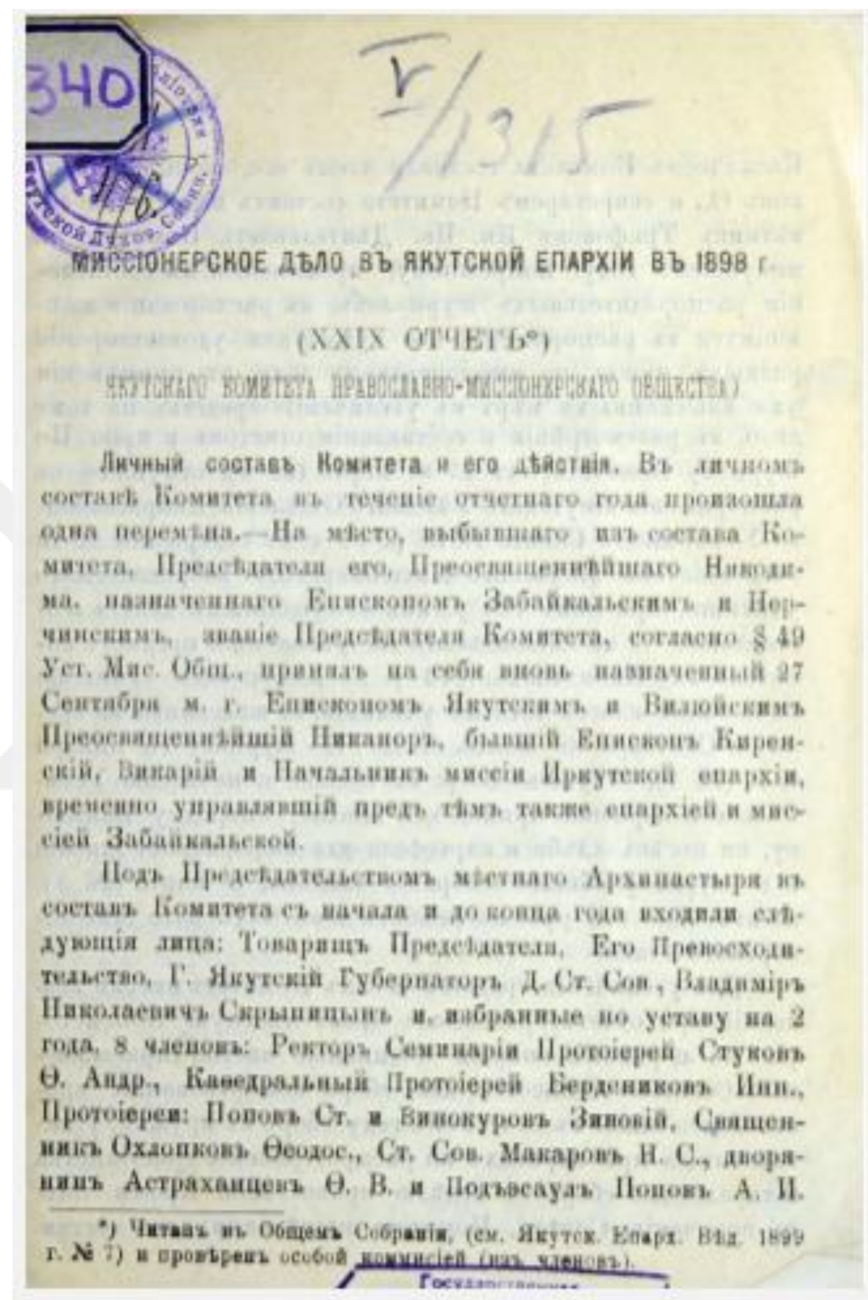
УЧРЕЖДЕННОЙ

ПРИ БРАТСТВѢ СВ. ГУРІЯ ВЪ Г. КАЗАНИ.

КАЗАНЬ.
Типографія ИМПЕРАТОРСКАГО Университета.
1892.

Якутскія переводы. Главнымъ организаторомъ переводовъ по этимъ языкамъ былъ Преосвященный Діонисій, въ то время Епископъ Якутскій, въ настоящее время Уфимскій. Какъ знатокъ якутскаго языка, Преосвященный Діонисій самъ непосредственно прилагалъ большія старанія къ переводу на этотъ языкъ религіозно-нравственныхъ книгъ еще прежде, самъ вошелъ въ сношеніе съ Переводческою Коммиссіею. Вступивъ въ личную, исполненную филологическаго интереса переписку съ покойнымъ Н. И. Ильминскимъ, Преосвященный Діонисій рѣшилъ печатать эти свои переводы на якутскомъ языкѣ въ Казани при соучастіи Переводческой Коммиссіи. Благодаря трудамъ этого неутомимаго маститаго архипастыря Переводческой Коммиссіей напечатаны:

Ek-2: Yakut Misyoner Cemiyeti 1898 Yılı Raporu

МИССІОНЕРСКОЕ ДѢЛО ВЪ ЯКУТСКОЙ ЕПАРХІИ ВЪ 1898 г.

(XXIX ОТЧЕТЪ*)

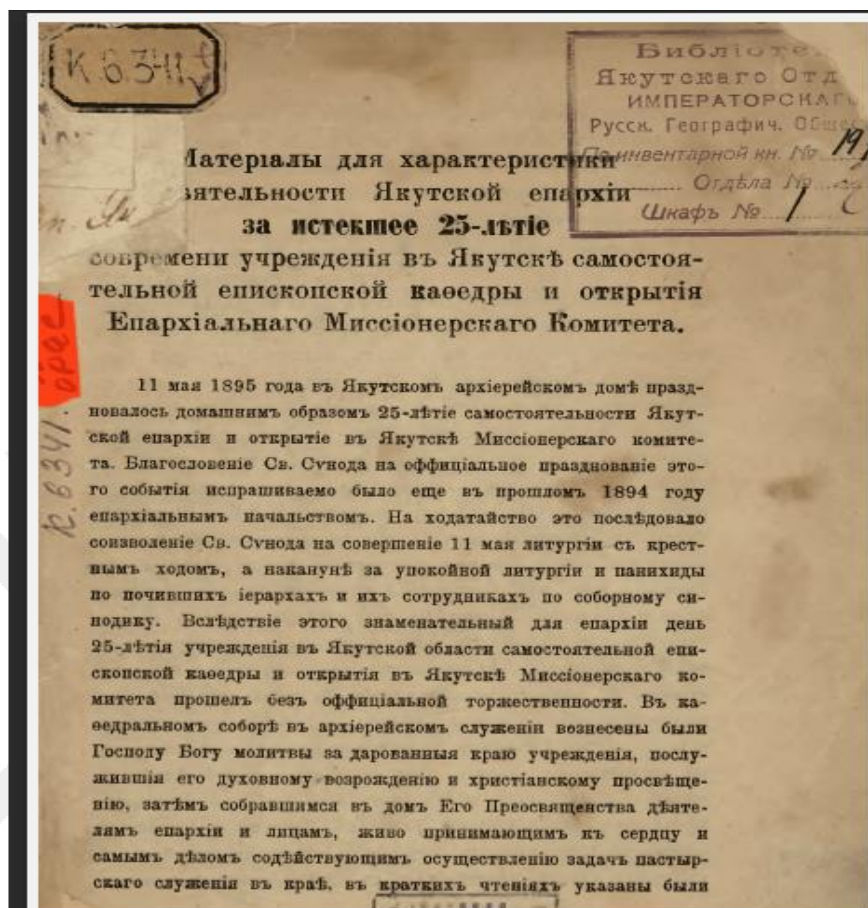
ЯКУТСКАГО КОМИТЕТА ПРАВОСЛАВНО-МИССІОНЕРСКАГО ОБЩЕСТВА)

Личный составъ Комитета и его дѣйствія. Въ личномъ составѣ Комитета въ теченіе отчетнаго года произошла одна перемѣна.—На мѣсто, выбывшаго изъ состава Комитета, Предсѣдателя его, Преосвященнѣйшаго Никодима, назначеннаго Епископомъ Забайкальскимъ и Нерчинскимъ, званіе Предсѣдателя Комитета, согласно § 49 Уст. Мис. Общ., принялъ на себя вновь назначенный 27 Сентября м. г. Епископомъ Якутскимъ и Вилюйскимъ Преосвященнѣйшій Никаноръ, бывшій Епископъ Киренскій, Викарій и Начальникъ миссіи Иркутской епархіи, временно управлявшій предъ тѣмъ также епархіей и миссіей Забайкальской.

Подъ Предсѣдательствомъ мѣстнаго Архипастыря въ составъ Комитета съ начала и до конца года входили слѣдующія лица: Товарищъ Предсѣдателя, Его Превосходительство, Г. Якутскій Губернаторъ Д. Ст. Сов., Владиміръ Николаевичъ Скрыпицынъ и избранные по уставу на 2 года, 8 членовъ: Ректоръ Семинаріи Протоіерей Стуковъ Ѳ. Андр., Каѳедральный Протоіерей Берденниковъ Инн., Протоіереи: Поповъ Ст. и Винокуровъ Зиновій, Священникъ Охлопковъ Ѳеодос., Ст. Сов. Макаровъ Н. С., дворянинъ Астраханцевъ Ѳ. В. и Подъесаулъ Поповъ А. И.

*) Читанъ въ Общемъ Собраніи, (см. Якутск. Епарх. Вѣд. 1899 г. № 7) и провѣренъ особой коммиссіей (изъ членовъ).

Ek-3: Yakut Piskoposluğunun kuruluşunun 25. yılında yayınlanan belge

…атеріалы для характеристики …ятельности Якутской епархіи за истекшее 25-лѣтіе современи учрежденія въ Якутскѣ самостоятельной епископской каѳедры и открытія Епархіальнаго Миссіонерскаго Комитета.

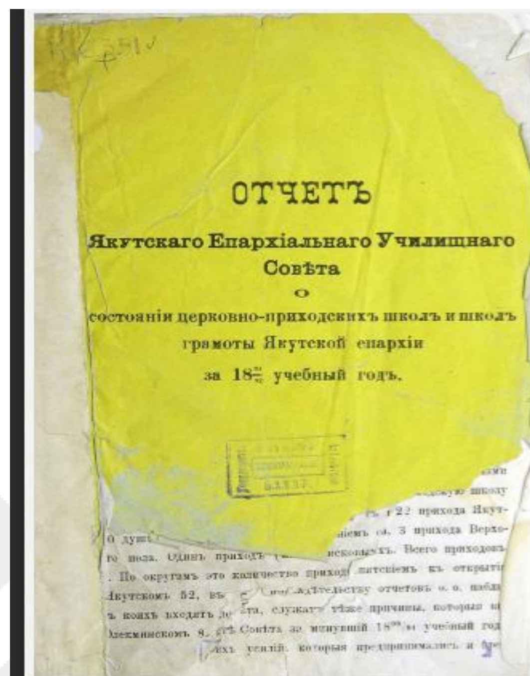
11 мая 1895 года въ Якутскомъ архіерейскомъ домѣ праздновалось домашнимъ образомъ 25-лѣтіе самостоятельности Якутской епархіи и открытіе въ Якутскѣ Миссіонерскаго комитета. Благословеніе Св. Сѵнода на оффиціальное празднованіе этого событія испрашиваемо было еще въ прошломъ 1894 году епархіальнымъ начальствомъ. На ходатайство это послѣдовало соизволеніе Св. Сѵнода на совершеніе 11 мая литургіи съ крестнымъ ходомъ, а наканунѣ за упокойной литургіи и панихиды по почившихъ іерархахъ и ихъ сотрудникахъ по соборному синодику. Вслѣдствіе этого знаменательный для епархіи день 25-лѣтія учрежденія въ Якутской области самостоятельной епископской каѳедры и открытія въ Якутскѣ Миссіонерскаго комитета прошелъ безъ оффиціальной торжественности. Въ каѳедральномъ соборѣ въ архіерейскомъ служеніи вознесены были Господу Богу молитвы за дарованныя краю учрежденія, послужившія его духовному возрожденію и христіанскому просвѣщенію, затѣмъ собравшимся въ домъ Его Преосвященства дѣятелямъ епархіи и лицамъ, живо принимающимъ къ сердцу и самымъ дѣломъ содѣйствующимъ осуществленію задачъ пастырскаго служенія въ краѣ, въ краткихъ чтеніяхъ указаны были

— 2 —

важнѣйшіе моменты въ жизни епархіи за истекшее 25-лѣтіе. Для епархіальнаго духовенства, неимѣвшаго возможности лично видѣть скромнаго торжества и слышать названныя сообщенія, не безынтересно будетъ прочесть объ этомъ въ мѣстномъ епархіальномъ органѣ.

25-лѣтіе епархіи имѣло исполниться 29 марта текущаго года. Въ это число 1870 года состоялось Высочайшее утвержденіе блаженной памяти Императора Александра II представленія Св. Сѵнода объ учрежденіи Якутской епархіи. 4 апрѣля того же года утвержденъ былъ штатъ Якутской духовной консисторіи, учрежденіе которой находится въ тѣсной связи съ учрежденіемъ самостоятельности епархіи. Такъ какъ 29 марта нынѣ пришлось на страстной недѣлѣ въ Среду, то требовалось перенесеніе торжества самостоятельности Якутской епархіи на другое время; таковымъ признанъ былъ день открытія Якутскаго миссіонерскаго комитета, совпавшій съ днемъ Вознесенія Господня и съ праздникомъ въ честь первоучителей славянскихъ Кирилла и Меѳодія. Посему и представлено было на разрѣшеніе Св. Сѵнода о томъ, чтобы торжество самостоятельности Якутской епархіи совершить 11 мая. Въ силу вышеупомянутаго соизволенія Св. Сѵнода всѣ три событія, важныя въ исторіи края, какъ мы и сказали, праздновались безъ оффиціальной торжественности, причемъ день открытія Якутской духовной консисторіи, по случаю исполнившагося 25-лѣтія ея существованія, т. е. 4 апрѣля 1895 года, пришлось ознаменовать молитвенными возношеніями раньше, хотя учрежденіе ея послѣдовало и позже основанія епархіи. Въ этотъ день Его Преосвященство, Преосвященнѣйшій Мелетій, Епископъ Якутскій и Вилюйскій, совершивъ Божественную литургію на якутскомъ языкѣ въ семинарской церкви, прослѣдовалъ въ зданіе Духовной консисто-

Ek-4: Yakut Eğitim Komisyonu 1892-93 yılı raporu

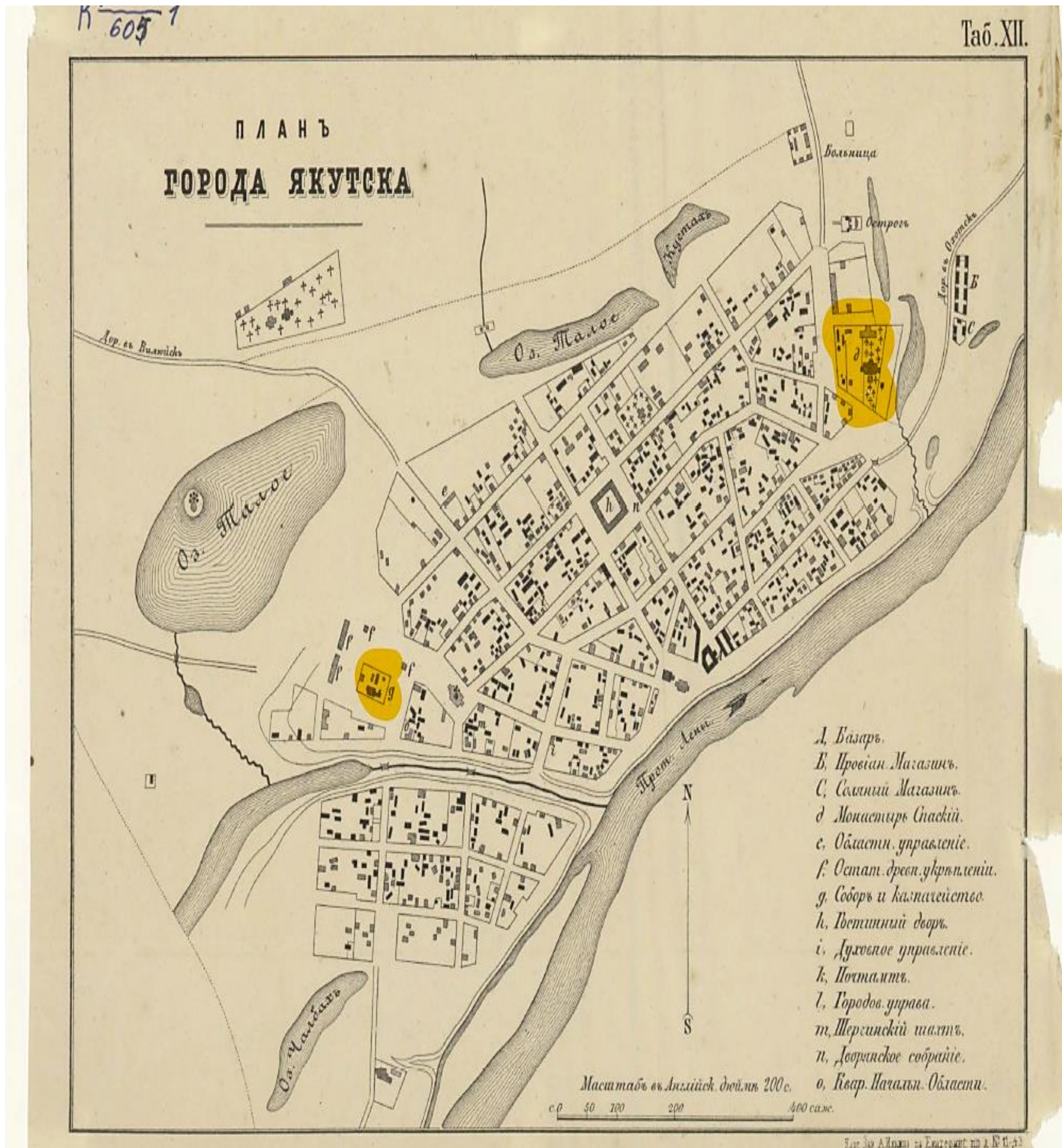
ОТЧЕТЪ

Якутскаго Епархіальнаго Училищнаго Совѣта о состояніи церковно-приходскихъ школъ и школъ грамоты Якутской епархіи за 18$\frac{92}{93}$ учебный годъ.

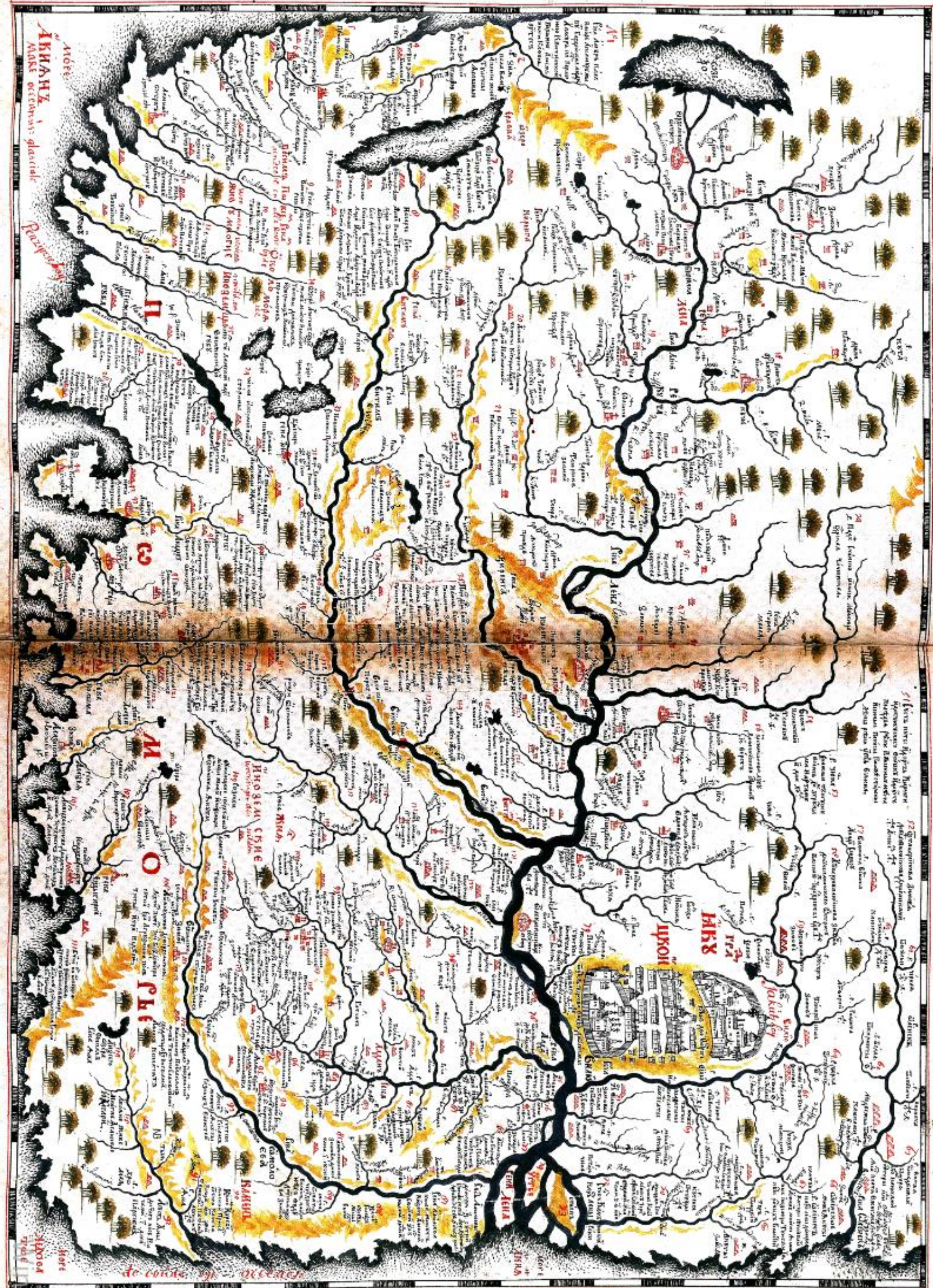
— 28 —

Только въ двухъ школахъ Олекминскаго округа и въ одной Якутскаго преподавалось рукодѣліе, а именно: въ Берденской женою священника Татіаною Охлопковой, въ Нохтуйской учительницей Маріей Бубякиной а въ Амгинской женою—учителя Варварой Атласовой,—всѣми тремя безвозмездно.

Сообщая въ отчетахъ о неимѣніи при церковно-приходскихъ школахъ какихъ либо ремесленныхъ или рукодѣльныхъ классовъ, а также садовъ и огородовъ, за неимѣніемъ средствъ на устройство ихъ, почти всѣ о. о. наблюдатели Якутскаго округа, въ томъ числѣ и городской, мнѣніе котораго о семъ приведено выше, выражаютъ большую симпатію къ введенію въ школахъ какой либо отрасли кустарной и сельско-хозяйственной промышленности, какъ къ одному изъ дѣйствительныхъ средствъ къ развитію въ инородческихъ дѣтяхъ, вмѣстѣ съ грамотностію и любви къ труду, отвлекающему ихъ вмѣстѣ съ тѣмъ отъ дурныхъ шалостей и порочныхъ наклонностей. Но откуда взять средства для этого предпріятія, когда таковыхъ въ иныхъ школахъ нѣтъ и на самыя необходимыя нужды? Останавливаясь на этомъ, наблюдатель 1-го участка священникъ Георгій Черныхъ изложилъ слѣдующія свои соображенія, которыя и приводятся здѣсь дословно: „1) Спеціальное обученіе ремеслу въ инородческихъ школахъ, за неимѣніемъ средствъ и способныхъ къ сему учителей, почти не мыслимо; между тѣмъ, многіе изъ якутскихъ мальчиковъ съ малолѣтства пріучены управлять ножемъ. Посему для усиленія ремесленныхъ способностей небезполезно было бы завѣдующимъ и учителямъ поощрять склонныхъ изъ дѣтей стругать палочки заказами дѣлать рамочки, ящички и прочія мелкія вещицы и за лучшіе экземпляры работъ награждать книжками; 2) огородничество, это одно изъ лучшихъ средствъ къ развитію въ приходахъ сельско-хозяйственной промышленности. Развитіе при школахъ огородничества можетъ вызвать живое сочувствіе къ школамъ поселянъ—якутовъ, еще мало

Ek-5: Yakut Şehrinin erken dönem yerleşim planı

Ek-6: Remezov'un Sibirya Çizimi kitabından Yakut Bölge Haritası [574]

574 Remezov, S. U. Çertejnaya Kniga Sibiri, Sostavlennaya Tobolskim Sınom Boyarskim Semenom Remezovim v 1701 Gadu, 1701, s. 19.

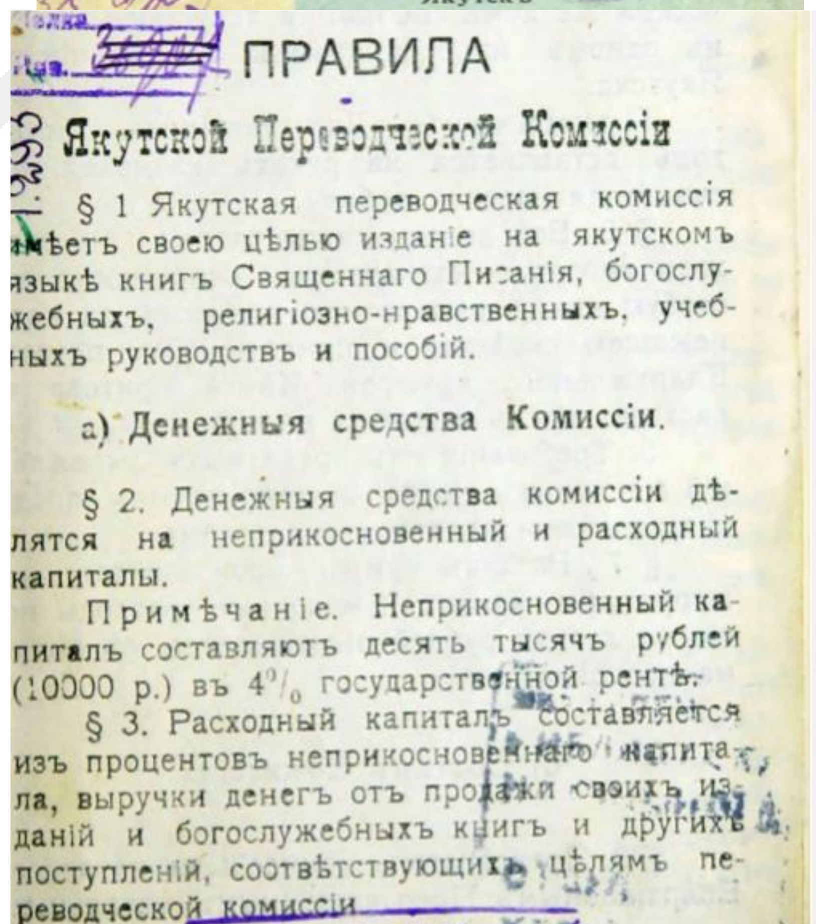

К827.

ПРАВИЛА

Якутской Переводческой Комиссіи.

Изданіе Якутской Переводческой Комиссіи.

Якутскъ

ПРАВИЛА

Якутской Переводческой Комиссіи

§ 1 Якутская переводческая комиссія имѣетъ своею цѣлью изданіе на якутскомъ языкѣ книгъ Священнаго Писанія, богослужебныхъ, религіозно-нравственныхъ, учебныхъ руководствъ и пособій.

а) Денежныя средства Комиссіи.

§ 2. Денежныя средства комиссіи дѣлятся на неприкосновенный и расходный капиталы.

Примѣчаніе. Неприкосновенный капиталъ составляютъ десять тысячъ рублей (10000 р.) въ 4% государственной рентѣ.

§ 3. Расходный капиталъ составляется изъ процентовъ неприкосновеннаго капитала, выручки денегъ отъ продажи своихъ изданій и богослужебныхъ книгъ и другихъ поступленій, соотвѣтствующихъ цѣлямъ переводческой комиссіи.

Ek-7: Yakut Tercüme Bürosu Faaliyet Raporu

— 28 —

собакахъ и оленяхъ и ходить пѣшкомъ по глубокимъ снѣгамъ, горамъ и стремнинамъ, постоянно подвергая опасности жизнь свою, особенно во время свирѣпствующихъ на сѣверѣ Сибири снѣжныхъ бурановъ. Наряду съ проповѣдью среди якутскихъ инородцевъ шло изученіе нравовъ, обычаевъ и разныхъ инородческихъ языковъ. Плодомъ этого глубокаго изученія было составленіе и изданіе азбуки и грамматики якутскаго языка и переводъ священныхъ, богослужебныхъ и духовно-нравственныхъ книгъ на якутскій языкъ.

Возведенный въ 1867 г. въ санъ епископа Якутскаго, викарія Камчатской епархіи, преосвященный Діонисій, по отбытіи въ Москву его руководителя въ миссіонерскомъ служеніи, великаго святителя-миссіонера Иннокентія, назначеннаго (въ 1868 г.) митрополитомъ Московскимъ, явился продолжателемъ его просвѣтительныхъ подвиговъ среди инородцевъ Сибири, сначала въ званіи викарія названной епархіи, а затѣмъ, съ 1870 г., со времени открытія епископской каѳедры въ Якутскѣ, въ санѣ Якутскаго епархіальнаго архіерея. Подобно архіепископу Иннокентію, онъ многократно предпринималъ, какъ прежде въ его свитѣ, продолжительныя и трудныя путешествія по своей необъятной епархіи. Перемѣщенный въ 1883 г. на Уфимскую каѳедру, преосвященный Діонисій до послѣднихъ дней своей жизни неутомимо трудился во благо церкви православной.

Остальные скончавшіеся преосвященные: *Гавріилъ*, епископъ Имеретинскій (скончался 25 января 1896 г.), *Николай* (скончч. 29 октября 1896 г.) и *Тихонъ* (сконч. 5 декабря 1896 г.), епископы Оренбургскіе, *Никонъ*, епископъ Турке-

ВСЕПОДДАННѢЙШІЙ ОТЧЕТЪ

ОБЕРЪ-ПРОКУРОРА СВЯТѢЙШАГО СИНОДА

К. ПОБѢДОНОСЦЕВА

ПО ВѢДОМСТВУ

ПРАВОСЛАВНАГО ИСПОВѢДАНІЯ

за 1896 и 1897 годы.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

СИНОДАЛЬНАЯ ТИПОГРАФІЯ.

1899.

Ek-8: Kutsal Sinod Başsavcısının 1896-97 yılı raporu

Ek- 9: Yakut Bölge Haritası.[575]

[575] *RGİA, F, 1293, Op, 168, D, 1, s. 1.*

— 10 —

Отдѣлъ неоффиціальный.

Къ вопросу о транскрипціи и переводахъ на якутскій языкъ священныхъ и богослужебныхъ книгъ.—Объявленіе.

Николай Ивановичъ Ильминскій въ его перепискѣ съ дѣятелями на поприщѣ миссіонерства въ Восточной Сибири.

(Къ вопросу о транскрипціи и переводахъ на якутскій языкъ священныхъ и богослужебныхъ книгъ).

II. *)

Тѣ начала, которыя Н. Ивановичъ Ильминскій положилъ въ основу своей системы просвѣщенія инородцевъ, о которыхъ нами указано въ предыдущей статьѣ, самимъ изобрѣтателемъ ихъ примѣнены были главнымъ образомъ къ инородцамъ Казанской и смежныхъ губерній-къ татарамъ, чувашамъ, черемисамъ, частью къ мордвѣ и вотякамъ. Надъ примѣненіемъ ихъ къ другимъ инородческимъ племенамъ имперіи, какъ то: къ калмыкамъ 1), киргизамъ 2) и др., трудились иные дѣятели и уже только въ послѣднее время. Якутская область со своимъ инородческимъ населеніемъ въ отношеніи миссіонерскаго воздѣйствія на инородцевъ при помощи книгъ на ихъ родномъ языкѣ находилась сравнительно въ болѣе благопріятныхъ условіяхъ, чѣмъ

1 Изъ переводовъ на калмыцкій языкъ съ цѣлью развитія учебнаго дѣла по идѣямъ Н. И-ча Ильминскаго, [illegible] Высокопреосвященнѣйшаго Веніамина, арх. Ирк., книжка о холерѣ; кромѣ того напечатанъ букварь-учебникъ русскаго языка для калмыковъ.

2 По отчету переводческой коммиссіи православнаго миссіонер. общ., учрежденной при братствѣ святителя Гурія въ Казани за 1894 г. стр. 8, на киргизскомъ языкѣ напечатанныхъ значится 7 изданій, а кромѣ того, для киргизовъ основана учительская школа въ Орскѣ.

*) 1-ю ст. см. Правосл. Благов. за 1896 г. мартъ.

Годъ **ЯКУТСКІЯ** XI.

ЕПАРХІАЛЬНЫЯ ВѢДОМОСТИ.

Выходятъ два раза въ мѣсяцъ 1 и 15 числа. Цѣна за годъ съ пересылкою 6 руб. 50 коп.	1898 г. Января 1 дня. № 1.	Подписка принимается въ редакціи Епархіальныхъ Вѣдомостей при Якутской духовной семинаріи.

Отдѣлъ оффиціальный.

От г. Оберъ-Прокурора Святѣйшаго Сvнода.

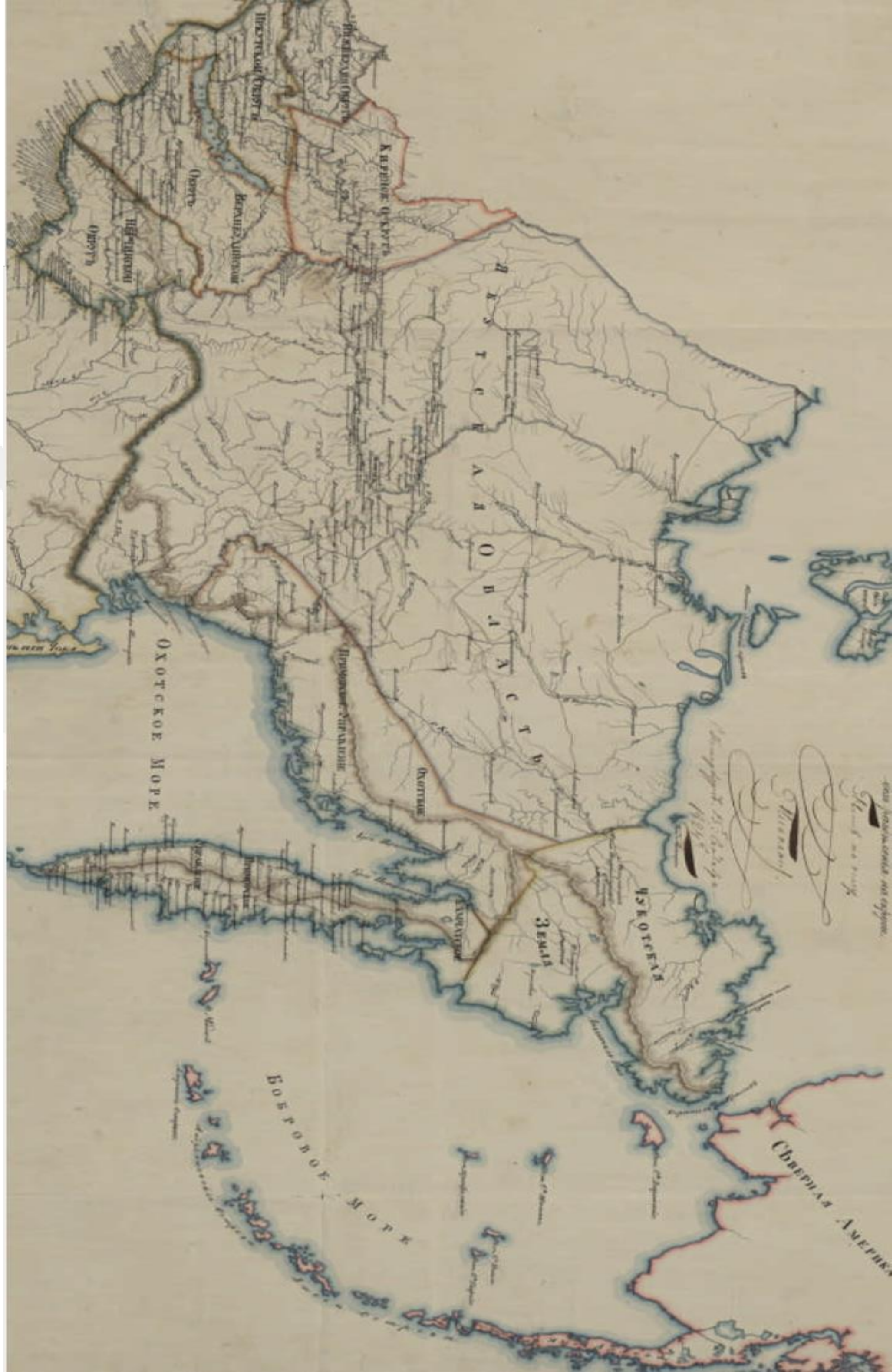
Отъ г. Оберъ-Прокурора Святѣйшаго Сvнода (24 Августа 1897 года № 5160).

Преосвященнѣйшій Владыко,

Милостивый Государь и Архипастырь.

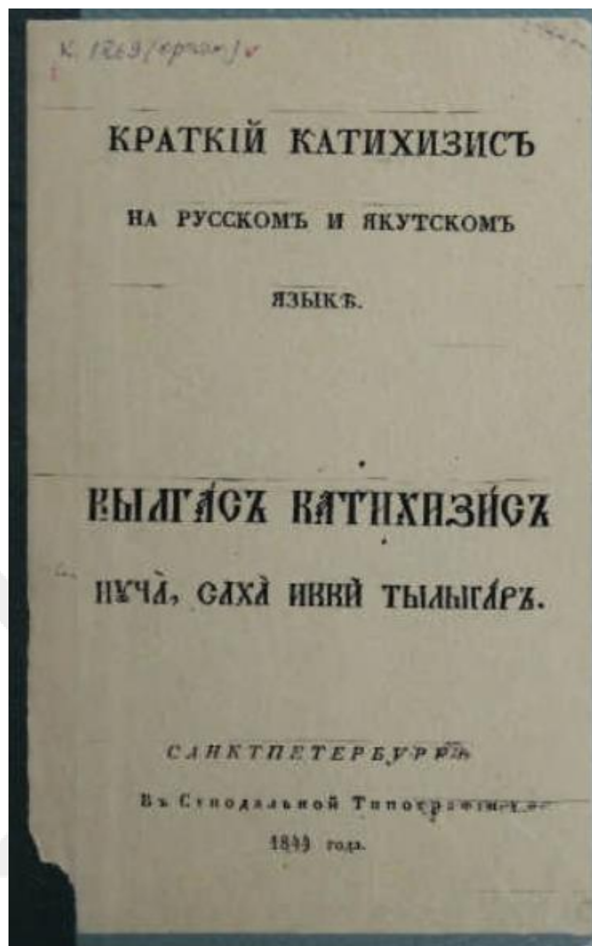
Въ послѣднее время нерѣдко стали появляться въ разныхъ мѣстностяхъ Имперіи неблагонамѣренныя личности, самозванно выдающія себя, между прочимъ, за уполномоченныхъ отъ Свя-

Ek-10: Yakutskie Yeperihalnie Vedemosti 1898

Ek-11 Yakut Bölge Haritası[576]

576 RGİA, F, 1399, Op, 1, D, 60, s. 1. 1824 yılı https://www.prlib.ru/section/775619

КРАТКІЙ КАТИХИЗИСЪ

НА РУССКОМЪ И ЯКУТСКОМЪ

ЯЗЫКѢ.

КЫЛГАСЪ КАТИХИЗИСЪ

НУЧЧА, САХА ИККИ ТЫЛЫГАРЪ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ

Въ Синодальной Типографіи

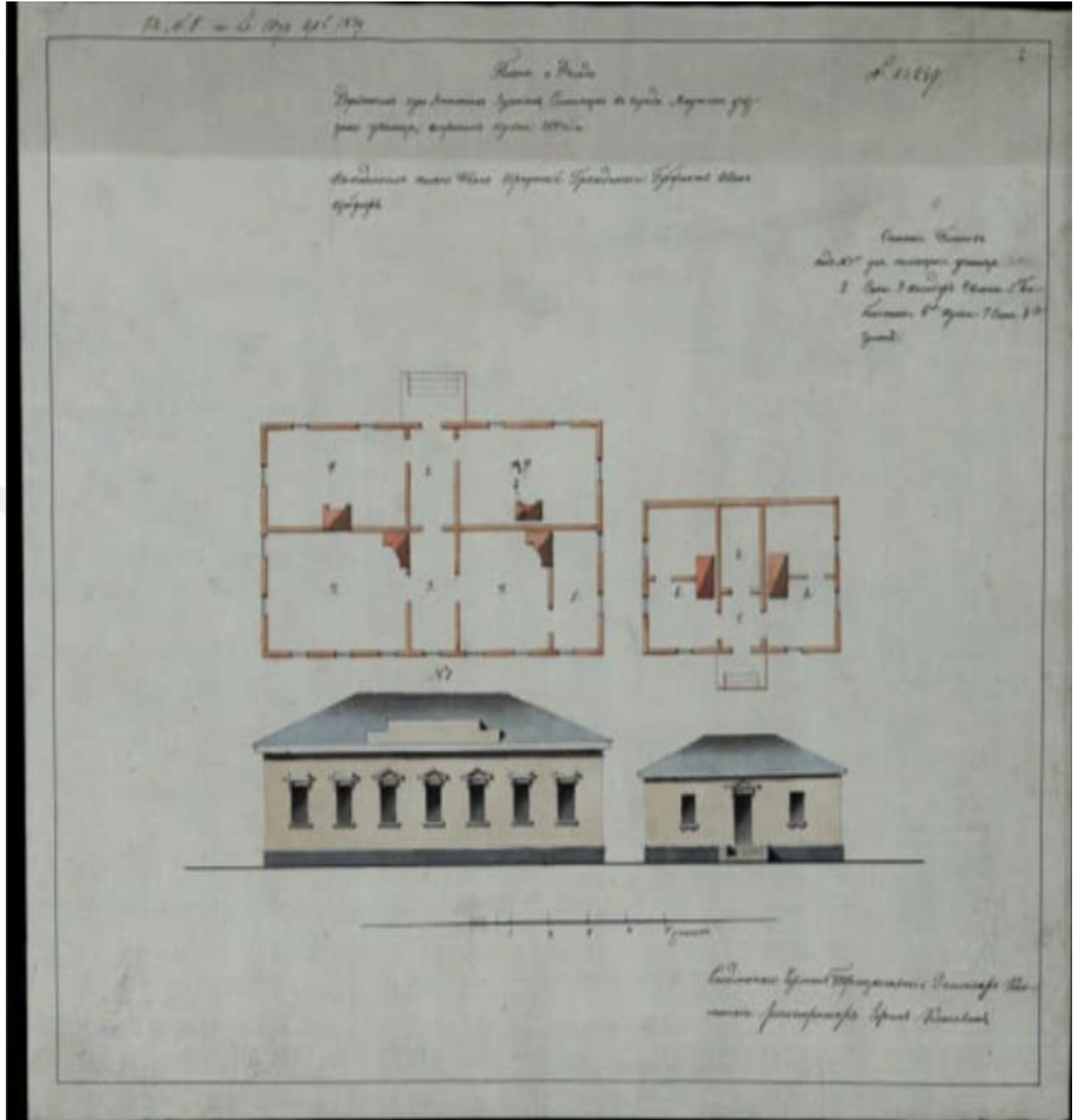
1849 года.

Ek- 12: İlk Yakutça- Rusça İncil

Ek-13: Yakut Şehrinin erken dönem ayrıntılı bir haritası[577]

[577] RGİA, F. 1399, Op. 1, D, 57.

Ek-14: Yakut İlçe Okulu Planı[578]

[578] RGİA, F, 733, Op, 26, D. 886.

Ek-15: Rus Ortodoks Kilisöesinin Sibirya’da dini bölgelerinin gösteren harita

ФОНД Центр. Стат. к-т.

ДЕЛО № 72

Статистические сведения

по

Якутской губ.

1850 г.

Начато 1850 г.

Кончено

Ф. № 1290 Оп. № 4

Ед. хр. № 72 27

Якутская Область.

[illegible]

Ek-16: 1850 Yakut Valilik Raporu

Какихъ Вѣроисповѣданій.	Областной городъ Якутскъ.		Округъ Якутскій.		Окружной городъ Олекминскъ.		Округъ Олекминскій.		Окружной городъ Вилюйскъ.		Округъ Вилюйскій.	
	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.
I. Православнаго —	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	154	[illegible]	[illegible]
II. Единовѣрческаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
III. Раскольниковъ разныхъ сектъ —	19	19	415	343	-	-	180	89	-	-	-	-
IV. Армяно-Григоріанскаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V. Римско-Католическаго —	7	-	3	7	3	2	3	-	9	-	1	-
VI. Протестанскаго —	9	8	4	1	-	-	-	-	-	-	-	-
VII. Еврейскаго —	12	12	26	21	-	-	6	5	-	-	-	-
VIII. Караимскаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IX. Магометанскаго —	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
X. Прочихъ не христіанскихъ исповѣданій:												
а) Буддистовъ или Ламаитовъ	-	-	5	-	-	-	1	-	-	-	-	-
б) Шаманствующихъ —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
в) Огнепоклонниковъ —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Итого —	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	147	151	6170	[illegible]	187	154	[illegible]	[illegible]

Какихъ Вѣроисповѣданій.	Окружной городъ Верхоянскъ.		Округъ Верхоянскій.		Окружной городъ Средне-колымскъ.		Округъ Колымскій.		Итого въ городахъ.		Итого въ округахъ.		Всего въ Якутской области.	
	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Муж.	Жен.	Мужес.	Женск.
I. Православнаго —	95	81	[illegible]	[illegible]	237	221	3101	3014	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
II. Единовѣрческаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
III. Раскольниковъ разныхъ сектъ —	9	-	-	-	-	-	-	-	91	14	595	432	616	446
IV. Армяно-Григоріанскаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
V. Римско-Католическаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	12	2	7	2	19	4
VI. Протестанскаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	9	8	4	1	13	9
VII. Еврейскаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	12	12	32	23	44	35
VIII. Караимскаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
IX. Магометанскаго —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	-	4	-
X. Прочихъ не христіанскихъ исповѣданій:														
а) Буддистовъ или Ламаитовъ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	6	-	6	-
б) Шаманствующихъ —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
в) Огнепоклонниковъ —	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Итого —	95	81	[illegible]	[illegible]	237	221	3101	3014	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

[illegible]

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ИСТОРИЧЕСКИЙ АРХИВ С.С.С.Р.

ФОНД № 1290
ОПИСЬ № 4
ДЕЛО № 122
СФ ЗАКАЗ № 168

ЛАБОРАТОРИЯ МИКРОФОТОКОПИРОВАНИЯ И
[illegible] ДОКУМЕНТАЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ

Ek-17: Yakut Bölgesinin ayrıntılı raporu 1863 yılı

РОССИЙСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ИСТОРИЧЕСКИЙ АРХИВ

ЛИСТ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДОКУМЕНТОВ

...д № 733 год ______ опись № 95 дело № 1071

...ловок дела ______

...та ...чи	Кому выдано (Ф.И.О.)	№№ использован. листов	Характер использования документов (если снята копия или сделана выписка – указать способ воспроизведения и кому выдано)	Подпись лица использо- вавш. дело
...7.13	СКАНИРОВАНИЕ ДЛЯ ПРЕЗ. БИБЛ.			

Ek-18: 1856 Yakut Mektepler Müdürlüğü Raporu

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ИСТОРИЧЕСКИЙ АРХИВ СССР.

ФОНД №1265
ОПИСЬ №6 1857г.
ДЕЛО №172
СФ ЗАКАЗ №319

ЛАБОРАТОРИЯ МИКРОФОТОКОПИРОВАНИЯ И
РЕСТАВРАЦИИ ДОКУМЕНТАЛЬНЫХ МАТЕРИАЛОВ
ГАУ при СМ СССР в г. ЛЕНИНГРАДЕ.

ДАТА: 22.12.82г ОПЕРАТОР КОРНАКОВА
9 КОЛИЧЕСТВО КАДРОВ:

Ek-19: Kutsal Sinod Başsavcısının çevirilerin basımı hakkında yazmış olduğu 27 Haziran 1857 tarihli mektup[579]

[579] TGİA, F. 1265, Op. 6, Delo, 172.

ÖZGEÇMİŞ

Yusuf Kılıçaslan, ilk ve Orta öğretimini bu ilçede tamamladı. 2014 yılında Bozok Üniversitesi Tarih bölümünden mezun olduktan sonra 2018'de aynı üniversitede yüksek lisans eğitimini

II. Dünya Savaşın'da Kırgızistan ve Kırgızlar başlıklı tezle tamamladı. 2019 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarihi Anabilimdalı'nda başladığı doktora eğitimine devam etmektedir.

Yusuf KILIÇASLAN

İstanbul, 2023

TERMİNOLOJİK SÖZLÜK

Arhyepiskop: Ortodoks kilise hiyerarşisinde piskopostan sonra gelir.

Arhyerey: Başrahip en yüksek rahiplik derecesidir.

Arhimandrit: Manastırın başrahibidir. Manastır yönetiminin en rütbeli üyesidir.

Beleo Duhenstvo: Beyaz din adamları (Manastırlar hariç) Ortodoks kilisesinin piskoposluk çalışanları ve evlenebilen din adamları için kullanılan bir kavramdır. (Beliy Pop)

Blagoçin: Blagoçinya bölgesini piskoposluk adına idare eden kişilere Blagoçin denilmiştir.

Blagoçinya: Sınırları piskopos tarafından belirlenen belirli bir mıntıkadan sorumlu piskoposluk alt birimidir. Dekanlık olarakta adlandırılmaktadır.

Çörnoe Duhovenstvo: Evlenmeyen din adamlarına verilen genel isimdir (Kara Papaz-Çörniy Pop)

Disyatin: Eski bir Rus ölçümüdür. Yaklaşık olarak 1.1 hektara tekabül eder oda yaklaşık 11 dönüm eder.

Diakon: Kilise hiyerarşisinin 3 kutsal derecesinden biri, piskopos ve papaz derecelerine göre daha düşüktür. Diakonlar ayrıca idari ve ekonomik işlevleri yerine getiren, cemaatçilerin davranışlarını ve cemaatin ekonomik işlerini denetleyen ve piskoposun talimatlarını yerine getiren din adamlarıdır.

İerodiakon: Diakon rütbesine sahip rahip demektir.

İeromonah: Rahip rütbesine sahip keşiş demektir.

İgümen: Manastırın en yüksek rütbeli idarecisidir.

Manastır: Keşişlerin ve rahibelerin yaşadığı dini faaliyetlerin sürdürüldüğü binalardır.

Misyon: Kilise faaliyetlerinden birisi olan misyon mensub olduğu dini yaymak anlamına gelir.

Misyoner: Misyonu yerine getirmekle görevli kişilere verilen isimdir.

Mitropolit: Metropol kelimesinden gelir ve Kutsal Sinod kurulmadan önce Piskoposluk yerine kullanılmıştır.

Ostrog: Kaynaklarda geçen ostrog kelimesini biz kale olarak kullandık Sibirya'da, çitle çevrili büyük Rus müstahkemlerini ifade eder.

Patrik: Rus Ortodoks Kilisesinin başıdır.

Piriçt: Kilise idaresinin alt idari birimini Priçt'i tarafından yönetilen Prihodlar oluşturur. Priçt rahiplerden (Başrahip, rahip ve diyakozlar) ve kilise görevlilerinden (zangoç, mezarcı ve rahip yardımcıları vb.) oluşmaktadır

Pisalomşik: Kilise ve cemaatin büro işlerini yürüten Blagoçinlerin yardımcılarıdır.

Prihod: Ortodoks Kilisesinin en düşük idari birimidir.

Protodiakon: Diakonun fahri unvanıdır.

Protoierey: Başpiskopos genellikle üstün hizmetlerinden dolayı taltif edilen piskoposların kullnmış olduğu fahri unvandır.

Ruhani Konsistorya: Piskopos tarafından idare edilen müzakere ve yürütme organıdır.

Sekton: Kilise hademesi ve Ortodoks cemaatinde ayrılıkçı bir grubu ifade eder.

Starosta: Kilise ihtiyarı olarak bilinen Starostalar üç yıllığına kilise cemaatinin içerisinden seçilen kişilerdir**.**

Verst: Rusya'da eski bir uzunluk ölçüsüdür. 1 verst, 1.0668 km.dir.

Vikariatlık: Bir Papaz Piskopos tarafından idare edilen bir grup cemaate verilen isimdir.

Vikariy: Papaz Piskopos, piskoposluk piskoposunun yardımcısıdır.

Yazıçnik: Ruslar tarafından eski dini üzerine yaşayan Türk ve diğer yabancıları ifade eden bir terimdir.

Yeparhiya-Piskoposluk: Sınırları Kutsal Sinod tarfafından belirlenen ve piskopos tarafından yönetilen bölgelerin kilise ve manastırlarının dini idare organıdır. Örnek Yakut Yeperihası gösterilebilir.

Yepiskop-Piskopos: Kilisenin bölgesel idari birimlerine başkanlık eden en yüksek rahiplik derecesidir.

